ا

إبـــاضٌ، عبـــد الله بـــن إبـــاضٌ: (ئىباز، ئابدۇللاھ ئىبنى ئىباز). تەمىيملىك، ئىبازىيە مەزھىپىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇ مۇئاۋىيە بىلەن دەۋرداش بولۇپ، ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋاننىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە ۋاپات بولغان.

الإباضِيّة: (ئىبازىيە). بۇ بىر ئىسلام پىرقىسى بولۇپ، مۆتىدىل ئىقىمدىكى خاۋارىجلار پىرقىسىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىققان. ئىككى پىرقە ئارىسىدا مەلۇم پەرقمۇ بار. بۇ پىرقە دەسلەپتە بەسرە ۋە كۇفە قاتارلىق رايونلارغا تارقالغان. كېيىن ماراكەش رايونلىرىغا تارقالغان. بۇ پىرقىدىكىلەر ماراكەش، ئومان قاتارلىق جايلاردا ھېلىھەم بار.

إبـراهيم بـن أدهـم: (ئىبراھىم ئىبنى ئەدھەم) (ھ ?-161 / م ?-778). بەلخلىق مەشھۇر زاھىد، جاھانكەزدىلىك بىلەن ئۆتكەن. ئۇنىڭ مەقبەرىسى سۇرىيەدىكى بىر تاغدا بولۇپ، كىشىلەرنىڭ زىيارەتگاھىغا ئايلانغان.

إِبْراهيمُ الخليل: (ئىبراھىم خەلىل، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام). ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بابىل زېمىنىدا تۇغۇلغان. ئۇ نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى سامنىڭ نەسلىدىن بولۇپ، قوۋمى بۇتپەرەس ئىدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام قوۋمىنى بۇتلارغا چوقۇنماي، بىر ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا دەۋەت قىلغان. ئۇلارنىڭ بۇتلىرىنى چېقىپ تاشلىغان. ئۇلار ئۇنى جازالاش ئۈچۈن لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا تاشلىغاندا، ئاللاھ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى ئامان-ئېسەن ساقلىغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام شامغا، ئاندىن مىسىرغا ھىجرەت قىلغان. ئاللاھنىڭ ئەمرى بويىچە ئوغلى ئىسمائىل بىلەن كەئبىنى بىنا قىلغان. ئۇ ياشىنىپ، ئايالى سارەمۇ قېرىپ تۇغۇتتىن قالغاندا، ئاللاھ ئۇلارغا مەرھەمەت قىلىپ ئىسھاق ئەلەيھىسسالامنى بەرگەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام خەلىلۇللاھ (ئاللاھنىڭ دوستى) دەپ ئاتالغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسلىدىن نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر دۇنياغا كەلگەنلىكتىن، ئۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ بوۋىسى دېيىلىدۇ. ئاللاھ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا سوھۇف دەپ ئاتالغان كىتابنى نازىل قىلغان. ئىشەنچلىك رىۋايەتلەرگە ئاساسلانغاندا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام 175 يىل ئۆمۈر كۆرگەن.

إبراهيم النخعي: (ئىبراھىم نەخەئى) (ھ 46-96 / م 666-815). تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن بولۇپ، ئابىد، مۇجتەھىد، فەقىھ ھەم مۇھەددىس ئىدى. زالىم ھەججاجدىن قېچىپ يوشۇرۇنغان ھالەتتە ۋاپات بولغان.

أَبْرَهَةُ الأَشْرَمُ: (ئەبرەھەتۇل ئەشرەم). ھەبەش ھەربىي قوماندانى. مىلادىيە 6-ئەسىردە ھەبەش پادىشاھىنىڭ پەرمانى بىلەن

يەمەننى ئىشغال قىلغان. ئۇ سەنئادىكى قەلس قاتارلىق چېركاۋلارنى سالدۇرغان. كېيىن كەئبىنى چېقىپ تاشلاش ئۈچۈن مەككىگە باستۇرۇپ كىرمەكچى بولغاندا، ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەن ئۇرۇش پىللىرى ماڭماي يېتىۋېلىپ، مەككىنى ۋەيران قىلىش مەقسىتىگە يېتەلمىگەن. بۇ ئىش مىلادىيە 570-يىلى يۈز بەرگەن بولۇپ، بۇ يىل پىل يىلى دەپ ئاتالغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دەل مۇشۇ يىلى تۇغۇلغان.

ابن أبي أصيبعة: (ئىبنى ئەبۇ ئۇسەيبەئە) (هـ 600-669 / م 1203-1270).
دەمەشقلىق تېۋىپ، مىسىر ۋە سۈرىيىدە ياشىغان. "عيون الأنباء في طبقات الأطباء" «ئۇيۇنۇل ئەنبا فى تارىخىل ئەتىببا» (تېۋىپلارنىڭ تەرجىمھالى) ناملىق كىتابى بىلەن داڭق چىقارغان.

ابن أبي حاتم، عبدالرحمن بن محمد بن إدريس بن المنذر التّميمي، الحنظلي (أبومحمد): (ئىبنى ئەبۇ ھاتەم، ئابدۇراھمان ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىس ئىبنى مۇنزىرىتتەمىمىل ھەنزەلى، ئەبۇ مۇھەممەد) (هـ 240-327 / م 854-938). چوڭ ھەدىسشۇناسلاردىن بىرى. سەككىز جىلدلىق "الجرح والتعديل" «ئەلجۇرھۇ ۋەتتەئدىل» ۋە كۆپ جىلدلىق "التفسير" «ئەتتەفسىر»، ئىككى جىلدلىق "علل الحديث" «ئىلەلۇل ھەدىس» ۋە "المراسيل" «ئەلمەراسىل»، "المسند" «ئەلمۇسنەد» قاتارلىق كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان.

ابن أبي صادق (أبو القاسم عبد الرحمن): (ئىبنى ئەبۇ سادىق، ئەبۇلقاسىم ئابدۇراھمان) (هـ ?-1077 / م ?-1666). نىشاپۇرلۇق تېۋىپ ۋە پەيلاسوپ، ئىبنى سىنانىڭ شاگىرتى. جالىنۇس، سوقرات ۋە ھۇنەين ئىبنى ئىسھاقنىڭ تېببىي ئەسەرلىرىنى شەرھلىگەن.

ابن أبي طاهر (أحمد بن طيفور): (ئىبنى ئەبۇ تاھىر، ئەھمەد ئىبنى تەيفۇر) (هـ 203-279 / م 819-893). باغدادلىق تارىخچى. ئۇنىڭ "تاريخ بغداد" «تارىخۇ بەغداد» (باغداد تارىخى) ناملىق ئەسىرى بار.

ابن آجروم (أبو عبد الله الصنهاجي): (ئىبنى ئاجۇرۇم، ئەبۇ ئابدۇللاھ سەنھاجى) (هـ ?-723 / م ?-1323). گرامماتىكىشۇناس، ماراكەشنىڭ فاس شەھرىدىن. "المقدمة الأجرومية في علم العربية" «ئەلمۇقەددىمەتۇل ئاجۇرۇمىيە فى ئىلمىل ئەرەبىيە» (ئەرەب تىلى گرامماتىكىسىدىن دەسلەپكى ساۋات) ناملىق كىتابى بىلەن داڭق چىقارغان.

ابن الأعرابي (أبو عبد الله محمد): (ئىبنى ئەئرابى، ئەبۇ ئابدۇللاھ مۇھەممەد) (هـ 150-230 / م 767-845). كۇفىلىق داڭلىق تىلشۇناس. ئەبۇ مۇئاۋىيە زەرىر، مۇفەززەل زەببىي ۋە كىسسائىيلاردىن ئەدەبىيات ئۆگەنگەن. ئۇنىڭدىن ئىبنى سەكىيت ۋە سەئلەبلەر تەلىم ئالغان. ئۇنىڭ "كتاب أسماء خيل العرب وفرسانهم" «كىتابۇ ئەسمائى خەيلىل ئەرەب ۋە فۇرسانىھىم» (ئەرەب ئاتلىرى ۋە چەۋەندازلىرىنىڭ ناملىرى) ۋە "كتاب النوادر" «كىتابۇننەۋادىر» ناملىق كىتابلىرى بار.

ابن الأنباري (أبو البركات): (ئىبنۇل ئەنبارى، ئەبۇلبەرەكات) (هـ 512-576 / م 1119-1181). گرامماتىكىشۇناس، تىلشۇناس. جەۋالىقى ۋە ئىبنى شەجەرىلەردىن ئىلىم ئۆگەنگەن. باغدادتا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇنىڭ "نزهة الألبّاء في طبقات الأدباء"

«نۇزھەتۇل ئەلببا فى تەبەقاتىل ئۇدەبا» (ئەدىبلەر تەرجىمىھالى) "الإنصاف في مسائل الخلاف" «ئەلئىنساف فى مەسائىلىل خىلاق» (بەسرە ۋە كۇفە گراماتىكىشۇناسلىرى ئارىسىدىكى ئىختىلاپلىق مەسىلىلەرگە نىسبەتەن ئادىل مۇئامىلە قىلىش) ۋە "أسرار العربية" «ئەسرارۇل ئەرەبىيە» (ئەرەب تىلىنىڭ سىرلىرى) ناملىق كىتابلىرى بار.

ابن إياس (أبو البركات): (ئىبنى ئىياس، ئەبۇلبەرەكات) (ھ ؟ ـ 930 / م ؟ ـ 1524). مىسىردىكى مەملۇكىيلار سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان تارىخچى. ئۇنىڭ "بدائع الزهور في وقائع الدهور" «بەدائىئۇززۇھۇر فى ۋەقائىئىددۇھۇر» (زامان ۋەقەلىرى) ۋە "نشق الأزهار في عجائب الأقطار" «نەشقۇل ئەزھار فى ئەجائىبىل ئەقتار» (ئەللەرنىڭ ئاجايىپ خەۋەرلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

ابن باديس (عبد الحميد): ئىبنى بادىس، ئابدۇلھەمىد) (ھ 1306 ـ 1359 / م 1889 ـ 1940). ئالجىرىيىلىك ئالىم. ئىسلاھات ھەرىكىتى ۋە ئەدەبىيات گۈللىنىشىنىڭ باشلامچىلىرىدىن بىرى. ئۆز ۋەتىنىنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان كاتتا مۇجاھىد، قۇسەنتىنىدە تۇغۇلغان. تۇنىس زەيتۇنە ئۇنىۋېرسىتېتىنى تاماملىغان. ئىجتىمائىي ئىسلاھات توغرىسىدىكى قاراشلىرى، مۇستەقىللىق شوئارلىرى ۋە دىنىي تەلىم ـ تەربىيە نەزەرىيىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، "الشهاب" «ئەششىھاب» (ئاقار يۇلتۇز) ژۇرنىلىنى نەشر قىلغان. ئۇ ئالجىرىيە ھازىرقى زامان ئىسلام ئىدېئولوگىيىسىنىڭ باشلامچىسى ھېسابلىنىدۇ.

ابن بطوطة (محمد بن عبد الله): (ئىبنى بەتۇتە، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ 703 ـ 778 / م 1304 ـ 1377). ماراكەشنىڭ تەنجەت شەھىرىدە تۇغۇلغان، دۇنيانىڭ نۇرغۇن جايلىرىنى ئايلانغان داڭلىق سەيياھ. ئۇنىڭ ئۈچ قېتىملىق ساياھىتى تەخمىنەن 29 يىل داۋاملاشقان بولۇپ، شۇ جەرياندا ئافرىقا، ئەرەب ئەللىرى، ئاسىيا ۋە يىراق شەرق ئەللىرىنى زىيارەت قىلغان، كېيىن ماراكەشنىڭ فاس شەھىرىدە ماكانلىشىپ قالغان. ئۇنىڭ "تحفة النظار في غرائب الأمصار وعجائب الأسفار" «توھفەتۇننەززار فى غەرائىبىل ئەمسار ۋە ئەجائىبىل ئەسفار»، يەنە ساياھەت خاتىرىسى دەپ تونۇلغان "رحلة ابن بطوطة" «رىھلەتۇ ئىبنى بەتۇتە» ناملىق مەشھۇر كىتابى بار.

ابن البيطار (عبد الله بن أحمد): (ئىبنى بەيتار، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەھمەد) (ھ ؟ ـ 645 / م ؟ ـ 1248). ئەندەلۇسلۇق تېۋىپ ۋە بوتانىك، ئەييۇبىيلارنىڭ خىزمىتىدە بولغان. "مفردات ابن البيطار" «مۇفرەدات ئىبنى بەيتار» (ئىبنى بەيتار يەككە دورىلىرى) دەپ تونۇلغان "الجامع لمفردات الأدوية والأغذية" «ئەلجامىئۇ لىمۇفرەداتىل ئەدۋىيە ۋەلئەغزىيە» ناملىق كىتاب ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

ابن تومرت (محمد بن عبد الله): (ئىبنى تومرت، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ ؟ ـ 524 / م ؟ ـ 1130). ماراكەشلىك دىنىي ئىسلاھاتچى ۋە ماراكەش دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى. ئۇ «مەھدى» دېگەن لەقەب بىلەن ئاتالغان، 1120 ـ يىلى مۇۋەھھىدلەر دۆلىتىنى قۇرغان. ئابدۇلمۇئمىن ئىبنى ئەلى ئۇنىڭ ئورنىدا تەختكە ئولتۇرغان.

ابن تيمية، أحمد تقي الدين: (ئىبنى تەيمىيە، ئەھمەد تەقىييۇددىن) (ھ 662 ـ 728

/ م 1263 ـ 1328). فەقىھ، مۇھەددىس، ھەنبەلىيە مەزھىپىدىكى كالامشۇناس، دىنى ئىسلاھاتچى. ئالىملار بىلەن ئىلمىي مۇنازىرىلەردە بولغان، دەرس ئېيتقان ۋە نۇرغۇن پەتىۋالارنى بەرگەن. ئۇ "السياسة الشرعية في إصلاح الراعي والرعية" «ئەسسىياسەتۇششەرئىيە فى ئىسلاھىررائىي ۋەررەئىيە» (رەھبەر ۋە پۇقرا ئوتتۇرىسىنى ئىسلاھ قىلىشتىكى شەرئەتنىڭ پرىنسىپى)، "مجموعة الفتاوى" «مەجمۇئەتۇل فەتاۋا» (پەتىۋالار توپلىمى) ۋە "الرسائل" «رەسائىل»لاردەك نۇرغۇنلىغان ئەسەرلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن. زىنداندا ۋاپات بولغان.

ابن جبير (محمد بن أحمد): (ئىبنى جۇبەير، مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد) (ھ 539 ـ 613 / م 1145 ـ 1217). ئەندەلۇسلۇق سەيياھ، بەلەنسىيەدە تۇغۇلۇپ، ئىسكەندەرىيەدە ۋاپات بولغان. مىسىر، مەككە، سۇرىيىلەرنى زىيارەت قىلغان. ئۇ "رحلة ابن جبير" «رىھلەتۇ ئىبنى جۇبەير» (ئىبنى جۇبەير ساياھەتنامىسى) ناملىق مەشھۇر كىتابى بىلەن داڭق چىقارغان.

ابن الحاجب، جمال الدين (أبو عمرو عثمان بن عمر): (ئىبنى ھاجىب، جامالۇددىن ئەبۇ ئەمرى ئوسمان ئىبنى ئۇمەر) (ھ ؟ ـ 646 / م ؟ ـ 1249). مىسىرلىق گرامماتىكىشۇناس، داڭلىق تىلشۇناس، مالىكىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. مىسىرنىڭ سىنا دېگەن يېرىدە دۇنياغا كەلگەن. دەمەشقتىكى ئۇمەۋىيىلەر جامەسىدە مۇدەررىسلىك قىلغان. ئۇنىڭ گرامماتىكا توغرىسىدا "الكافية" «ئەلكافىيە» (كافىيە)، مورفولوگىيە توغرىسىدا "الشافية" «ئەششافىيە» (شافىيە)، ئارۇز ۋەزنى ھەققىدە تۈزۈلگەن "المقصد الجليل في علم الخليل" «ئەلمەقسەدۇل جەلىل فى ئىلمىل خەلىل» (ئۇلۇغ مەقسەت) ۋە ئۇسۇلى فىقھى توغرىسىدا تۈزۈلگەن "مختصر المنتهى" «مۇختەسەرۇل مۇنتەھا» ناملىق كىتابلىرى بار.

ابن حَجَر العَسقلاني (أبو الفضل أحمد): (ئىبنى ھەجەرىل ئەسقەلانى، ئەبۇلفەزلى ئەھمەد) (ھ ؟ ـ 852 / م ؟ ـ 1449). مىسىرلىق مۇھەددىس ۋە تارىخچى. ئۇنىڭ سەھىھۇل بۇخارىغا يازغان "فتح الباري بشرح صحيح البخاري" «فەتھۇل بارى بىشەرھى سەھىھىل بۇخارى» ناملىق شەرھى ۋە "الإصابة في تمييز الصحابة" «ئەلئىسابە فى تەمىيزىسساھابە»، "الدرر الكامنة في أعيان المئة الثامنة" «ئەددۇررۇلكامىنە فى ئەئيانىل مىئەتىسسامىنە» ناملىق كىتابلىرى بار.

ابن حزم (علي بن أحمد): (ئىبنى ھەزمى، ئەلى ئىبنى ئەھمەد) (ھ 384 ـ 456 / م 994 ـ 1064). ئەندەلۇسلۇق شائىر، پەيلاسوپ، تارىخچى ۋە كالامشۇناس، قۇرتۇبە دېگەن جايدا دۇنياغا كەلگەن، سىياسىيدىن قول ئۈزۈپ يېزىقچىلىققا بېرىلگەن. ئۇنىڭ "طوق الحمامة" «تۇقۇل ھەمامە» ناملىق كىتابى ئەدەبىيات ساھەسىدىكى مەشھۇر ئەسەردۇر. بۇ ئەسەرنىڭ تەسۋىرلىرى ئىنتايىن نازۇك بولۇپ، ئەرەبلەرنىڭ مۇھەببەت ھەققىدە يېزىلغان ئەسەرلىرى ئىچىدە ئەڭ مەشھۇر. ئۇنىڭ "الفصل في الملل والأهواء والنحل" «ئەلفىسەل فىل مىلەل ۋەلئەھۋائى ۋەننىھەل» (دىنلار توغرىسىدا ئومۇمىي بايان) ناملىق كىتابى دىنلار سېلىشتۇرمىسى توغرىسىدىكى تۇنجى تارىخىي كىتاب ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ يەنە "جمهرة الأنساب" «جەمھۇرەتۇل ئەنساب» (نەسەبنامە) ۋە "الإحكام في أصول الأحكام" «ئەلئىھكام فى ئۇسۇلىل ئەھكام» (ئەھكاملار ھەققىدە) ناملىق كىتابلىرى بار.

ابن حوقل: (ئىبنى ھەۋقەل) (ھ ؟ ـ 370 /

م ?ـ 981). ئىسلام دۇنياسىنى ئايلىنىپ چىققان باغدادلىق سەيياھ ۋە جۇغراپىيىشۇناس. ئۇ "المسالك والممالك" «ئەلمەسالىك ۋەلمەمالىك»ناملىق كىتابى بىلەن داڭق چىقارغان.

ابن حيان: (ئىبنى ھەييان) (ھ 376 ـ 468 / م 987 ـ 1076). ئەندەلۇسلۇق ئەڭ پېشقەدەم ۋە مۆتىۋەر تارىخچى. ئۇنىڭ "المقتبس في تاريخ الأندلس" «ئەلمۇقتەبەس فى تارىخىل ئەندەلۇس» (ئەندەلۇس تارىخى) ناملىق كىتابى بار.

ابن خزيمة، محمد بن إسحاق بن خزيمة السلمي (أبو بكر): (ئىبنى خۇزەيمە، مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق ئىبنى خۇزەيمەتىسسۇلەمى)، (ھ 223 ـ 331 / م 838 ـ 924). كاتتا ھەدىسشۇناس ئالىم ۋە ئۆز زامانىدىكى نىيشاپۇرنىڭ ئىمامى، يېتىشكەن مۇجتەھىد فەقىھ ئىدى. ئىراق، شام، ھىجاز ۋە مىسىر قاتارلىق يۇرتلارغا بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئىمام سۇبكى ئۇنىڭغا «ئىماملارنىڭ ئىمامى» دەپ نام بەرگەن. ئۇنىڭ يېزىپ قالدۇرغان ئەسەرلىرى 140 پارچىدىن ئاشىدۇ. مەسىلەن: "التوحيد" «ئەتتەۋھىد»، "إثبات صفة الرب" «ئىسباتۇ سىفەتۇررەب»، "صحيح ابن خزيمة" «سەھىھ ئىبنى خۇزەيمە»، "مختصر المختصر" «مۇختەسەر مۇختەسەر» قاتارلىقلار شۇ ئەسەرلەرنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

ابن الخطيب، (لسان الدين محمد بن عبد الله): (ئىبنى خەتىب، لىسانۇددىن مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ 712 ـ 775 / م 1313 ـ 1374). ئەندەلۇسلۇق ئەدىب ۋە بۈيۈك تارىخ ئالىمى. غەرناتىدە ۋەزىر بولغان. قەلەم ۋە ئەلەمدە تەڭ يېتىشكەنلىكى ئۈچۈن "ذي الوزارتين" «زىلۋەزارەتەين» (ئىككى ۋازارەت ساھىبى) دەپ نام ئالغان. ئۇ دىنسىز دەپ قارىلىپ قەتلى قىلىنغان. ئۇنىڭ تارىخ، شېئىر، ئەدەبىيات، تېبابەت ۋە تەسەۋۋۇپ ھەققىدە يازغان نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار. "الإحاطة في أخبار غرناطة" «ئەلئىھاتە فى ئەخبارى غەرناتە» (غەرناتە توغرىسىدا تولۇق مەلۇمات)، "اللمحة البدرية في الدولة النصرية" «ئەللەمھەتۇل بەدرىيە فىددەۋلەتىننەسرىيە» (ناسارالار دۆلىتىدە پارلىغان ئاي)، "رقم الحلل في نظم الدول" «رەقمۇل ھۇلەل فى نەزمىددوۋەل» (دۆلەت تۈزۈلمىلىرى) ۋە "ريحانة الكتاب" «رەيھانەتۇل كىتاب» (كىتابلارنىڭ گۈلى) ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئەسەرلىرىدۇر. ئۇنىڭ يەنە شېئىرىي دىۋانىمۇ بار.

ابن خفاجة (ابراهيم): (ئىبنى خەفاجە، ئىبراھىم ئىبنى ئەبۇ فەتھى) (ھ 449 ـ 532 / م 1058 ـ 1138). ئەندەلۇسلۇق شائىر، يازغۇچى. ئۇ شېئىرلىرىدا ئۆز ۋەتىنىنىڭ مۆھتى ۋە كەڭ كەتكەن گۈزەل مەنزىرىلىرىنى بەدىئىي رەۋىشتە تەسۋىرلىگەن. شۇ سەۋەبتىن «جىنانۇل ئەندەلۇس» دەپ ئاتىلىپ قالغان.

ابن خلدون (عبد الرحمن، أبو زيد): (ئىبنى خەلدۇن، ئابدۇراھمان، ئەبۇ زەيد) (ھ 732 ـ 808 / م 1332 ـ 1406). دۇنياۋى ئىلىم ئەربابلىرىدىن. ئەرەب تارىخچىسى، پەيلاسوپ، دانىشمەن. ئۆز دەۋرىدىكى ھوقۇق، سىياسەت، قازىلىق، ئەدەبىيات ۋە باشقا ئىلىم ساھەلىرىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئالىم. تۇنىستا تۇغۇلۇپ، قاھىرەدە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ نەسەبى ھەزرەمىيە جەمەتىگە تۇتىشىدۇ. فاس، غەرناتە ۋە تىلمىسان شەھەرلىرىدە كۆپلىگەن مۇھىم سىياسىي خىزمەتلەرنى ئۆتىگەن. سۈيىقەست ۋە

تۆھمەتكە ئۇچرىغانلىقتىن شەرققە سەپەر قىلىپ، مىسىردا تۇرۇپ قالغان ۋە ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدەررىسى بولغان. مالىكىي مەزھىپىنىڭ قازىلىقىغا تەيىنلەنگەن. تارىخ توغرىسىدا كىتاب يېزىپ، پەلسەپە تارىخى ۋە جەمئىيەتشۇناسلىق ئىلمىنىڭ ئاساسچىسى ۋە بايراقدارى بولۇپ قالغان. بۇ بايانلار ئۇنىڭ "العبر" «ئەلئىبەر» ناملىق كىتابىغا يازغان مەشھۇر مۇقەددىمىسىدە بايان قىلىنغان. ئۇ بۇ كىتابىنىڭ مۇقەددىمىسىنى جەمئىيەتشۇناسلىق ئىلمى ئۇسلۇبىدا يازغان.

ابن الخياط (أبو بكر محمد): (ئىبنى خەييات، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد) (ھ ?_320 / م ?_932). باغدادتا مۇدەررىسلىك قىلغان. گراماتىكشۇناس، ئەسلى سەمەرقەندلىك، بەسرەدە ۋاپات بولغان. ئىمام زەججاج، ئەبۇ ئەلى فاسىلار ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ئىدى. ئۇنىڭ "معاني القرآن" «مەئانىل قۇرئان» (قۇرئان مەنىلىرى) ۋە "النحو الكبير" «ئەننەھۇل كەبىر» (گراماتىكا ھەققىدە) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

دُرَيْدٍ، ابْنُ دُرَيْدٍ، محمد بن الحسن الأزدي (أبو بكر): (ئىبنى دۇرەيد، مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن ئەزدى، ئەبۇ بەكرى) (ھ 223_322 / م 837_933). تىلشۇناس، ئەدىب، شائىر. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "الجمهرة" «ئەلجەمھەرە» (چوڭ لۇغەت) ۋە "الاشتقاق" «ئەلئىشتىقاق» (تۈرلەنمە سۆزلەر لۇغىتى) ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇنىڭ "المقصورة" «ئەلمەقسۇرە» ناملىق قەسىدىسى ناھايىتى مەشھۇر.

ابن رزين، محمد بن عيسى بن ابراهيم بن رزين التيمي الاسفاهاني (أبو عبد الله): (ئىبنى رەزىن، مۇھەممەد ئىبنى ئىسا ئىبنى ئىبراھىم

ئىبنى خۇزەيمەتىسسۇلەمى، ئەبۇ بەكرى). قىرائەتشۇناس ۋە تىلشۇناس ئالىم، قىرائەت ھەققىدە "الجامع" «ئەلجامىئ» ۋە "رسول القرآن" «رەسۇلۇل قۇرئان» دېگەن كىتابلارنى يازغان.

ابن رشد (أبو الوليد محمد): (ئىبنى رۇشد، ئەبۇ ۋەلىد مۇھەممەد) (ھ 520_594 / م 1126_1198). قۇرتۇبىدە تۇغۇلۇپ، ماراكەشتە ۋاپات بولغان. ئەرەب پەيلاسوپى ۋە كالامشۇناس. فىقھى، شېئىرىيەت، تىبابەت، ماتېماتىكا، ئاسترونومىيە ۋە پەلسەپەلەردىن دەرس بەرگەن. 1182_يىلى ئىبنى تۇفەيل ئۇنى مۇۋەھھىدلەر خەلىپىسى ئەبۇ يەئقۇب ئىبنى يۈسۈپكە تونۇشتۇرغان. خەلىپە ئۇنى ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي تېۋىپى قىلىۋالغان. كېيىن قۇرتۇبىگە قازى بولغان. "فصل المقال فيما بين الحكمة والشريعة من الاتصال" «فەسلۇل ماقال فىيما بەيىنەل ھىكمەتى ۋەششەرىئەتى مىنەلئىتتىسال» (پەلسەپە بىلەن شەرىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدە يەكۈن) ناملىق ئەسىرىدە پەلسەپىنى شەرىئەتكە ئۇيغۇنلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنغان. شۇنداقلا غەززالىنىڭ "تهافت الفلاسفة" «تەھافۇتۇل فەلاسىفە» (پەلسەپىنىڭ ھالاكىتى) ناملىق كىتابىغا قارشى تۇرۇپ، پەيلاسوپلارنى قوغدىغان. ئۇ ئارىستوتېلنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرىنى شەرھلىگەنلىكتىن غەرب پەيلاسوپلىرى ئۇنى "الشارح" «ئەششارىھ» (شەرھ يازغۇچى) دەپ ئاتىغان.

ابن زيدون (أبو الوليد أحمد): (ئىبنى زەيدۇن، ئەبۇ ۋەلىد ئەھمەد) (ھ 394_462 / م 1004_1070). ئەندەلۇسلۇق ۋەزىر ۋە مەشھۇر شائىر. قۇرتۇبىدە تۇغۇلۇپ، ئىشبىلىيەدە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ مەشھۇر شېئىرى_مۇستەكفىينىڭ قىزىنىڭ تۇغۇلۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن يېزىلغان شېئىردۇر. ئ

ۋەزىر ئىبنى ئەبدۇس بىلەن بۇ قىزنى تالىشىپ قالغان. ئىبنى ئەبدۇسنىڭ زىيانكەشلىك قىلىشى بىلەن ئىبنى جەھۋەر ئۇنى زىندانغا تاشلىغان. ئۇنىڭ مەھبۇبىسى ۋەللادە توغرىسىدا يازغان شېئىرلىرى ۋە ئۆز ئارا قىلىشقان مۇشائىرىلىرى بار. ئۇنىڭ نەشر قىلىنغان بىر دىۋانى بار.

ابن سيرين (أبو بكر محمد): (ئىبنى سىيرىن، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد) (ھ ?_110 / م ?_729). بەسرەلىك فەقىھ، چۈشكە تەبىر بېرەلەيدىغان مەشھۇر ئالىم.

ابن سينا، أبو علي الحسين بن عبد الله: (سىينا، ئىبنى سىنا، ئەبۇ ئەلى ھۈسەين ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ 369_428 / م 980_1037). داڭلىق ئىسلام پەيلاسوپى، مەشھۇر تېۋىپ، ھۆكۈما ۋە ئىسلام ئالىمى. باش رەئىس، ئىككىنچى ئۇستاز نامىلىرى بىلەن تونۇلغان. بۇخاراغا يېقىن ئافشىنە دېگەن يەردە تۇغۇلۇپ، ھەمەداندا ۋاپات بولغان. ئارىستوتېل پەلسەپىسىنى چوڭقۇرلاپ ئۆگەنگەن. يېڭى ئەپلاتونىزمنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇنىڭ ھاياتلىق ھېكمەتلىرى ھەققىدىكى "الحكمة المشرقية" «ئەلھېكمەتۇل مەشرىقىيە» ناملىق كىتابىدىن ئۇنىڭ تەسەۋۋۇپقا مايىللىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ تېبابەت توغرىسىدا "القانون" «ئەلقانۇن»، "الشفاء" «ئەششىفائ»، "النجاة" «ئەننەجات»، "الإشارات والتنبيهات" «ئەلئىشارات ۋە تەنبىھات»، پەلسەپە ۋە لوگىكا توغرىسىدا "الحدود" «ئەلھۇدۇد» قاتارلىق كىتابلىرى نەشر قىلىنغان. ئۇنىڭ يەنە مەشھۇر قەسىدىلىرى بار.

إبن شهاب زهري: (ئىبنى شىھاب زۇھرى) (ھ 52_124 / م 672_742). مەدىنىلىك تابىئىنلار ئىچىدىن چىققان چوڭ مۇھەددىس، مۇجتەھىد، شامدا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. شەرىئەت ئىلمىدە ئۆز دەۋرىنىڭ يېگانىسى بولۇپ، فەقىھلەردىن ئىمام مالىك، سۇفيان سەۋرى، ئىبنى ئۇيەينە قاتارلىقلار بۇ زاتتىن ئىلىم ئۆگەنگەن. ئالىم ئىبنى دىنار: «ئىبنى شىھابتەك بىلىملىك ئادەمنى كۆرمىدىم» دېگەن. خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش پەرمان چىقىرىپ، ئىبنى شىھابنىڭ پەتىۋاسىنى ئاساس قىلىشقا بۇيرۇغان. بۇ زات مەشھۇر يەتتە فەقىھنىڭ بارلىق ئىلمىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن.

ابن الصلاح (أبو عمرو تقي الدين عثمان): (ئىبنى سەلاھ، ئەبۇ ئەمرى تەقىيۇددىن ئوسمان) (ھ ?_643 / م ?_1245). شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ بولۇپ، تەپسىر ۋە ھەدىستە ۋاپىغا يەتكەن ئالىم ئىدى. شەرزورغا يېقىن شەرخان ناملىق يەردە تۇغۇلغان. دەمەشقتە مۇدەررىسلىك ۋە مۇفتىلىق قىلىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "مقدمة ابن الصلاح" «مۇقەددىمە ئىبنى سەلاھ» نامىدا تونۇلغان "معرفة أنواع علم الحديث" «مەئرىفەتۇ ئەنۋائى ئىلمىل ھەدىس» (ئىلمى ھەدىسنىڭ تۈرلىرى)، ۋە "الفتاوى" «ئەلفەتاۋا» (پەتىۋا)، "الأمالي" «ئەلئامالىي»، "شرح الوسيط" «شەرھۇل ۋەسىيت» (ۋەسىيتىنىڭ شەرھى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

ابن طفيل (أبو بكر محمد): (ئىبنى تۇفەيل، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد) (ھ 493_580 / م 1100_1185). ئەندەلۇسلۇق ئېنسىكلوپېدىك ئالىم ۋە پەيلاسوپ. تېبابەت، ماتېماتىكا، ئاسترونومىيە ۋە شېئىرىيەتكە ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇنىڭ "حي ابن يقظان" «ھەييە ئىبنى يەقزان» (ھەييە

ئىبنى يەقزان ھەققىدە قىسسە) ناملىق كىتابى بار. ئۇ بۇ كىتابىدا دىن بىلەن پەلسەپىنى ماسلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنغان.

ابن عابدين (محمد أمين): (ئىبنى ئابىدىن، مۇھەممەد ئەمىن) (ھ 1198 ـ 1251 / م 1784 ـ 1836). دىمەشىقلىق ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ ئالىم. ئۇنىڭ "رد المحتار على الدر المختار" «رەددۇل مۇھتار ئەلەددۇررىل مۇختار» ۋە "الحاشية" «ئەلھاشىيە» ناملىق كىتابلىرى بار.

ابن عربشاه (أحمد): (ئىبنى ئەرەبشاھ، ئەھمەد) (ھ 790 ـ 854 / م 1388 ـ 1450). دىمەشىقلىق تارىخچى ۋە سەيياھ. ئۇنىڭ ئەرەبچە، پارسچە ۋە تۈركچە يازغان ئەسەرلىرى بار. ئەڭ مەشھۇر ئەسىرى "عجائب المقدور في أخبار تيمور" «ئەجائىبۇل مەقدۇر فى ئەخبارى تەيمۇر» (تۆمۈرلەڭ تارىخى توغرىسىدا) ناملىق ئەسىرىدۇر.

ابن العربي (محيي الدين): (ئىبنى ئەرەبى، مۇھيىددىن) (ھ ? ـ 638 / م ? ـ 1240). ئەندەلۇسلۇق تەرىقەتچى، چوڭ شەيخ دەپ ئاتالغان. مىرسىيەدە تۇغۇلۇپ، ئىشبىلىيىدە چوڭ بولغان. شەرققە سەپەر قىلىپ، دىمەشىقتە ئولتۇراقلىشىپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان. "وحدة الوجود" «ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد» (بارلىق مەۋجۇدىيەتنىڭ ئاللاھقا قوشۇلۇپ بىرلىشىپ كېتىشى) قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويغان. يازغان ئەسەرلىرى تەخمىنەن 400 پارچىغا يېتىدۇ. "الفتوحات المكية" «ئەلفۇتۇھاتۇل مەككىيە»، "فصوص الحكم" «فۇسۇسۇل ھىكەم»، "مفاتيح الغيب" «مەفاتىھۇل غەيب»، "التعريفات" «ئەتتەئرىيفات»، "محاضرة الأبرار ومسامرة الأخبار" «مۇھازەرەتۇل ئەبرار ۋە مۇسامەرەتۇل ئەخبار»، "ديوان شعر" «دىۋانى شېئىر» لار ئۇلارنىڭ بىر قىسمىدۇر.

عساكر، الحافظ بن عساكر، علي بن الحسن بن هبة الله (أبو القاسم): (ئەساكىر، ھافىز ئىبنى ئەساكىر، ئەلى ئىبنى ھەسەن ئىبنى ھىبەتۇللاھ، ئەبۇلقاسىم) (ھ 499 ـ 571 / م 1105 ـ 1176). سەيياھ، تارىخشۇناس، شام دىيارىنىڭ ھەدىسشۇناس ئالىمى ئىدى. مەشھۇر "تاريخ دمشق" «تارىخۇ دىمەشق»نى، يەنە "الإشراق على معرفة الأطراف" «ئەلئىشراق ئەلا مەئرىفەتىل ئەتراف»، "كشف المغطى في فضل الموطا" «كەشفۇل مۇغەتتا فى فەزلىل مۇۋەتتا» (مۇۋەتتانىڭ پەزىلىتى ھەققىدە) قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

ابن عقيل (بهاء الدين عبد الله): (ئىبنى ئەقىيل، باھائۇددىن ئابدۇللاھ) (ھ 697 ـ 769 / م 1298 ـ 1368). مىسىرلىق ئەڭ داڭلىق گىراماتىكىشۇناس. ئۇنىڭ "شرح ألفية ابن مالك" «شەرھۇ ئەلفىيەتى ئىبنى مالىك» (ئەلفىيە، نىڭ شەرھى) ناملىق كىتابى مۆتىۋەر كىتابدۇر.

ابن العميد: (أبو الفضل محمد): (ئىبنى ئەمىد، ئەبۇلفەزل مۇھەممەد) (ھ ? ـ 359 / م ? ـ 970). داڭلىق يازغۇچى، شائىر، ئەدىب، بۇۋەيھلەر سۇلالىسىدە ۋەزىر بولغان. ئۇنىڭ يازغان بىرقانچە پارچە ماقالىلىرى ۋە شېئىرلىرى بار. ئوغلى ئەبۇ فەتھى ئەلىمۇ مىلادىيە 977 ـ يىلى دۆلەت ۋەزىرى ۋە ھامىيسى بولغان.

ابن الفارض (عمر بن علي): (ئىبنى فارىز، ئۇمەر ئىبنى ئەلى) (ھ 576 ـ 632 / م 1181 ـ 1235). مىسىرلىق شائىر، ئىسلام مۇتەپەككۇرى، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە

زاھىدلىقتا ئۆتكەن تەرىقەتچى. تەرىقەت مەسلىكىنى بايان قىلىپ يازغان "نظم السلوك" «نەزمۇسسۇلۇك» ناملىق (ھەربىر مىسراسىنىڭ ئەڭ ئاخىرى «تا» ھەرپى بىلەن ئاياغلاشقان) دىۋانى ئەڭ مەشھۇر ئەسىرىدۇر. ئۇنىڭ يەنە ئىلاھىي مەرىپەت توغرىسىدا "ميمية" «مىيمىيە» (ھەربىر مىسراسىنىڭ ئەڭ ئاخىرى «مىم» ھەرپى بىلەن ئاياغلاشقان) ناملىق بىر دىۋانى بار. ھەرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

ابن فضلان (أحمد): (ئىبنى فەزلان، ئەھمەد). ئابباسىيلار خەلىپىسى مۇئتەز 921-يىلى بۇلغارىيىگە ئەلچى قىلىپ ئەۋەتكەن تارىخچى. ئۇنىڭ بىر ساياھەت خاتىرىسى بار بولۇپ، ئىستەخرى، مەسئۇدى ۋە ياقۇتلار "معجم البلدان" «مۇئجەمۇل بۇلدان» (جۇغراپىيە لۇغىتى) ناملىق قامۇستا ئۇنىڭدىن پايدىلانغان ۋە نەقىللەرنى كەلتۈرگەن.

ابن قتيبة (أبو محمد عبد الله): (ئىبنى قۇتەيبە، ئەبۇ مۇھەممەد ئابدۇللاھ) (ھ 212-275 / م 828-889). كاتتا ئەدىب، كۇفىدە تۇغۇلغان. ئەسلى خۇراسانلىق تىلشۇناس، ھەدىسشۇناس. دەينۇردا بىر مەزگىل قازىلىق قىلغان. ئۇ "الشعر والشعراء" «ئەششىئىر ۋەششۇئەرا» (شېئىرىيەت ۋە شائىرلار)، "أدب الكاتب" «ئەدەبۇل كاتىب» (يازغۇچىلارنىڭ ئەدەپ-ئەخلاقلىرى)، "عين الأخبار" «ئەينۇل ئەخبار» (خەۋەرلەر) ۋە "كتاب المعارف" «كىتابۇل مەئارىف» (مائارىپ ئىلمى) قاتارلىق ئەسەرلىرى بىلەن داڭق چىقارغان.

ابن قيّم الجوزيّة، محمد بن أبي بكر الزرعي: (قەييىمىل جەۋزىيە، ئىبنى قەييىمىل جەۋزىيە، مۇھەممەد ئىبنى ئەبۇ بەكرى زەرەئىي) (ھ ?-751 / م ?-1350). دىمەشقلىق ھەنبەلىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. مەشھۇر دىنىي ئىسلاھاتچى. ئىبنى تەيمىيىنىڭ شاگىرتى. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە زىندانغا تاشلانغان. مۇتەكەللىمىن، پەيلاسوپلارغا قارشى پىكىردە بولغان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى كۆپ بولۇپ، "زاد المعاد" «زادۇل مائاد»، "مدارج السالكين" «مەدارىجۇسسالىكىين»، "إعلام الموقعين" «ئىئلامۇل مۇۋەققىئىين»، "الطرق الحكمية" «ئەتتۇرۇقۇل ھىكەمىيە»، "الكافية الشافية" «ئەلكافىيەتۇششافىيە»، "شفاء العليل" «شىفائۇل ئەلىيل»، "روضة المحبين" «رەۋزەتۇل مۇھىببىين»، "الفوائد" «ئەلفەۋائىد» قاتارلىقلار ئۇ ئەسەرلەرنىڭ بىر قىسمىدۇر.

ابن كثير (إسماعيل): (ئىبنى كەسىر، ئىسمائىل) (ھ 699-773 / م 1300-1372). دىمەشقلىق مۇپەسسىر، مۇھەددىس، تارىخچى. "تفسير ابن كثير" «تەفسىير ئىبنى كەسىير» (تەپسىر ئىبنى كەسىر) ناملىق «قۇرئان كەرىم» تەپسىرى ۋە "البداية والنهاية" «ئەلبىدايە ۋەننىھايە» (باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىش) ناملىق تارىخ كىتابى بىلەن داڭق چىقارغان.

ابن ماجَة، ماجة، محمد بن يزيد القزويني أبو عبد الله: (ئىبنى ماجە، ماجە، مۇھەممەد ئىبنى يەزىدىل قەزۋىينى ئەبۇ ئابدۇللاھ) (ھ ?-273 / م ?-887). مەشھۇر مۇھەددىس ۋە مۇپەسسىر. قەزۋىينلىك. ئۇنىڭ مەشھۇر ئالتە ھەدىس كىتابىنىڭ بىرى بولغان "السنن" «ئەسسۇنەن» (سۇنەنى ئىبنى ماجە) ناملىق ھەدىس توپلىمى بار.

ابن مالك، أبو عبد الله محمد بن عبد الله: (ئىبنى مالىك، ئەبۇ ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ 600-672 / م 1204-

1274). ئىسپانىيىلىك تىلشۇناس، مەشھۇر گراماتىكىشۇناس ئالىم. جەيياندا تۇغۇلۇپ، دەمەشقتە ياشىغان ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ گراماتىكا ھەققىدە "الكافية الشافية" «ئەلكافىيەتۇششافىيە»، "لامية الأفعال" «لامىيەتۇل ئەفئال» ۋە "شواهد التوضيح" «شەۋاھىدۇتتەۋزىھ»، ئەرەب تىلى گراماتىكا قائىدىلىرىنىڭ ھەممىسىنى مىڭ بېيىتقا يىغىنچاقلاپ يازغان "الألفية" «ئەلفىيە» ناملىق كىتابلىرى بار. ئوغلى بەدرۇددىن مۇھەممەد (ھ ?-686 / م ?-1287) ئۇنىڭدىن تەلىم ئېلىپ، "شرح الألفية" «شەرھى ئەلفىيە»نى ۋە "لامية الأفعال" «لامىيەتۇل ئەفئال»نىڭ شەرھىسىنى يازغان.

ابن مجاهد (أبو بكر أحمد): (ئىبنى مۇجاھىد، ئەبۇ بەكرى ئەھمەد) (ھ ?-324 / م ?-936). باغدادلىق ئالىم، ئۆز دەۋرىدىكى قارىيلارنىڭ پېشۋاسى. ئۇنىڭ قىرائەت توغرىسىدا يازغان بىرقانچە پارچە ئەسىرى بار.

ابن ملجم (عبد الرحمن): (ئىبنى مۇلجەم، ئابدۇراھمان) (ھ ?-40 / م ?-660). خاۋارىجلاردىن بولۇپ، كۇفە مەسجىدىدە ھەزرىتى ئەلىنى سۇيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

ابن نجيم (زين الدين): (ئىبنى نەجىم، زەينۇددىن) (ھ ?-970 / م ?-562). مىسىرلىق ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئۇنىڭ فىقھى توغرىسىدا "الأشباه والنظائر" «ئەلئەشباھۇ ۋەننەزائىر»، نەسەفىينىڭ "كنز الدقائق" «كەنزۇددەقائىق» (ئىنچىكە مەنىلەرنىڭ خەزىنىسى) ناملىق كىتابىغا يازغان شەرھى "البحر الرائق في شرح كنز الدقائق" «ئەلبەھرۇررائىق فى شەرھى كەنزىددەقائىق» (سۆزۈك دېڭىز) ناملىق كىتابى بار.

ابن النديم (محمد بن إسحاق أبو الفرج): (ئىبنى نەدىم، مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق ئەبۇلفەرەج) (ھ ?-391 / م ?-1000). باغدادلىق ئەدىب، ئۇ "الفهرست" «ئەلفىھرەست» ناملىق كىتابى بىلەن مەشھۇر.

ابن النفيس (علي بن أبي الحزم): (ئىبنى نەفىس، ئەلى ئىبنى ئەبۇ ھەزمى) (ھ 607-687 / م 1210-1288). تېۋىپ، پەيلاسوپ. دەمەشقتە تۇغۇلۇپ، قاھىرەدە ۋاپات بولغان. مىسىر تېۋىپلىرىنىڭ پېشۋاسى، ئۇنىڭ "شرح قانون ابن سينا" «شەرھى قانۇنى ئىبنى سىنا» (ئىبنى سىنانىڭ ‹قانۇنى›غا شەرھى) ۋە "موجز القانون" «مۇجىزۇل قانۇن» (‹قانۇن› نىڭ قىسقارتىلمىسى)، "الموجز في الطب" «ئەلمۇجىز فىتتىب» (تېبابەت ھەققىدە قىسقىچە بايان)، "الشامل في الطب" «ئەششامىلۇ فىتتىب» (تېبابەت ھەققىدە ئومۇمىي بايان) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ كىچىك قان تومۇرلاردىكى قان ئايلىنىشىنى ئۆلچەش ئەسۋابىنى كەشىپ قىلغان.

ابن هشام (عبد الملك): (ئىبنى ھىشام، ئابدۇلمەلىك) (ھ ?-213 / م ?-828). مەشھۇر تارىخچى. ئىبنى ئىسھاق يازغان رەسۇلۇللاھنىڭ تەرجىمىھالىدىن پايدىلىنىپ، "سيرة الرسول" «سىيرەتۇررەسۇل» (رەسۇلۇللاھنىڭ تەرجىمىھالى) ناملىق كىتابىنى يازغان. ئۇنىڭ يەنە "التيجان في ملوك حمير" «ئەتتىيجان فى مۇلۇكى ھىمىيەر» ناملىق كىتابىمۇ بار.

ابن الهمام كمال الدين محمد: (ئىبنى ھۇمام، كامالىددىن مۇھەممەد) (ھ ?-861 / م ?-1457). مىسىرلىق، ھەنەفىي مەزھىپىدىكى

داگىلىق فەقىھ، ئۇنىڭ ئۇسۇل توغرىسىدا "التحرير" «ئەتتەھرىير» ۋە "فتح القدير" «فەتھۇل قەدىير» ناملىق كىتابلىرى بار.

أبو الأسود الدولي، ظالم بن عمرو بن سفيان بن جندل الدولي: (ئەبۇ ئەسۋەد دۇۋەلى، زالىم ئىبنى ئەمرى ئىبنى سۇفيان ئىبنى جەندەلىدۇۋەلى) (ھ ?ـ 69 / م 605ـ 688). تابىئىنلاردىن بولۇپ، لۇغەتشۇناس، فىقھىشۇناس، ھازىر جاۋاب ئەدىب ئىدى. بەزىلەر ئۇنى نەھۋى ئىلمىنىڭ ئاساسچىسى دەپ قارايدۇ. خەلىپە ئۇمەر زامانىدا بەسرەدە تۇرغان. خەلىپە ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب تەرىپىدىن بەسرەگە ئەمىر قىلىپ تەيىنلەنگەن، خاۋارىجلارغا قارشى قوشۇن تارتقان. قۇرئاننىڭ توغرا تەلەپپۇز قىلىنىشى ئۈچۈن زەبەر، زىر، پىش قاتارلىق بەلگىلەرنى ئىجاد قىلغان. ئۇنىڭ نەشىر قىلىنغان بىر شېئىرلار دىۋانى بار.

أبو أمامة الباهلي، سدى بن عجلان بن وهب: (ئەبۇ ئۇمامەتۇلباھىلى، سەدا ئىبنى ئەجلان ئىبنى ۋەھب) (ھ ?ـ 81 / م ?ـ 700). ساھابە. ھەزرىتى ئەلى بىلەن سىففىين ئۇرۇشىدا بىللە بولغان. 250 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

أبو أيوب الأنصاري (خالد بن زيد): (ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى، خالىد ئىبنى زەيد) (ھ ?ـ 52 / م ?ـ 672). مەدىنىلىك ساھابە، خەزرەج قەبىلىسىدىن. رەسۇلۇللاھ ھىجرەت قىلىپ مەدىنىگە كەلگەن كۈنى مۇشۇ كىشىنىڭ ئۆيىگە چۈشكەن. ئۇ، قۇستەنتىيە (كونىستانتىنوپول)نى فەتھى قىلىش ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

أبو بردة عامر بن أبو موسى عبد الله بن قيس الأشعري: (ئەبۇ بۇردە، ئامىر ئىبنى ئەبۇ مۇسا ئابدۇللاھ ئىبنى قەيسىل ئەشئەرى) (ھ ?ـ 103 / م ?ـ 721). تابىئىنلاردىن بولۇپ، كۇفەگە قازى بولغان.

أبو بكر بن أبي شيبة، عبدالله بن محمد بن إبراهيم بن عثمان العبسي (ابن أبي شيبة): (ئەبۇ بەكرى ئىبنى ئەبۇ شەيبەم ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم ئىبنى ئۇسمانىل ئەبەسى، ئىبنى ئەبى شەيبە) (ھ 159ـ 235 / م 776ـ 850). مەشھۇر ئىماملارنىڭ بىرى، ھەدىسشۇناسلارنىڭ كاتتىسى. "المسند" «ئەلمۇسنەد» (12جىلدلىق)، "المصنف" «ئەلمۇسەننىف» ۋە "التفسير" «ئەتتەفسىر» قاتارلىق چوڭ ھەدىس كىتابلىرىنىڭ مۇئەللىپى. ئۇ ئۇسمان ئىبنى ئەبۇ شەيبە ۋە قاسىم ئىبنى ئەبۇ شەيبە قاتارلىق ھەدىسشۇناس ئالىملار بىلەن قېرىنداش. كۇفىدا ۋاپات بولغان.

أبو بكر الصديق (عبد الله): (ئەبۇ بەكرى سىددىق، ئابدۇللاھ) (م 573ـ 634). ھىجرىيە 11ـ يىلدىن 13ـ يىلغىچە خەلىپە بولغان. چاھاريارلارنىڭ بىرىنچىسى. مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئاتىسى. مۇرتەدلەرگە قارشى جىھاد قىلىپ، مۇسەيلىمە كاززاپنى مەغلۇپ قىلغان. مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

أبو بكر عبد الرحمن ابن حرث: (ئەبۇ بەكرى ئابدۇراھمان ئىبنى ھەرس) (ھ ?ـ 94 / م ?ـ 713). مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى مەشھۇر يەتتە فەقىھنىڭ بىرى. ھىجرىيە 94ـ يىلى بىر تۈركۈم فەقىھلەر ۋاپات بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ يىل «فەقىھلەر يىلى» دەپ ئاتالغان.

أبو تمام (حبيب بن أوس الطائي): (ئەبۇ

تەممام، ھەبىب ئىبنى ئەۋس تائى) (ھ 190 ـ 230 / م 806 ـ 845). ئابباسىيلار شائىرى، دەمەشقتە تۇغۇلۇپ، مەۋسىلدە ۋاپات بولغان. خەلىپىلەرنى، بولۇپمۇ مۇئتەسىمنى مەدھىيىلەيدىغان شېئىرلارنى كۆپ يازغان. بەدىئىي تەسەۋۋۇرغا ناھايىتى باي ئىدى. ئۇنىڭ "ديوان أبي تمام" «دىۋانى ئەبى تەممام» ناملىق بىر شېئىرىي دىۋانى ھەمدە "الحماسة" «ئەلھەماسە» ناملىق (باشقا شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن توپلىغان) بىر توپلىمى بار.

أبو جهل (عمرو بن هشام): (ئەبۇ جەھل، ئەمرى ئىبنى ھىشام) (م ؟ ـ 623). قۇرەيش قەبىلىسىدىن، ئابرۇيلۇق ۋە باي كىشى بولۇپ، بەنىي مەخزۇم ئايمىقىنىڭ كاتتىسى ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ناھايىتى ئۆچ بولۇپ، ئۇنىڭغا ناھايىتى كۆپ ئەزىيەت يەتكۈزگەن، بەدرى ئۇرۇشىدا ئۆلتۈرۈلگەن.

أبو الحجاج المزي يوسف بن عبد الرحمن بن يوسف جمالدين بن الزكي: (ئەبۇلھەججاجىل مىززىي، يۇسۇف ئىبنى ئابدۇراھمان ئىبنى يۇسۇف جامالۇددىن ئىبنى زەكىي) (ھ 654 ـ 742 / م 1256 ـ 1341). شامدا ئۆتكەن مەشھۇر مۇھەددىس، لۇغەت ۋە ھەدىس ئىلىمىدە يېتىشكەن ئالىم. 34 توملۇق "تهذيب الكمال" «تەھزىيبۇلكامال في ئەسمائىررىجال»، يەنە "تحفة الأشراف" «تۇھفەتۇل ئەشراف»، "المنهج الأحمد" «ئەلمەنھەجۇل ئەھمەد» قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

أبو الحسن عز الدين علي بن محمد الجزري (باب الامير): (ئەبۇلھەسەن ئىززۇددىن ئەلى ئىبنى مۇھەممەد جەزەرى) (ھ ؟ ـ 630 / م ؟ ـ 1233). مەشھۇر تارىخشۇناس بولۇپ، مۇھىم ئەسەرلەرنى يازغان. مەشھۇر ئون جىلدلىق "تاريخ الكامل" «تارىخۇل كامىل» ۋە ساھابىلەرنىڭ تەرجىمھالى خاتىرىلەنگەن "اسد الغابة" «ئەسەدۇلغابە» ناملىق كىتابلار مۇشۇ زاتنىڭ ئەسەرلىرىدۇر.

أبو داود سليمان ابن أشعث بن إسحاق الأزدي السجستاني: (ئەبۇ داۋۇد سۇلەيمان ئىبنى ئەشئەس ئىبنى ئىسھاقىل ئەزدىس سىجىستانى) (ھ 202 ـ 275 / م 818 ـ 889). «سىھاھ سىتتە» كىتابلىرىنىڭ بىرى بولغان "سنن أبي داود" «سۇنەنى ئەبۇ داۋۇد»نىڭ توپلىغۇچىسى. بۇ زات خۇراسان، شام، ئىراق قاتارلىق جايلارنى كېزىپ يۈرۈپ چوڭ مۇھەددىسلەردىن ھەدىس تەلىم ئالغان. بۇ زات توپلىغان «سۇنەنى ئەبۇ داۋۇد» ناملىق كىتابتا 4800 ھەدىس بار. بۇ ھەدىسلەر يۈزمىڭ ھەدىس ئىچىدىن تاللىنىپ، ئىمام ھەنبەل (ئىمام ئەھمەد)گە كۆرسىتىلگەندە، ئالاھىدە ئالقىشلانغان. بۇ زات مەشھۇر ئىماملاردىن بولۇپ، ھەدىس، فىقھى ۋە ئۇسۇلى فىقھى ئىلمىدە يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە ئىدى.

أبو الدرداء عويمر بن مالك بن قيس بن أمية الأنصاري الخزرجي: (ئەبۇددەرداء، ئۇۋەيمىر ئىبنى مالىك ئىبنى قەيس ئىبنى ئۇمەييەتىل ئەنسارىل خەزرەجى) (ھ ؟ ـ 32 / م ؟ ـ 652). ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى مەدىنىدە سودا بىلەن شۇغۇللانغان. ئىسلامىيەتتىن كېيىن قەيسەرلىكى ۋە ئىبادەتگۈيلىقى بىلەن تونۇلغان دانىشمەن، زاھىد ساھابە. ھەدىستە: «ئۇۋەيمىر (ئەبۇ دەردائىي دېمەكچى) ئۇممىتىمنىڭ ھەكىمىسى» دېيىلگەن. خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن دەمەشققە قازى قىلىنىپ تەيىنلەنگەن. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە قۇرئاننى يادقا ئېلىپ قارىي بولغان ساھابىلارنىڭ بىرى. 179 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

أبو ذر الغفاري، جندب بن جنادة بن سفيان بن عبيد: (ئەبۇ زەررىلغىفارى، جۇندۇب ئىبنى جەنادە ئىبنى سۇفيان ئىبنى ئۇبەيد) (ھ ?-32 / م ?-652). تۇنجى تۈركۈمدە ئىسلامغا كىرگەن ساھابىلەردىن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن شامغا كۆچۈپ كەتكەن. 281 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ ئىنتايىن سېخىي بولۇپ، پۇل-مال توپلىمىغان، مەدىنىنىڭ رەبزە دېگەن جايىغا سۈرگۈن قىلىنغان، ۋاپات بولغانغا قەدەر شۇ يەردە ياشىغان. ۋاپات بولغاندا ئۆيىدە كېپەنلىككە يارىغۇدەك بىر نەرسىسمۇ يوق ئىدى.

أبو السُّعود العمادي: (ئەبۇ سۇئۇدىل ئىمادى) (ھ 898-982 / م 1493-1574). تۈركلەردىن چىققان فەقىھ ئۆلىما، يازغۇچى ۋە شائىر، «قانۇننامە» ناملىق ئەسىرىدە دۆلەتنى ئىدارە قىلىش ئۇسۇللىرى ۋە پرىنسىپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان، مەشھۇر مۇفتى. ئۇنىڭ "تفسير أبي السعود" «تەفسىرۇ ئەبىيسسۇئۇد» (ئەبى سۇئۇد تەپسىرى) نامى بىلەن تونۇلغان "إرشاد العقل السليم إلى مزايا الكتاب الكريم" «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايەل كىتابىل كەرىم» ناملىق تەپسىر كىتابى ئەڭ مەشھۇر.

أبو سعيد الخدري، سعد بن مالك بن سنان الخزرج الأنصاري: (ئەبۇ سەئىدىل خۇدەرى، سەئىد ئىبنى مالىك ئىبنى سەنانىل خەزرەجىل ئەنسارى) (ھ ?-74 / م ?-693). كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان يەتتە ساھابىنىڭ بىرى بولۇپ، 1170 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ داۋاملىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ئىدى.

أبو سفيان (صخر بن حرب بن أمية): (ئەبۇ سۇفيان، سەخرى ئىبنى ھەرب ئىبنى ئۇمەييە) (ھ ?-31 / م ?-652). قۇرەيش قەبىلىسىدىكى چوڭ سودىگەر. ئىسلامغا قاتتىق دۈشمەنلىك قىلغانلارنىڭ بىرى. ئوھۇد ۋە خەندەك غازىتىدا مۇشرىكلارغا قوماندان بولغان. مەككە فەتھى بولغان كۈنى ئىسلامغا كىرگەن. ئۇمەييىلەر سۇلالىسىنىڭ قۇرغۇچىسى مۇئاۋىيەنىڭ دادىسى.

أبو شريح العدوي خويلد بن عمرو: (ئەبۇ شۇرەيھىل ئەدەۋىي، خۇۋەيلىد ئىبنى ئەمرى) (ھ ?-68 / م ?-688). مەككە فەتھىدە بايراق كۆتۈرگەن ساھابە.

أبو الشعثاء، جابر بن زيد البصري: (ئەبۇششەئسائ، جابىر ئىبنى زەيدىل بەسەرى) (ھ 21-93 / م 642-712). تابىئىنلاردىن بولغان كاتتا فەقىھ. ئىبنى ئابباسنىڭ شاگىرتى. ئۇ ۋاپات بولغان كۈنى قەتادە: «بۈگۈن ئىراق ئەھلىنىڭ ئەڭ بىلىملىك ئادىمى قازا قىلدى» دېگەن.

أبو طالب بن عبد المطلب (عبد مناف): (ئەبۇ تالىب ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب، ئابدۇمەناف) (م ?-620). رەسۇلۇللاھنىڭ ئاتا تەرەپ تاغىسى، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دادىسى. ئۇ رەسۇلۇللاھنىڭ دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن رەسۇلۇللاھقا ھامىي بولۇپ، بېقىپ چوڭ قىلغان. گەرچە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلمىغان بولسىمۇ، رەسۇلۇللاھنى داۋاملىق قوغدىغان.

أبو ظبي: (ئەبۇ زەبىي). ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە قاراشلىق بىر خەلىپىلىك. سەئۇدى، قاتار، ئوممان ۋە دۇبەي ئارىسىدىكى ئارالغا جايلاشقان. پايتەختى ئەبۇ زەبىي. ئۇنىڭ تەۋەلىكىدە 200 ئارال بار.

پورتۇگالىيە 16 ـ ئەسىردە ئۇنى مۇستەملىكە قىلىۋالغان. 1624 ـ يىلى ئازاد بولغان. بۇ خەلىپىلىكنى 1816 ـ يىلى شەيخ شەخبۇت ئىبنى دەيياب قۇرغان. مول نېفىت بايلىقىغا ۋە ئىقتىسادىي ئەۋزەللىككە ئىگە.

أبو عبد الرحمن سلمي: (ئەبۇ ئابدۇراھمان سۇلەمى) (ھ ؟ ـ 74 / م ؟ ـ 693). تابىئىنلار ـ دىن چىققان چوڭ فەقىھ ئىدى. قىرائەت ئىلمىدە پېشۋا بولۇپ، قۇرئانى خىلمۇخىل ئۇسلۇبتا ئوقۇيتتى. قىرائەت ئىلمىنى ئوسمان ئىبنى ئەففاندىن ئۆگەنگەن. بۇ زات پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەسجىدىدە 40 يىل قۇرئان تىلاۋەت بىلەن مەشغۇل بولغان. ھەممە ئادەم ئۇنىڭ قىرائىتىنى تولىمۇ ئىخلاس بىلەن تىڭشايتتى. فىقھى جەھەتتىمۇ يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە ئىدى.

أبو عبيد القاسم بن سلام الحروي الخراساني البغدادي (أبو عبيدة): (ئەبۇ ئۇبەيدىلقاسىم ئىبنى سالامىل ھەرۇۋىل خۇراسانىل بەغدادى، ئەبۇ ئۇبەيدە) (ھ 157 ـ 224 / م 774 ـ 838). ھەدىس، فىقھى ۋە تىل ـ ئەدەبىياتتا يېتىشكەن كاتتا ئالىم. ھىراتتا تۇغۇلغان. كېيىن باغدادتا يەرلەشكەن. 18 يىل تاراسۇس دېگەن جايغا قازى بولغان. يازغان كىتابلىرى ھايات ۋاقتىدىلا كىشىلەر ئارىسىدا كەڭ تارقالغان. ھەدىس سۆزلۈكلىرى ھەققىدە 40 يىلدا يېزىپ چىققان 4 جىلدلىق "الغريب المصنف" «ئەلغەرىبۇل مۇسەننىف» ناملىق كىتابى بار ۋە "الطهور" «ئەتتۇھۇر»، "الأجناس من كلام العرب" «ئەلئەجناس مىن كەلامىل ئەرەب»، "أدب القاضي" «ئەدەبۇل قازى»، "فضائل القرآن" «فەزائىلۇل قۇرئان»، "الأمثال" «ئەلئەمسال»، "المذكر والمؤنث" «ئەلمۇزەككەر ۋەلمۇئەننەس»، "المقصور والممدود" «ئەلمەقسۇر ۋەلمەمدۇد»، "الأموال" «ئەلئەمۋال»، "الإيمان" «ئەلئىمان» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. ئىمام جاھىز: «ھېچكىم ئىبنى سالامدەك سەھىھ ۋە پايدىلىق كىتابلارنى يېزىپ باقمىغان» دېگەن.

أبو عبيدة الجراح، هلال القرشي (عامر بن عبد الله): (ئەبۇ ئۇبەيدەتۇل جەرراھ، ئامىر ئىبنى ئابدۇللاھ، ھىلالۇل قۇرەشى) (ھ ؟ ـ 18 / م ؟ ـ 639). فىھرىلىك. قۇرەيش قەبىلىسىدىن. جەننەت بىلەن بېشارەت بېرىلگەن ئون ساھابىنىڭ بىرى. رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا "أمين الأمة" «ئەمىنۇل ئۇممە» (مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى) دەپ نام بەرگەن. خالىدتىن كېيىن شامنى فەتھى قىلىشقا ئاتلانغان قوشۇنغا قوماندانلىق قىلغان. بۇرۇن ئىسلامغا كىرىپ بارلىق ئۇرۇشلارغا قاتناشقان. ئوھۇد كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پېشانىسىگە تەگكەن ئوقنى چىشى بىلەن چىشلەپ چىقارغاندا ئالدى ئىككى چىشى چۈشۈپ كەتكەن. يۇقۇملۇق كېسەل سەۋەبلىك قازا قىلغان.

أبو العلاء المعري: (ئەبۇلئەلا مەئەررى) (ھ 362 ـ 449 / م 973 ـ 1057). مەئەررەدە ياشىغان پەيلاسوپ شائىر، مۇتەپەككۇر. تۆت يېشىدا كۆزىدىن ئايرىلغان (كۆزى تۇتۇلۇپ قالغان). ھەلەب، تىرابلىس، ئانتاكىيىلەردە ئوقۇغان. كىشىلەردىن ئايرىلىپ زاھىدلىق بىلەن كۈن ئۆتكۈزگەن. ئۇ ناھايىتى ھېسسىياتچان، ئەقىللىق، ئۆتكۈر تەنقىدچى، ناھايىتى سەزگۈر، بىگانىلىقنى ۋە زاھىدلىقنى ياقتۇرىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ "سقط الزند" «سەقتۇززەند» ناملىق قەسىدىلەر توپلىمى، پەلسەپە توغرىسىدا "اللزوميات" «ئەللۇزۇمىيات»، ئىلاھىي ئاجايىباتلار توغرىسىدا "رسالة الغفران" «رىسالەتۇل غۇفران» (تۆۋبىنامە) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

أبوعمر يوسف بن عبد الله بن محمد (ابن عبد البر): (ئەبۇ ئۇمەر يۇسۇف ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد، ئىبنى ئابدۇلبەر) (ھ 368ـ463 / م 978ـ1071). مەشھۇر ھەدىسشۇناس. مۆتىۋەر فەقىھ، تارىخشۇناس، ئەدىب. «مەغرىبنىڭ مۇھەددىسى» دەپ ئاتالغان. ئەندەلۇس (ئىسپانىيە)دە تۇغۇلغان. لىشبونە ۋە سەنتەرىين شەھەرلىرىگە قازى بولغان. "الدرر في اختصار المغازي والسير" «ئەددۇرەر فى ئىختىسارىل مەغازىي ۋەسسىيەر»، "العقل والعقلاء" «ئەلئەقلۇ ۋەلئۇقەلا»، "جامع بيان العلم وفضله" «جامىئۇ بەيانىل ئىلمى ۋە فەزلىھى»، "المدخل" «ئەلمەدخەل»، "بهجة المجالس" «بەھجەتۇل مەجالىس» قاتارلىق نۇرغۇنلىغان ئەسەرلىرى بار.

أبو الفداء (إسماعيل): (ئەبۇلفىدا، ئىسمائىل) (ھ 671ـ731 / م 1273ـ1331). ئەمىر، تارىخشۇناس، جۇغراپىيىشۇناس. ئۇنىڭ "تقويم البلدان" «تەقۋىمۇل بۇلدان» (جۇغراپىيە لۇغىتى) ۋە "المختصر في أخبار البشر" «ئەلمۇختەسەر فى ئەخبارىل بەشەر» (قىسقىچە جاھان تارىخى) ناملىق كىتابلىرى بار.

أبو الفرج الأصبهاني (علي بن الحسين): (ئەبۇلفەرەجىل ئەسبەھانى، ئەلى ئىبنى ھۈسەين) (ھ ?ـ356 / م ?ـ967). ئابباسىيلار دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر جامائەت ئەربابى. كۆزگە كۆرۈنگەن تارىخچى. باغدادتا ياشاپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. مەھلەبىيلەر ۋەزىرىگە يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشكەن. ئۇ ئەرەب ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ مەشھۇر مەنبەسى دەپ قارىلىدىغان "الأغاني" «ئەلئەغانىي» ناملىق كىتابنىڭ مۇئەللىپى. ئۇنىڭ "مقاتل الطالبين" «مەقاتىلۇتتالىبىين» قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار.

أبو القاسم البغوي (عبد الله بن محمد بن عبد العزيز): (ئەبۇلقاسىمىل بەغەۋى، ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلئەزىز) (ھ 213ـ317 / م 828ـ929). مەشھۇر ھەدىسشۇناس، ئىراقنىڭ بەغشۇر دېگەن يېرىدىن. ئۇ "معجم الصحابة" «مۇئجەمۇسساھابە» (ساھابىلارنىڭ تەرجىمھالى)، "الجعديات" «ئەلجەئدىيات» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. ئۇ باغدادتا ۋاپات بولغان.

أبو القاسم الطبراني (سليمان بن أحمد بن أيوب اللخم الشامي): (ئەبۇلقاسىم تەبەرانىي، سۇلەيمان ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئەييۇبىل لەخمىششامى) (ھ 260ـ360 / م 873ـ971). مەشھۇر ھەدىسشۇناس. ھەدىس توغرىسىدا "المعجم الكبير" «ئەلمۇئجەمۇل كەبىر»، "المعجم الأوسط" «ئەلمۇئجەمۇل ئەۋسەت»، "المعجم الصغير" «ئەلمۇئجەمۇسسەغىير»، "الأوائل" «ئەلئەۋائىل»، "دلائل النبوة" «دەلائىلۇن نۇبۇۋۋە» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

أبو الليث السمرقندي (نصر، إمام المهدي): (ئەبۇللەيس سەمەرقەندى، نەسر، ئىمام مەھدى) (ھ ?ـ373 / م ?ـ983). ھەنەفىي ئىماملىرىدىن بىرى بولغان فەقىھ، تەرىقەتچى. ئۇ "تفسير القرآن" «تەفسىرۇل قۇرئان»، "نوازل"، «نەۋازىل»، "العيون" «ئەلئۇيۇن» قاتارلىق تەپسىرلەرنى؛ ۋەز-نەسىھەت توغرىسىدا "تنبيه الغافلين" «تەنبىيھۇل غافىلىين» (غاپىللار سەمىگە)، تەرىقەت توغرىسىدا "بستان العارفين" «بوستانۇل ئارىفىين» (ئارىفلار گۈلىستانى) ناملىق ۋەز-نەسىھەت خاراكتېرىدىكى كىتابلىرى بار. «ئىمام مەھدى» دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان.

أبو محمد طلحة بن عبدالله: (ئەبۇ مۇھەممەد تەلھە ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ ؟ـ16 / م ؟ـ637). ساھابىلەرنىڭ چوڭلىرىدىن بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن نۇرغۇن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ناھايىتى قولى ئوچۇق كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن، ساھابىلەر ئىچىدە «سېخىي» دەپ ئاتالغان ھەدە تەرىپلىنەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نۇرغۇن ئىشلاردا ئەبۇ تەلھە بىلەن مەسلىھەتلىشەتتى. ئوھۇد جېڭىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قوغداش ئۈچۈن كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، دۈشمەنگە ئۆزىنى تۇتۇپ بەرگەن ۋە يىگىرمە تۆت يېرى يارىلانغان. ۋاپات بولغاندىن كېيىن بەسرەگە دەپنە قىلىنغان.

أبو مسلم الخراساني: (ئەبۇ مۇسلىم خۇراسانى) (ھ ؟ـ137 / م ؟ـ755). ئاببا-سىيلار دەۋلەتچىسى ۋە سەركەردىسى. مەرۋەنى ئىشغال قىلىپ، 749ـيىلى كۇفىگە كىرگەن. ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد سەففاھقا بەيئەت قىلغان. مەنسۇر ئۇنىڭ ئىشلىرىدىن ئەنسىرەپ ئۇنى قەتلى قىلدۇرۇۋەتكەن.

أبو نواس (الحسن بن هاني): (ئەبۇ نۇۋاس، ھەسەن ئىبنى ھانى) (ھ 140ـ199 / م 757ـ814). ئابباسىيلار دەۋرىدىكى ئەڭ داڭلىق شائىرلارنىڭ بىرى بولۇپ، مەي شائىرى دەپ ئاتالغان. رەشىد ئۇنى ئۆزىگە تارتىپ ئىشەنچلىك شائىرى قىلىۋالغان. بەرمەكىلەر بىلەن ئالاقە ئورناتقان. مەيگە، ئويۇن-تاماشىغا بېرىلىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا تەۋبە قىلغان. ئۇنىڭ مەي توغرىسىدا يازغان بىر دىۋانى بار.

أبو هريرة (عبد الرحمن بن صخر الأزدي): (ئەبۇ ھۇرەيرە، ئابدۇراھمان ئىبنى سەخرىل ئەزدى) (ھ ؟ـ59 / م ؟ـ678). ساھابە. ھىجرىيىنىڭ 7ـيىلى مۇسۇلمان بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئەڭ كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە بەھرەينگە ۋالىي بولغان. مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

أبو الهول: (ئەبۇلھەۋل). مىسىر پىرئەۋنلىرىنىڭ ناھايىتى چوڭ تاش ھەيكىلى. جىيزە ئەھراملىرى ئالدىغا تىكلەنگەن بېشى ئادەمگە، تېنى شىرغا ئوخشايدىغان ئەپسانىۋى مەخلۇق. ئۇنىڭ كەڭلىكى 17 مېتىر، ئېگىزلىكى 39 مېتىر. يۇنانلىقلار «سفىنكس» دەپ ئاتايتتى. ئۇ دۇنيا بىناكارلىقىدىكى ئاجايىپ - غارايىپ ۋە نەپىس قۇرۇلۇشلارنىڭ بىرى. تەخمىنەن مىلادىيىدىن ئىلگىرىكى 2480ـيىلى خەفرەئە بىنا قىلغان.

أبو يحي مالك بن دينار: (ئەبۇ يەھيا مالىك ئىبنى دىنار) (ھ ؟ـ131 / م ؟ـ748). بۇ زات چوڭ فەقىھلەردىن بولۇپ، ئىمام ئەزەمنىڭ شاگىرتلىرىدىن ئىدى. ھاياتىنى تولىمۇ زاھىدلىقتا ئۆتكۈزگەن، ئۆيىدە بىر قۇرئان، تاھارەت ئالىدىغان بىر ئۆرىق، بىر پارچە بورىدىن باشقا مۈلكى يوق ئىدى.

أبو يزيد البسطامي (طيفور): (ئەبۇ يەزىد بەستامى، تەيفۇر) (ھ ؟ـ261 / م ؟ـ875). خۇراسانلىق مەشھۇر تەرىقەتچى. فەنا ۋە ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد نەزەرىيىسىنىڭ تەشەببۇسچىسى. ئۇنىڭ مۇرىتلىرى «بسطامية» «بەستامىيە» ياكى «الطيفورية» «ئەتتەيفۇرىيە» دەپ ئاتىلىدۇ.

أبو يوسف القاضي (يعقوب بن إبراهيم): (ئەبۇ يۇسۇف قازى، يەئقۇب ئىبنى ئىبراھىم)

(ھ ?ـ182 / م ?ـ798). كۇفىدا تۇغۇلغان. ئىمام ئەزەم ــ ئەبۇھەنىفىنىڭ ئەڭ چوڭ شاگىرتى. مەھدى، ھادى، رەشىد دەۋرلىرىدە باغدادقا قازى بولغان. ئۇ "قاضي القضاة" «قازىلارنىڭ قازىسى» دەپ ئاتالغانلارنىڭ تۇنجىسى. ھەنەفىي مەزھىپىدە تۇنجى قېتىم كىتاب يازغان زات، شۇنداقلا قىيىن مەسىلىلەرنى يېشىپ بەرگەن. بۇ زاتنىڭ "آمالي" «ئامالىي»، "نوادر" «نەۋادىر»، "الخراج" «ئەلخىراج» ۋە "الرد على سير الأوزاعي" «ئەررەددۇ ئەلا سىيەرىل ئەۋزائىي» (ئەۋزائىيلارغا رەددىيە) ناملىق كىتابى بار.

أبي بن كعب بن قيس بن زيد الأنصاري الخزرجي (أبو المنذر): (ئۇبەي ئىبنى كەئەب، ئىبنى قەيس ئىبنى زەيدىل ئەنسارىل خەزرەجى، ئەبۇلمۇنزىر) (ھ ?ـ21 / م ?ـ642). كاتتا ساھابە، ئىسلامىيەتتىن بۇرۇن قەدىمىي كىتابلار بىلەن ھەپىلىشىدىغان يەھۇدىي ئالىملىرىدىن ئىدى. مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن ۋەھىي يازىدىغان كاتىپلاردىن بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بەدر، ئوھۇد، خەندەك ۋە باشقا بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، قىرائەتتە ساھابىلارنىڭ ئەڭ ئۈستىسى بولۇپ، ئىلىمدە كامالەتكە يەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا پەتىۋا بېرىشكە باشلىغان. ھەزرىتى ئوسمان زامانىدا قۇرئاننى توپلاشقا قاتناشقان. 164 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

اتحاد الإمارات، الإمارات العربية المتحدة: (ئىتتىھادىل ئىمارات، ئەلئىماراتىل ئەرەبىيەتىل مۇتتەھىدە). ئىمارات. ئەبۇ زەبىي، دۇبەي، رەئىسۇلخەيمە، شارىقە، ئەجمان، فۇجەيرە، ئۇممۇلقەيۋەينى قاتارلىق ئارال خەلىپىلىكلىرىدىن تەركىب تاپقان ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى. 1971-يىلى قۇرۇلغان. بۇلارنىڭ مەركىزى ئەبۇ زەبىي، ئاساسىي ئىقتىسادى نېفىتتىن كېلىدۇ.

الإثنا عشرية: (ئىسنا ئەشەرىيە). شىئە ئىمامىيە مەزھەبىدىكىلەرنىڭ ئاتىلىشى. بۇ مەزھەبتىكىلەر تۆۋەندىكى ئون ئىككى ئىمامنى پېشۋايىمىز دەپ قارايدۇ:

1. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ.
2. ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ.
3. ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ.
4. ئەلى زەينۇلئابىدىن.
5. مۇھەممەد باقىر.
6. جەئفەر سادىق.
7. مۇسا كازىم.
8. ئەلى رىزا.
9. مۇھەممەد جەۋۋاد.
10. ئەلى ھادى.
11. ھەسەن ئەسكەرى.
12. مۇھەممەد مەھدى.

الأثير، ابن الأثير: (ئىبنى ئەسىر). بۇ مۇشۇ نام بىلەن ئاتالغان ئۈچ قېرىنداشنىڭ ئورتاق نامى. ئۇلار ئىراقنىڭ مەۋسىل دېگەن يېرىدە ياشىغان. چوڭ-كىچىكلىك تەرتىۋى بويىچە:

1. مجد الدين المبارك: (مەجدۇددىن مۇبارەك، ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 545ـ607 / م 1150ـ1210). مۇھەددىس ۋە تىلشۇناس. ئۇنىڭ "النهاية في غريب الحديث والأثر" «ئەننىھايە فى غەرىيبىل ھەدىيسى ۋەلئەسەر» (ھەدىس ۋە ئەسەرلەردىكى قىيىن سۆزلەر)، "جامع الأصول" «جامئۇل ئۇسۇل» (جامئۇل ئۇسۇل) ناملىق كىتابلىرى بار.
2. عزالدين علي: (ئىززۇددىن ئەلى، ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 562ـ632 / م

1166 ـ 1234). تارىخشۇناس. ئۇ "الكامل في التاريخ" «ئەلكاملۇ فىتتاريخ» (كامىل) ناملىق تارىخ كىتابىنى ۋە "أسد الغابة في معرفة الصحابة" «ئەسەدۇل غابە فى مەئرىفەتىسساھابە» (ساھابىلەرنىڭ تەرجىمىھالى) ناملىق كىتابىنى يازغان.

3. ضياء الدين نصر الله: (زىيائۇددىن نەسرۇللا، ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 559 ـ 637 / م 1163 ـ 1239). يازغۇچى. ئۇ "المثل السائر" «ئەلمەسەلۇسسائىر» (مەشھۇر ماقال ـ تەمسىللەر) ناملىق كىتابىنى يازغان.

أثينا: (ئاسىنا). گرېتسىيىنىڭ پايتەختى. دېڭىز قىرغىقىدىكى دۆلەت بولۇپ، مىلادىيىدىن بۇرۇنقى بەشىنچى ئەسىرلەردە گۈللەنگەن. ماكېدونىيە، ئاندىن رىمغا بويسۇنغان، كېيىن ئوسمانىيلارغا ئىتائەت قىلغان. بۇجاي گۈللەنگەن مەزگىللەردە نۇرغۇنلىغان پەلسەپە ئالىملىرى، سەنئەتكارلار، سىياسىيونلار ۋە ھەربىي قوماندانلار مەيدانغا چىققان.

أثيوبيا: (ئاسىوبىيا يەنى ئېفىئوپىيە). ئافرىقا دۆلەتلىرىنىڭ بىرى. قەدىمدە ھەبەشىستان دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭ پايتەختى ئەددىس ئەببە. ئاھالىسى ئەمھەرىيە تىلىدا سۆزلىشىدۇ. ئۇ يېقىنقى زامانلاردا ئىتالىيە مۇستەملىكىسىگە ئايلانغان. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلىشىشتىن بۇرۇن ئازاد بولغان. ئۇ يەردە 1963 ـ يىلى ئافرىقا بىرلىك تەشكىلاتى قۇرۇلغان. دۆلەت تۈزۈلمىسى پادىشاھلىق تۈزۈمدە بولۇپ، ئالىي رەھبىرى ئىمپېراتور دېيىلىدۇ. ھازىر بۇ دۆلەتنىڭ پادىشاھلىق تۈزۈمى جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىلدى.

اللآجُرُومِيَّة: (ئاجۇرۇمىيە). ئەرەب تىلى گراماتىكا ساھەسىدىكى ئىخچام بىر كىتابنىڭ ئىسمى. ئۇ ماراكەشلىك گراماتىكشۇناس ئىبنى ئاجۇرۇمىنىڭ باشلانغۇچ ئەرەب تىلى گراماتىكا ساھەسىدىكى ئاجۇرۇمىيە نەزەرىيىلىرىنىڭ قىسقارتىپ ئاتىلىشى بولۇپ، تاكى يېقىنغىچە باشلانغۇچ سەۋىيىدىكىلەرنىڭ ئەرەب تىلى گراماتىكىسىنى ئۆگىنىشتىكى ئاساسلىق دەرسلىك ماتېرىيالى بولغان.

أحسن التقاسيم في معرفة الأقاليم: (ئەھسەنۇتتەقاسىم فى مەئرىفەتىل ئەقالىم). شەمسىددىن مەقدىسى يازغان جۇغراپىيە كىتابى.

أحمد بن أبو جعفر الطحاوى: (ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئەبۇ جەئفەر تەھھاۋىي) (ھ 229 ـ 321 / م 843 ـ 933). مەشھۇر ئالىم بولۇپ، "أحكام القران" «ئەھكامۇل قۇرئان»، "معاني الآثار" «مەئانىل ئاسار»، "مشكل الآثار" «مۇشكۇلۇل ئاسار»، "شرح الجامع الكبير" «شەرھى جامىئۇل كەبىر»، "شرح الجامع الصغير" «شەرھى جامىئۇسسەغىر»، "الأوسط" «ئەلئەۋسەت»، "كتاب المناقب لأبي حنيفة" «كىتابۇل مەناقىب لىئەبىي ھەنىفە»، "تاريخ الكبير" «تارىخۇل كەبىر» قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

أحمد بن عبد الله القرمي: (ئەھمەد ئىبنى ئابدۇللاھ قۇرمى) (ھ ؟ ـ 943 / م ؟ ـ 1536). بۇ زات "الفتاوى البزازية" «ئەلفەتاۋال بەززازىيە» (بەززازىيە پەتىۋالىرى) ناملىق چوڭ پەتىۋا كىتابىنىڭ مۇئەللىپى مۇھەممەد بەززازدا ئوقۇپ يېتىلگەن مۇھەددىس، مۇپەسسىر، فەقىھ ئىدى. "حواشي علي التلويح" «ھەۋاشىي ئەلەتتەلۋىيە» (تەلۋىھكە ھاشىيە)، "حواشي علي شرح العقائد النسفية" «ھەۋاشىي

ئەلا شەرھىل ئەقائىدىننەسەفىيە» (ئەقائىد نەسەفىينىڭ شەرھىگە ھاشىيە) قاتارلىق كىتابلارنى يازغان.

أحمد بن علي أبو بكر رازي: (ئەھمەد ئىبنى ئەلى ئەبۇ بەكرى رازى) (ھ 305ـ 370 / م 917ـ 980). بۇ زات ئۆز زامانىسىدە ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ پېشۋاسى ئىدى. باغدادتا دەرس ئۆتكەن. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى بولۇپ، جۈملىدىن: "أحكام القران" «ئەھكامۇل قۇرئان» (قۇرئان ئەھكاملىرى)، "شرح مختصر الكرخي" «شەرھى مۇختەسەرىل كەرخىي»، "شرح مختصر الطحاوى" «شەرھى مۇختەسەرىتتەھاۋىي» (شەرھى تەھاۋىي)، "كتاب في أصول الفقه" «كىتاب فى ئۇسۇلىل فىقھى» (ئۇسۇلى فىقھى)، "أدب القضاء" «ئەدەبۇل قازا» (ئەدەبۇل قەزا) ناملىق كىتابلار شۇ كىشىنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

أحمد بن محمد ألقدوري: (ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد قۇدۇرى) (ھ 362ـ 428 / م 972ـ 1036). "ألقدوري" «قۇدۇرى» ناملىق مەشھۇر كىتابىنىڭ مۇئەللىپى. فىقھشۇناس بولۇپ، مەشھۇر فەقىھ شەيخ ئەبۇ ھامىد ئىسفىرائىنى بىلەن قىلىشقان مۇنازىرىسى بىلەن مەشھۇر. ئىراقتا ھەنەفىي مەزھىپىدىكى ئەڭ نوپۇزلۇق ئالىم ئىدى. ئۇنىڭ "تجريد" «تەجرىد» ناملىق يەتتە جىلدلىق كىتابى بار بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىمام ئەزەم بىلەن ئىمام شافىئىينىڭ ئوخشاش بولمىغان قاراشلىرى بايان قىلىنغان. يەنە "تقريب" «تەقرىب» ناملىق كىتابنى يازغان بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىمام ئەزەم بىلەن ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپلىق مەسىلىلەر بايان قىلىنغان.

أحمد بن موسى شمس الدين الخيالي: (ئەھمەد ئىبنى مۇسا شەمسىددىن خىيالىي) (ھ 847ـ 870 / م 1443ـ 1465). ئىلمىي ئىشلاردا جۇشقۇن، ئىبادەتتە ئىستىقامەتلىك كىشى بولۇپ، كۈندە بىر قېتىملا تاماق يەيتتى. «خىيالىي» تەخەللۇسى بىلەن مەشھۇر. ئۇنىڭ "حواشي على شرح عقائد النسفية" «ھەۋاشىي ئەلا شەرھى ئەقائىدىننەسەفىيە» (ئاقائىد نەسەفىينىڭ شەرھىسىگە ھاشىيە)، "حواشي شرح التجريد" «ھەۋاشىي شەرھى تەجرىد» (تەجرىدنىڭ شەرھىسىگە ھاشىيە) ناملىق ئەسەرلىرى بولۇپ، مەشھۇر ئالىم ئابدۇلھەي لەكنەۋىي ئۇنىڭ " شرح عقائد" «شەرھى ئەقائىد» ناملىق كىتابىغا يازغان ھاشىيىسى ھەققىدە: «بۇ، پايدىلىنىش قىممىتى يۇقىرى، ئېسىل ئەسەر بولۇپ، ئۆلىمالار تا ھازىرغىچە دەرسلىك قىلىپ كېلىۋاتىدۇ» دېگەن.

أحمد بن يحي بن فضل الله العمرى: (ئەھمەد ئىبنى يەھيا ئىبنى فەزلۇللا ئۇمەر) (ھ ?ـ 749 / م ?ـ 1348). تۈرلۈك ئىلىملەردە يېتىشكەن ئالىم بولۇپ، شافىئىي مەزھىپىدە ئىدى. ئۇ 27 جىلدلىق "مسالك الأبصار في ممالك الأمصار" «مەسالىكۇل ئەبسار فى مەمەلىكىل ئەبسار» ناملىق تارىخ كىتابىنى يازغان. شۇنداقلا ھەزرىتى ئۇمەرنىڭ پەزىلەتلىرى ھەققىدە تۆت جىلدلىق ئەسەر يازغان. ئۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى مەدھىيىلەپ يازغان بىر شېئىرىي دىۋانى بار.

أحمد جابر الصباح: (ئەھمەد جابىر سەبباھ) (ھ 1302ـ 1369 / م 1885ـ 1950). كۇۋەيتنىڭ پادىشاھى. 1921ـ يىلى ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئىشلەپچىقىرىش قىلىپلاشتۇرۇلۇپ، دۆلەت ئىقتىسادى يۈكسەلگەن.

أحمد خان (سيد): (ئەھمەد خان، سەيد)

(ھ 1232_1315 / م 1817_1898). ھىندىستانلىق مەشھۇر دىنىي ئىسلاھاتچى، دېھلىدا تۇغۇلغان. مەشھۇر ئەلىيغەرە ئۇنىۋېرسىتېتىنى قۇرغان. ئۇنىڭ بىرقانچە ئەسەرلىرى بار بولۇپ، ئەڭ مەشھۇرى "تفسير القرآن" «تەفسىرۇل قۇرئان»دۇر.

أحمد مدحت: (ئەھمەد مەدھەت) (ھ 1257_1330 / م 1841_1912). تۈركىيىلىك ئەدىب، ژۇرنالىست. يېڭى تۈركىيىدىكى ئويغىنىش ھەرىكىتى بايراقدارلىرىنىڭ بىرى.

الأحنف بن قيس: (ئەھنەف ئىبنى قەيس) (ھ ?_72 / م ?_691). بەسرەدىكى بەنى تەمىم قەبىلىسىنىڭ ئاقساقىلى، ئىسلامنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى ئەرەبلەرنىڭ دانىشمەنلىرى ۋە يېتەكچىلىرىدىن بىرى.

إحياء علوم الدين: (ئىھيا ئۇلۇمىددىن). دىنىي ئىلىملەر، تەسەۋۋۇپ ۋە ۋەز-نەسىھەتلەر توغرىسىدا يېزىلغان كىتاب بولۇپ، ئۇنىڭ ئاپتورى ئىمام مۇھەممەد غەززالى. بۇ ئەسەردە ئىلىم ۋە ئەمەل بىر گەۋدە قىلىنغان. مۇئەللىپ كىتابىدا بەخت-سائادەت ۋە كامالەتكە يېتىش يوللىرىدا ئىزدەنگەن بولۇپ، شەرئىي پەرز ئەمەللەردە روھىيەتنى يۈكسەلدۈرۈش ۋە روھىي ئىلاھىي مۇھەببەت يىلتىزىغا يەتكۈزۈشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. بۇ كىتابقا مۇرتەزا زۇبەيدى شەرھ يازغان.

الإخشيديون: (ئىخشىدىيۇن). ئەسلى يىلتىزى تۈركلەرگە تۇتىشىدىغان مۇھەممەد ئىبنى توغۇچقا مەنسۇپ بولغان سۇلالە. ئىخشىدىيۇنلار سۈرىيە ۋە مىسرغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان. ھىجرىيە 324_359-يىللار (مىلادىيە 935_969-يىللار)دا تولۇنىيە دۆلىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولغان. كېيىن فاتىمىيلەر ئۇلارنىڭ ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان. ئەبۇلمىسك كافۇر ئۇلارنىڭ ئەڭ مەشھۇر ھۆكۈمرانىدۇر.

الأخضري (عبد الرحمن محمد): (ئەخزەرى، ئابدۇراھمان ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 918_983 / م 1512_1575). ئالجىر-يىلىك ئەدىب ۋە تىلشۇناس، ئۇنىڭ مەنتىق ۋە ئەرەب تىلى ئىستىلىستىكىسى توغرىسىدا بىرقانچە پارچە ئەسەرلىرى بار. مەنتىق توغرىسىدا "السلم" «ئەسسۇللەم»، "شرح السلم" «شەرھى سۇللەم» ۋە ئىلمى بالاغەت توغرىسىدا "الجوهر المكنون" «ئەلجەۋھەرۇل مەكنۇن»، ئاسترونومىيە ساھەسىدە "شرح السراج" «شەرھۇسسىراج» ناملىق كىتابلىرى بار.

الأخطل، غياث بن غوث التغلبي: (ئەختەل، غىياس ئىبنى غەۋستتەغلىبى) (ھ 19_92 / م 640_710). ئۇمەۋىي دەۋرىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن شائىرلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ ئېغىزى يامان، تولا گەپ قىلىدىغان ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن "الأخطل" «ئەلئەختەل» (جۆيلىگەك دېگەن مەنىدە) دېگەن تەخەللۇس بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرىي دىۋانى بار. ئۇ يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە دەۋرىدىن باشلاپ، ئۇمەۋىيلار بىلەن ئالاقە باغلاپ كەلگەن. ئۇنىڭ قەسىدىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى مەدھىيە ۋە ساتىرالاردىن ئىبارەت ئىدى.

الأخفش: (ئەخفەش). بۇ ئاتاقلىق ئەرەب تىلى گراماتىكا ئالىملىرىنىڭ ئورتاق تەخەللۇسى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئەڭ مەشھۇرلىرى:

1. چوڭ ئەخفەش ــ ئابدۇلھەمىد ئىبنى ئابدۇلمەجىد. (ھ ?_177 / م ?_793).

2. ئۇتتۇرا ئەخفەش — سەئىد ئىبنى مەسئۇد. (ھ ?-215 / م ?-830).

3. كىچىك ئەخفەش — ئەلى ئىبنى سۇلەيمان. (ھ ?-315 / م ?-927).

الإخوان، الإخوان المسلمون: (ئىخۋانۇلمۇسلىمۇن). ھەسەنۇل بەننا ھىجرىيە 1374 (م 1928)-يىلى مىسىرنىڭ ئىسمائىلىيە شەھىرىدە قۇرغان دىنىي ۋە سىياسىي تەشكىلات، كېيىن باشقا ئەرەب ئەللىرىگە تارقالغان. بۇ تەشكىلات ئاساسەن دىنىي ۋە مەدەنىي، ئىجتىمائىي ئىشلارنى ئىسلاھ قىلىشنى نىشان قىلىدۇ، ئىسلام شەرىئىتىنى ھاكىمىيەت بېشىغا ئېلىپ چىقىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ.

آدم (ئادەم). ئادەم ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ ئاتىسى بولۇپ، تۇنجى يارىتىلغان ئىنساندۇر. ئاللاھ ئۇنى تۇپراقتىن يارىتىپ جان كىرگۈزگەن. ئۇنىڭغا شەيئىلەرنىڭ نامىنى بىلدۈرگەن. ئاللاھ ئۇنى ئۆز ئەۋلادلىرىنى ئاللاھنى بىر دەپ تونۇشقا، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن زېمىندا تۇرغۇزۇشنى ئىرادە قىلغان. ئادەم ئەلەيھىسسالامنى ھۆرمەتلەش يۈزىسىدىن پەرىشتىلەرنى ئۇنىڭغا سەجدە قىلىشقا بۇيرۇغاندا، ئىبلىستىن باشقا ھەممىسى سەجدە قىلغان. ئاللاھ ئىبلىسنى رەھمىتى دائىرىسىدىن قوغلىغان ۋە جەننەتتىن يىراق قىلغان. ئىبلىس بۇنىڭغا ئادەم ئەلەيھىسسالام سەۋەبچى دەپ قاراپ، ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەۋۋاغا ۋەسۋەسە قىلىپ، ئۇلارنىڭ جەننەتتىن چىقىرىلىشىغا سەۋەب بولغان. ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەۋۋا زېمىنغا چۈشۈرۈلگەن. بەزى مەنبەلەردە ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ 1000 يىل ئۆمۈر كۆرگەنلىكى قەيت قىلىنغان.

آراميُّون: (ئاراميۇن). مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 13-18-ئەسىرلەردە فۇرات دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىنىدا ھايات كەچۈرگەن سام خەلقى. ئۇلارنىڭ ئارامىيە تىلى غەربىي ئاسىيا ئەللىرىگە كەڭ تارقالغان، ئىسا ئەلەيھىسسالاممۇ مۇشۇ تىلدا سۆزلەيتتى. ئارام مەدەنىيىتى مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 8-9-ئەسىرلەردە ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققانىدى.

آرِيّ: (ئارىي). 1. ئارىيان قان سىستېمىسى. ئورتاق ھالدا ئۆزىگە خاس تىل ۋە قانداشلىق خۇسۇسىيەتلەرنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن بىر ئىرق. ئۇلارنىڭ بىر بۆلۈكى ھىندىستان ۋە ئىراندا، يەنە بىر بۆلۈكى ياۋروپادا.

2. ئارىيان. ئارىيان مىللىتىگە تەۋە كىشى.

الآرية: 1.ياۋروپا، ھىندى تىللىرىنىڭ ئاساسى.

2. ئارىيان نەسلىنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى دەۋا قىلىدىغان بىر خىل نەزەرىيە بولۇپ، ئۇنى گېرمان ناتسىستلىرى ئوتتۇرىغا قويغان.

أدب الدين والدنيا: (ئەدەبۇددىن ۋە دۇنيا). دىن ۋە دۇنيا ئەدەبىياتى. ئىمام ماۋەردى تۈزگەن بىر كىتاب.

إدريس، نبي الله: (ئىدرىس، ئىدرىس ئەلەيھىسسالام). قۇرئان كەرىمدە تىلغا ئېلىنغان پەيغەمبەر. ﴿واذكر في الكتاب إدريس إنه كان صديقا نبيا﴾ «كىتابتا (يەنى قۇرئاندا) ئىدرىس (قىسسىسى) نى بايان قىلغىن، ئۇ ھەقىقەتەن راستچىل پەيغەمبەر ئىدى.» (قۇرئان كەرىم)

إدريس، ابن إدريس بن عبد الله بن الحسن: (ئىدرىس، ئىبنى ئىدرىس ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ھەسەن). بۇ كىشى ئۆزىنىڭ ئاتىسى ئىدرىسI نىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ھوقۇققا ئىگە بولغان. ئۇ ماراكەشنى كېڭەيتكەن. ھىجرىيە 192 (م 807)-يىلى فاس شەھىرىنى بەرپا قىلغان ۋە ئۇنى ئۆز دۆلىتىنىڭ پايتەختى قىلغان.

إدريس، بن عبد الله بن الحسن، إدريس الأول: (ئىدرىس، ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ھەسەن) (ھ ?-177 / م ?-793). بۇ كىشى بىرىنچى ئىدرىس دەپ ئاتالغان. ماراكەشتىكى ئىدرىسسىيە خانلىقىنى قۇرغان. مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى ئابباسىيە خەلىپىسى مەھدىگە قارشى كۆتۈرۈلگەن ئەلەۋىي قوزغىلىڭىغا قاتناشقان، مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن مىسىرغا، ئاندىن ماراكەشكە قېچىپ كەتكەن.

الإدريسيّ، الشريف أبو عبد الله محمد بن محمد: (ئىدرىسى. شەرىف مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 493-561 / م 1100-1160). مەشھۇر جۇغراپىيە ئالىمى، ئېكسپېدىتسىيىچى، تېۋىپ. سىبتە دېگەن جايدا تۇغۇلغان. قۇرتۇبىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە كۆپلىگەن ئەللەرنى كۆزدىن كەچۈرگەن. ئۇ "نزهة المشتاق في اختراق الآفاق" «نۇزھەتۇل مۇشتاق فى ئىختىراقىل ئافاق»، "الممالك والمسالك" «ئەلمەمالىك ۋەلمەسالىك» (مەملىكەتلەر ۋە يوللار) ناملىق كىتابلارنى يازغان.

آراء أهل المدينة الفاضلة: (ئارائۇ ئەھلىل مەدىنەتۇل فازىلە) (پەزىلەتلىك شەھەر ئاھالىسى). فارابى ئۆزىنىڭ پەلسەپۋى قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ يازغان كىتاب. بۇ كىتابتىن ئۇنىڭ ئەپلاتۇن پەلسەپىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

أرامكو: (ئارامكو). ئەرەب — ئامېرىكا نېفىت شىركىتى. ئۇنىڭ باش ئاپپاراتى سەئۇدىي دۆلىتىنىڭ زەھران دېگەن يېرىدە. بۇ شىركەت مىلادىيە 1933-يىلى قۇرۇلغان.

إربد: (ئىربىد). ئىئوردانىيە سۇرىيە چېگرىسىغا يېقىن بىر شەھەر. بۇ شەھەر مۇنبەت تۇپرىقى بىلەن مەشھۇر.

أربيلُ: (ئەربىل). شىمالىي ئىراقتىكى ئەڭ قەدىمىي شەھەر. ئۇ مىلادىيىدىن ئىلگىرىكى 3000-يىللارغا تەۋە سومىرىيە قولىيازمىلىرىدا تىلغا ئېلىنىدۇ. ئاشۇرىيلار زامانىدا تازا گۈللەنگەن شەھەر ئىدى.

أرثوذكس: (ئارسوزوكس). «ئورتودوكسال» — بۇ يۇنانچە ئاتالغۇ بولۇپ، ئۇنىڭ ئەسلى مەنىسى توغرا پىكىر دېگەنلىكتۇر. بۇ سۆز خرىستىئان دىنىنىڭ كاتولىك مەزھىپى چېركاۋلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ. كاتولىك مەزھىپى شەرق خرىستىئانلىرىنىڭ مەزھىپى بولۇپ، ھازىر ئۇلارنىڭ غەرب خرىستىئانلىرى بىلەن مۇناسىۋىتى يوق. غەرب خرىستىئان چېركاۋلىرى شەرق خرىستىئان چېركاۋلىرىدىن ھىجرىيە 446-يىلى (مىلادىيە 1054-يىلى) ئۆزئۆل-كېسىل ئايرىلغان. غەرب خرىستىئان چېركاۋلىرى ھازىر پاپا رەھبەرلىكىگە بويسۇنمايدۇ.

الأُرْدُنّ: (ئوردۇن). 1. پەلەستىن ۋە ئىئوردانىيىدىكى بىر دەريا. 2. ئىئوردانىيە مەملىكىتى دەپ ئاتىلىدىغان ئەرەب دۆلىتى. ئۇنىڭ پايتەختى ئوممان. قىزىل دېڭىز بويىغا جايلاشقان. ئەقەبە قولتۇقىدا ئەقەبە پورتى دەپ ئاتىلىدىغان بىر پورتى بار.

الأردنية (المملكة الهاشمية): (ئوردونىيە، مەملىكەتۇل ھاشىمىيە) (ئىئوردانىيە). ئوتتۇرا شەرقتىكى ئەرەب دۆلىتى. شىمالدا سۈرىيە، شەرقتە ئىراق، جەنۇبتا سەئۇدىي ئەرەبىستان، غەربتە پەلەستىن بىلەن چېگرىلىنىدۇ. پايتەختى ئوممان. ئاساسلىق شەھەرلىرى: ئىربىد، ئەرىھا، زەرقا، بەترائلاردىن ئىبارەت. ئابدۇللاھ ھۆسەين 1921 ـ يىلى شەرقىي ئىئوردانىيە دېگەن نام بىلەن قۇرغان. 1946 ـ يىلى پادىشاھلىق دۆلىتى دەپ ئېلان قىلىنغان.

أرسطو: (ئەرىستو) (مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 374 ـ 322). ئەرىستو، ئارىستوتالىس، ئارىستوتېل دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇ يۇنان پەيلاسوپلىرىنىڭ ئەڭ كاتتىلىرىدىن. ئۇنىڭ "المقولات" «ئەلمەقۇلات»، "الجدل" «ئەلجەدەل»، "الخطابة" «ئەلخىتابە»، "كتاب ما بعد الطبيعة" «كىتابۇ ما بەئدەتتەبىيئە»، "السياسة" «ئەسسىياسە»، "النفس" «ئەننەفسۇ» ناملىق ئەسەرلىرى ئىسلامىيەتنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلىنغان. ئۇ ۋە ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى مىڭسپ يۆرۈپ لېكسىيە سۆزلەيدىغان بولغاچقا، مەششائىيلار (پىيادىلەر) دەپ ئاتالغان.

أرسْلان، الأمير شكيب: (ئارسلان، ئەمىر شەكىب) (ھ 1288 ـ 1366 / م 1871 ـ 1946). ئەدىب، تارىخشۇناس. ئۇ دەمەشقتىكى ئەرەب تىلى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ۋە ئەرەب ئىسلام سىياسىي بايراقدارلىرىنىڭ بىرى. لىۋاندا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇ «ئەمىرۇلبايان» دېگەن نام بىلەن تونۇلغان. "الحلل السندسية في الأخبار والآثار الأندلسية" «ھۇلەلۇسسۇندۇسىيە فىل ئەخبارى ۋەلئاسارىل ئەندەلۇسىيە» (ئەندەلۇس تارىخى توغرىسىدا)، "حاضر العالم الإسلامي" «ھازىرۇل ئالەمىل ئىسلامىي» (ھازىرقى ئىسلام دۇنياسى) ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدۇر.

إرشاد الأريب الى معرفة الاديب: (ئىرشادۇلئەرىيب ئىلا مەئرىفەتىلئەدىيب). بۇ ياقۇت ھەمەۋىي تۈزگەن (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە رەتكە تۇرغۇزۇلغان) ئېنسىكلوپېدىيە بولۇپ، "معجم الأدباء" «مۇئجەمۇل ئۇدەبا» (ئەدىبلەر تەرجىمھالى) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

الأرقم ابن الارقم بن عبد مناف: (ئەرقەم ئىبنى ئەرقەم ئىبنى ئابدۇمەناب) (ھ ؟ ـ 55 / م ؟ ـ 675). مەخزۇم قەبىلىسىلىك ساھابە بولۇپ، ئىسلامنى قوبۇل قىلغانلارنىڭ يەتتىنچىسى ئىدى. ھىجرەتتىن بۇرۇن مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ ئۆيىگە يىغىلىدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭ مەككىدىكى ئائىلىسى "بيت الإسلام" «بەيتۇل ئىسلام» (ئىسلام ئائىلىسى) دەپ ئاتىلاتتى.

أروى بنت الحارث بن عبدالمطلب: (ئەرۋا بىنتى ھارىس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب) (ھ ؟ ـ 50 / م ؟ ـ 670). ئۇلۇغ ئايال ساھابە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ قىزى.

أريحا: (ئەرىيھا). پەلەستىندىكى قەدىمىي شەھەر، ئۇنىڭ تارىخى تاش قورال دەۋرىگە تۇتىشىدۇ. كەنئانلىقلار شۇ يەردە ئولتۇراقلاشقان. بۇ يەرنىڭ نامى تەۋراتتا ۋە ئىنجىلدا تىلغا ئېلىنغان. بۇ جايدا ئۇمەۋىيلەر خەلىپىسى ھىشام ئىبنى ئابدۇلمەلىكنىڭ ئوردا خارابىلىكى ۋە نۇرغۇن ئاسار ـ ئەتىقىلەر تا ھازىرغىچە ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

الأَزَارِقَــةُ: (ئەزارىقىيە). خاۋارىجلار ئىچىدىن چىققان بىر پىرقە بولۇپ، ئۇلار

نافىئ ئىبنى ئەزرەققە نىسبەت بېرىلىدۇ. ئۇلار: «گۇناھ ئۆتكۈزگەن كىشى كاپىر بولۇپ دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، زالىم پادىشاھقا ئۇرۇش ئېچىش ۋاجىپ» دەپ قارايدۇ. قەترى ئىبنى فۇجائە ئۇنىڭ كاتتىۋاشلىرىنىڭ بىرى. مۇھلەب ئىبنى سۇفرە ئۇلارنى باستۇرغان.

الأزد: (ئەزەد). ئەرەب قەھتانى قەبىلىسى، بۇ قەبىلە يەمەن ئەللىرى ۋە ئۇممان ساھىللىرىغا تارقالغان. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى شىمالىي ئەرەب يېرىم ئارىلى، سۇرىيە ۋە ئىراققا ھىجرەت قىلغان. فەتھى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئۇلاردىن نۇرغۇن كىشىلەر خۇراساندا ئولتۇراقلىشىپ قالغان بولۇپ، ئۇلار ئەبۇ مۇسلىم خۇراسانىينىڭ بايرىقى ئاستىغا توپلىشىپ، ئۇنىڭ ئابباسىيە دۆلىتىنى قۇرۇشىغا ياردەم بەرگەن.

الأزهر: (ئەزھەر). قاھىرەدىكى ئۇنىۋېرسىتېت، جەۋھەرۇسسەقەلىي قۇرغان. ئۇ قۇرۇلغاندىن بۇيان ئىسلام ئىدېئولوگىيە مەركىزى بولۇپ كەلگەن. مىلادىيە 1936-يىلىدىن بۇيان ئەرەب تىلى ۋە شەرىئەت ئىلمى دەرسلىك قىلىنىدىغان بىرقانچە فاكۇلتېتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇنىۋېرسىتېت بولغان. كېيىن تىل ۋە شەرىئەت ئىلمى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، ئۇنىڭغا قوشۇپ خىلمۇخىل يېڭى زامان پەنلىرى دەرسلىك قىلىنىدىغان زامانىۋى ئۇنىۋېرسىتېتقا ئايلانغان.

الأزهري، أبو منصور محمد بن أحمد: (ئەزھەرى، ئەبۇ مەنسۇر مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد) (ھ 282-370 / م 895-980). مەشھۇر تىلشۇناس، شافىئىي مەزھىپىگە تەۋە فەقىھ، ھىراتتا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە شۇ يەردە ياشىغان. "التهذيب في اللغة" «ئەتتەھزىبۇ فىللۇغە» ناملىق لۇغەت كىتابى ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم كىتابىدۇر.

أساسُ البَلاَغَة: (ئاساسۇلبەلاغەت). جارۇللا زەمەخشەرى تۈزگەن ۋە سۆزلەرنىڭ تۈنجى ھەرپى ئاساسىدا ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە رەتلىگەن تىل قامۇسى. ئۇ سۆزلەرنىڭ ئەسلى مەنىسى بىلەن مەجازىي مەنىسى ئېنىق ئايرىپ بېرىلگەنلىكى ۋە سۆزلۈكلەردىن بەكرەك جۈملىلەرگە ئەھمىيەت بېرىلگەنلىكىدەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە.

أسامة بن زيد بن حارثة: (ئۇسامە ئىبنى زەيد ئىبنى ھارىسە) (ھ ?-54 / م ?-674). ساھابە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئازادگەردىسى زەيد ئىبنى ھارىسنىڭ ئوغلى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ نۇرغۇن جەڭلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە قاتناشقان. ئۇ تېخى يىگىرمە ياشقا كىرمىگەن ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى رۇمغا يۈرۈش قىلغان ئەسكەرلەرنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلىگەن. بۇ قوشۇن مەدىنىدىن قوزغىلىشتىن بۇرۇن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغان.

إستانبول، إسْتَنْبُول: (ئىستانبۇل). تۈركىيىدىكى ئەڭ چوڭ شەھەر. ئۇ مەرمەر دېڭىزى بىلەن قارا دېڭىز ئوتتۇرىسىدىكى فوسفور بوغۇزىغا جايلاشقان. بۇ جاي بۇرۇن كونېستانتىنوپول ياكى ۋىزانتىيە دەپ ئاتالغان. ئوسمانىيلار ئۇ يەرنى فەتھى قىلغاندىن كېيىن ئاستانە دەپ ئاتالغان. بۇ جاي ھىجرىيە 1341-يىلى (مىلادىيە 1923-يىلى) ئوسمانىيە خەلىپىلىكى مۇنقەرىز بولۇپ، تۈركىيە پايتەختى ھازىرقى ئەنقەرەگە

يـۆتكەلگەنگە قەدەر خەلىپىلىك پـايتەختى بولۇپ كەلـگەن. سۇلتان سەلىم جامەسى ۋە ئوسـمانىيلار مەسـجىدكە ئايلاندۇرغانـدىن كېـيىن، يېڭـى تـۈركىيە دۆلىتـى مـۇزېي قىلىۋالغـان بـۇرۇنقى ئايـا سـوفيا چېركـاۋى قاتارلىقلار ئىستانبۇلنىڭ ئەڭ مۇھىم مەدەنىي يادىكارلىقلىرى ھېسابلىنىدۇ.

إسْـحاق: (ئىـسھاق ئەلەيھىسـسالام). مىلادىيـدىن ئىلگىرىكـى 18-ئەسـىرلەردە ياشـىغان. ئىـسھاق ئەلەيھىسـسالام ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ سارەدىن تۇغۇلغان ئوغلى. ئۇنىڭ تۆرىلىدىغانلىقىنى پەرىشتىلەر ئالدىن خۇش خەۋەر بەرگەن. ئىسھاق ئەلەيھىسسالام دۇنياغا كەلگەن چاغدا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام 100 ياشـتا ئىـدى. بەنـى ئىـسرائىلنىڭ پەيغەمبەرلىـرى ئەنە شـۇ ئىـسھاق ئەلەيھىسـسالامنىڭ نەسـلىدىندۇر. ئىـسھاق ئەلەيھىسسالام شام ۋە پەلەستىن زېمىنلىرىدا ياشايدىغان كەنئانلارغا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن. يەئقۇب ئەلەيھىسسالام ئىسرائىل دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، يەھۇدىيلار يەئقۇب ئەلەيھىسسالامغا نىسبەت بېرىلىدۇ. ئىسھاق ئەلەيھىسسالام 180 يېشىدا ۋاپات بولغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىسى يېنىغا دەپنە قىلىنغان.

إسحاق بن ابراهيم النديم الموصلي: (ئىسھاق ئىبنى ئىبراھىم نەدىيملى مەۋسىلى) (ھ 150-236 / م 767-850). ئەدىـب، شـائىر، ئابباسىيە دۆلىتىنىڭ مۇزىكانتى. ئۇ رەي شەھرىدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇ ئۆز دەۋرىنىڭ ئۇستا سازەندىسى بولۇپ، كۆپلىگەن خەلىپىلەر بىلەن ئۈلپەتداش بولغاندى. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار.

إسحاق: (ئىسھاق) (ھ 1272-1302 / م 1856-1885). تېگـدىن ئەرمەنىستانلىق يازغۇچى. ئۇ مىسىردا ئولتۇراقلاشقان ۋە ئۇ يەردە «مىسىر گېزىتى»نى تەسىس قىلغان. ئۇنىڭ تاللانما ئەسەرلىرى "الدرر" «ئەددۇرەر» (گـۆھەرلەر) نامىدا توپلام قىلىنغان.

إسحاق بن حنين: (ئىسھاق ئىبنى ھۇنەيىن) (ھ ?-299 / م ?-911). تېۋىپ، نىستورىي پەيلاسوپى. باغدادتا ياشاپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇ گرېك پەلسەپىسى ۋە گېئومېتىرىيىگە ئائىت بەزى كىتابلارنى يۇنان ۋە سۈريان تىلىدىن ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلغان. يەنە تېبابەت ھەققىدە "الأدوية المفردة" «ئەلئەدۋىيەتۇل مۇفرەدە» (يەككە دورىلار)، "تاريخ الأطباء" «تارىيخۇل ئەتىببا» (تېۋىپلار تارىخى) ۋە ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

إسحاق بن راهوى: (ئىسھاق ئىبنى راھـۋى) (ھ 161-236 / م 778-851). مەشھۇر فەقىھ، مۇجتەھىد. 70مىڭ ھەدىس بىلەتتى. ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل بۇ كىشىگە باھا بېرىپ: ئىسھاق ئىبنى راھىۋى بىزنىڭ نەزىرىمىزدە مۇسۇلمانلارنىڭ پېشۋا ئىماملىرىدىندۇر، باغدادتىن بۇنىڭدىن بۇرۇن مۇنداق فەقىھ چىقىپ باقمىغان، دەيدۇ. ئۇ توپلىغان «مۇسنەد» ناملىق ھەدىس كىتاب مۇھەددىسلەرنىڭ نەزىرىدە مەقبۇل ۋە مۆتىۋەر كىتابدۇر. ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىملارمۇ شۇ زاتتىن ھەدىس ئۆگەنگەن.

إسحاق بن علي بن يحيى: (ئىسھاق ئىبنى ئەلى ئىبنى يەھيا) (ھ ?-711 / م ?-1311). شەرىئەت ئىلىملىرىدە يۇقىرى سەۋىيىلىك ئالىم بولۇپ، "هداية" «ھىدايە» ناملىق كىتابقا نۇرغۇن قىممەتلىك مەزمۇنلارنى ئۆز

ئىچىگە ئالغان بىر ھاشىيە يېزىپ چىققان. ئۇ قاھىرەدە ۋاپات بولغان.

إسحاق، محمد بن إسحاق: (ئىسھاق، مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق) (ھ ؟ـ 151 / م ؟ـ 788). تارىخشۇناس، "المغازي" «ئەلمەغازى» نامىدىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھال كىتابى ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەمگەك سەمەرىسى ھېسابلىنىدۇ. بۇ كىتابتا باشقا پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھىجرەتتىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى ھاياتى بايان قىلىنغان.

الإسكندر الأكبر: (ئىسكەندەرىل ئەكبەر) بۈيۈك ئىسكەندەر (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 356 ـ 323). يۇناننىڭ ئىمپېراتورى. ماكېدونىيە (يۇنان)دا تۇغۇلۇپ، بابىل (ئىراق)دا ۋاپات بولغان. ئۇ تارىختىكى ئەڭ بۈيۈك ھەربىي قوماندان ۋە ئەڭ مەشھۇر شەخس ھېسابلىنىدۇ. پارس ئىمپېرىيىسى بىلەن بىرقانچە قېتىم شىددەتلىك جەڭ قىلىپ، غەلىبە قىلغان. ئىسكەندەرىيە شەھرىنى بەرپا قىلغان. زۇلقەرنەين دېگەن نامى بىلەن مەشھۇر.

الإسكندرية: (ئىسكەندەرىيە). ئىسكەندەرىيە. مىسىردىكى ئوتتۇرا دېڭىز ساھىلىغا جايلاشقان بىر شەھەر. بۇ شەھەرنى بۈيۈك ئىسكەندەر بەرپا قىلغان. ھىجرىيە 21 ـ يىلى (مىلادىيە641 ـ يىلى) مىسىرنىڭ پايتەختى بولغان. ئۇ ئۆزىنىڭ باي كۇتۇپخانىسى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئەمرى ئىبنى ئاس بۇ يەرنى فەتھى قىلىپ، پايتەختنى فۇستات شەھرىگە يۆتكەپ كەتكەن.

الإسكوريال: (ئىسكورىيال). ئىسپانىيىنىڭ مادرىدقا يېقىن بىر جايدىكى چېركاۋ. ئۇنىڭ ئىچىدە بىر كۇتۇپخانا بولۇپ، ئۇنىڭدا نۇرغۇنلىغان ئەرەبچە قوليازمىلار بار.

أسماء بنت أبي بكر: (ئەسما بىنتى ئەبۇ بەكرى) (ھ ؟ـ 73 / م ؟ـ 692). دەسلەپتە مۇسۇلمان بولغان ساھابە ئاياللاردىن بولۇپ، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھەمشىرىسى، ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرنىڭ ئانىسى. "ذات النطاقين" «زاتۇننىتاقەين» دەپ ئاتالغان.

إسماعيل: (ئىسمائىل). ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ چوڭ ئوغلى بولۇپ، قۇرئاندا تىلغا ئېلىنغان پەيغەمبەر. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ھاجەرنى مەككىگە ئېلىپ بارغان. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام مەككىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ياشىغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام چۈشىدە ئاللاھ تەرىپىدىن ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى قۇربانلىق قىلىشقا بۇيرۇلغانلىقنى كۆرۈپ، ئاللاھنىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاشقا تەييارلىنىپ تۇرغاندا ئاللاھ قۇربانلىققا بىر قوچقارنى كەلتۈرۈپ بەرگەن. ھەر يىلى قۇربانلىق قىلىش مانا شۇنىڭدىن كېلىپ چىققان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ئەمرى بويىچە ئوغلى ئىسمائىل بىلەن بىللە كەئبىنى بىنا قىلغان. بەيتۇللاھنىڭ ئىچىگە ھەجەر ئەسۋەدنى ئورۇنلاشتۇرغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەنە شۇ ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسلىدىندۇر. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام مەككىدە ۋاپات بولۇپ، ئانىسىنىڭ قەبرىسى يېنىغا دەپنە قىلىنغان.

إسماعيل بن ابراهيم، إسماعيل باشا: (ئىسمائىل ئىبنى ئىبراھىم، ئىسمائىل پاشا) (ھ 1246 ـ 1312 / م 1830 ـ 1895). قا ـ

ھىرەدە تۇغۇلغان، ھىجرىيە 1279 (م 1863)-يىلى مىسىردا ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان. ئۇنىڭغا سۇلتان ئابدۇلئەزىز تەرىپىدىن خىدەيۇ (ئوسمان خەلىپىلىكى دەۋرىدە مىسىرنىڭ ھۆكۈمرانىغا بېرىلگەن نام بولۇپ، شاھنىڭ ۋەزىرى دېگەن مەنىدە) دەپ نام بېرىلگەن. ئۇ ھىجرىيە 128 (م 1869)-يىلى سۇۋەيش قانىلىنى قازدۇرغان ۋە قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت تەرەققىياتى ئۈچۈن نۇرغۇن تۆھپە قوشقان. ئۇنىڭ دەۋرىدە مىسىرنىڭ قەرزى كۆپىيىپ، چەت ئەل دۆلەتلىرىنىڭ مىسىرنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىشىغا سەۋەب بولغان.

إسماعيل بن عبد الرحمن السدي الكوفي: (ئىسمائىل ئىبنى ئابدۇراھمان سۇددىل كۇفى) (ھ ؟-128 / م ؟-745). ئەسلى ھىجازلىق بولۇپ، كۇفەدە ئولتۇراقلاشقان. چوڭ سۇددى دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

إسماعيل شمس الدين الكوراني: (ئىسمائىل شەمسىددىن كورانى) (ھ ؟-933 / م ؟-1527). فەقىھ، تەپسىرشۇناس، ھەدىسشۇناس، يېتۈك ئالىم. ئۇ رۇمغا بېرىپ، ئوسمان خانلىقىنىڭ سۇلتانى مۇرادخان بىلەن ئۇچراشقان. مۇرادخان ئۇنىڭ پەزىلەتلىك ئۆلىما كىشى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، بوۋىسىنىڭ بورسا شەھىرىدىكى مەدرىسىسىگە مۇدەررىسلىككە ۋە ئۆز ئوغلى مۇھەممەدخاننىڭ خاس ئۇستازلىقىغا تەيىنلىگەن. مۇھەممەدخان تەختكە ئولتۇرغاندا ئۇنى ھۆرمەتلەپ، باش مۇفتىلىق ۋەزىپىسىگە بەلگىلىگەن. بۇ زات «قۇرئان كەرىم»گە "غاية الأماني" «غايەتۇل ئەمانىي» ناملىق تەپسىرنى؛ «سەھىھۇل بۇخارى»غا "الكوثر الجاري علي رياض صحيح البخاري" «ئەلكەۋسەرۇل جارىي ئەلا رىيازى سەھىھۇل بۇخارى» (بۇخارى باغچىسىدىكى كەۋسەر ئېقىنى) ناملىق شەرھىنى ۋە شاتىبىينىڭ "شرح الجعفري" «شەرھى جەئفەرى» ناملىق كىتابىغا ھاشىيە يېزىپ چىققان. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا قۇستەنتىنىيەدە ۋاپات بولغان.

إسماعيل كمال الدين القراماني: (ئىسمائىل كامالۇددىن قەرامانىي). پەزىلەتلىك ئالىم، تۈركىيىنىڭ ئادانا شەھىرىدە مۇدەررىسلىك قىلغان. «قەرم كامال» نامى بىلەن مەشھۇر. ئۇ "تفسير الكشاف" «تەفسىر كەششاف»، "تفسير البيضاوي" «تەفسىر بەيزاۋى»لارغا شەرھ يېزىپ چىققان. شۇنىڭدەك "شرح الوقاية" «شەرھى ۋىقايە»، "شرح المواقف" «شەرھى مەۋاقىف»، "شرح العقائد" «شەرھى ئاقائىد» ناملىق كىتابلارغا ھاشىيە يازغان. ئۇنىڭ «شەرھى مەۋاقىف»قا يازغان ھاشىيىسىنىڭ ئاخىرىغا «سۇلتان بايەزىدخاننىڭ دەۋرىدە سەككىز مەدرىسىنىڭ بىرىدە يېزىلدى» دەپ ئەسكەرتىلگەن.

الإسماعِيليّة: (ئىسمائىلىيە). شىئەلەرنىڭ ئىسمائىل ئىبنى سادىققا نىسبەت بېرىلىدىغان بىر پىرقىسى. ئۇ پىرقە ئاساسلىقى ئىران ۋە ھىندىستانغا تارقالغان. مەيمۇن قەداھ ئۇلارنىڭ ئەڭ مەشھۇر دەۋەتچىلىرىدىن بىرى.

الإسماعيلية: (ئىسمائىلىيە). مىسىردىكى تىمساھ كۆلى بويىغا جايلاشقان بىر شەھەر. بۇ شەھەر ھىجرىيە 1280 (م 1863)-يىلى بىنا قىلىنغان. بۇ شەھەر خىدەيۇ ئىسمائىل (ھ 1246-1308 / م 1830-1890)نىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

أسْوَان: (ئەسۋان). مىسىردىكى نىل دەرياسى بويىغا جايلاشقان ئىستراتېگىيىلىك

شەھەر، ئەسۋان رايونىنىڭ مەركىزى. ئەسۋان توسمىسى (نىل دەرياسىغا قۇرۇلغان چوڭ توسما) شۇ يەرگە جايلاشقان.

آسيا الصغرى: (ئاسىيا سۇغرا). كىچىك ئاسىيا، تۈركىيىنىڭ ئاسىياغا تەۋە قىسمى، ئاناتولىيىگە ئۇتىشىدۇ.

أسيوط: (ئەسيوت). مىسىر دۆلىتىنىڭ ئەڭ چوڭ ئۆلكىلىرىنىڭ بىرى. ئۆلكە مەركىزى ئەسيوت. مەشھۇر ئەسيوت ئۇنىۋېرسىتېتى مۇشۇ يەرگە جايلاشقان. بۇرۇن ئۇ جاي سۈيۈت دەپ ئاتىلاتتى. مەشھۇر ئالىم جالالىددىن سۈيۈتى شۇ يەرلىك.

الاشارات والتنبيهات: (ئىشارەت ۋە تەنبىھات). پەيلاسوپ ئىبنى سىنا يازغان ئەڭ ئاخىرقى كىتاب. بۇ كىتاب لوگىكا، تەبىئەت، ئىلاھىيەت ۋە تەسەۋۋۇپ توغرىسىدىكى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

إشبيلية: (ئىشبىلىيە). ئىسپانىيىدىكى بىر شەھەر. ئۇ يەرگە ئەرەب مۇسۇلمانلىرى ئالتە يۈز يىل (ھ 94_646 / م 712_1248)غا يېقىن ھۆكۈمرانلىق قىلغان.

أشْعَبُ: (ئەشئەب) (ھ ?_154 / م ?_771). مەدىنىنىڭ قىزىقچىلىرىنىڭ بىرى، ئوسمان ئىبنى ئەففاننىڭ ئازادگەردىسى. تەمەخورلۇقى بىلەن داڭق چىقارغان ۋە تەمسىلگە ئايلانغاندى. ئۇنىڭ قىزىقچىلىقلىرى ئەدەبىيات كىتابلىرىدا بايان قىلىنغان.

الأشْعَرِيّ، أبو الحسن علي بن أبي موسى: (ئەشئەرى، ئەبۇلھەسەن ئەلى ئىبنى ئەبۇ مۇسا) (ھ 260_330 / م 873_941). بەسرەدە تۇغۇلۇپ، كېيىن باغدادقا كۆچۈپ كەتكەن. مۇئتەزىلە پىرقىسىدىكى جۇببائىيغا شاگىرت بولغان. كېيىن بەزى مەسىلىلەردە ئۇنىڭ پىكرى مۇئتەزىلىلەرنىڭ قارىشى بىلەن بىر يەردىن چىقمىغاچقا، ئۇ مەزھەپكە قارشى چىقىپ، ئەشائىرە ياكى ئەشئەرىيە دەپ ئاتىلىدىغان كالامىي مەزھەپنى بەرپا قىلغان.

أشعرية، أشاعرة، أشعري: (ئەشئەرى، ئەشائىرە). مۇتەكەللىملەردىن بولغان ئەبۇلھەسەن ئەشئەرىگە مەنسۇپ بىر پىرقە. ئۇلارنىڭ قارىشى مۇئتەزىلىلەرنىڭ قاراشلىرىغا زىت كېلىدۇ.

أشُورُ، آشورُ: (ئەشۇر، ئاشۇر). 1. ئىراقتىكى مابەينەننەھرەيننىڭ شىمالىدىكى قەدىمىي شەھەر. مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 9-ئەسىرلەردە ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىقى يېقىن شەرق رايونلىرىغىچە كېڭەيگەن بولۇپ، ئۇنىڭ تۇنجى مەركىزى ئاشۇر ئىدى. 2. ئاشۇرىيلارنىڭ چوڭ ئىلاھىنىڭ نامى.

أشور بانيبال: (ئاشۇر بانىيبال) (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 669_630). بۈيۈك ئاشۇر دۆلىتىنىڭ ئاخىرقى پادىشاھى بولۇپ، شۇ دەۋرىدە دۆلەت ئىقتىساد، مەدەنىيەت ۋە ھۈنەر-سەنئەتتە تازا گۈللەنگەن. بۇ دۆلەتنىڭ پايتەختى نىنەۋەي ئىدى.

الإصابة في تمييز الصحابة: (ئەلئىسابە فىي تەمىيزىس ساھابە). ئىبنى ھەجەر ئەسقەلانىينىڭ ساھابىلەر تەرجىمىھالى توغرىسىدىكى كىتابى. ئىبنى ھەجەر بۇ كىتابتا ئىبنى ئابدۇلبەرنىڭ "الاستيعاب في معرفة الأصحاب" «ئەلئىستىيئاب فى مەئرىفەتىل ئەسھاب» ناملىق كىتابىدىكى ۋە ئىبنى ئەسىرنىڭ "أسد الغابة" «ئەسەدۇل غابە» ناملىق كىتابىدىكى مەزمۇنلارنى تولۇقلاپ

تۈزگەن. سۈيۇتى بۇ كىتابنى قىسقارتقان.

أصحابُ الأخدود: (ئەسهابۇل ئۇخدۇد). ئورەك ئىگىلىرى. يەمەن پادىشاھى زۇنۇۋانىس ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى كۆرسىتىدۇ. بۇلار نەجران ناسارالىرى بولۇپ، يەھۇدىي دىنىغا زورلانغاندا ئۇنىمىغاچقا، ئورەك كولاپ ئوت بىلەن توشقۇزۇپ شۇ ئورەككە تاشلىۋېتىلگەن. «ئورەكلەرنىڭ ئىگىلىرىگە لەنەت بولسۇن، ئۇ ئورەكلەر لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتلار بىلەن تولدۇرۇلغاندى.» (قۇرئان كەرىم)

أصحاب الكهف: (ئەسهابۇلكەھف)، (ئەھلۇلكەھف). ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرگەن ۋە ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىنى قوبۇل قىلغان يىگىتلەر. ئۇلار بۇتپەرەسلەرنىڭ زۇلۇملىرىدىن قېچىپ غارغا يوشۇرۇنۇشقا مەجبۇر بولغان. ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەن غاردا 309يىل ئۇخلىغان.

الإصْطَخْرِيّ، أبو إسحاق إبراهيم بن محمد: (ئىستىخرىي، ئەبۇ ئىسهاق ئىبراھىم ئىبنى مۇھەممەد). مۇسۇلمانلار ئىچىدىن چىققان جۇغراپىيە ئالىمى. ئۇ پارستىكى ئىستەخرىگە نىسبەت بېرىلىدۇ. ھىجرىيە 4-ئەسىر (مىلادىيە 10-ئەسىر)نىڭ دەسلەپكى يېرىملىرىدا ياشىغان. ئۇنىڭ "المسالك والممالك" «ئەلمەسالىك ۋەلمەمالىك» (يوللار ۋە مەملىكەتلەر) ناملىق ئەسىرى بار.

الأصْمَعِيّ، أبو سعيد عبد الملك بن قريب الباهلي: (ئەسمەئىي، ئەبۇ سەئىد ئابدۇلمەلىك ئىبنى قەرىيبۇل باھىلى) (ھ 125-216 / م 742-831). تىلشۇناس، بەسرەدە تۇغۇلۇپ يەنە شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ھەدىس، تىل ۋە شېئىر ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغان. ئۇنىڭغا "راوية العرب" «راۋىيەتۇل ئەرەب» (ئەرەب قىسسىچىسى) دەپ نام بېرىلگەن. ئۇنىڭ "الخيل" «ئەلخەيل» (ئات)، "الإبل" «ئەلئىبىل» (تۆگە)، "الأضداد" «ئەلئەزداد» (قارىمۇ-قارشى مەنىلىك سۆزلەر)، "الأصْمَعِيّ" «ئەلئەسمەئىي» (ئەسمەئىي رىۋايەتلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الأعْشَى: (ئەئشا). جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بىر تۈركۈم شائىرلارغا ئورتاق ئىشلىتىلگەن نام. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىلىكى شائىر مەيمۇن ئىبنى قەيستۇر.

أعيانُ الشِّيعة: (ئەئيانۇششىئە). ئېنسىكلوپېدىيىلىك كىتاب بولۇپ، بۇنىڭدا شىئە ئۆلىمالىرىنىڭ تەرجىمھالى، مەزھەپلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئىدېئولوگىيە تارىخى بېرىلگەن. بۇ كىتابنى يېزىشنى مۇھسىن ئەمىن باشلاپ، ئوغلى سەيىد ھەسەن ئەمىن تاماملىغان.

أغادير: (ئاغادىير). ماراكەشتىكى بىر شەھەر ۋە ئىستىراتېگىيىلىك پورت. بۇ جاي ئاتلانتىك ئوكيان ساھىلىغا جايلاشقان.

الأغَاني: (ئەغانىي، كىتابۇلئەغانىي). بۇ ئەبۇلفەرەجىل ئىسفاھانىي (ھ ?-356 / م ?-967) تۈزگەن كىتاب بولۇپ، ناھايىتى مۇھىم ئەدەبىي مەنبەدۇر. بۇ كىتاب ھارۇن رەشىدنىڭ ئاتاقلىق مۇزىكانتلىرى تاللاپ چىققان يۈز خىل ئاھاڭنى، شائىرلار، ناخشىچىلار، مۇزىكانتلار ۋە غەزەلچىلەرنىڭ تەرجىمھاللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بۇ كىتابنى تۈزۈشكە ئەللىك يىل ۋاقىت سەرپ قىلىنغان.

الأغْلَب، بنو أغلب: (ئەغلەب، بەنۇ ئەغلەب). ئافرىقىدا (ھ 184-297 / م 800-909) ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن ئىسلامىي

سۇلالە. ھاكىمىيەت قۇرغۇچىسى ئىبراھىم ئىبنى ئەغلەب. فاتىمىيە سۇلالىسى ئۇلارنى مۇنقەرىز قىلغانغا قەدەر تۇنىستىكى قەيرىۋان شەھىرى سۇلالىنىڭ پايتەختى بولغان.

الأفغانيّ، جمال الدين بن صفدر: (ئافغانى، جامالۇددىن ئىبنى سەفدەر) (ھ 1254 ـ 1315 / م 1838 ـ 1897). ئىسلام مۇتەپەككۇرى، دىنىي ئىسلاھاتچى، ئافغانىستاننىڭ ئەسئەد ئاباد دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئۆز دەۋرىدە ئىسلام ئەللىرىنى مۇستەملىكىدىن قۇتۇلۇشقا ئۈندىگەن، ئىسلامىي ئىتتىپاقلىققا چاقىرغان. شەرق ۋە غەرب ئەللىرىنى ئايلانغان ۋە پارىژدا شەيخ مۇھەممەد ئابدۇ بىلەن بىرلىشىپ "العروة الوثقى" «ئەلئۇرۋەتۇل ۋۇسقا» «مۇستەھكەم تۇتقا» ناملىق ژۇرنالنى نەشر قىلغان.

أفلاطونُ: (ئەپلاتون) (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 427 ـ 347). داڭلىق يۇنان پەيلاسوپى. سوقراتتىن تەلىم ئالغان، ئارىستوتېل ئۇنىڭ شاگىرتى ئىدى. ئۇنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئەسەرلىرىدىن "الجمهورية" «ئەلجۇمھۇرىيە» (جۇمھۇرىيەت)، "المحاورات" «ئەلمۇھاۋەرات» (دىئالوگ)، "الشرائع" «ئەششەرائىئ» (قانۇن)، "السياسي" «ئەسسىياسى» (سىياسەت) قاتارلىقلار بولۇپ، بۇ ئەسەرلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلىنغان.

أفلاطوني: (ئەفلاتۇنىي). 1. ئەپلاتون پەلسەپىسىگە ئالاقىدار كىشىلەر.

2. ئەپلاتون پەلسەپىسىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى.

3. ئەپلاتونچە مۇھەببەت. (روھىي مۇھەببەت جىسمانىي مۇھەببەتتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، دەيدىغان قاراش)

الأفلاطونية الجديدة، المحدثة، الحديثة: (ئەفلاتونىيەلجەدىيدىيە، ئەلمۇھدەسە، ئەلھەدىيسىيە). يېڭى پلاتونىزم، مىلادىيە 3 ـ ئەسىردىن 6 ـ ئەسىرلەرگىچە ئىسكەندەرىيىدە بارلىققا كەلگەن بىر خىل پەلسەپىۋى ئېقىم. ئۇنىڭ تۈپ نېگىزى: «كۆپلۈكنىڭ مەنبەسى بىرلىكتۇر». بۇنىڭدا سوفىزم خاھىشى بولۇپ، پەلسەپە بىلەن دىن بىرلەشتۈرۈلگەن.

الأقْصى: (ئەقسا). ئەقسا مەسجىدى، قۇددۇس شەھىرىدىكى مۇقەددەس چوڭ مەسجىد، سەخرەنىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ مەسجىد «قۇرئان كەرىم»دە تىلغا ئېلىنغان. ھازىرقى بەيتۇللاھ (كەئبە) قىبلە قىلىنىشتىن ئىلگىرى مۇسۇلمانلارنىڭ قىبلىسى بولغان. ھازىر ئىسرائىلىيىنىڭ ئىشغالىيىتىدە تۇرۇۋاتىدۇ.

أكثَمُ بن صَيْفِيّ التميمي: (ئەكسەم ئىبنى سەيفى تەمىيمىي) (ھ ؟ ـ 9 / م ؟ ـ 630). ئەرەبلەرنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى مەشھۇر دانىشمەنى ۋە ناتىقى. ئۇ مۇسۇلمان بولۇش ئىستىكىدە مەدىنىگە كېتىۋاتقاندا يولدا ۋاپات بولغان.

ألف ليلة وليلة: (ئەلفۇ لەيلە ۋە لەيلە). «مىڭبىر كېچە». ئەرەب خەلق ھېكايىلىرى توپلىمى. ھىجرىيە 7 ـ 8 (م 13 ـ 14) ـ ئەسىرلەردە يېزىلغان توقۇلما خاراكتېرىدىكى فانتازىيىلىك ئەسەر. ئۇ ئەدەبىي تىل بىلەن ئاغزاكى تىل ئارىسىدىكى مۆتىدىل تىلدا يېزىلغان. ھېكايىلەر ئارىسىغا شېئىرلار قىستۇرۇلغان. بۇ كىتاب جەمئىي 264 ھېكايىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئۇنى شەھرىزاد شەھرىيار شاھنىڭ ھۇزۇرىدا

ھەمشىرىسى دۇنىيازادىگە مىڭبىر كېچىدە ئېيتىپ بەرگەن. بۇ ياۋروپا تىللىرىنىڭ تولىسىغا تەرجىمە قىلىنغان ۋە مۇزىكانت، رەسسام، سېنارىستلار ۋە يازغۇچىلارغا زور ئىلھام بەخش ئەتكەن.

الألفيّة: (ئەلفىيە). ئىبنى مالىكنىڭ مەشھۇر گىراماتىكا كىتابى. ئاپتور بۇ كىتابتا ئەرەب تىلى گىراماتىكا قائىدىلىرىنى مىڭ بېيىتقا يىغىنچاقلىغان.

الأَلِكْسُو: (ئەلىكسۇ). ئەرەب تەلىم-تەربىيە، مەدەنىيەت ۋە ئىلىم-پەن تەشكىلاتى. بۇ ئەرەب دۆلەتلىرى ئىتتىپاقىدىكى تەشكىلاتلارنىڭ بىرى بولۇپ، باش ئاپپاراتى تۇنىستا.

الآمدي (أبو القاسم): (ئامىدى، ئەبۇلقاسىم) (ھ ?-371 / م ?-981). بەسرەدە ياشىغان ئەدىب، ئوبزورچى، تىلشۇناس. ئۇنىڭ شائىرلارنىڭ ئىسىملىرى توغرىسىدا يازغان "المؤتلف والمختلف في أسماء الشعراء" «ئەلمۇئتەلەف ۋەلمۇختەلەف فى ئەسمائىششۇئەرا» ناملىق كىتابى ۋە "الموازنة بين أبي تمام والبحتري" «ئەلمۇۋازەنەتۇ بەينە ئەبى تەممام ۋەلبۇھتۇرى» (ئەبۇ تەممام بىلەن بۇھتۇرى ئوتتۇرىسىدا سېلىشتۇرما) قاتارلىق بىرقانچە پارچە ئەسىرى بار.

الآمدي (سيف الدين): (ئامىدى، سەيفۇددىن) (ھ ?-631 / م ?-1233). ئۇسۇلشۇناس. دەمەشقتە مۇدەررىسلىك قىلغان. ئۇنىڭ "الإحكام في أصول الأحكام" «ئەلئىھكام فى ئۇسۇلىل ئەھكام» (دىنىي ئەھكاملار) ناملىق كىتابى بار.

الآمدي (عبد الواحد): (ئامىدى، ئابدۇلۋاھىد) (ھ ?-550 / م ?-1155). مەشھۇر ئەدىب. ئۇ ھەزرىتى ئەلىنىڭ ھېكمەتلىك سۆزلىرىنى توپلاپ، "غرر الحكم ودرر الكلم" «غۇرەرۇل ھېكەم ۋە دۇرەرۇل كەلىم» (ئېسىل ھېكمەتلەر) ناملىق كىتابىنى يېزىپ چىققان.

امرؤ القيس: (ئىمرۇلقەيس) (م 500-545). نەجدەدە تۇغۇلۇپ، ئەنقەرەدە ۋاپات بولغان. ئۇ جاھىلىيەت شائىرلىرىنىڭ پېشۋاسى. كەئبىگە ئېسىلغان شېئىرلار ئىچىدە ئۇنىڭمۇ شېئىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ھەنىدەج ئىبنى ھەجەر، تەخەللۇسى مەلەكۇززەلىل. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

الأَمَالِي: (ئەمالىي). ئەبۇ ئەلىي قالىي تۈزگەن ئەدەبىيات ۋە لۇغەت كىتابى.

إمام الخطابي، محمد بن محمد: (ئىمامۇل خەتتابىي، مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ?-388 / م ?-998). فەقىھ، مۇھەددىس، لۇغەتشۇناس.

آمِنَةُ: (ئامىنە). ۋەھبى ئىبنى ئابدۇمانافنىڭ قىزى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئالتە ياشقا كىرگەندە مەدىنىدىن مەككىگە قايتىش يولىدا ئەبۋا كەنتىدە ئالەمدىن ئۆتكەن.

أم حبيبة (رملة بنت أبي سفيان): (ئۇممۇ ھەبىبە، رەملە بىنتى سوفيان) (ھ ?-44 / م ?-664). رەسۇلۇللاھنىڭ ئاياللىرىدىن بىرى.

أم القيوين: (ئۇممۇلقەيۇۋن). ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدىكى رەئىسۇلخەيمە بىلەن ئەجمان ئارىسىغا جايلاشقان بىر خەلىپىلىك. پايتەختى ئۇممۇلقەيۇۋن.

ئاساسلىق كىرىمى بېلىقچىلىق ۋە مەرۋايىتتىن كېلىدۇ.

أم كلثوم: (ئۇممۇ كۇلسۇم) (ھ ؟ ـ 9 / م ؟ ـ 630). رەسۇلۇللاھنىڭ قىزى. جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۇتەيبە ئىبنى ئەبۇ لەھەبكە ياتلىق بولغان. ھەمشىرىسى رۇقىيە ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ياتلىق بولغان.

الأمين العباسي: (ئەمىين ئابباسىي) (ھ 170 ـ 197 / م 787 ـ 813). ئابباسىي خەلىپىلىكىنىڭ ئالتىنچى خەلىپىسى. ھارۇن رەشىدنىڭ ئايالى زۇبەيدەدىن تۇغۇلغان ئوغلى. ھىجرىيە 193 ـ يىلى ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن خەلىپە بولغان، لېكىن ئۇزاق ئۆتمەيلا قېرىندىشى مەئمۇن بىلەن توقۇنۇش يۈز بېرىپ جەڭ پارتلىغان. ئەمىين مۇشۇ جەڭدە ئۆلتۈرۈلگەن.

أُمَيَّةُ بن أبي الصلت: (ئۇمەييە ئىبنى ئەبى سەلت) (م ؟ ـ 630). سەقىف قەبىلىسىدىن بولۇپ، جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن ئەرەب شائىرى. تائىفتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇ بۇتقا چوقۇنۇشنى تاشلاپ، كىشىلەرنى ئىسلام دىنىغا دەۋەت قىلغان. ئۇ تولىمۇ زاھىد كىشى بولۇپ، شېئىرلىرىغا ھېكمەتلىك مەزمۇنلارنى سىڭدۈرگەنىدى. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

أُمَيَّةُ: بنو أُمَيَّةَ: (ئۇمەييە، بەنۇ ئۇمەييە). 1. قۇرەيشلەرنىڭ ئۇمەييە ئىبنى ئابدۇشەمسكە نىسبەت بېرىلىدىغان بىر ئايمىقى. ئۇمەۋىيلارمۇ شۇنىڭغا نىسبەت بېرىلىدۇ. 2. بەنۇ ئۇمەييە، ئۇمەۋىيۇن ھىجرىيە 40 ـ 132 (م 660 ـ 750) ـ يىللاردا ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرغان مۇسۇلمانلار خەلىپىلىكى سۇلالىسى، ئۇلارنىڭ پايتەختى دەمەشىق ئىدى. ئابباسىي سۇلالىسى شەرقتە ئۇلارنى مۇنقەرىز قىلغاندىن كېيىن، ئەندەلۇسقا كۆچۈپ ھىجرىيە 137 ـ يىلى شۇ يەردە فەتھى قىلغۇچى ئابدۇراھماننىڭ باشچىلىقىدا بىر دۆلەت قۇرغان. ئۇمەۋىيلەر ھاكىمىيىتى ئۇ يەردە تاكى ھىجرىيە 424 ـ يىلى (مىلادىيە 1031 ـ يىلى)غىچە دەۋر سۈرگەن.

الأندلس: (ئەندەلۇس). ئەرەب مۇسۇلمانلىرى ئىبېرىيە (ئىسپانىيە ۋە پورتۇگالىيە) يېرىم ئارىلىغا ئورتاق قوللانغان ئىسىم. ئۇ ھازىر جەنۇبىي ئىسپانىيىنىڭ بىر ئۆلكىسى. بۇ جاي ئۇمەۋىيلار خەلىپىلىكى مەركىزىدە راسا گۈللەپ ياشنىغان. ئەرەبلەر ئۇ يەردە تەخمىنەن سەككىز ئەسىرچە ھۆكۈم سۈرگەن.

أندونيسيا، أندونوسيا: (ئەندونىيسىيا، ئەندۇنۇسىيا) ھىندونېزىيە. شەرقىي ئاسىيانىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى بىر جۇمھۇرىيەت. ئۇنىڭ پايتەختى جاكارتا. ئاھالىسىنىڭ كۆپىنچىسى مۇسۇلمان. ئۇلار ئەھمەد سوكارنونىڭ رەھبەرلىكىدە گوللاندىيە ۋە ياپونىيىنىڭ مۇستەملىكىسىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىپ، مىلادىيە 1949 ـ يىلى مۇستەقىللىققە ئېرىشكەن.

أنس بن مالك: (ئەنەس ئىبنى مالىك) (ھ ؟ ـ 93 / م ؟ ـ 711). ئۇلۇغ ساھابە، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، بالا ۋاقتىدىلا مۇسۇلمان بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قەبزى روھ قىلىنغۇچە بولغان ئارىلىقتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خىزمىتىدە بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن دەمەشىققە كەتكەن، ئاندىن ئۇ يەردىن بەسرەگە كۆچۈپ، ۋاپات بولغانغا قەدەر شۇ

يەردە تۇرغان. 2286 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

الأنساب: (ئەلئەنساب). سەمئانى تۈزگەن تەرجىمھال قامۇسى. نەسەب ۋە لەقەبلەر بويىچە رەتكە تۇرغۇزۇلغان.

أنساب الأشراف: (ئەنسابۇلئەشراف). مەشھۇر شەخسلەرنىڭ تەرجىمھالىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان چوڭ ھەجىملىك كىتاب، ئاپتورى بىلازرى.

الأنصار: (ئەنسار). ئەنسارىلار. ئەۋس بىلەن خەزرەج قەبىلىسىدىن تونجى تۈركۈمدە ئىسلامغا كىرگەنلەر. ئۇلار ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ۋە مەككىدىن ھىجرەت قىلىپ مەدىنىگە كەلگەن مۇسۇلمانلارنى كۈتۈۋېلىپ، ئۇلارنى ھىمايىسىگە ئالغان. بۇ ئىككى قەبىلە ئىسلام دىنىنىڭ قەد كۆتۈرۈشىدە چوڭ رول ئوينىغانلىقى ئۈچۈن ئەنسارىلار (ئىسلامغا ياردەم بەرگۈچىلەر) دەپ ئاتالغان.

أنطاكية: (ئەنتاكىيە). سۈرىيىدىكى ئاسى دەرياسى بويىغا جايلاشقان شەھەر. بۇ جاينى ئەرەبلەر ھىجرىيە 15 (م 636)-يىلى فەتھى قىلغان. بۇ شام مەملىكىتىنىڭ بىر قىسمى ۋە سالجۇقىيلار دۆلىتىنىڭ پايتەختى ئىدى. تۈركىيە ھىجرىيە 1358 (م 1939)-يىلى ئۆزىگە قوشۇۋالغان.

أَنْقَرَةُ: (ئەنقەرە). ئەڭ قەدىمىي شەھەر بولۇپ، رىم قەيسىرى (شاھى) ئاۋغۇستىس دەۋرىدە شەھەرلەشكەن. 1342 (م 1923)-يىلدىن بۇيان تۈركىيىنىڭ پايتەختى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

الأهرامI: (ئەھرام). 1. قەدىمقى مىسىر قۇرۇلۇشلىرىنىڭ پىرئەۋنلەرنىڭ مەقبەرەلىرىگە خاس بولغان شەكلى، مىسىر مۇشۇ قۇرۇلۇشلىرى بىلەن مەشھۇر، بۇ ئەھراملار دۇنيادىكى يەتتە چوڭ مۆجىزىنىڭ بىرى دەپ قارىلىدۇ. بۇ ئەھراملارنىڭ ئەڭ مۇھىملىرى خوپۇ ئەھرامى، خەپرەن ئەھرامى، مۇنقەرەن ئەھراملىرىدۇر.

الأهرامII (جريدة): 2. (ئەھرام گېزىتى). بۇ قاھىرەدە چىقىرىلىدىغان مۇھىم گېزىت. ئۇنى ھىجرىيە 1292 (م 1875)-يىلى سەلىم ۋە بىشارەت تەقلا ئىسكەندەرىيىدە تەسىس قىلغان. ھىجرىيە 1317 (م 1899)-يىللاردا قاھىرەدە چىقىرىلىشقا باشلىغان.

الأهواز: (ئەھۋاز). خوزىستان (ئەرەبىستان) ئۆلكىسىدىكى شەھەر. بۇ شەھەر ئەرەب قولتۇقىدىكى غەربىي ئىراننىڭ قارۇن دەرياسى بويىغا جايلاشقان.

الأوزاعي: عبد الرحمن بن عمرو: (ئەۋزائىي، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەمرى) (ھ 88-157 / م 707-774). فىقھشۇناس. بەئلەبەككىدە تۇغۇلۇپ، بېيرۇتتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "السنن" «ئەسسۇنەن»، "المسائل" «ئەلمەسائىل» ناملىق ئەسەرلىرى بار. بۇ كىشى ئاباسىيلار خەلىپىلىرى ئالدىدا ھەقنى سۆزلەشتە ناھايىتى جۈرئەتلىك ئىدى.

الأوْسُ والخزرج: (ئەۋس ۋە خەزرەج). مەدىنىدە ئولتۇراقلاشقان ئەسلى يەمەنلىك ئىككى ئەرەب قەبىلىسى. مەدىنىدىكى ئەنسارىلار مۇشۇ ئىككى قەبىلىدىن تەشكىل تاپقان. بۇرۇن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى ئېغىر ئاداۋەتلەر بار ئىدى. ئۇلار مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، يېقىن قېرىنداش

قىلىپ قويغان.

أَوْسُ بن حَجَر: (ئەۋس ئىبنى ھەجەر) (م 530-620). تەمىملىك بولۇپ، جاھىلىيەت دەۋرىدە ياشىغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

إِيادٌ: (ئىياد). ئەرەب ئەدنان قەبىلىسى. بۇ قەبىلە 3-ئەسىردە ئەرەب يېرىم ئارىلىدىن ئىراققا، ئاندىن شامغا، جەزائىرگە ۋە رۇم ئەللىرىگە كۆچۈپ كەتكەن.

إياسُ بن معاوية المـزني: (ئىياس ئىبنى مۇئاۋىيەتىل مۇزەنى) (ھ ?-22 / م ?-739). ئەرەبلەر ئىچىدىن چىققان ئەڭ مەشھۇر قازى. ئۇنىڭ چېچەنلىكى تىللاردا داستان بولغان.

إيـران: (ئىران). غەربىي ئاسىيانىڭ جەنۇبىدىكى ئىسلام جۇمھۇرىيىتى، ئۇنىڭ پايتەختى تېھران. بۇرۇن پارس ئېلى ياكى ئەجەم مەملىكىتى دەپ ئاتىلاتتى. ئىسفاھان، شىراز ۋە تەبرىز ئۇنىڭ ئەڭ ئاساسلىق شەھەرلىرىدىندۇر. ئۇ يەردە ھىجرىيە 1400 (م 1979)-يىلى ئىنقىلاب قوزغىلىپ، شاھ مۇھەممەد رىزا پەھلىۋىي ھاكىمىيىتى ئاغدۇرۇلۇپ تاشلانغاندىن كېيىن، بۇ دۆلەت ئۆزىنىڭ ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

إيرانيَّة، الإيرانيّة: (ئىرانىيە، ئەلئىيرانىيە). بۇ بىرقانچە خىل تىل سىستېمىسىنىڭ ئورتاق نامى بولۇپ، تۆۋەندىكىدەك بىرقانچە تىللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1. قەدىمقى پارس تىلى. مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 4-ئەسىردىن 7-ئەسىرگىچە بولغان ئارىلىقتا ئىشلىتىلگەن تىل.

2. ئاۋېستىيە. بۇ قەدىمقى دىنىي تېكىستلەر لۇغىتى، بۇ مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 8-ئەسىرگە تۇتىشىدۇ.

3. پەھلىۋىي تىلى. بۇ ئوتتۇرا ئىران تىلى، مىلادى 3-ئەسىردىن 7-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە ساسانىيلاردەۋرىدە ئاساسلىق ئورۇندا تۇرغان تىل ئىدى.

4. پارس تىلى. بۇ ھازىرقى ئىران دۆلىتىنىڭ رەسمىي تىلى، ئۇ ئەرەب ھەرپلىرى بىلەن يېزىلىدۇ.

5. كورد تىلى. بۇ ئىران، ئىراق، تۈركىيە، سۈرىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى كوردلار تىلى.

6. ئافغان تىلى (پۇشتۇ تىلى). بۇ ئافغانىستاننىڭ رەسمىي تىلى.

أيوب: (ئەييۇب). ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسلىدىن بولۇپ، ئاللاھ ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك ئاتا قىلغان. ئاللاھ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى ھېسابسىز بايلىققا، كۆپ پەرزەنتكە ئىگە قىلىپ، تېنىنى ساغلام، بېجىرىم قىلغان. ئۇ ئاللاھنىڭ نېمەتلىرىگە شۈكۈر قىلىدىغان، تەقۋادار سالىھ بەندە ئىدى. كېيىن ئاللاھ ئۇنى سىناش يۈزىسىدىن بارلىق مال-مۈلۈكى ۋە پەرزەنتلىرىدىن مەھرۇم قىلىپ، ئېغىر كېسەللىككە مۇپتىلا قىلغان. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام مۇسىبەتكە سەۋر قىلىپ، ئاللاھقا ھەمدۇ-سانا ئېيتىپ، ئىلگىرىكى تەقۋادارلىق ھالىتى بويىچە پەرۋەردىگارىدىن مەمنۇن بولغان. ئاللاھ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ سەۋرچانلىقى ۋە تەقۋادارلىقىغا ئەجىر ئاتا قىلىپ، ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايى-ئاپەتلەرنى

كۆتۈرۈۋەتكەن. ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا پۇل-مال ۋە پەرزەنت ئاتا قىلغان، 26 ئوغۇل پەرزەنت بەرگەن. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام رۇم خەلقىگە پەيغەمبەر قىلىنغان بولۇپ، 93يىل ئۆمۈر كۆرگەن.

الأيوبية، الدولة الأيوبية: (ئەلئەييۇبىيە، ئەييۇبىيە دۆلىتى) (ھ 567-648 / م 1171-1250). سۇلتان سالاھۇددىن ئەييۇبى مىسىردا فاتىمىيە دۆلىتىنى، شامدا زەنكىيە دۆلىتىنى يوقىتىپ، ئىراقنىڭ بەزى جايلىرىنى مۇنقەرىز قىلىپ، ئۆزىنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتكەندىن كېيىن قۇرۇپ چىققان ئىسلام دۆلىتى. بۇ دۆلەت زەنكىيە ئاتابېك دۆلىتىنىڭ داۋامى دەپ قارىلىدۇ. سۇلتان سالاھۇددىن ئەھلىسەلىپلەر بىلەن ئۆزلۈكسىز ئۇرۇش قىلىپ، ئۇلارنى نۇرغۇن جايلاردىن قوغلاپ چىقىرىۋەتكەن.

ب

الباب، ميرزا علي محمد: (باب، مىرزا ئەلى مۇھەممەد) (ھ 1235_1266 / م 1819_1850). بابىيە مەزھىپىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇ ئۆزىنى پەيغەمبەر دەپ دەۋا قىلغان.

البابُ العالي: (بابۇل ئالىي). ئىستانبولدىكى ئوسمان خاندانلىقى سۇلتانلىرىنىڭ ئوردىسىنىڭ ئاتىلىشى. 1718_يىلىدىن كېيىن، باش ۋەزىر شۇ يەردە تۇرغان.

البابيّةُ: (بابىيە). ئىسلامنى دەۋا قىلىدىغان بىدئەت پىرقە. بۇلار 19_ئەسىردە پارس (ئىران) مەملىكىتىدە پەيدا بولغان، بۇ پىرقە ئەلباب مىرزا ئەلى مۇھەممەد شىيرازىيغا نىسبەت بېرىلىدۇ.

باجَةُ: (باجە). تۇنىستىكى مۇھىم شەھەر، بۇغداي تىجارىتى ۋە شېكەر مەھسۇلاتى بىلەن مەشھۇر.

باجة، ابن باجة، أبو بكر محمد بن يحيى: (باجە، ئىبنى باجە، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد ئىبنى يەھيا) (ھ ?_333 / م ?_1139). ئىسپانىيىلىك پەيلاسوپ، تېۋىپ، ئاسترونوم، تەبىئەتشۇناس ۋە مۇزىكانت. ئۇنىڭ «ئارىستوتېل ئەسەرلىرىگە ئىزاھات»، «فارابى ئەسەرلىرىگە ئىلاۋە» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

باحثةُ البادية: (باھىسەتۇل بادىيە) (ھ 1304_1337 / م 1886_1918). مىسىرلىق يازغۇچى، شائىر ھەفنى ناسىفنىڭ قىزى، ئاياللار گۈللىنىشىنىڭ بايراقدارلىرىدىن. ئۇنىڭ "النسائيات" «ئەننىسائىيات» (ئاياللار توغرىسىدا)، "حقوق النساء" «ھۇقۇقۇننىسا» (ئاياللار ئىزى) ناملىق كىتابلىرى بار.

الباطنية: (باتىنىيە). باتىنىيلار پىرقىسى. بۇ پىرقە «ھەرقانداق سىرتقى كۆرۈنۈشى بار نەرسىنىڭ ئىچكى كۆرۈنۈشى بولىدۇ، ئاللاھ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان ھەرقانداق ئايەتنىڭ تەئۋىلى بولىدۇ» دەپ قارايدۇ.

الباقر محمد بن علي زين العابدين: (باقىر، مۇھەممەد ئىبنى ئەلى زەينۇل ئابىدىن) (ھ 57_114 / م 676_732). شىئە مەزھىپىدىكىلەرنىڭ ئون ئىككى ئىمامىنىڭ بەشىنچىسى، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

الباقلّاني محمد بن الطيب أبو بكر: (باقىللانىي، مۇھەممەد ئىبنى تەييىب ئەبۇ بەكرى) (ھ ?_403 / م ?_1012). مۇتەكەللىمىنلەردىن بولغان فەقىھ، ئەشئەرىلەرنىڭ كاتتىلىرىدىن. بەسرەدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "إعجاز القرآن" «ئىئجازۇل قۇرئان» (قۇرئان مۆجىزىلىرى)، "الملل والنحل" «ئەلمىلەل ۋەننىھەل» (تۈرلۈك دىنلار ۋە مەزھەپلەر)،

"الأصول الكبير" «ئەلئۇسۇل كەبىير» (چوڭ ئۇسۇل) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

البُحتُري أبو عبادة الوليد بن عبيد الطائي: (بۇھتۇرىي، ئەبۇ ئۇبادەتۇل ۋەلىد ئىبنى ئۇبەيدۇتتائىي) (ھ 206ـ284 / م 821ـ897). ئابباسىي دەۋرىدىكى ئەرەب شائىرلىرىنىڭ بايراقدارلىرىدىن. ئۇ تەبىئەت تەسۋىرىدە داڭق چىقارغان. ئۇستازى ئەبۇ تەممامنىڭ «ھەماسىي» ناملىق كىتابىغا تەقلىد قىلىپ تۈزگەن "كتاب الحماسة" «كىتابۇل ھەماسە» ناملىق بىر كىتابى بار. يەنە بىر شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىنغان. ئۇ سۇرىيىدىكى مىنبەج سەھراسىدا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

البحرين: (بەھرەين). بەھرەين. ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئەرەب دۆلىتى، سەئۇدىينىڭ شەرقىگە جايلاشقان. پايتەختى مەنامە. بۇ دۆلەت 33 ئارالدىن تەركىب تاپقان.

بحيرا الراهب: (بۇھەيرا راھىب) (م ؟ـ600). ئۇ بىر راھىب كىشى بولۇپ، ئەرەب يېرىم ئارىلىدا كارۋانلار ماڭىدىغان يولدا تۇرۇپ، كىشلەرنى تەۋھىدكە دەۋەت قىلاتتى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر بولۇشتىن بۇرۇنلا، قۇرەيش سودىگەرلىرىنىڭ ئارىسىدا كۆرۈپ، رەسۇلۇللاھنىڭ تاغىسى ئەبۇ تالىپقا: قىرىندىشىڭنىڭ ئوغلى كەلگۈسىدە كاتتا ئىشلارنى قىلىدۇ، دېگەن.

البخاري محمد بن إسماعيل الجعفي: (بۇخارى، مۇھەممەد ئىبنى ئىسمائىل جوئفى) (ھ 199ـ256 / م 810ـ870). مۇھەددىس، تارىخشۇناس. بۇخارادا تۇغۇلغان، ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ سەپەر قىلغان. ئۇنىڭ "الجامع الصحيح" «ئەلجامىئۇسسەھىھ» ناملىق كىتابى ھەدىس كىتابلىرى ئىچىدىكى ئەڭ ئىشەنچلىك كىتاب بولۇپ، ئۇنىڭدىكى ھەدىسلەر 600مىڭ ھەدىس ئىچىدىن تاللانغان. ئۇنىڭ يەنە "التاريخ الكبير" «ئەتتارىخۇل كەبىر» (چوڭ تارىخ) قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار.

بختيشوع: (بەختىشۇئ). ئەسلى جۇندى يىسابۇر دېگەن جايدىن بولۇپ، نېستۇرىيە جەمەتىدىن. ئابباسىيلار دەۋرىدە تەخمىنەن ئۈچ ئەسىرگە يېقىن مۇشۇ جەمەتتىن مەشھۇر تېۋىپلار يېتىشىپ چىققان.

بختنصر: (بۇختۇنەسسەر). قەدىمقى بابىل پادىشاھى. مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 569 ~ 586ـيىللىرى پەلەستىنگە ئىككى قېتىم ھۇجۇم قىلىپ، نۇرغۇنلىغان يەھۇدىيلارنى بابىلغا ئېلىپ كەتكەن. يەھۇدىيلار ئۇ يەردە 50 يىل ئاسارەتتە ياشىغان. بۇ دەۋر يەھۇدىيلار تارىخىدا «بابىل ئاسارىتى» دەپ ئاتالغان.

البداية و النهاية: (ئەلبىدايە ۋە نىھايە). ئەللامە ئىبنى كەسىر تۈزگەن يۇرۇشلۇك تارىخ كىتابى.

البدوي (شهاب الدين أحمد): (بەدەۋى، شىھابىددىن ئەھمەد) (ھ ؟ـ657 / م ؟ـ1276). مەشھۇر تەرىقەتچى، فاستا تۇغۇلۇپ، تەنتادا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ قەبرىسى مەشھۇر زىيارەتگاھ مازار. ئەھمەدىيە ياكى بەدەۋىيە سۇلۇكى ئۇنىڭغا نىسبەت بېرىلىدۇ.

بديع الزمان الهمداني: (بەدىئۇززامان ھەمەدانى، ئەھمەد ئىبنى ھۇسەين) (ھ ؟ـ398 / م ؟ـ1007). مەشھۇر ئەدىب.

«ماقامات» ناملىق كىتابى ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئەسىرىدۇر. ئۇ ھەمەدان دېگەن جايدا تۇغۇلغان.

البرامكة: (بەرامىكە). بەلخلىق پارس قەبىلىسى. ئابباسىيلار دەۋرىدە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى ۋەزىرلىككە ئولتۇرغان. ئۇلار داڭلىق شائىرلارنى ئۆزىگە تارتقان. سېخىيلىق بىلەن مەشھۇر بولغان. ھارۇن رەشىد ئۇلارنى ئەيىبلەپ جازالىغان. ئۇلار: خالىد ئىبنى بەرمەك، خالىد سەففاھ، يەھيا ئىبنى خالىدلاردۇر. يەھيا ئىبنى خالىد ھارۇن رەشىدنىڭ تەربىيىچىسى ۋە ۋەزىرى، 808-يىلى رەققە (بىر ساي) دىكى زىنداندا ۋاپات بولغان، ھارۇن رەشىد جەئفەر ئىبنى يەھيانى ئۆزىگە تارتقان. كېيىن نامەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئۇنىڭغا بولغان مۇئامىلىسى ئۆزگىرىپ قىلىپ، 803-يىلىدىكى «بەرامىكلار ۋەقەسى» دەپ ئاتالغان مەشھۇر ۋەقەدە ئۇنى قەتلى قىلىۋەتكەن.

البراهمة: (بەراھىمە). بۇ بۇتپەرەس بىر تائىپە بولۇپ، دىنىي تەبىقە تۈزۈلمىسىدە. بۇلارنىڭ بېكىتىلگەن قانۇنى بولمايدۇ، ئۇلار پەقەت "الفيدا" «ئەلفەيدا»، "البرهمانة" «ئەلبەرەھمانە» دېگەندەك قەدىمىي مىراس كىتابلارغىلا ئاساسلىنىدۇ.

البربر: (بەربەر). شىمالىي ئافرىقىدا ياشايدىغان مۇسۇلمان قەبىلىلەر. ئۇلار تارىق ئىبنى زىيادنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ بىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئەرەبلەر بىلەن بىللە ئەندەلۇسنى فەتھى قىلىشقا قاتناشقان. ئەغالىبە، مورابىتۇن، مۇۋەھھىدۇنلار شۇ قەبىلىدىندۇر.

البراء بن عازب: (بەررا ئىبنى ئازىب) (ھ ؟-71 / م ؟-690). خەزرەجلىك ساھابە، پارس فەتھىسىگە قاتناشقان.

البراء بن مالك: (بەررا ئىبنى مالىك) (ھ ؟-20 / م ؟-641). خەزرەجلىك ساھابە، پارس فەتھىسىگە قاتناشقان.

بروكلمان، كارل: (بروكلمان، كارل) (ھ 1285-1376/ م 1868-1956). گېرمانىيە شەرقشۇناسى. ئۇ گېرمانىيىدىكى نۇرغۇن مەكتەپلەردە ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسى بولغان. "تاريخ الأدب العربي" «تارىخۇل ئەدەبىل ئەرەبى» (ئەرەب ئەدەبىياتى تارىخى)، "تاريخ الشعوب الإسلامية" «تارىيخۇششۇئۇبىل ئىسلامىيە» (ئىسلام مىللەتلىرى تارىخى) ناملىق ئەسەرلىرى مەشھۇر.

البزار (أبو بكر، أحمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار): (بەززار، ئەبۇ بەكرى، ئەھمەد ئىبنى ئەمرى ئىبنى ئابدۇلخالىقىل بەززار) (ھ ؟-291 / م ؟-905). ھەدىسشۇناس، ئۇنىڭ ئىككى ھەدىس توپلىمى بار. چوڭ ھەجىملىك ھەدىس كىتابىنىڭ نامى "البحر الزاخر" «ئەلبەھرۇززاخىر» (چوڭ دېڭىز) دۇر.

البستان: (بوستان). شەيخ ئابدۇللاھ بوستانىي تۈزۈپ نەشر قىلدۇرغان لۇغەت.

البستاني، بطرس: (بوستانىي، بۇتروس) (ھ 1234-1301 / م 1819-1884). بۇتروس بوستانىي، مۇتەپەككۇر، تىلشۇناس. ئۇ تۈزگەن "محيط المحيط" «مۇھىيتۇل مۇھىيت» ۋە "دائرة المعارف" «دائىرەتۇل مەئارىف» ناملىق لۇغەتلەر بار. ئۇ لىۋانلىق ئىدى.

البستاني، سليم: (بوستانىي، سەلىم) (ھ 1264-1302 / م 1847-1885). لىۋانلىق

ژۇرنالىست. بۇتروس بوستانىينىڭ ئوغلى. ئۇنىڭ "الإسكندر" «ئىسكەندەر»، "قيس وليلى" «قەيس ۋە لەيلى»، "الهيام في جنان الشام" «ئەلھىيام فى جىنانىششام» قاتارلىق سىنارىيە ئەسەرلىرى بار.

البستاني، سليمان: (بوستانىي، سۇلەيمان) (ھ 1273-1344 / م 1856-1925). لىۋانلىق ئەدىب، شائىر. گومېرنىڭ «ئىلىيادا» ناملىق داستانىنى ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلغان.

البستاني، عبد الله: (بوستانىي، ئابدۇللاھ) (ھ 1271-1349 / م 1854-1930). لىۋانلىق تىلشۇناس. ئۇنىڭ "البستان" «ئەلبۇستان» (بوستان) ناملىق لۇغەت كىتابى بار.

البستاني، وديع: (بوستانىي، ۋەدىئ) (ھ 1306-1374 / م1888-1954). لىۋانلىق ئەدىب، "رباعيات عمر الخيام" «رۇبائىيات ئۇمەرىل خەييام» (ئۇمەر ھەييام رۇبائىيلىرى) ناملىق ئەسەرنى ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلغان.

البستي (أبو حاتم محمد بن حبان): (بۇستى، ئەبۇ ھاتەم مۇھەممەد ئىبنى ھەببان) (ھ ؟-354 / م ؟-965). تارىخشۇناس، جۇغراپىيەشۇناس ۋە مۇھەددىس. سىجىستاننىڭ بەستە دېگەن يېرىدىن. سەمەرقەندكە قازى بولغان. ئۇنىڭ ھەدىس ساھەسىدە "المسند الصحيح" «ئەلمۇسنەد سەھىھ»، تارىخ ھەققىدە "علل أوهام أصحاب التواريخ" «ئىلەلۇ ئەۋھام ئەسھابىتتەۋارىيخ» (تارىخچىلارنىڭ ئەۋھاملىرى)، "غرائب الأخبار" «غەرائىبۇل ئەخبار» (قىزىق خەۋەرلەر)، شۇنداقلا ئەدەبىيات ساھەسىدە "روضة العقلاء" «رەۋزەتۇل ئۇقەلا» (ئاقىللار بۇلىقى) ناملىق كىتابلىرى بار.

البسوس، حرب البسوس: (بەسۇس، ھەربىل بەسۇس). بەسۇس ئۇرۇشى. بۇ ئۇرۇش مىلادىيە 494-534-يىللاردا يۈز بەرگەن. بۇ ئۇرۇش تەغلىب ۋە بەكرى قەبىلىسى ئارىسىدا قىرىق يىل داۋاملاشقان. بۇ ئۇرۇشقا تەغلىب قەبىلىسىدىكى كۇلەيبنىڭ بەكرى قەبىلىسىدىكى بىر خوتۇننىڭ تۆگىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكى سەۋەب بولغان.

بشر الحافي: (بىشرىل ھافى) (ھ ؟-227 / م ؟-841). مەرۋىلىك تەرىقەتچى، باغدادتا ھايات كەچۈرگەن.

البشري، عبد العزيز بن سليم: (بىشرىي، ئابدۇلئەزىز ئىبنى سەلىم) (ھ ؟-1364 / م ؟-1943). مىسىرلىق ئەدىب، قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، يەنە شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "في المرآة" «فىل مەرئەت»، "المختار" «ئەلمۇختار»، "قطوف" «قۇتۇف» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

بشار بن برد: (بەششار ئىبنى بەرد) (ھ 96-168 / م 714-784). ئاباسىي ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر. ئۇ ئەرەب شېئىرىيىتى يېڭىلىق تەرەپدارلىرىنىڭ سەركەردىسى ئىدى. ئۇ تۇغما ئەما بولۇپ، خەلقچىللىقى، ھېسسىياتلىق لىرىكىلىرى ۋە ئاچچىق ھەجۋىيلىرى بىلەن مەشھۇر.

البصرة: (بەسرە). ئىراقتىكى بىر شەھەر. ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرى (م 636)دە بىنا قىلىنغان. ئابباسىيلار زامانىدا تازا گۈللەنگەن. بەسرە ۋە كۇفە تىلشۇناسلىق بۆشۈكى ۋە مەدەنىيەت مەركىزىگە ئايلانغان.

بَقِيع الغَرْقَد: (بەقىئۇل غەرقەد). مەدىنىدىكى بەقى قەبرىستانلىقى، بۇ قەبرىستانلىقتا نۇرغۇنلىغان ساھابىلەر دەپنە

قىلىنغان.

بِكِر (كارل): (بىكىر كارل) (ھ 1293 ـ 1352 / م 1876 ـ 1933). ئىسلام توغرىسىدا تەتقىقات ئېلىپ بارغان گېرمانىيە شەرقشۇناسى.

بَكر بن وائل: (بەكرى ئىبنى ۋائىل). رەبىئە ئايمىقىغا تەۋە ئەرەب قەبىلىسى. ئۇلار بىلەن قېرىنداش قەبىلە تەغلىب ئارىسىدا بەسۇس ئۇرۇشى يۈز بەرگەن. زىقار ئۇرۇشىدا پارسلارنى مەغلۇپ قىلغان.

البَكْرِيُّ، أبو عبيد عبد الله بن عبد العزيز: (بەكرى، ئەبۇ ئۇبەيد ئابدۇللاھ ئىبنى ئابدۇلئەزىز) (ھ 952 ـ 1003 / م 1040 ـ 1094). ئەندەلۇسلۇق جۇغراپىيەشۇناس. ئۇنىڭ جۇغراپىيىگە ئائىت "المسالك والممالك" «ئەلمەسالىك ۋەلمەمالىك» (يوللار ۋە مەملىكەتلەر)، لۇغەتكە ئائىت "معجم ما استعجم" «مۇئجەم مەستۇئجەم» ناملىق ئەسەرلىرى بار. قۇرتۇبە دېگەن جايدا ۋاپات بولغان.

بَكّةُ: (بەككە). مەككە شەھىرىنىڭ بۇرۇنقى ئاتىلىشى.

البَلاذُرِيُّ، أحمد بن يحيى: (بەلازۇرىي، ئەھمەد ئىبنى يەھيا) (ھ ?ـ 279 / م ?ـ 892). باغدادلىق تارىخشۇناس. ئۇنىڭ "فتوح البلدان" «فۇتۇھۇل بۇلدان» (مەملىكەتلەرنىڭ فەتھى قىلىنىشى)، "أنساب الأشراف" «ئەنسابۇل ئەشراف» (ئۇلۇغلارنىڭ نەسەبنامىسى) ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ رىۋايەتلىرى ۋە تەنقىدىي مۇلاھىزىلىرىنىڭ توغرىلىقى بىلەن تونۇلغان.

بلال بن رباح الحبشي: (بىلال ئىبنى رىباھىل ھەبەشىي) (ھ ?ـ 2 / م ?ـ 624). ئىسلامغا ئاۋۋال كىرگەن ساھابە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇئەززىنى ۋە بەيتۇل مالنىڭ ئامبارچىسى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بارلىق جەڭلەرگە قاتناشقان. دەمەشقتە ۋاپات بولغان.

البلخي، أبو زيد أحمد بن سهل: (بەلخىي، ئەبۇ زەيد ئەھمەد ئىبنى سەھل) (ھ 236ـ 323 / م 850ـ 934). ئەرەبلەردىن چىققان جۇغراپىيەشۇناس. ئۇ شەرىئەت، پەلسەپە ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدىمۇ ئالاھىدە مەلۇماتقا ئىگە. ئۇنىڭ "تقويم البلدان" «تەقۋىمۇل بۇلدان» (جۇغراپىيە لۇغىتى)، "صور الأقاليم" «سۇۋەرۇل ئەقالىيم» (ئىقلىملارنىڭ كۆرۈنۈشلىرى)، "أخلاق الأمم" «ئەخلاقۇل ئۇمەم» (مىللەتلەرنىڭ ئەخلاقلىرى)، "أقسام علوم الفلسفة" «ئەقسامۇ ئۇلۇمىل فەلسەپە» (پەلسەپە ئىلمىنىڭ تۈرلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

بنت الشاطئ (عائشة عبد الرحمن): (بىنتى شاتى، ئائىشە ئابدۇراھمان) (ھ ?ـ 1344 / م ?ـ 1926). مىسىرلىق ئەدىبە. دىمياتتا مەرىپەتپەرۋەر دىنىي ئۆلىما ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ بىنتى شاتى تەخەللۇسى بىلەن مەشھۇر. ئەدەبىي ۋە ئىجتىمائىي ئوبزورچى. ئەرەب ئەدەبىياتى ۋە قۇرئان تەتقىقاتى پروفېسسورى. ئۇنىڭ "التفسير البياني للقرآن" «ئەتتەفسىرۇل بەيانىي لىلقۇرئان» ۋە "الحياة الإنسانية عند أبي العلاء" «ئەلھەياتۇل ئىنسانىيە ئىندە ئەبىل ئەلا» (ئەبۇلئەلا مەئەررىينىڭ قارىشىدىكى ئىنسانىيەت ھاياتى)غا ئوخشاش كۆپلىگەن ئەسەرلىرى بار.

البَنّا، حسن: (بەننا، ھەسەنۇل بەننا) (ھ 1324ـ 1369/ م 1906ـ 1949). داڭلىق ئىسلام

مۇتەپەككۇرى، ئالىم، ئىسلاھاتچى. ھىجرىيە 1347 (م 1928)-يىلى مىسىردىكى ئىخۋانۇل مۇسلىمىين تەشكىلاتىنى قۇرغان. ئۇنىڭ تەلىماتى «ئىسلام دىيمەك دىن ۋە ھاكىمىيەت دىيمەكتۇر» دىگەن قاراشقا مەركەزلەشكەن. ئۇ قەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەن.

البَهاء زُهَيْر، المهلبي: (بەھا زۇھەير مەھلىبى) (ھ 582-656 / م 1186-1258). شائىر، ئەدىب، مەككىدە تۇغۇلۇپ، مىسىردا ئۆسۈپ يېتىلگەن. ئۇنى پادىشاھ سالىھ ئەييۇبى ئۆز يېنىغا تارتقان. ئۇ ئايغى چاققانلىقى بىلەن تونۇلغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى ۋە بىر رىسالىلەر مەجمۇئەسى بار.

البَهائيّة: (بەھائىيە). ئۆزىنى ئىسلامغا مەنسۇپ دەپ دەۋا قىلىدىغان بىر خىل دىنىي گۇرۇھ. بۇ گۇرۇھ ئىراندا پەيدا بولغان. بۇ گۇرۇھنى باھائۇللا دەپ تونۇلغان مىرزا ھۈسەين (ھ 1233-1310 / م 1817-1892) تەسىس قىلغان. ئۇ ئۆزىنى پەيغەمبەر دەپ دەۋا قىلغان.

بوذا: (بوزا) (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 564-483). ھىندى دانىشمەنلىرىدىن بولۇپ، بۇددا دىنىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇنىڭ تەلىماتلىرى "إنجيل بوذا" «ئىنجىل بوزا» نامىدا ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلىنغان. بوزا نۇرلۇق دىگەن مەنىدە.

بورْسَعيد: (بور سەئىد). مىسىردىكى بىر شەھەر ۋە ئوتتۇرا دېڭىزغا جايلاشقان سۈۋەيش قانىلىنىڭ كىرىش ئېغىزىدىكى مۇھىم پورت. ئۇنى مىسىر ھۆكۈمرانى خىدەيۋ سەئىد بەرپا قىلغان. بۇ جاي ھىجرىيە 1376 (م 1956)-يىلى مىسىر سۈۋەيش قانىلىنى دۆلەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋالغاندا، فرانسىيە بىلەن ئەنگلىيىنىڭ ئورتاق تاجاۋۇز قىلىشىغا ئۇچرىغان.

البوصيري، محمد بن سعيد، شرف الدين: (بۇسەيرى، مۇھەممەد ئىبنى سەئىد، شەرەفىددىن) (ھ 610-695 / م 1213-1295). شائىر ۋە خەتتات. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەققىدىكى مەدھىيىلىرى، بولۇپمۇ رەسۇلۇللاھنى ماختاپ يازغان «قەسىدە بۇردە»سى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلدۇرۇلغان.

بُولاق: (بۇلاق). قاھىرەدىكى بىر مەھەللە، بۇ جاي مەملۇكىيلار ۋە ئوسمانىيلار دەۋرىدە نىل دەرياسى بويىدىكى بىر پورت ئىدى. بۇ يەر ناپالېئون مىسىرنى ئىشغال قىلغاندا ئېلىپ كەلگەن مەتبەچىلىك ماشىنىسى بىلەن شۆھرەت قازانغان.

البُوَيْهِيُّون: (بۇۋەيھىيون). ئىرانغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان شىئە خانىدانلىقى، دەيلەمىي جەمەتىدىن. ھىجرىيە 334-447 (م 945-1055)-يىللاردا باغدادقا ھۆكۈمرانلىق قىلغان. سالجۇقىيلار سۇلتانى توغرۇلبېكنىڭ قولىدا مۇنقەرىز بولغان.

البَيان والتّبْيين: (بايان ۋە تەبيىين). ئىبنى جاھىز تۈزگەن ئەدەبىيات ۋە ئىستىلىستىكا كىتابى.

بَيْرَم، محمد التونسي: (بەيرەم، مۇھەممەد تۇنىسى) (ھ 1256-1307 / م 1840-1889). ئەدىب، سىياسىيون. ئۇنىڭ "صفوة الاعتبار بمستودع الأمصار" «سەفۋەتۇل ئىئتىبار بىمۇستەۋدەئىل ئەمسار» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

البَيْروني، أبو الريحان محمد بن أحمد: (بەيرۇنىي، ئەبۇ رەيھان مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد) (تەخمىنەن ھ 363ـ440 / م 973ـ1048). ماتېماتىكىشۇناس، ئاسترونوم ۋە تارىخشۇناس، خارەزىمدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ "الآثار الباقية من القرون الخالية" «ئەلئاسارۇل باقىيە مىنەل قۇرۇنىل خالىيە» (ئۆتكەن ئەسىرلەردىن قالغان ئىزلار)، ئاسترونومىيىگە ئائىت "القانون المسعودي في الهيئة والنجوم" «ئەلقانۇنۇل مەسئۇدى فىل ھەيئەتى ۋەننۇجۇم» (مەسئۇدى قانۇنى)، "تاريخ الهند" «تارىيخۇل ھىند» (ھىندىستان تارىخى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

البَيْضاوِيُّ، عبد الله بن عمر، أبو الخير ناصر الدين: (بەيزاۋىي، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇمەر. ئەبۇلخەير ناسىرۇددىن) (ھ ؟ـ685 / م ؟ـ1286)، تەپسىرشۇناس. شىرازغا يېقىن جايدىكى بەيزا دېگەن يەردە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ «تەفسىر قازى بەيزاۋىي» دەپ تونۇلغان "أنوار التنزيل وأسرار التأويل" «ئەنۋارۇتتەنزىل ۋە ئەسرارۇتتەئۋىل» ناملىق مەشھۇر تەپسىرى بار.

البيهقي (أبو بكر أحمد): (بەيھەقى، ئەبۇ بەكرى ئەھمەد) (ھ ؟ـ458 / م ؟ـ1066). شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ ۋە مۇھەددىس. بەيھەقتە ياشاپ، نىيشاپۇردا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "السنن الكبرى" «ئەسسۇنەنۇل كۇبرا»، "السنن الصغرى" «ئەسسۇنەنۇسسۇغرا»، "المبسوط" «ئەلمەبسۇت»، "الأسماء والصفات" «ئەلئەسمائۇ ۋەسسىفات» (ئىسملار ۋە سۈپەتلەر) قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار.

البيهقي (أبو الفضل محمد): (بەيھەقى، ئەبۇلفەزل مۇھەممەد) (ھ 385ـ469 / م 996ـ1077). پارس تارىخشۇناسى. ئۇنىڭ غەزنە سۇلتانلىرىنىڭ تارىخىغا ئائىت «تارىخ مەسئۇدى» ناملىق بىر ئەسىرى بار.

ت

تَأَبَّطَ شَرًّا، ثابت بن جابر سفيان الفهمي: (تەئەببەتە شەررەن، سابىت ئىبنى جابىر سۇفيانىل فەھمىي) (م ?-530). جاھىلىيەت دەۋرىدىكى سەرگەردان شائىر. ئۇ بىر كۈنى قىلىچىنى غىلىپىدىن سۇغۇرغىنىچە ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، بىر ئادەم ئۇنىڭ ئانىسىدىن: ئوغلۇڭ قىنى؟ دەپ سورىغاندا، ئانىسى: «يامانلىقنى سۇغۇرغىنىچە چىقىپ كەتتى»، دەپ جاۋاب بەرگەن، شۇ سەۋەبتىن ئۇ ئادەم شۇنداق ئاتىلىپ قالغان.

تاج العروس: (تاجۇل ئەرۇس). مۇرتەزا زۇبەيدىنىڭ فىروز ئابادىينىڭ "قاموس المحيط" «قامۇسۇل مۇھىيت» ناملىق كىتابىغا يازغان شەرھ كىتابى. بۇ كىتاب 1188-يىلى يېزىلىپ تاماملانغان. مۇئەللىپ بۇ كىتابىدا "لسان العرب" «لىسانۇل ئەرەب»گە ئوخشاش نۇرغۇن كىتابلاردىن پايدىلانغان.

تاجْ مَحَل: (تاج مەھەل). ھىندىستاننىڭ ئەگرە شەھىرىگە جايلاشقان قەبرە. بۇ قەبرە ئۆزگىچە مىمارچىلىق ئۇسلۇبى بويىچە لايىھىلەنگەن بولۇپ، دۇنيادىكى چوڭ ئاجايىباتلاردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى ئىمپېراتور شاھ جاھان مىلادىيە 1631-يىلى ئايالىنى دەپنە قىلىش ئۈچۈن ياساتقان.

تاريخ الأمم والملوك: (تارىخۇل ئۇمەم ۋەلمۇلۇك). ئەبۇ جەئفەر مۇھەممەد ئىبنى جەرىرتتەبەرى تۈزگەن "تاريخ الطَّبَري" «تارىخۇتتەبەرى» (تارىخ تەبەرى) نامى بىلەن مەشھۇر بولغان تارىخىي ئېنسىكلوپېدىيە. مۇئەللىپ بۇ كىتابتا قەدىمقى زاماندىن باشلاپ، ھىجرىيە 302 (م 915)-يىلغىچە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى خاتىرىلىگەن.

التَّبابِعَةُ: (تەبابىئە). ھىمىيەرىيلەر دۆلىتى يىمىرىلگەندىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىققان يەمەن دۆلىتى. بۇ دۆلەت مىلادىيە 6-ئەسىرلەرگىچە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن.

التبريزي الخطيب (أبو زكريا يحيى): (تىبرىزىل خەتىب، ئەبۇ زەكەرىيا يەھيا) (ھ 421-501 / م 1030-1108). تىلشۇنا-سلار ۋە ئەدىبلەر پېشۋاسى. تەبرىزدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئەبۇلئەلا مەئەررى ۋە جۇرجانىدىن تەلىم ئالغان. ئۇنىڭ ئەبۇ تەممامنىڭ دىۋانىغا يازغان "شرح ديوان الحماسة" «شەرھى دىۋانىل ھەماسە»، ئىبنى سىكىتنىڭ "تهذيب إصلاح المنطق" «تەھزىبۇ ئىسلاھىل مەنتىق» ۋە "تهذيب الألفاظ" «تەھزىبۇل ئەلفاز» ناملىق كىتابلىرىغا يازغان شەرھى ۋە ئەبۇلئەلا مەئەررىنىڭ كىتابىغا يازغان "شرح سقط الزند" «شەرھى سەقتۇززەند» ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ ھەدىس ئىلمى ئۈستىدە ئىزدىنىش ئېلىپ بارغان ۋە ئىبنى سائاتى يازغان "نهاية الوصول إلى علم الأصول" «نىھايەتۇل ۋۇسۇل ئىلا ئىلمىل ئۇسۇل» (ئۇسۇل ئىلمىنىڭ يۇقىرى

پەللـــسكە يېـــتىش) نـــاملىق كىتـــابنى شەرھلىگەن.

تَبُوك: (تەبۇك). ھىجازنىڭ شىمالىدىكى بىر ۋاھە. ئۇ يەردە ھىجرىيە 9 (م 630)-يىلى شىمالىي ئەرەبلەرنى ۋە رۇمنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن غازات قىلىنغان بولۇپ، بۇ غازات شۇ جاينىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

التجاني، أبو العباس أحمد بن محمد: (تىجانىي، ئەبۇلئابباس ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ?-1230 / م ?-1815). مالىكىي مەزھىپىدىكى فەقىھ، ئەھلى تەسەۋۋۇپ. جەزائىردا تۇغۇلۇپ، ماراكەشتە ۋاپات بولغان. تىيجانىيە تەرىقىتى شۇ كىشىگە نىسبەت بېرىلىدۇ.

تحفة النظار في غرائب الأمصار وعجائب الأسفار: (توھفەتۇننەززار فى غەرائىبىل ئەمسار ۋە ئەجائىبىل ئەسفار). داڭلىق سەيياھ ئىبنى بەتۇتىنىڭ ساياھەتنامە خاراكتېرىدىكى ئەسىرى.

تِرْمِذ: (تىرمىز). ئافغانىستاننىڭ شىمالىدىكى جەيھۇن دەرياسى بويىغا جايلاشقان شەھەر. مۇسا ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى خارەزىم بۇ جاينى فەتھى قىلغۇچە ئاھالىسى بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. ھازىر ئۆزبېكىستان تەۋەسىدە.

التِّرْمِذِيُّ، محمد بن عيسى: (تىرمىزىي، مۇھەممەد ئىبنى ئىسا) (ھ 209-279 / م 824-892). فەقىھ، مۇھەددىس، ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل ۋە ئىمام بۇخارىدىن ھەدىس ئۆگەنگەن. ئۇنىڭ "سُنَنُ التِّرْمِذِي" «سۇنەنۇ تىرمىزى» دەپ ئاتىلىدىغان "الجامع الصحيح" «ئەلجامىئۇسسەھىھ» ناملىق ھەدىس توپلىمى بار.

التَّفْتَازَانِيُّ، مسعود بن عمر: (تەفتازانىي، مەسئۇد ئىبنى ئۆمەر) (ھ 712-793 / م 1312-1390). تىلشۇناس، بالاغەتشۇناس، لوگىكشۇناس. ئۇنىڭ يازغان ئەسەرلىرى كۆپ بولۇپ، تەلخىسنىڭ شەرھى "مطول" «مۇتەۋۋەل»، ئۇسۇلى فىقھى ھەققىدىكى "توضيح" «تەۋزىھ» نىڭ شەرھى "تلويح" «تەلۋىھ»، "عقائد النسفية" «ئەقائىد نەسەفىيە» نىڭ شەرھى، "شمسية" «شەمسىيە» نىڭ شەرھى، "تفسير كشاف" «تەفسىر كەششاف» نىڭ ھاشىيىسى قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. بۇ زات ئون ئالتە ياش چېغىدىلا "زنجاني" «زەنجانى» ناملىق كىتابقا شەرھى يازغان.

تقويم البلدان: (تەقۋىمىل بۇلدان). ئەبۇل فىدانىڭ جۇغراپىيە توغرىسىدىكى مەشھۇر ئەسىرى. كىتابنىڭ باش قىسمىدا جۇغراپىيىنىڭ قائىدە-قانۇنىيەتلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان. كىتابتا ئىسلام يۇرتلىرىدىن 623 يۇرت بايان قىلىنغان.

التَّلْمُودُ: (تەلمۇد). تالمۇد. يەھۇدىي دىنىنىڭ تەۋراتتىن قالسىلا ئەڭ مۇھىم دەپ قارىلىدىغان مۇقەددەس كىتابى. بۇ كىتاب يەھۇدىي دىنىنىڭ خاتىرىلەنمىگەن، ئاغزاكى رىۋايەت قىلىنغان ئەھكاملىرىدىن تۈزۈلگەن. بۇ كىتابقا يەھۇدىي موللىلىرى يازغان شەرھ ۋە ئىزاھاتلار بېرىلگەن.

التمرتاشي (محمد، شمس الدين الخطيب): (تۇمۇرتاشى، مۇھەممەد، شەمسىددىن خەتىب) (ھ ?-1004 / م ?-1595). ئۆز دەۋرىدىكى ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ پېشۋاسى، غەززەلىك. ئۇنىڭ فىقھى توغرىسىدا "تنوير الأبصار" «تەنۋىرۇل ئەبسار» (كۆزلەرنى روشەنلەشتۈرۈش) ناملىق كىتابى بار.

تميم بن مرة: (تەمىم، تەمىم ئىبنى مۇررە). ئەرەبلەرنىڭ مۇزەر ئايمىقىدىن بولغان چوڭ بىر قەبىلىسى. ئۇلارنىڭ زېمىنى ئەرەب ئارىلىنىڭ شەرقىي ساھىلىدىن فۇرات گىرۋىكىگىچە ئىدى. بۇ جايدىن نۇرغۇن تالانتلىق شائىرلار چىققان.

التَّنُوخِيُّ، أبو علي المحسِّن بن علي: (تەننۇخىي، ئەبۇ ئەلىيىل مۇھەسسىن ئىبنى ئەلىي) (ھ ?_384 / م ?_994). ئەدىب، قىسسىچى. بەسرەدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "الفرج بعد الشدّة" «ئەلفەرەجۇ بەئدەششىددە» (جاپانىڭ تېگى راھەت)، "نشوار المحاضرة" «نىشۋارۇل مۇھازەرە» (لېكسىيە) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

تهافت التهافت: (تەھافۇتۇت تەھافۇت) (ھالاكەتنىڭ ھالاكىتى). ئىبنى رۇشدىنىڭ غەززالىنىڭ "تهافت الفلاسفة" «تەھافۇتۇل فەلاسىفە» (پەيلاسوپلارنىڭ ھالاكىتى) ناملىق كىتابىغا رەددىيە بېرىپ يازغان كىتابى. ئىبنى رۇشد بۇ كىتابتا ئىمام غەززالى ئوتتۇرىغا قويغان «پەيلاسوپلارنىڭ 20 مەسىلىدىكى زىندىقىلىقى»نى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بايانلارغا رەددىيە بەرگەن.

تهافت الفلاسفة: (تەھافۇتۇل فەلاسىفە). غەززالىنىڭ يۇنان پەيلاسوپلىرى ۋە فارابى، ئىبنى سىناغا ئوخشاش يۇنان پەيلاسوپلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى قوبۇل قىلغان پەيلاسوپلارنىڭ قاراشلىرىغا رەددىيە بېرىپ يازغان كىتابى. غەززالى ئۇلارنىڭ 20 تۈرلۈك مەسىلىدە خاتا كەتكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇ 20 مەسىلىنىڭ مۇھىملىرى دۇنيانىڭ ئەزەلىيلىكى، قايتا تىرىلىش، سەۋەب نەزەرىيىسى... مەسىلىلىرى بولۇپ، غەززالى بۇ قاراشلارغا رەددىيە بەرگەن. ئەلائۇددىن تۇسىنىڭ غەززالىنىڭ كىتابىغا ئوخشاش "تهافت الفلاسفة" «تەھافۇتۇل فەلاسىفە» (پەيلاسوپلارنىڭ ھالاكىتى) ناملىق بىر كىتابى بار.

التَّهانوِي، محمد علي بن محمد صابر الفاروقي: (تەھانەۋىي، مۇھەممەد ئەلىي مۇھەممەد سابىرىلفارۇقى) (ھ ?_1158 / م ?_1745). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى ھىندىستانلىق ئىسلام مۇتەپەككۇرى. ئۇنىڭ ئىسلام ئىلىملىرى ئېنسىكلوپېدىيىسى ھەققىدە يازغان "كشاف اصطلاحات الفنون" «كەششافۇ ئىستىلاھاتىل فۇنۇن» (ئىلىم-پەن ئاتالغۇلىرى توغرىسىدا ئېنىقلىما) ناملىق ئەسىرى بار.

تهذيب المنطق: (تەھزىيبىل مەنتىق). تەفتازانىنىڭ ئىلمى كالام توغرۇلۇق يازغان كىتابى بولۇپ، ئۇنىڭغا نۇرغۇن شەرھلەر يېزىلغان.

تُونِسُ: (تۇنىس). شىمالىي ئافرىقىدىكى ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان ئەرەب ئىسلام جۇمھۇرىيىتى. ئۇنىڭ پايتەختى تۇنىس شەھىرى، بۇ دۆلەت ھىجرىيە 1376 (م 1956)-يىلى فرانسىيىنىڭ مۇستەملىكىسىدىن قۇتۇلغان. ھىجرىيە 1377 (1957م)-يىلى جۇمھۇرىيەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىلغان. بۇ دۆلەتنىڭ سەفاقىس، سۇس، بىنزىرت ۋە قەيرىۋان قاتارلىق شەھەرلىرى بار.

التُّونِسِيُّ، خير الدّين باشا: (تۇنىسى، خەيرۇددىن باشا) (ھ 1225_1307 / م 1820_1895). ئىسلامىي ئىسلاھاتچى، تارىخشۇناس ۋە ۋەزىر. ئۇنىڭ "أقوم المسالك في معرفة أحوال الممالك" «ئەقۋەمۇل مەسالىك فى مەئرىفەتى ئەھۋالىل مەمالىك» (مەملىكەتلەرنىڭ ئەھۋاللىرى توغرىسىدا)

ناملىق كىتابى بار.

تَيْمُور، أحمد بن اسماعيل: (تەيمۇر، ئەھمەد ئىبنى ئىسمائىل) (ھ 1288 ـ 1345 / م 1871 ـ 1927). مىسىرلىق تارىخشۇناس، تىل تەتقىقاتچىسى. بۇ كىشى مەدەنىي يادىكارلىقلارنى قوغداش ۋە ئەرەبچە قولىيازمىلارنى يىغىشقا بەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇ "التصوير عند العرب" «ئەتتەسۋىير ئىندەلئەرەب» (ئەرەبلەرنىڭ قارىشىدىكى تەسۋىرىي رەسىم)، "تصحيح لسان العرب" «تەسھىيھۇ لىسانىل ئەرەب» (ئەرەب تىلى لۇغىتىگە تۈزىتىش)، "أوهام شعراء العرب في المعاني" (ئەرەب شائىرلىرىنىڭ مەنە توغرىسىدىكى قاراشلىرى) ناملىق كىتابلارنى يازغان. بۇ كىشى مەشھۇر تەيمۇرىيە كۇتۇپخانىسىنىڭ ئىگىسى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە قولىيازمىلار ۋە مەتبەئە بېسىلمىلىرى بار ئىدى. بۇلارنى مىسىر كۇتۇپخانىسىغا ھەدىيە قىلغان.

تيمور، محمد بن أحمد: (تەيمۇر، مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد) (ھ 1310 ـ 1340 / م 1892 ـ 1921). مىسىرلىق يازغۇچى، دراماتۇرگ. ئۇنىڭ "حياتنا التمثيلية" «ھەياتۇناتتەمسىلىيە» (دراما ھاياتىمىز)، "المسرح المصري" «ئەلمەسرەھۇل مىسرىي» (مىسىر دراممىسى) ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ مىسىر ھېكايىچىلىقىنىڭ بايراقدارى ئىدى.

تيمور، محمود بن أحمد: (تەيمۇر، مەھمۇد ئىبنى ئەھمەد) (ھ 1312 ـ 1393 / م 1894 ـ 1973). ئەرەب رومانچىلىقىنىڭ بايراقدارلىرىدىن، ھېكايە، سەھنە ئەسەرلىرى يازغۇچىسى ۋە ئەرەب تىلى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، شۋېتسىيىدە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "نداء المجهول" «نىدائۇل مەجھۇل» (نامەلۇم نىدا)، "مشكلات اللغة العربية" «مۇشكىلاتىللۇغەتىل ئەرەبىيە» (ئەرەب تىلىنىڭ قىيىن نۇقتىلىرى)، "معجم الحضارة" «مۇئجەمۇل ھەزارە» (مەدەنىيەت ئاتالغۇلىرى لۇغىتى) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

التَيْمُورِيّة، عائشة: (تەيمۇرىيە، ئائىشە) (ھ 1256 ـ 1320 / م 1840 ـ 1902). مىسىرلىق شائىرە ۋە ئەدىبە. ئەھمەد ئىبنى تەيمۇرنىڭ ھەمشىرىسى، ئۇنىڭ "حلية الطراز" «ھىيلەتۇتتەرراز» (شەكىل ئالدامچىلىقى) ناملىق بىر ئەسىرى ۋە ئەرەبچە، تۈركچە شېئىرلار توپلىمى بار.

ث

ثابتُ بنُ قُـرَّةَ الحَـرَّاني: (سابىت ئىبنى قۇرەتـۇل ھەررانـى) (ھ 221ـ288 / م 836ـ 901). ھەررانـدا تۇغۇلغـان. ئاسـترونوم، ماتېماتىك، تېۋىپ ۋە پەيلاسوپ. ئۇ تېبابەت، گېئومېتىرىيە ۋە ئاسترونومىيە ئەسەرلىرىنى يۇنان ۋە سۇرىيە تىلىدىن ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلغـان. ئۇنىڭ تېبابەت ئىلمىگە ئائىت "الذخيرة في علم الطب" «ئەززەخىيرەتۇ فى ئىلمىتتىب» (تېبابەت ئىلمىدىكى بايلىقلار)، گېئومېتىرىيىگە ئائىت "المباني الهندسية" «ئەلمەبانىيل ھەندەسىيە» (گېئومېتىرىيىلىك قۇرۇلمىلار) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

ثابت بن قيث بن شماس الخزرجي: (سابىت ئىبنى قەيس ئىبنى شەمماسىل خەزرەجىي) (ھ ؟ـ12 / م ؟ـ633). ئەنسارىي، ساھابە. ھەدىستە: «سابىت ئىنتايىن ياخشى ئادەم» دېيىلگەن. ئۇ ئاغرىپ قالغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى يوقلاپ بارغان ۋە : «ئى ئىنسانلارنىڭ پەرۋەردىگارى، سابىت ئىبنى قەيسكە شىپالىق بەرگىن» دەپ دۇئا قىلغان. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرىنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە يەمامە ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

الثَّعالبيُّ، أبو منصور عبد الملك بـن محمـد: (سەئالىبىي، ئەبۇ مەنسۇر ئابدۇلمەلىك ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 351ـ430 / م 961ـ1038). تىلشۇناس، ئەدەب ۋە تارىخشۇناس. نىيشاپۇردا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ لۇغەتكە ئائىت "فقه اللغة" «فىقھۇللۇغە» (تىل ئىلمى) ۋە باشقا شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن توپلام قىلىنغان "يتيمة الدهر في شعراء أهل العصر" «يەتىيمەتۇددەھر فى شۇئەرائى ئەھلىل ئەسرى»، "كتاب الأمثال" «كىتابۇل ئەمسال» (مەسەللەر) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

ثَعلَبٌ، أبو العباس أحمد بن يحيى الشيباني: (سەئلەب، ئەبۇ ئابباس ئەھمەد ئىبنى يەھيا شەيبانىي) (ھ 200ـ292 / م 810ـ904). تىلشۇناس، گىراماتىكشۇناس. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "الفصيح" «ئەلفەسىيھ» (ئۇرتاق تىل)، "اختلاف النحويين" «ئىختىلافۇننەھۋىيىن» (گىراماتىكشۇناسلارنىڭ ئوخشىمىغان قاراشلىرى)، "المجالس" «ئەلمەجالىس» (سورۇنلار) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الثعلبي، أحمد بـن محمـد أبـو إسـحاق: (سەئلەبىي، ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئەبۇ ئىسھاق) (ھ ؟ـ427 / م ؟ـ1035). نىيشاپۇرلۇق مۇپەسسىر، تارىخشۇناس. ئۇنىڭ "الكشف والبيان في تفسير القرآن" «ئەلكەشفۇ ۋەلبەيان فىي تەپسىرىل قۇرئان» (قۇرئان تەپسىرى ھەققىدە ئىنىقلىما) ناملىق ئەسىرى ۋە پەيغەمبەرلەر قىسسىسى ھەققىدە يازغان "عرائس المجالس" «ئەرائىسۇل مەجالىس» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

ثقيف: (سەقىف). ئەرەب ئەدنان

قەبىلىسى، ئۇلار تائىفتا ياشايدىغان بولۇپ، ئىسلام فەتھلىرىگە قاتناشقان، ئۇلاردىن نۇرغۇن قەھرىمانلار ۋە مەشھۇر قوماندانلار چىققان.

ثمامة بن أشرس (أبو معن): (سۇمامە ئىبنى ئەشرەس، ئەبۇ مەئىن) (ھ ؟ـ213 / م ؟ـ828). ئۇستا ناتىق، مۇئتەزىلە ئېقىمىدىكىلەرنىڭ چوڭلىرىدىن. رەشىد، مەئمۇنلار بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە ئۆتكەن. «سۇمامىيە پىرقىسى» ئۇنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

ثَمُوْد، وثَمُودٌ: (سەمۇد). 1. قەدىمكى ئەرەب قەبىلىسى بولۇپ، سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قوۋمى ئىدى. 2. يەمەن جۇمھۇرىيىتىدىكى بىر شەھەر.

ثوبان بن يجدد (أبو عبد الله): (سەۋبان ئىبنى يەجدۇد، ئەبۇ ئابدۇللاھ) (ھ ؟ـ54 / م ؟ـ674). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئازاتكەردىسى. رەسۇلۇللاھ ئۇنى سېتىۋېلىپ، ئازاد قىلىۋەتكەندىن كېيىن تا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىغا قەدەر خىزمىتىدە بولغان. رەسۇلۇللاھنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن پەلەستىندىكى رەملە دېگەن جايغا، ئاندىن كېيىن ھىمس شەھرىگە كۆچۈپ كەلگەن. ئۇ 128 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

ج

جابر بن أفلح: (جابىر ئىبنى ئەفلەھ) (ھ ?-545 / م ?-1150). ئەندەلۇسلۇق ئاسترونوم، ئەشبەلىيىدە تۇغۇلغان. ئۇ ياۋروپادىمۇ داڭق چىقارغان. ئۇنىڭ ئاسترونومىيە ھەققىدە يازغان "الهيئة" «ئەلھەيئەت»، "إصلاح المجسطي" «ئىسلاھۇل مەجستىي» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

جابر بن حيان: (جابىر ئىبنى ھەييان) (ھ ?-200 / م ?-815). پەيلاسوپ، مەشھۇر ئەرەب خىمىيىشۇناسى، ئەسلى خۇراساندىن. كۇفە، باغداد، ۋە تۇس شەھەرلىرىدە ياشىغان. ئۇنىڭ "أسرار الكيمياء" «ئەسرارۇلكىيمىيا» (خىمىيە سىرلىرى)، "أصول الكيمياء" «ئۇسۇلۇل كىيمىيا» (خىمىيىلىك قائىدە-قانۇنىيەتلەر)، "علم الهيئة" «ئىلمۇلھەيئەت» (قىياپەتنامە)، "مجموع رسائل" «مەجمۇئۇررەسائىل» (ماقالىلەر توپلىمى) ناملىق ئەسەرلىرى بار. بىر قىسمى لاتىن تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان. غەرب ئالىملىرى بۇ ئەسەرلەردىن پايدىلانغان.

جابر بن عبد الله: (جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ ?-79 / م ?-607). مەشھۇر ساھابە. ئۇ 1540 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. كېيىنكى ئۆمرىدە مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەسجىدىدە دەرس بەرگەن.

الجاحظ، أبو عثمان عمر بن بحر: (جاھىز، ئەبۇ ئوسمان ئۇمەر ئىبنى بەھرى) (تەخمىنەن ھ 159-254 / م 775-868). كالامشۇناس ئەدىب، مۇتەپەككۇر، بەسرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ئۆسكەن مول ھوسۇللۇق يازغۇچى. ئۇ ئىپادىلەش جەھەتتە ئۆزىگە خاس ئالاھىدە ئۇسلۇپ ياراتقان. ئۇنىڭ "الحيوان" «ئەلھەيۋان» (ھايۋانلار)، "البخلاء" «ئەلبۇخەلا» (بېخىللار)، "البيان والتبيين" «ئەلبايان ۋەتتەبيىن» (بايان‌نامە) ناملىق ئەسەرلىرى بار. مۇئتەزىلىلەر پىرقىسىنىڭ بىر قىسمى بولغان جاھىزىيەت ئېقىمى شۇ كىشىگە نىسبەت بېرىلىدۇ.

الجارم (علي) : (جارىم، ئەلى) (ھ 1298-1368 / م 1881-1949). مىسىرلىق مەشھۇر شائىر. ئۇنىڭ تۆت قىسىملىق شېئىرلار توپلىمى بار. "غادة رشيد" «غادەتۇ رەشىد» (رەشىدنىڭ مەلىكىسى)، "شاعر ملك" «شائىرۇ مەلىك» (پادىشاھنىڭ شائىرى)، "فارس بني حمدان" «فارىسۇ بەنى ھەمەدان» (بەنى ھەمەداننىڭ چەۋەندازى) ۋە "الشاعر المطموح" «ئەششائىرۇل مەتمۇھ» (ئۈمىدۋار شائىر) قاتارلىق تارىخىي رومان ۋە پوۋېستلىرى بار.

الجارودية: (جارۇدىيە). ئەبۇ جارۇدنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان زەيدىيلەر پىرقىسى. بۇلار كۇفىلىق رادىكاللار بولۇپ، مۇرتىلىرى بىرقانچە پىرقىلەرگە بۆلۈنۈپ كەتكەن.

الجاسوس على القاموس: (ئەلجاسۇس

ئەلەلقامۇس). ئەھمەد پارس شدياقي يازغان قامۇس. ئۇ فيروز ئابادىنىڭ "محيط" «مۇھىيت» ناملىق لۇغىتىنىڭ خاتالىقلىرىنى تۈزىتىشنى مەقسەت قىلغان.

جُبْرانُ، جبران خليل: (جۇبران، جىبران خەلىل) (ھ 1301-1350 / م 1883-1931). لىۋانلىق ئەدىب. ئامېرىكىغا كۆچۈپ كېتىپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان. كۆچمەن ئەدىبلەرنىڭ پېشۋاسى. قەلەمكەشلەر بىرلەشمىسىنى تەسىس قىلغانلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ "النبي" «ئەننەبىي» (پەيغەمبەر)، "الأجنحة المتكسرة" «ئەلئەجنىھەتۇل مۇتەكەسسىرە» (سۇنغان قانات)، "دمعة وابتسامة" «دەمئەتۇن ۋە ئىبتىسامە» (ياش ۋە كۈلكە) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الجَبَرْتِيُ، عبد الرحمن: (جەبەرتى، ئابدۇراھمان) (ھ 1168-1238 / م 1754-1822). مىسىرلىق تارىخشۇناس، مەشھۇر شەخسلەر ھەققىدە يېزىلغان "عجائب الآثار في التراجم والأخبار" «ئەجائىبۇل ئاسار فىتتەراجىم ۋەلئەخبار» ناملىق تەرجىمىھال كىتاب ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىندۇر.

الجَبَلُ الأخضر: (جەبەلۇل ئەخزەر). 1. ئومان سۇلتانلىقىدىكى ئەڭ ئېگىز چوققا. 2. لىۋىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ شىمالىي قىسمى. 3. لىۋىيە جۇمھۇرىيىتىدىكى بىر شەھەر.

جَبَلُ طارق: (جەبەل تارىق). جەبەل تارىق بوغۇزى. ئىسپانىيە بىلەن ماراكەش ئوتتۇرىسىدىكى كەڭلىكى 15 كىلومېتىر كېلىدىغان بىر بوغۇز. بۇ يەر ياۋروپا قىتئەسى بىلەن ئافرىقا قىتئەسىنى ئايرىپ تۇرىدۇ. تارىق ئىبنى زىياد ھىجرىيە 93 (م 711)-يىلى ئىسپانىيىنى فەتھى قىلغاندا، مۇشۇ جايدىن ئۆتكەن. بۇ يېرىم ئارالنىڭ نامى ئىسپانىيىنى فەتھى قىلغان تارىق ئىبنى زىيادنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

جَبَل لُبْنان: (جەبەل لۇبنان). لىۋاندىكى بىر ئۆلكە، ئۇنىڭ مەركىزى ئەبدا.

جَبَلَةُ بنُ الأيْهَم: (جەبەلەتۇل ئەيھەم) (ھ ?-20 / م ?-641). شام مەملىكىتىدىكى غەسسانىيلار پادىشاھلىقىنىڭ ئاخىرقى پادىشاھى. ئۇ مۇسۇلمان بولغان، كېيىن مۇرتەد بولۇپ پاناھلىق ئىزدەپ رۇمغا قېچىپ كەتكەن. كېيىنكى ھاياتىنى كونىستانتىنوپولدا ئۆتكۈزگەن.

جبير بن مطعم بن عدي بن نوفل بن عبد مناف (أبو عدي): (جۇبەير ئىبنى مۇتئىم، ئىبنى ئەدى ئىبنى نەۋفەل ئىبنى ئابدۇ مەناف، ئەبۇ ئەدى) (ھ ?-59 / م ?-67). ساھابە، قۇرەيشنىڭ بىلىملىكلىرىدىن ئىدى. جاھىز ئۇنى نەسەبشۇناسلارنىڭ كاتتىسى دەپ قارىغان. 60 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

جحا: (جۇھا). كۇفىلىق بىر ئادەمنىڭ لەقىمى. بۇ ئادەم ئابباسىيلار خەلىپىلىكىنىڭ خەلىپىسى مەھدىنىڭ دەۋرىدە ۋاپات بولغان. مەشھۇر قىزىقچى ۋە لەتىپىچى.

جُرْجَانُ: (جۇرجان). قەزۋىن دېڭىزىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى پارس مەملىكىتىنىڭ بىر ئىقلىمى ۋە بىر شەھىرىنىڭ نامى.

الجُرجَانيُ: عبد القاهر: (جۇرجانىي، ئابدۇلقاھىر) (ھ ?-471 / م ?-1078). تىل ساھەسىدىكى پېشۋالاردىن بولۇپ، ئىلمى بالاغەت (ئىستىلىستىكا) ۋە ئىلمى بايانغا ئاساس سالغان. "أسرار البلاغة" «ئەسرارۇل

بالاغەت» (بالاغەت سىرلىرى)، "دلائل الإعجاز" «دەلائىلۇل ئىئجاز» (مۆجىزە پاكىتلىرى) ۋە "إعجاز القرآن" «ئىئجازۇل قۇرئان» (قۇرئان مۆجىزىلىرى) ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر كىتابلىرىدۇر.

الجُرْجانيُّ، علي بن محمد: (جۇرجانى، ئەلى ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 740 ـ 816 / م 1340 ـ 1413). كالامشۇناس ۋە پەيلاسوپ. ئۇنىڭ مۇھىم كىتابلىرى ئەللىك پارچىدىن ئاشىدۇ. جۈملىدىن "التعريفات" «ئەتتەئرىيفات» (تەئرىفات)، "شرح المواقف" «شەرھىل مەۋاقىف»لارمۇ شۇ كىتابلاردىندۇر.

الجُرجانيُّ: القاضي أبو الحسن علي: (جۇرجانى، قازى ئەبۇلھەسەن ئەلى) (ھ 337 ـ 392 / م 948 ـ 1001). شائىر، جۇرجان ۋە رەي شەھەرلىرىگە قازى بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىر دىۋانى ۋە "الوساطة بين المتنبي وخصومه" «ئەلۋەساتە بەينەل مۇتەنەببىي ۋە خۇسۇمىھى» (مۇتەنەببىي ۋە ئۇنىڭ رەقىبلىرى ئوتتۇرىسىنى ئىسلاھ قىلىش) ناملىق ئەسىرى بار.

جِرمانوس، إيليوس: (جىرمانوس، ئېلىيوس) (ھ ؟ ـ 1302 / م ؟ ـ 1884). ۋېنگرىيىلىك شەرقشۇناس. ئىسلامغا كىرىپ، ھەج قىلغان ۋە "الله أكبر" «ئاللاھۇ ئەكبەر» ناملىق بىر كىتاب يازغان.

جُـرْهُمٌ: (جۇرھۇم). قەدىمىي يەمەن ئەرەب قەبىلىسى. ئۇلار مەئرەب توسمىسى ۋەيران بولغاندىن كېيىن، يەمەندىن تارقىلىشقا باشلىغان ۋە ھىجاز زېمىنىغا كىرىپ، مەككىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان.

جرير بن عطية بن حزيفة الخطفي: (جەرىر ئىبنى ئەتىيە ئىبنى ھۇزەيفەتىلخەتەفى) (ھ 30 ـ 114 / م 651 ـ 732). بەنى تەمىم قەبىلىسىدىن چىققان ئۇمەۋىي شائىرى. يەمامە قىشلىقىدا تۇغۇلغان. پۈتۈن ئۆمرىنى شائىرلار بىلەن تىركىشىپ ئۆتكۈزگەن، شېئىرلىرى ھەجۋىي تۈس ئالغان. شائىر فەرەزدەق ۋە ئەختەللەر بىلەن رىقابەتلىشىپ، ئالاھىدە شۆھرەتكە ئېرىشكەن. فەرەزدەق بىلەن قىلىشقان مۇشائىرىلىرى ئۈچ توملۇق قىلىنىپ، شېئىرلىرى ئىككى توملۇق قىلىنىپ نەشر قىلىنغان.

الجَزَائِـرُ: (جەزائىر، ئالجىرىيە). 1. جەزائىر خەلق دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتى. شىمالىي ئافرىقىدىكى ئەرەب ئىسلام جۇمھۇرىيىتى بولۇپ، پايتەختى جەزائىر شەھىرى.

2. جەزائىر (ئالجىرىيە) جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى ۋە ئوتتۇرا دېڭىزدىكى ئاساسلىق پورت.

الجَزَائِريُّ، الشيخ طاهر: (جەزائىرىي، شەيخ تاھىر) (ھ 1269 ـ 1339 / م 1853 ـ 1920). سۈرىيىلىك يازغۇچى. «زاھىرىيە» كۇتۇپخانىسىنى قۇرۇشقا ياردەملەشكەن ۋە ئۇنىڭ مۇدىرى بولغان. "تفسير القرآن" «تەفسىرۇل قۇرئان» (قۇرئان كەرىمنىڭ تەپسىرى) ناملىق كىتابى بار.

الجَزَائِريُّ، عبد القادر بن محيي الدين: (جەزائىرى، ئابدۇلقادىر ئىبنى مۇھيىددىن) (ھ 1223 ـ 1301 / م 1808 ـ 1883). جەزائىرنىڭ پېشۋاسى، جەزائىردىكى مۇئەسكەر شەھىرىگە يېقىن بىر جايدا تۇغۇلغان. فرانسىيە مۇستەملىكىچىلىكىگە قارشى بايراق كۆتۈرگەنلىكتىن دەمەشققە سۈرگۈن قىلىنغان ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ شېئىرلار

تويلىمى ۋە "المواقف" «ئەلمەۋاقىف» ناملىق بىر كىتابى بار.

الجزري، ابن الجزري، محمد بن محمد بن محمد، شمس الدين العمري الدمشقي: (جەزرىي، ئىبنى جەزرىي، مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد شەمسىددىن ئۇمەر دىمەشقىي) (ھ 751_833 / م 1350_1429). ئۆز زامانىسىدىكى قارىيلارنىڭ پېشۋاسى بولۇپ، ھەدىس ھاپىزلىرىدىن ئىدى. ئۇ دىمەشقتە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ئۆسكەن. ئۇ جەزىرەت ئىبنى ئۇمەرگە نىسبەت بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ "النشر في القراءات العشر" «ئەننەشرۇ فىل قىرائاتىل ئەشرى» (ئون خىل قىرائەت توغرىسىدا)، "غاية النهاية في طبقات القراء" «غايەتۇننىھايە فى تەبقاتىل قۇررا» (قارىيلار تەرجىمھالى)، "ملخص تاريخ الإسلام" «مۇلەخخەس فى تارىخىل ئىسلام» (قىسقىچە ئىسلام تارىخى)، "فضائل القرآن" «فەزائىلۇل قۇرئان» (قۇرئاننىڭ پەزىلەتلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الجزيرة: (جەزىرە). 1. ئەرەب جۇغراپىيىشۇناسلىرى دەجلە ۋە فۇرات دەرياسى ئارىلىقىدىكى رايونلارنىڭ شىمالىي قىسمىغا قويغان نام. بۇ جاي ھازىر سۇرىيىنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدۇ. 2. سۇداندىكى دېھقانچىلىق مەيدانى بولۇپ، ئاق دېڭىز ۋە زەڭگەر دېڭىزى ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. 3. پېشىل ئارال: ئىسپانىيە دۆلىتىنىڭ ئەندەلۇس ئۆلكىسىدىكى بىر شەھەر، بۇ شەھەر جەبەل تارىق بوغۇزىغا جايلاشقان.

الجزولي، عبد الله بن ياسين: (جۇزۇلىي، ئابدۇللاھ ئىبنى ياسىن) (ھ ?_451 / م ?_1059). مۇرابىتىينلار ھەرىكىتىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇلارنىڭ دىنىي، سىياسىي ئىشلىرىغا باشچىلىق قىلغان. ماراكەشتىكى بەربەرىيلەرنىڭ رەھبىرى.

الجزولي، عيسى بن عبد العزيز: (جۇزۇلىي، ئىسا ئىبنى ئابدۇلئەزىز) (ھ ?_607 / م ?_1210). ماراكەشلىك تىلشۇناس. گراماتىكشۇناس. ئۇنىڭ گراماتىكا ھەققىدە يازغان "الأمالي" «ئەلئەمالى»، "المقدمة الجزولية" «ئەلمۇقەددىمەتۇل جۇزۇلىيە» (جۇزۇلى مۇقەددىمىسى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

جَعْفَرُ بن أبي طالب: (جەئفەر ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ ?_8 / م ?_629). ساھابە. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى. ھەزرىتى ئەلىنىڭ قېرىندىشى. ئىسلامغا بۇرۇن كىرگەن كىشىلەردىن بولۇپ، مۇئتە ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

جَعْفَرُ، الصادق، جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين: (ئىمام جەئفەر سادىق، جەئفەر ئىبنى مۇھەممەد باقىر ئىبنى ئەلى زەينۇل ئابىدىن ئىبنى ھۇسەيىن) (ھ 80_147 / م 699_765). شىئە ئىمامىيە مەزھىپىدىكىلەرنىڭ ئون ئىككى ئىمامىنىڭ ئالتىنچىسى.

جَعْفَرِيٌّ: (جەئفەرى). ئىمام جەئفەر سادىقنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى، شىئە مەزھىپىدىكى جەئفەرىيە دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئېقىم ياكى «جەئفەرىيە» مەزھىپى.

الجَعْفَرِيَّةُ: (جەئفەرىيە). شىئە مەزھىپىدىكىلەرنىڭ ئىمام جەئفەر سادىققا نىسبەت بېرىلىدىغان بىر پىرقىسى.

جلال الدين بن شمس الدين خوارزمي: (جالالىددىن ئىبنى شەمسىددىن خارەزمى).

خارەزىمدە تۇغۇلغان. بۇ زات بىلىمنىڭ چوڭقۇرلۇقىدا تەمسىل قىلىنىدىغان بولۇپ، ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلار يىراق جايلاردىن بۇ زاتنىڭ ھۇزۇرىغا بىلىم ئېلىشقا كېلەتتى. ئەھلى ئىلىملەر پايدىلىنىۋاتقان «ھىدايە» ناملىق كىتابنىڭ شەرھىسى «كىفايە» مۇشۇ زاتنىڭ ئەسىرىدۇر.

جلال، الدين الرومي: (جالالۇددىن رومى) (ھ 604ـ672 / م 1207ـ1273). ئەھلى تەسەۋۋۇپ پېشۋالىرىدىن بولۇپ، مەۋلەۋىيە تەرىقىتىنىڭ ئاساسچىسى، شائىر. ئۇ ئىراننىڭ بەلخ دېگەن يېرىدە تۇغۇلۇپ، تۈركىيىنىڭ كونيا دېگەن يېرىدە ۋاپات بولغان. تەسەۋۋۇپ ھەققىدە يېزىلغان «مەسنەۋى شەرىف» ناملىق مەشھۇر ئەسەر ئۇنىڭ ئەسىرىدۇر.

الجمهورية: (جۇمھۇرىيە). ئەپلاتۇننىڭ ئەسىرى بولۇپ، بۇ كىتابتا ئەخلاق، سىياسەت، تۇرلۇك ھاكىمىيەت ۋە ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم مەزمۇنلار ئادالەت نۇقتىسىدا تۇرۇپ شەرھلەنگەن.

مجمهرات العرب: (مۇجەمھەراتۇلئەرەب). جاھىلىيەت دەۋرىدە كەئبىنىڭ تېمىغا ئېسىلغان يەتتە قەسىدىدىن قالسىلا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان يەتتە قەسىدە.

جَميلُ بُثَيْنَة: (جەمىيل بۇسەينە، جەمىل ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇئەممەرىل ئۇزرىي) (ھ ?ـ82 / م ?ـ701). ئۇمەۋىي خەلىپىلىكىنىڭ شائىرى. ئۇ ئۆزىنىڭ سۆيگىنى بۇسەينىگە ئاتاپ يازغان شېئىرى بىلەن داڭق چىقارغان. مىسىردا ۋاپات بولغان.

جناح: محمد علي: (جۇناھ، مۇھەممەد ئەلىي) (ھ 1293ـ1368 / م 1876ـ1948). پاكىستان دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى. 1947ـ يىلى پاكىستاننىڭ تۇنجى قېتىملىق زۇڭتۇڭى بولغان.

جُنْديسابورُ: (جۇندىيسابۇر). سابۇر قۇرغان پارس شەھىرى. بۇ جاي ئۆزىنىڭ تېبابەت مەكتەپلىرى بىلەن مەشھۇر. مۇسۇلمانلار بۇ جاينى ھىجرىيە 17 (م 638)ـ يىلى ئۇمەر ئىبنى خەتتابنىڭ باشچىلىقىدا فەتھى قىلغان.

جِني، ابن جِني: (جىننىي، ئىبنى جىننىي، ئەبۇلفەتھى ئۇسمان) (ھ ?ـ392 / م ?ـ1002). كاتتا تىلشۇناس. مەۋسىلدا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. تىل، گراماتىكا، فونېتىكا ۋە ئىستىلىستىكا ئىلمىدە ئاجايىپ يۇقىرى سەۋىيىگە يەتكەن. شۇ سەۋەبتىن تىل پەيلاسوپى دەپمۇ ئاتالغان. ئۇنىڭ "الخصائص" «ئەلخەسائىس» (خۇسۇسىيەتلەر)، "سر الفصاحة" «سىررۇل فەساھە» (پاساھەتنىڭ سىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الجنيد (أبو القاسم): (جۇنەيىد، ئەبۇلقاسىم) (ھ ?ـ297 / م ?ـ910). باغدادلىق تەرىقەت پېشۋاسى. ئانا تەرەپ تاغىسى سەرى سەقتىنىڭ شاگىرتى. مەشھۇر جۇنەيدىيە تەرىقىتىنىڭ ئاساسچىسى.

جهم بن صفوان: (جەھىم ئىبنى سەفۋان) (ھ ?ـ128 / م ?ـ745). جەھمىيە ياكى جەبەرىيە پىرقىسىنىڭ ئاساسچىسى. بۇ پىرقە «ئىنسان پۇتۇنلەي تەقدىرنىڭ ئىلكىدە بولۇپ، ھېچقانداق ئىشتا ئىختىيارى بولمايدۇ» دەپ قارايدۇ. ئاللاھنىڭ سۈپەتلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. ۋارىس ئىبنى سۇرەيج بىلەن ئۇمەۋىيلەرگە قارشى

چىققانلىقى ئۈچۈن قەتلى قىلىنغان.

الجَوادُ: محمد بن علي الرضا، أبو جعفر: (جەۋاد، مۇھەممەد ئىبنى ئەلى رىزا، ئەبۇ جەئفەر) (ھ 195_220 / م 811_835). شىئەلەرنىڭ ئون ئىككى ئىمامىنىڭ توققۇزىنچىسى. ئۇ مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان ۋە كازىمىيە دېگەن جايغا دەپنە قىلىنغان.

الجَواليقي، موهوب بن أحمد، أبو منصور: (جەۋالىقى، مەۋھۇب ئىبنى ئەھمەد، ئەبۇ مەنسۇر) (ھ 466_539 / م 1073_1144). تىلشۇناس. مەككىدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. "المعرب من الكلام الأعجمي على حروف المعجم" «ئەلمۇئەررەب مىنەلكەلامىل ئەئجەمىي ئەلا ھۇرۇفىل مۇئجەم» (ئەرەب تىلىغا چەتتىن كىرگەن سۆزلەر لۇغىتى) ناملىق لۇغەتنى تۈزۈپ چىققان.

الجَواهِريُّ، محمد حسن باقر: (جەۋاھىرى، مۇھەممەد ھەسەن باقىر) (ھ ?_1266 / م ?_1849). ئۆز دەۋرىدىكى شىئەلەرنىڭ پېشۋاسى. نەجەفتە ۋاپات بولغان. ئۇ "جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام" «جەۋاھىرۇلكەلام فى شەرھى شەرائىئىل ئىسلام» (ئىسلام شەرىئىتىنى شەرھلەشتىكى مېغىزلىق سۆزلەر) ناملىق كىتابنى يېزىپ چىققان. بۇ قىرىق توملۇق ئەسەر بولۇپ، ئۇنىڭدا جەئفەرىيلەرنىڭ فىقھى پىكىرلىرى بايان قىلىنغان.

الجَواهِريُّ، محمد مهدي: (جەۋاھىرى، مۇھەممەد مەھدى) (ھ ?_1321 / م ?_1903). ئىراقلىق داڭلىق شائىر، ژۇرنالىست. نەجەفتە تۇغۇلغان. كاتتا شائىر دەپ لەقەبلەنگەن، ئۇنىڭ ئالتە توملۇق بىر شېئىر دىۋانى بار.

الجَوزيُّ، ابن الجَوزي، عبد الرحمن بن علي أبو الفرج: (جەۋزى، ئىبنى جەۋزى، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەلى ئەبۇ فەرەج) (ھ 510_595 / م 1116_1199). ئۆز دەۋرىنىڭ تارىخ ۋە ھەدىس ئەللامىسى ئىدى. باغدادتا تۇغۇلۇپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "تاريخ الملوك والأمم" «تارىخۇل مۇلۇك ۋەلئۇمەم» (پادىشاھلار ۋە ئۇممەتلەر تارىخى)، "المنتظم في تاريخ الأمم" «ئەلمۇنتەزەم فى تارىخىل ئۇمەم» (ئۇممەتلەرنىڭ تارىخى)، "تلبيس إبليس" «تەلبىيس ئىبلىيس» (ئىبلىسنىڭ ۋەسۋەسىسى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الجولان: (جولان). گولان. ئىئوردانىيە ۋە سۈرىيە ئارىسىدىكى ئىستراتېگىيىلىك تاغلىق رايون. بۇجاي ھىجرىيە 1387 (1967م)-يىلىدىكى ئۇرۇشتا سۈرىيىنىڭ ھەربىي بازىسى بولغان. ئۇرۇشتا ئىسرائىلىيىلىكلەرنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەن بولۇپ، تا ھازىرغىچە ئىسرائىلىيە ئىشغالىيىتىدە تۇرۇۋاتىدۇ.

جَوْهَرُ الصقلي: (جەۋھەرۇسسەقەلىي) (ھ ?_381 / م ?_992). فاتىمىيە دۆلىتىنىڭ ۋەزىرى. فاتىمىيلارنىڭ پادىشاھى مۇئىزىدىنىللانىڭ قوماندانى. ئۇ مىسىرنى فەتھى قىلىپ، قاھىرە شەھىرىنى بىنا قىلغان ۋە ئەزھەر شېرىفنى قۇرغان.

الجوهري، أبو نصر إسماعيل بن حماد: (جەۋھەرى، ئەبۇ نەسىر ئىسمائىل ئىبنى ھەمماد) (ھ ?_396 / م ?_1005). تىلشۇناس. ئۇ فاراب شەھىرىدە تۇغۇلۇپ، نىيشاپۇردا ۋاپات بولغان. «سىھاھ جەۋھەرى» نامىدا تونۇلغان مەشھۇر "تاج اللغة وصحاح

العربية" «تاجۇللۇغە ۋە سىھاھۇلئەرەبىيە» دېگەن لۇغەت كىتابى ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئەسەرلىرىدىندۇر.

الجويني (أبو محمد عبد الله): (جۇۋەينى، ئەبۇ مۇھەممەد ئابدۇللاھ) (ھ ?ـ 438 / م ?ـ 1047). تەپسىرشۇناس، تىلشۇناس، شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. جۇۋەينىدە تۇغۇلۇپ، نىيشاپۇردا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئۇنىڭ "التفسير" «ئەتتەفسىر» (تەپسىر)، "الجمع والفرق" «ئەلجەمئۇ ۋەلفەرق» ۋە "رسالة إثبات الاستواء" «رىسالەتۇ ئىسباتىل ئىستىۋا» (ئاللاھنىڭ ئەرش ئۈستىدە قارار ئېلىشى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الجويني (أبو المعالي عبد الملك): (جۇۋەينى، ئەبۇلمەئالى ئابدۇلمەلىك) (ھ ?ـ 478 / م ?ـ 1085). شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ، كالامشۇناس. ھاياتىنى ئوقۇ-ئوقۇتۇش بىلەن ئۆتكۈزگەن. نىيشاپۇردا چوڭ بولغان. كېيىن باغدادقا كۆچكەن. مەككە، مەدىنىدە ئولتۇراقلىشىپ مۇفتىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن ۋە ئىككى ھەرەم ئىمامى دەپ ئاتالغان. ئەشئەرىيلەر مەزھىپىنى قوبۇل قىلغان. نىيشاپۇرغا قايتقاندا "المدرسة النظامية" «ئەلمەدرەسەتۇننىزامىيە» (نىزامىيە مەدرىسى)نى بىنا قىلىپ مۇدەررىسلىككە تەيىنلەنگەن. ئۇنىڭ ئۇسۇل توغرىسىدا "العقيدة النظامية في الأركان الإسلامية" «ئەلئەقىيدەتۇننىزامىيە فىل ئەركانىل ئىسلامىيە» (ئىسلام ئەركانلىرى ھەققىدە نىزامىيە ئەقىدىلىرى) ۋە "البرهان" «ئەلبۇرھان» (دەلىل) ناملىق كىتابلىرى، ئەشئەرىلەر مەزھىپى ھەققىدە يازغان "نهاية المطلب في دراية المذهب" «نىھايەتۇل مەتلەب فى دىرايەتىل مەزھەب» ۋە "الشامل" «ئەششامىل» ناملىق كىتابلىرى، دىنى پرىنسىپلار توغرىسىدا "الإرشاد" «ئەلئىرشاد» ناملىق كىتابى، ئۇسۇلى فىقھى ھەققىدە "الورقات" «ئەلۋەرەقات» ناملىق كىتابى بار.

الجويني (علاء الدين عطا ملك): (جۇۋەينى، ئەلائۇددىن ئەتا مەلىك) (ھ 623ـ 682 / م 1226ـ 1283). پارس تارىخچىسى. 1259ـ يىلى ھىلاكۇ ئۇنى ئىراق ۋە خوزىستانغا ۋالىي قىلغان. ئۇنىڭ موغۇل ۋە خارەزىم پادىشاھلىرى توغرىسىدا «تارىخى جاھانگۇشاي» ناملىق كىتابى بار. ئۇ ئالىم ۋە ئەدىبلەرنى قوللىغان، دېھقانچىلىق ۋە سۇ ئىنشائات ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بەرگەن.

جيزان: (جىيزان) قىزىل دېڭىز بويىغا جايلاشقان شەھەر، ئۇ سەئۇدىي ئەرەبىستاننىڭ غەربىي جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ.

الجيزة: (جىيزە). مىسىردىكى بىر شەھەر، جىيزە رايونىنىڭ مەركىزى. بۇ جاي نىل دەرياسىنىڭ غەربىي ساھىلىغا، قاھىرەنىڭ غەربىي جەنۇبىغا ــ ئەھراملارغا يېقىن جايغا جايلاشقان.

الجيم: (جىيم). ئەبۇ ئەمرىششەيبانى (ھ ?ـ 205 / م ?ـ 821). تۈزگەن لۇغەت بولۇپ، سۆزلەرنىڭ باش ھەرپى بويىچە رەتلەنگەن.

ح

حاتم الطائي: (ھاتەم تائىي) (م ?_605). جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر. ئۇ سېخىيلىقتا مەشھۇر بولۇپ، تەمسىلگە ئايلانغان. سېخىي كىشىلەرگە «ھاتەمدىنمۇ سېخىي ئىكەن» دېيىلىدىغان بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىر دىۋانى بار.

حاجي خليفة: (ھاجى خەلىيفە) (ھ 1017_1068 / م 1608_1657). تۈركلەردىن چىققان ئېنسىكلوپېدىك ئالىم، قوستەنتىيىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ "كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون" «كەشفۇززۇنۇن ئەن ئۇسامىل كۇتۇبى ۋەلفۇنۇن» (ئەسەرلەر كاتولوگىدىكى شۇبھىلەرنى ئېچىپ تاشلاش) ناملىق چوڭ ھەجىملىك بىر ئەسىرى بار. بۇ ئەسەردە تەخمىنەن 15 مىڭچە ئەرەبچە كىتابنىڭ نامى خاتىرىلەنگەن.

الحارث بن أسد المحاسبي: (ھارىس ئىبنى ئەسەدىل مەھاسىبى) (ھ ?_243 / م ?_857). مەشھۇر تەرىقەتچى، كالامشۇناس، فەقىھ، مۇھەددىس. بەسرەدە ياشاپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ زاھىدلىق ۋە مۇئتەزىلىلەرگە رەددىيە بېرىش توغرىسىدا يازغان بىرقانچە پارچە ئەسىرى بار. ئۇنىڭ يەنە "التفكر والاعتبار" «ئەتتەفەككۇر ۋەلئىئتىبار»، ئەدەپ_ئەخلاق توغرىسىدا "الرعاية" «ئەررىئايە» ۋە " و"شرح المعرفة" «شەرھۇل مەئرىفە» ناملىق كىتابلىرى بار.

الحارث بن حِلِّزة اليَشْكُري: (ھارىس ئىبنى ھىللىزەتىل يەشكۇرىي) (تەخمىنەن م ?_580). جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر. كەئبىگە ئېسىلغان قەسىدىلەر ئىچىدە بۇ كىشىنىڭمۇ قەسىدىسى بار ئىدى. بۇ كىشى ماختانچاقلىقتا تەمسىلگە ئايلانغان. ئۇنىڭ بىر شېئىر توپلىمى بار.

الحارث بن كلدة: (ھارىس ئىبنى كەلدە) (ھ ?_50 / م ?_670). ئەرەبلەرنىڭ مەشھۇر ھۆكۈماسى، تائىفتىكى سەقەفى قەبىلىسىدىن.

حاطب بن أبي بلتعة: (ھاتەب ئىبنى ئەبۇ بەلتەئ) (ھ ?_30 / م ?_650). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرلىكتە بارلىق جەڭلەرگە قاتناشقان، مۇقەۋقىسكە رەسۇلۇللاھنىڭ مەكتۇبىنى يەتكۈزگەن ساھابە.

حافظ إبراهيم: (ھاپىز ئىبراھىم) (ھ 1289_1351 / م 1872_1932). مىسىرلىق شائىر. يېڭى دەۋر شېئىرى گۈللىنىشىنىڭ بايراقدارى. ئۇ نىل شائىرى دەپ ئاتالغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى، "ليالي سطيح" «لەيالى سەتىھ» (سەتىھ كېچىلىرى) ناملىق نەسرىي ئەسىرى بار.

حافظ شيرازي: (ھافىز شىرازى) (ھ ?_791 / م ?_1389). مەشھۇر شائىر، پارس نەسلىدىن بولغان تەرىقەتچى. ئۇنىڭ "ديوان

حافظ" «دىۋانى ھافىز» ناملىق كىتابى بار.

الحاكم النيسابورى، محمد بن عبدالله بن محمد بن حمدويه بن نُعيم بن الحكم النيسابوري: (ھاكىمۇن نىسابۇرى، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ھەمدىۋيىھ ئىبنى نۇئەيم ئىبنىل ھىكەمىننىسابۇرى) (ھ 321 ـ 405 / م 933 ـ 1014). ھەدىسشۇناس، تارىخشۇناس. نىيشاپۇرغا قازى بولغان، سامانىيلار دۆلىتىگە ئەلچى بولغان، ھەدىس ئىلمىدە نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان، "تاريخ نيسابور" «تارىخى نىيشاپۇر»، "المستدرك على الصحيحين" «ئەلمۇستەدرەك ئەلەسسەھىيھەين»، "الإكليل" «ئەلئىكلىل»، "المدخل" «ئەلمەدخەل»... قاتارلىق ئەسەرلىرى كەڭ تارقالغان.

الحاوي: (ھاۋى). ئەبۇ بەكرى رازىنىڭ تىبابەت توغرىسىدىكى كىتابى. 1509 ـ يىلى بۇندۇقىيىدە بېسىلغان. ئۇ مەشھۇر تىبابەت قامۇسى ھېسابلىنىدۇ.

الحجـاز: (ھىجاز). سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى بىر ئىقلىم بولۇپ، مەككە مۇكەررەمە، مەدىنە مۇنەۋۋەرە، تائىف، تەبۇك، يەنبۇ ۋە جىددەلەر مۇشۇ رايوننىڭ شەھەرلىرىدۇر.

الحجاج، ابن يوسف بن الحكم الثقفي (أبو محمد): (ھەججاج، ئىبنى يۇسۇف ئىبنىل ھىكەمىسسەقەفى) (ھ ؟ ـ 5 / م ؟ ـ 714). قانخور قوماندانلارنىڭ بىرى، تائىفتا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، كېيىن شامغا بېرىپ ياساۋۇل بولغان، كېيىن خەلىپە ئابدۇلمەلىك تەرىپىدىن قوشۇنغا قوماندان قىلىنىپ تەيىنلەنگەن، ھىجازغا قوشۇن تارتىپ بېرىپ، ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرنى ئۆلتۈرگەن، خەلىپە ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان تەرىپىدىن مەككە، مەدىنە ۋە تائىفقا ۋالىي قىلىپ تەيىنلەنگەن. كېيىن توپىلاڭ بېسىقمىغان ئىراقنىمۇ ئۇنىڭ قولىغا تاپشۇرغان. ئۇ توققۇز ئادەم بىلەن تۆگىگە مىنىپ، ئىراققا بېرىپ توپىلاڭنى بېسىقتۇرۇپ، ئىراقتا 20 يىل ئەمىر بولغان، كۇفە ۋە بەسرە ئارىلىقىدىكى ۋاسىت شەھىرىنى بىنا قىلغان، تارىختا ھەججاج زالىم دەپ نام ئالغان. تۇنجى بولۇپ تەڭگە پۇل سوقتۇرغان، تەڭگىلەردە "لا إلـه إلا الله محمد رسول الله" دەپ يېزىلغان ئىدى. ۋاسىت شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

الحُدَيْبِيَـةُ: (ھۇدەيبىيە). مەككە مۇكەررەمەگە يېقىن جايدىكى بىر ۋادا. بۇ جايدا ھىجرىيە 6 (م 621) ـ يىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن قۇرەيشلەر ئوتتۇرىسىدا ئون يىللىق سۇلھى تۈزۈلگەن. بۇ سۇلھى شۇ جاينىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

الحَدِيد، ابن أبي الحَدِيـد: (ھەدىد، ئىبنى ئەبىل ھەدىد) (ھ 586 ـ 655 / م 1190 ـ 1257). مۇئتەزىلىلەر ئىقىمىدىكى مۇتەپەككۇر. ئۇنىڭ "شرح نهج البلاغـة" «شەرھۇ نەھجىل بالاغەت»، "الفلك الدائر على المثل السائر" «ئەلفەلەكۇددائىر ئەلەل مەسەلىسسائىر» (مەشھۇر ماقال ـ تەمسىللەر) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الحُدَيْـدَةُ: (ھۇدەيدە). يەمەن جۇمھۇرىيىتىنىڭ قىزىل دېڭىز بويىغا جايلاشقان پورت شەھىرى.

حَذَام: (ھەزام). جاھىلىيەتتە زەرقائۇل يەمامە دەپ لەقەبلەنگەن ئايال. ئۇ كۆزى ئۆتكۈرلۈكتە مەسەل قىلىناتتى.

حُذَيْفَةُ بن اليمان: (ھۇزەيفە ئىبنى يەمان) (ھ ?ـ36 / م ?ـ656). ساھابە، فەتھى ھەرىكىتىدە ئاجايىپ قەھرىمانلىق كۆرسەتكەن. مەدائىندا ۋاپات بولغان.

حِـراءٌ: (ھىرا). مەككىگە يېقىن بىر جايدىكى تاغ، بۇ جايدا بىر غار بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇشتىن بۇرۇن شۇ غاردا ئىبادەت قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تۇنجى قېتىملىق پەيغەمبەرلىك ۋەھيىسى مۇشۇ غاردا كەلگەن.

ألحريري، القاسم بن علي: (ھەرىرى، قاسىم ئىبنى ئەلى) (ھ 446ـ516 / م 1054ـ1122). تىلشۇناس، ئەدىب. بۇ كىشىنىڭ بەدىئۇززامان ھەمەدانىينىڭ ماقاماتىغا تەقلىد قىلىپ يازغان «ماقاماتى ھەرىرى» دەپ ئاتالغان ھېكايە خاراكتېرىنى ئالغان ئەللىك ماقاملىق مەشھۇر بىر كىتابى بار.

حَرُوراء: (ھەرۇرا). كۇفىگە يېقىن بىر جاي، ھەزرىتى ئەلىگە قارشى چىققان بەزى خاۋارىجلار مۇشۇ يەرگە يىغىلغان بولۇپ، ئۇلار ھەرۇرا دەپ ئاتالغان.

حسام الدين العليا بادي: (ھىسامۇددىن ئەليا بادى). پەتىۋاغا ئائىت "كامل الفتاوى" «كامىلۇلفەتىۋا»، "مطلع المعاني" «مەتلەئۇل مەئانى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. بۇ زات ئۇسۇلشۇناس، فەقىھ، ھەدىسشۇناس ھەم تەپسىرشۇناستۇر. «مەتلەئۇل مەئانى» ناملىق تەپسىر كىتابىنى ھىجرىيە 628ـيىلى يېزىشقا باشلىغانلىقى خاتىرىلەنگەن.

حسان بن ثابت: (ھەسسان ئىبنى سابىت) (ھ ?ـ55 / م ?ـ674). ساھابە، جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرىدە ياشىغان شائىر. مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شائىرى دەپ تەخەللۇسلانغان، ئۇنىڭ بىر تولپىمى نەشر قىلدۇرۇلغان.

الحسن البصري، أبو سعيد الحسن بن أبي الحسن يسار البصري: (ھەسەنىلبەسرى، ئەبۇ سەئىدىل ھەسەن ئىبنى ئەبىل ھەسەن يەسارىل بەسرى) (ھ 21ـ110 / م 642ـ728). ئالىم، ساھابە زەيد ئىبنى سابىتنىڭ خىزمەتچىسى، تابىئىنلار زامانىدىكى ئىسلام ئۆممىتىنىڭ ئالىمى. ئۇ مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، ھەزرىتى ئەلىنىڭ پەرۋىشىدە چوڭ بولغان. مۇئاۋىيە زامانىدا خۇراسان ۋالىيسىغا كاتىپ بولغان. كېيىن بەسرىگە يەرلەشكەن. ئۇ جۈرئەتلىك ئالىملاردىن بولۇپ، ھەقنى سۆزلەشتە ھېچكىمدىن قورقمىغان. ۋالىيلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلارنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇپ نەسىھەت قىلغان. ئۇ پاساھەت ۋە دانالىقتا تونۇلغان زات ئىدى. مۇئتەزىلىلەرنىڭ ئاساسچىسى ۋاسىل ئىبنى ئەتا ئۇنىڭ شاگىرتى ئىدى. ئۇنىڭ ھېكمەتلىك سۆزلىرى ۋە ۋەز-نەسىھەتلىرى كەڭ تارقالغان. "فضائل مكة" «فەزائىلۇ مەككە» (مەككىنىڭ پەزىلەتلىرى) دېگەن ئەسىرى بار.

الحسن بن علي بن أبي طالب: (ھەسەن ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ 3ـ50 / م 624ـ670). رەسۇلۇللاھنىڭ قىزى (فاتىمە زەھرا)نىڭ ئوغلى. ئۇ ئاتىسى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، خەلىپىلىككە سايلانغان بولسىمۇ، تىنچلىقنى نەزەردە تۇتۇپ خەلىپىلىكنى مۇئاۋىيىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن. ئۇ شىئە ئىمامىيە پىرقىسىدىكىلەرنىڭ ئىككىنچى ئىمامى.

حسن بن محمد بن حسن الصاغاني:

(ھەسەن ئىبنى مۇھەممەد ساغانى) (ھ 577 ـ ؟ / م 1182 ـ ؟). ساغان (مەرۋىدىكى بىر يۇرت) لىق بولۇپ، ئىلىمنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرىدە يېتىلگەن زات بولۇش بىلەن بىللە، تىلشۇناسلىقتا تېخىمۇ يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە ئىدى. بۇ زات ھەدىس ھەققىدە "مشارق الأنوار" «مەشارىقۇل ئەنۋار» (نۇرلار مەنبەسى)، "مصباح الدجى" «مىسباھۇددۇجا» (زۇلمەت چىرىغى)، "شرح صحيح البخاري" «شەرھى سەھىھۇل بۇخارى» (سەھىھۇلبۇخارى شەرھى) ناملىق كىتابلارنى يازغان. ئۇ لۇغەت ساھەسىدە "عباب" «ئۇباب» ۋە "شوارد" «شەۋارىد» (قىيىن سۆزلەر)، "مجمع البحرين" «مەجمەئۇل بەھرەين»، "تكملة الصحاح" «تەكمىلەتۇسسىھاھ» ناملىق مەشھۇر لۇغەتلەرنى تۈزگەن. بۇ زاتنىڭ ئەسەرلىرى لۇغەتچىلىك ساھەسىدە نوپۇزلۇق ئەسەرلەردۇر.

حسن بن منصور بن محمود فخر الدين قاضي خان: (ھەسەن ئىبنى مەنسۇر مەھمۇد فەخرۇددىن قازىخان) (ھ ؟ ـ 592 / م ؟ ـ 1196). پەرغانىلىق. دېڭىز كەبى كەڭ ۋە چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە ئالىم، ھەنەفىي مەزھىپىدىكى بۈيۈك فەقىھ، پېشۋا. "فتاوى قاضي خان" «فەتىۋايى قازىخان» ناملىق تۆت جىلدلىق مەشھۇر پەتىۋا كىتابىنىڭ مۇئەللىپىدۇر. بۇ كىتاب ئۆلىمالارنىڭ نەزىرىدە نوپۇزلۇق ئەسەردۇر. ئۇنىڭ يەنە "واقعات" «ۋاقىئات»، "أمالي" «ئامالى»، "شرح الزيادات" «شەرھۇززىيادات»، "شرح الجامع الصغير" «شەرھى جامىئۇسسەغىر»، "شرح أدب القضاء" «شەرھى ئەدەبۇل قەزا» ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئەللامە ئەھمەد ئىبنى كامال بۇ زاتنى فىقھى مەسىلىلىرىدە مۇجتەھىدلىك دەرىجىسىگە يەتكەن دەپ تەرىپلەيدۇ.

حسن چلفي بن محمد شاه بن شمس الدين: (ھەسەن چەلەفىي ئىبنى مۇھەممەد شاھ ئىبنى شەمسىددىن). ئىلىمنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرىدە يېتىشكەن ئەللامە بولۇپ، سۇلتان مۇھەممەد خان دەۋرىدە ئەزنىق مەدرىسىسىگە، ئاندىن كېيىن سەككىز مەدرىسىنىڭ بىرىگە مۇدەررىس بولغان. "حواشي التلويح" «ھەۋاشى تەلۋىھ» نى يېزىپ سۇلتان بايەزىدخانغا تەقدىم قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا "حواشي شرح تلخيص المعاني" «ھەۋاشى شەرھى تەلخىسىل مەئانى»، " شرح المطول" «شەرھۇل مۇتەۋۋەل»، "شرح المواقف" «شەرھۇل مەۋاقىف» قاتارلىق كىتابلارغا ھاشىيە يازغان. شۇنداقلا "تفسير البيضاوي" «تەفسىرۇل بەيزاۋىي»غا ھاشىيە يازغان. ئۇنىڭ يازغان ئەسەرلىرى چوڭقۇر تەتقىقات خاراكتېرىگە ئىگە.

الحَسَنِيُّونَ: (ھەسەنىيۇن) ئىمام ھەسەن ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنىڭ نەسەبىگە تەۋە كىشىلەر.

الحسينُ بنُ عَلِيٍّ بن أبي طالب: (ھۇسەين ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ ؟ ـ 61 / م ؟ ـ 680). ئىمام ئەلىنىڭ فاتىمە زەھرادىن تۇغۇلغان ئىككىنچى ئوغلى. ئۇ يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيىگە بەيئەت قىلىشتىن باش تارتقان، كۇفىلىقلار ھۇسەين ئىبنى ئەلىنى ئۇتتۇرىغا چىقىرىپ، ئۇنىڭغا بەيئەت قىلغان. ھۇسەين ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنى يەزىدنىڭ قوشۇنى ئۆلتۈرۈپ بېشىنى دەمەشقتىكى يەزىدكە ئەۋەتكەن، جەسىتى كەربالادا دەپنە قىلىنغان.

الحسين بن علي: (ھۇسەين ئىبنى ئەلى) (ھ 1273 ـ 1350 / م 1856 ـ 1931). مىلادىيە

1906ـ1916ـ يىللاردا مەككە ۋە ھىجازنىڭ خوجىسى بولۇۋالغان ۋە ئەرەبلەرنىڭ تۈركلەرگە قارشى قوزغىلىڭىغا باشلامچىلىق قىلغان. ئۆزىنى ھىجازنىڭ پادىشاھى دەپ ئېلان قىلغان. ئىبنى سۇئۇد ھىجرىيە 1343 (م 1924)ـ يىلى ئۇنى ھىجازدىن ۋاز كېچىشكە قىستىغان.

الحَشّاشون: (ھەششاشىيۇن). شىئە ئىسمائىلىيە پىرقىسى. ئۇنى ھەسەن ئىبنى سەباھ (ھ ?ـ518 / م ?ـ1124) بەرپا قىلغان.

الحصكفي (علاء الدين محمد): (ھەسكەفىي، ئەلائۇددىن مۇھەممەد) (ھ ?ـ1088 / م ?ـ1677). دەمەشقلىق ھەنەفى مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئۇ نەسەفىينىڭ "المنار" «ئەلمەنار» ناملىق كىتابىغا "إفاضة الأنوار على أصول المنار" «ئىفازەتۇل ئەنۋار ئەلا ئۇسۇلىل مەنار» ناملىق شەرھىنى يازغان ۋە «تەنۋىر ئەبسار» ناملىق كىتابىنىڭ شەرھى "الدر المختار في شرح تنوير الأبصار" «ئەددۇررۇل مۇختار فى شەرھى تەنۋىرىل ئەبسار» (تاللانغان مەرۋايىت) ناملىق كىتابلارنى يازغان.

حَضْرَمَوْت: (ھەزرەمەۋت) ئەدەن قولتۇقى ۋە يەمەن خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ شەرقى، ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىدىكى ئومان دېڭىزى بويىغا جايلاشقان رايون بولۇپ، مەركىزى مىكەللا.

الحُطَيْئَةُ، جرول بن أوس: (ھۇتەيئە، جەرۋەل ئىبنى ئەۋس) (ھ ?ـ59 / م ?ـ678). جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرىدە ياشىغان شائىر، ھەجۋىي شېئىرلىرى بىلەن شۆھرەت قازانغان. بىر شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلدۇرۇلغان.

حفص، حفص بن سليمان بن المغيرة أبو عمر الأسدي الكوفي: (ھەفس، ھەفس ئىبنى سۇلەيمان ئىبنى مۇغىرە، ئەبۇ ئۇمەرۇل ئەسەدىل كۇفى) (ھ 90ـ180 / م 709ـ796). قىرائەت ئىلمىگە ئاساس سالغۇچىلاردىن بىرى، قىرائىتى جاھانغا مەشھۇر. ئۇ ئاتاقلىق قارى ئاسىمنىڭ ئايالىنىڭ ئوغلى بولۇپ، ئۇنىڭ تەربىيىسىدە ئۆسكەن، ئۇنىڭدىن قىرائەت ئۆگەنگەن. ھازىرغا قەدەر پۈتۈن مەشرىقتىكى مۇسۇلمانلار ھەفسنىڭ ئاسىمدىن ئۆگەنگەن قىرائىتى بويىچە قۇرئان ئوقۇيدۇ.

حَفْصَةُ، بنت عمر بن الخطاب: (ھەفسە بىنتى ئۇمەر ئىبنى خەتتاب) (ھ ?ـ45 /?ـ665م). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىنىڭ بىرى. ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى. مەككىدە تۇغۇلۇپ، مەدىنىدە ۋاپات بولغان. ئىمام مۇسلىم ۋە ئىمام بۇخارى ئۇنىڭدىن ئاتمىش ھەدىس رىۋايەت قىلغان. قۇرئان كەرىمنىڭ ئوسمانىي نۇسخىسىنى توپلاشتا ئۇنىڭ يېزىپ توپلىغانلىرى ئاساس قىلىنغان.

الحَفْصِيُّون (أو بنو حفص) : (ھەفسىيۇن، بەنۇ ھەفسى). ھىجرىيە 627ـ982 (م 1229ـ1574)ـ يىللىرى تۇنىس، شەرقىي جەزائىر ۋە غەربىي تىرابلوسقا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن بەربەرىيىلەر سۇلالىسى. بۇ سۇلالە مۇۋەھھىدىنلار سۇلالىسىنىڭ بىر تارمىقى بولۇپ، تۇنىسنى پايتەخت قىلغان. ئۇلارنىڭ دەۋرىدە تۇنىس راسا گۈللەنگەندى.

حفني ناصف: (ھىفنىي ناسىف) (ھ 1277ـ1338 / م 1860ـ1919). مىسىرلىق ئەدىب. ئۇنىڭ "تاريخ الأدب" «تارىخۇل ئەدەب» (ئەدەبىيات تارىخى) ناملىق كىتابى

ۋە "ديوان شعر" «دىۋانى شېئىر» ناملىق بىر شېئىرىي دىۋانى بار.

حقي (الشيخ إسماعيل): (ھەققى، شەيخ ئىسمائىل) (ھ 1063 ـ 1138 / م 1652 ـ 1725). ئوسمانىيلار دەۋرىدە ئۆتكەن ئالىم، شائىر، داڭلىق تەرىقەتچى. شەرقنى ئايلىنىپ، بورسادا تۇرۇپ قالغان ۋە جەلۋەتىيە تەرىقىتىنىڭ پېشۋاسى بولغان. ئۇنىڭ نۇرغۇنلىغان ئەسەرلىرى بار. قۇرئان كەرىم تەپسىرى "روح البيان" «روھۇل بايان»، جالالىدىن رۇمىنىڭ كىتابىنىڭ شەرھى "روح المثنوي" «روھۇل مەسنەۋى»، "فرح الروح" «فەرھۇررۇھ» (روھ خۇشاللىقى) ۋە "سلسلة طريقة جلواتية" «سىلسىلەتۇ تەرىقەتى جەلۋاتىيە» (جەلۋاتىيە تەرىقىتى) ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

الحلاّج، الحسين بن منصور: (ھەللاج، ھۈسەيىن ئىبنى مەنسۇر) (ھ 244 ـ 310 / م 858 ـ 924). مەشھۇر تەسەۋۋۇپچى. زىندىقلىق ۋە ھۇلۇل (بىر قىسىم ئەھلى تەسەۋۋۇپنىڭ قارىشى بولۇپ، بۇنىڭدا ئاللاھقا يېقىنلىشىپ ۋايىغا يەتكەن ئىنسان ئاللاھ بىلەن بىرلىشىپ بىر گەۋدە بولۇپ كېتىدۇ، دەپ قارايدىغان بىر خىل ئىدىيە) قارىشىدا بولدى دەپ قارىلىپ ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى بولۇپ، پەقەت «تاۋاسىن» ناملىق بىر ئەسىرىلا كېيىنكىلەرگە يېتىپ كەلگەن.

حلْف الفُضول: (ھىلفۇل فۇزۇل). خەيرىيەت ئويۇشمىسى. بۇ ئويۇشما جاھىلىيەت دەۋرىدە قۇرەيش قەبىلىسىدىكى بىرقانچە جەمەت ئوتتۇرىسىدا قۇرۇلغان بولۇپ، مەزلۇم خەلقلەرگە ياردەم بېرىش ۋە ئۆز ئارا مېھىر ـ شەپقەت يەتكۈزۈشكە ئەھدۇپەيمان تۈزۈشكەن.

الخُلَفاء: (ھۇلەفا). ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىكى ئوق مەركىزى دۆلەتلىرى. بۇلار گېرمانىيە، ئىتالىيە ۋە ياپونىيىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئەنگلىيە، فرانسىيە، ئامېرىكا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىبارەت ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرگە قارشى ئىتتىپاق تۈزگەن.

حَلِيمَةُ: (ھەلىمە). غەساسىنە پادىشاھى ھارىسىل ئەكبەرنىڭ قىزى. جاھىلىيەتتىكى مەشھۇر بىر كۈن «ھەلىمە كۈنى» دەپ شۇ ئايالنىڭ نامى بىلەن ئاتىلاتتى. بۇ مىلادىيە 554 ـ يىلىدىكى بىر ۋەقەگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇ ۋەقەدە غەساسىنىلەر خەيمىيىنلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان.

حَليمةُ السّعدية: (ھەلىمە سەئدىيە). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىنىكئانىسى، بەنى سەئىد ئىبنى بەكرى قەبىلىسىدىن ئىدى. ئۇنىڭغا دەۋەت يەتكۈزۈلگەنىدىن كېيىن، ئېرى بىلەن كېلىپ مۇسۇلمان بولغان.

الحَمَاسَةُ: (ھەماسە). قەھرىمانلىققا دائىر ئەرەب شېئىرلىرىنىڭ ئەڭ مەشھۇرلىرى توپلانغان بىرقانچە كىتابنىڭ ئورتاق نامى. ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇرلىرى: ئەبۇ تەممامنىڭ ھەماسىيسى، بۇھتۇرىينىڭ ھەماسىيسى ۋە ئىبنى شەجەرىينىڭ ھەماسىيسىدۇر.

حَمَاةُ: (ھەمات). سۈرىيىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئاسىي دەرياسى بويىغا جايلاشقان شەھەر. ھەمات رايونىنىڭ مەركىزى، بۇ شەھەر ئەبۇلپىدا شەھىرى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

الحَمْدانيُّ، علي بن عبد الله سيف الدولة: (ھەمدانى ئەلى ئىبنى ئابدۇللاھ

سەيفۇددەۋلە)، (ھ 303_357 / م 915_967) بىزانتىيە ئۇرۇشىدا ھەلەبتە ھەمدانىيلارغا ئەمىر بولغان. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئىلىم-پەن تازا گۈللەنگەن. مۇتەنەببىي، ئەبۇ فىراسىل ھەمەدانى ۋە پەيلاسوپ فارابىلار ئۇنىڭ ھوزۇرىدا يېتىلگەنىدى.

الحَمْدانيُّون: (ھەمدانىيۇن). ئەلەۋىي ئەرەب سۇلالىسى. بۇ سۇلالىنى ھەمدان ئىبنى ھەمدۇن قۇرغان. ھىجرىيە 279 (م 892)-يىلى مارىدىيىنى ئۆزىگە مەركەز قىلغان. كېيىن ھەلەبنى پايتەخت قىلىۋالغان. ھىجرىيە 381-يىلى (مىلادىيە 991-يىلى) فاتىمىلار تەرىپىدىن ئاغدۇرۇۋېتىلگەن.

حمزة بن حبيب (أبو عمارة): (ھەمزە ئىبنى ھەبىب، ئەبۇ ئەممارە) (ھ ?_156 / م ?_773). مەشھۇر ئون قارىيىنىڭ بىرى. ئۇ كۇفىدىن ئىراقتىكى ھەلۋان دېگەن يەرگە ياغ يۆتكەيدىغانلىقى ئۈچۈن "الزيات" «ئەززەييات» (ياغچى) دەپ ئاتالغان. ھەلۋاندا ۋاپات بولغان.

الحَمْراء: (ھەمرا). ئەندەلۇسنىڭ غەرناتە دېگەن جايىدىكى بەنى ئەھمەر ئەمىرلىرىدىن بىرىنىڭ قەسرى. ئۇ مىلادىيە 13-ئەسىردە سېلىنغان. ئۇ ئىسلام بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ مۆجىزە خاراكتېرلىك ئاجايىباتلىرىدىن دەپ قارىلىدۇ.

حمزة بن عبد المطلب: (ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب) (ھ ?_3 / م ?_625). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى، شۇنداقلا ئېمىلداش قېرىندىشى. بەدرى غازىتىدا شېھىت بولغان.

حمزة القرماني: (ھەمزە قەرەمانى) (ھ ?_871 / م ?_1466). دىنى ئىلىملاردا ئەتراپلىق مەلۇماتقا ئىگە زات بولۇپ، پۈتۈن ھاياتىنى ئوقۇ-ئوقۇتۇش ۋە پەتۋا بېرىش بىلەن ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ "تفسير البيضاوي" «تەفسىرۇل بەيزاۋى»غا يازغان بىر ھاشىيىسى بولۇپ، ئۆلىمالار ئىچىدە ئالقىشقا ئېرىشكەن.

حَمَّادٌ: الراوية، ابن أبي ليلى: (ھەمماد، راۋى ئىبنى ئەبۇ لەيلا) (ھ ?_156 / م ?_772). مەشھۇر ھېكايە يازغۇچىسى. كۇفىدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. جاھىلىيەتتىكى مۇئەللەقات شېئىرلىرىنى توپلىغان.

حَمورابي: (خامۇرابى) (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 1792_1750). بابىل ئىمپېراتورلۇقى پادىشاھلىرىنىڭ كاتتىسى. دۇنيادا ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە قانۇنى رەتكە سېلىش تۈزۈمىنى تۈنجى بولۇپ تۈزۈپ چىققان.

حميد الدين بن أفضل الدين: (ھەمىدۇددىن ئىبنى ئەفزەلۇددىن) (ھ ?_908 / م ?_1502). ئەقلىي ۋە نەقلىي بىلىملەرنى پۇختا ئىگىلىگەن پازىل ئۆلىما. بورسا شەھرىدە، كېيىن ئوسمانىيە خەلىپىلىكى دەۋرىدە قۇرۇلغان مەشھۇر سەككىز مەدرىسىنىڭ بىرىدە مۇدەررىس بولغان. سۇلتان مۇھەممەد خان ئۇنى قۇستەنتىنىيە شەھىرىنىڭ قازىلىقىغا تەيىنلىگەن. ئۇنىڭ "طوالع" «تەۋالىئ» ناملىق كىتابقا يازغان ھاشىيىسى ۋە "هداية" «ھىدايە»گە يازغان ھاشىيىسى بار.

حِمْيَرُ: (ھىميەر). قەدىمكى ئەرەب قەبىلىسى. ئۇلار يەمەندە ئولتۇراقلاشقان. سەبەئ دۆلىتى مۇنقەرىز بولغاندىن كېيىن زور بىر دۆلەت قۇرۇپ چىققان. ھەبەشلەرنى يەمەندىن قوغلىۋەتكەن. سەيىپ ئىبنى

زىيەزىن ئۇلارنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن پادىشاھىدۇر.

حَنْبَلٌ، الإمام أحمد بن حنبل: (ھەنبەل، ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل) (ھ 164 ـ 241 / م 780 ـ 855). فەقىھ، مۇھەددىس، كالامشۇناس. سۈننىي مەزھىپىگە تەۋە تۆت چوڭ تارماقنىڭ بىرى بولغان ھەنبەلىيە مەزھىپىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇ "المسند" «ئەلمۇسنەد» ناملىق ئوتتۇز مىڭدىن كۆپرەك ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر توپلام تۈزگەن. ئەقلىيچىلەرگە قارشى تۇرغان. «قۇرئان مەخلۇق» دېگەن مەسىلىدە مۇئتەزىلىلەرنىڭ پىكرىگە قارشى چىقىپ، دەسلەپتە خەلىپە مەئمۇن، كېيىن مۇئتەسىم دەۋرىدە باغدادتا زىندانغا تاشلىنىپ ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە دۇچار بولغان. كېيىنچە مۇتەۋەككىل ئۇنى قويۇپ بەرگەن.

الحنفية، محمد بن عليّ بن أبي طالب الهاشمي، القرشي (أبو القاسم): (مۇھەممەد ئىبنىلھەنەفىيە، مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبىل ھاشىمىل قۇرەشى، ئەبۇلقاسىم) (ھ 21 ـ 81 / م 642 ـ 700). ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپنىڭ ئايالى خەۋلە بىنتى جەئفەرىلھەنەفىيەدىن تۇغۇلغان ئوغلى. ھەزرىتى ھەسەن ۋە ھۈسەيىن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنىڭ ئانا باشقا بىر تۇغقىنى. ئۇ: «ھەسەن بىلەن ھۈسەيىن مەندىن ئەۋزەلرەك، لېكىن مەن ئۇلاردىن بىلىملىكرەك» دەيتتى. ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە تونۇلغان قەھرىمانلارنىڭ بىرى بولۇپ، بىلىمى، تەقۋادارلىقى ۋە تىنچلىق سۆيەرلىكى بىلەن تونۇلغان. ئەلەۋىي خانلىقىنىڭ قوللىغۇچىلىرى ھەسەن ۋە ھۈسەيىنلەرنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن بۇ زاتنى خەلىپە دەپ بەيئەت قىلغان. بۇ زات مەدىنىدە ماكانلاشقان ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

حنيفة، أبو حنيفة، نعمان بن ثابت: (ھەنىفە، ئەبۇ ھەنىفە، ئىمام ئەزەم. نوئمان ئىبنى سابىت ئىبنى زوتى) (ھ 80 ـ 150 / م 699 ـ 767). فەقىھ. ئىسلام دىنىدىكى تۆت مەزھەپنىڭ بىرى بولغان ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇمەۋىيلەر خەلىپىسى ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان دەۋرىدە كۇفىدە تۇغۇلغان. ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى شۇ جايدا ئۆتكۈزگەن. باغدادتا ۋاپات بولغان. ئەبۇ ھەنىفە تابىئىنلاردىن بولۇپ، ئەنەس ئىبنى مالىك، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەۋف، سەھل ئىبنى سەئىد سائىدى، ئامىر ئىبنى ۋائىلە قاتارلىق ساھابىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشكەن ۋە ئۇلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئەزەم كاتتا فەقىھ، زور ئالىم ۋە ماھىر ناتىق بولۇپ، ھەرقانداق قىيىن فىقھى مەسىلىلەرنى كۈچلۈك دەلىل پاكىتلار بىلەن بىر تەرەپ قىلاتتى. ئاۋۋال قۇرئان، ئاندىن رەسۇلۇللاھنىڭ ھەدىسلىرى، ئاندىن ساھابىلەرنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرى، ئاندىن ئىجمائ، قىياسلارغا ئاساسلىناتتى. ئىمام ئەزەم فىقھى مەسىلىلىرى ھەققىدە نۇرغۇن ئەسەر يازغان بولسىمۇ، ئەپسۇسلىنارلىقى بىزنىڭ دەۋرىمىزگە يېتىپ كېلەلمىگەن. تارىخشۇناسلار ئۇنىڭ "ألعلم والتعليم" «ئەلئىلمۇ ۋەتتەئلىيم» (ئىلىم ۋە ئۆگىنىش)، "كتاب الرد على القدرية" «كىتابۇررەددى ئەلەلقەدەرىيە» (قەدەرىيەلەرگە رەددىيە)، "الفقه الأكبر" «ئەلفىقھۇل ئەكبەر» (چوڭ فىقھى) قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. شۇنداقلا مۇھەممەد ئىبنى مەھمۇد خارەزمى ئىمام ئەبۇ ھەنىفە رىۋايەت قىلغان بارلىق ھەدىسلەرنى "ألمسند" «ئەلمۇسنەد» نامىدا 800 بەتلىك بىر توپلام قىلىپ چىققان

بولۇپ، ھىجرىيە 1326 ـ يىلى مىسىردا نەشر قىلىنغان. ئىمام ئەبۇ يۇسۇف ۋە ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن شەيبانى، زۇفەر ئىبنى ھۇزەيللەر ئىمام ئەزەمنىڭ ئەڭ مەشھۇر شاگىرتلىرىدۇر. ئىمام ئەبۇ يۇسۇفنىڭ "كتاب الاثار" «كىتابۇل ئاسار»، مۇھەممەد ئىبنى ھەسەننىڭ "ألاثار" «ئەلئاسار» ناملىق كىتابلىرىدا ئىمام ئەزەمنىڭ فىقھى پەتىۋالىرى ۋە خەۋەرلىرى خاتىرىلەنگەن.

حُنَيْنٌ: (ھۇنەين). مەككە بىلەن تائىف ئارىسىدىكى بىر ۋادا، بۇ يەردە مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار ئارىسىدا جەڭ بولغان. بۇ جەڭ مۇسۇلمانلارنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاخىرلاشقان.

حنين، ابن إسحاق: (ھۇنەين، ئىبنى ئىسھاق) (ھ 193 ـ 260 / م 808 ـ 873). تېۋىپ، تارىخشۇناس، تەرجىمان. ھىيەرەدە تۇغۇلغان. ئابباسىيلار دەۋرىدە باغدادتىكى «بەيتۇل ھىكمەت» كۇتۇپخانىسىنىڭ مەسئۇلى بولغان. "الأغذية" «ئەلئەغزىيە» (ئوزۇقلىنىش)، "المدخل في الطب" «ئەلمەدخەل فىتتىب» (ئىلمى تىبابەتتىن دەسلەپكى ساۋات) قاتارلىقلار ئۇنىڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىندۇر.

حَوَّاءُ: (ھەۋۋا). ئىنسانلارنىڭ ئانىسى، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى. قابىل ۋە ھابىلنى تۇغقان.

الحِيرةُ: (ھىيەرە). ئىراقنىڭ كۇفىگە يېقىن بىر شەھىرى. بۇ جاي لەخمىيىنلار پادىشاھلىقىنىڭ پايتەختى بولغان ۋە راسا گۈللەنگەن. بۇ شەھەر دۆلەتنىڭ سىياسىي، ھەربىي، ئىدېئولوگىيە ۋە بۈيۈك مەدەنىيەت مەركىزى ئىدى.

حياة الحيوان: (ھاياتۇل ھەيەۋان). مۇھەممەد دېمىيەرى يازغان ھايۋاناتلار توغرىسىدىكى كىتاب. ئەرەب ئەدەبىياتى تارىخىدا مۇشۇ ساھەدە يېزىلغان تۇنجى كىتاب. بۇ كىتاب ئەرەب ئەدەبىياتىغا دائىر كۆپلىگەن مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

حَيَّانٌ، أبو حيان التوحيدي، علي بن محمد: (ئەبۇ ھەييان تەۋھىدى، ئەلى ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 400 / م ؟ ـ 1010). ئەدىب، يازغۇچى، ئەھلى تەسەۋۋۇپ. مۇئتەزىلە ئېقىمىدىكى پەيلاسوپ. يېزىقچىلىقتا ئۆزگىچە ئۇسلۇبقا ئىگە ئىدى. "الإمتاع والمؤانسة" «ئەلئىمتىنائ ۋەلمۇئانەسە» (مەنپەئەت ۋە ئۈلپەت)، "المقابسات" «ئەلمۇقابەسات» (تەرمىلەر) ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدۇر.

خ

خارجة بن زيد: (خارىجە ئىبنى زەيد) (ھ ?ـ99 / م ?ـ717). تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن بولۇپ، مەشھۇر يەتتە فەقىھنىڭ بىرى.

الخازِنُ، عبد الرحمن المنصور أبو الفتح: (خازىن، ئابدۇراھمان مەنسۇر ئەبۇلفەتھى) (ھ ?ـ550 / م ?ـ1155). فىزىكا، ئاسترونومىيە، گېئومېتىرىيە ئالىمى. سۇ ۋە ھاۋادىكى نەرسىلەرنىڭ ئېغىرلىقىنى ئۆلچەيدىغان تارازىنى كەشپ قىلغان. "الزيج المعتبر السنجري" «ئەززەيجۇلمۇئتەبەرسسەنجەرىي» (ئاسترونومىيىلىك كالېندار)، "ميزان الحكمة" «مىزانۇل ھېكمە» (ھېكمەت تارازىسى) ناملىق كىتابلارنى يازغان. ئۇ ناھايىتى زاھىد، ئەخلاقلىق كىشى ئىدى.

الخَازِنُ، علي بن محمد: (خازىن ئەلى ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ?ـ741 / م ?ـ1341). شافىئىي مەزھىپىدىكى تەپسىرشۇناس، مۇھەددىس. باغدادتا تۇغۇلۇپ، ھەلەبتە ۋاپات بولغان. ئۇ خازىن نامى بىلەن مەشھۇر بولغان "لباب التأويل في معاني التنزيل" «لۇبابۇتتائۋىل فى مەئانىتتەنزىل» ناملىق تەپسىرنى يازغان.

خالد بن الوليد بن المغيرة المخزومي: (خالىد ئىبنى ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرە مەخزۇمى) (ھ ?ـ21 / م ?ـ642). ئەڭ مەشھۇر ئىسلام قوماندانى. ئوھۇد ئۇرۇشىدا مۇسۇلمانلارغا قارشى جەڭ قىلغان. ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىن مۇسۇلمان بولۇپ، مۇئتە ئۇرۇشىدا مۇجاھىدلار قاتارىدا ئۇرۇشقا چىققان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا «ئاللاھنىڭ قىلىچى» نامىنى بەرگەن. ئۇ مۇرتەدلەرگە ئۇرۇش ئاچقان، پارسلارنى بويسۇندۇرغان، ئاندىن سىۋادنى فەتھى قىلغان ۋە ھىرەلىكلەر بىلەن سۈلھى تۈزگەن، كېيىن شامغا يۈرۈش قىلىپ، يەرمۇك قاتارلىق نۇرغۇن جەڭلەردە رۇملار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان. ئۇ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە ۋاپات بولۇپ، ھىمس شەھرىدە دەپنە قىلىنغان.

خالد بن يزيد بن معاوية: (خالىد ئىبنى يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە) (ھ ?ـ85 / م ?ـ704). ئۇمەۋىيلار خەلىپىسى. ئىلىمگە بەك ھېرىسمەن بولغاچقا، ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىپ ئۈچ ئايدىن كېيىن خەلىپىلىكنى تاشلاپ مەرىپەت يولىغا كىرگەن. ئۇ تەرجىمە ئىشلىرىغا بەك ئەھمىيەت بەرگەن ۋە تىبابەت، خىمىيە ھەققىدە ئەسەر يازغان.

الخالدي، أحمد: (خالىدى، ئەھمەد) (ھ ?ـ1035 / م ?ـ1625). پەلەستىنلىك ئەدىب، تارىخشۇناس. سەفدە دېگەن جايدا تۇغۇلۇپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان، ھايات ۋاقتىدا شۇ جاينىڭ قازىسى بولغان.

الخالدي، روحي بن محمد ياسين: (خالىدى، روھىي ئىبنى مۇھەممەد ياسىن) (ھ 1281ـ1332 / م 1864ـ1913). پەلەستىنلىك

ئەدىب، تەتقىقاتچى، سىياسىيون. قۇددۇس شەھرىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. بوردودا ئوسمانىيلارنىڭ كونسۇلى بولغان، ئوسمانىيلار قانۇنى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن ئېچىلغان يىغىندا قۇددۇسنىڭ ۋەكىللىكىگە سايلانغان. ئۇنىڭ "علم الأدب عند الافرنج والعرب" «ئىلمۇلئەدەب ئىندەلئىفرەنجى ۋەلئەرەب» (فەرەڭ ۋە ئەرەبلەردە ئىلمى ئەدەبىيات)، "رحلة إلى الأندلس" «رىھلەتۇ ئىلەل ئەندەلۇس» (ئەندەلۇسقا سەپەر)، "المقدمة في المسألة الشرقية" «ئەلمۇقەددىمەتۇ فى مەسئەلەتىششەرقىييە» (شەرق مەسىلىسىگە مۇقەددىمە)، "تاريخ الصهيونية" «تارىخۇسسەھيۇنىيە» (يەھۇدىي قىساسچىلىرىنىڭ تارىخى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الخالديّان: الأخوان سعيد بن هاشم: (خالىدىيان، سەئىد ئىبنى ھاشىم) (ھ ?ـ371 / م ?ـ981) ۋە مۇھەممەد ئىبنى ھاشىم (ھ ?ـ380 / م ?ـ990). بۇ ئىككىسى قېرىنداش بولۇپ، ھەر ئىككىلىسى ئەدىب، شائىر ئىدى. بۇلار ئىراقتىكى مەۋسىل رايونىنىڭ خالىدىي كەنتىدىن. ئۇلار بىر مەزگىل سەيفۇددەۋلەنىڭ ھىمايىسىدە ياشىغان. ئۇلارنىڭ "حماسة الخالديين" «ھەماسەتۇل خالىدەين» دەپ مەشھۇر بولغان "الأشباه والنظائر" «ئەلئەشباھۇ ۋەننەزائىر»، "أخبار أبي تمام ومحاسن شعره" «ئەخبارۇ ئەبى تەممام ۋە مەھاسىنى شېئرىھى» (ئەبۇ تەممامنىڭ خەۋەرلىرى ۋە ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ بەدىئىي گۈزەللىكلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

خُبَيْبٌ بن عدي: (خۇبەيب ئىبنى ئەدىي) (ھ ?ـ3 / م ?ـ625). ئەنسارىي ساھابە، خەزرەج قەبىلىسىدىن. بەدر غازىتىغا قاتناشقان، ئۇرۇشتا مەككە مۇشرىكلىرىدىن ھارىس ئىبنى ئامىر ئىبنى نەۋفەلنى ئۆلتۈرگەن.

الختمية: (خەتمىيە). شازىلىيە تەرىقىتىنىڭ بىر شاخچە ئېقىمى بولۇپ، سۇدانغا تارالغان.

خديجة، بنت خويلد بن أسد: (خەدىچە، خەدىچە بىنتى خۇۋەيلىد ئىبنى ئەسەد) (م 556ـ620). رەسۇلۇللاھنىڭ تۇنجى ئايالى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئون بەش ياش چوڭ ئىدى. مەككىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. رەسۇلۇللاھ خەدىچىنىڭ سودا كارۋانلىرى قاتارىدا تىجارەتكە چىقىپ پايدا تېپىپ قايتقان، شۇ ۋاقىتتا رەسۇلۇللاھ يىگىرمە بەش ياشتا ئىدى. شۇ يىلى خەدىچىنى ئەمرىگە ئالغان. رەسۇلۇللاھنىڭ خەدىچىدىن قاسىم، ئابدۇللاھ، زەينەب، رۇقەييە، ئۇممۇ گۈلسۇم ۋە فاتىمەدىن ئىبارەت ئالتە پەرزەنتى بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيى نازىل بولۇپ دەۋەت باشلىغاندا، خەدىچە ئەڭ تۇنجى بولۇپ ئىمان ئېيتقان.

خِدَيْوي: (خىدەيۋ). بۇ پارسچە سۆز بولۇپ، پادىشاھ، ۋەزىر دېگەنلىك بولىدۇ. بەزى مۇسۇلمان ھۆكۈمدارلار مۇشۇ نام بىلەن ئاتالغان. ئوسمانىيە خاندانلىقىنىڭ سۇلتانى سۇلتان ئابدۇلئەزىز تۇنجى بولۇپ بۇ نامنى مىسىر ۋالىيسى ئىسمائىل پاشاغا بەرگەن. كېيىن مۇھەممەد ئەلىي سۇلالىسىدىكى بارلىق ھۆكۈمدارلارغا ئىشلىتىلگەن.

الخراج: (خىراج). مەشھۇر ئىمام ئەبۇ يۇسۇف قازى ئەنسارى (ھ ?ـ182 / م ?ـ798) يازغان ئىقتىساد (خىراج) ھەققىدىكى كىتاب. ئاپتور ئۇنى خەلىپە ھارۇن رەشىدنىڭ

بۇيرۇقى بىلەن يېزىپ چىققان. بۇ كىتابتا ئىسلام فىقھىسىنىڭ ئىسلام دىيارىدا ياشاۋاتقان غەيرىي مۇسۇلمانلارغا بەلگىلىگەن تېگىشلىك جىزىيلەر ھەققىدە توختالغان. سۇلەيمان قۇرەشى، قۇدامە ئىبنى جەئفەرلەرمۇ يەنە شۇ مەزمۇندىكى ئەسەرلەرنى يازغان.

خُراسان: (خۇراسان). ئاسىيادىكى قەدىمىي مەملىكەت. ھازىرقى شەرقىي شىمالىي ئىراندىكى نىيشاپۇرنى، شىمالىي ئافغانىستاندىكى ھىرات ۋە بەلخنى، تۈركمەنىستاندىكى مەرۋىنى كۆرسىتىدۇ.

الخراساني، الشيخ محمد كاظم: (خۇراسانى، شەيخ مۇھەممەد كازىم) (ھ 1255 ـ 1330 / م 1839 ـ 1911). جەئفەرىيە مەزھىپىدىكى فەقىھ. خۇراساننىڭ مەشھەدتە تۇغۇلۇپ، نەجەف شەھىرىدە ۋاپات بولغان. ئۆز دەۋرىكى شىئەلەرنىڭ پېشۋاسى ئىدى. ئۇنىڭ ئۇسۇلى فىقھى ھەققىدە يازغان "الكفاية" «ئەلكىفايە»، "القوائد الأصولية والفقهية" «ئەلقەۋائىدۇل ئۇسۇلىيەتى ۋەلفىقھىيە» (ئۇسۇلى فىقھى)، "تكملة التبصرة" «تەكمىلەتۇ تەبسىرە» (تەبسىرەگە تولۇقلىما) ناملىق كىتابلىرى بار.

الخراساني، ضحاك بن مزاحم الهلال (أبو القاسم): (خۇراسانى، زەھھاك ئىبنى مۇزاھىمىل ھىلال، ئەبۇلقاسىم) (ھ ?ـ 105 / م ?ـ 723). خۇراساندا ۋاپات بولغان. تابىئىنلاردىن، مەشھۇر مۇپەسسىر. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ مەدرىسىدە مۇدەررىسلىك قىلىۋاتقان مەزگىللەردە 3مىڭ ئوقۇغۇچىسى بولغان. تەپسىر ئەسەر ھەققىدە يازغان.

الخُراشيّ، الخرشي، محمد بن عبد الله: (خۇراشى، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ ?ـ 1101 / م ?ـ 1690). مالىكىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەيخى ئىدى. ئۇنىڭ مالىكىي فىقھىسى ھەققىدە خەلىلنىڭ "متن" «مەتىن» (تېكىست) ناملىق كىتابىغا يازغان "الشرح الكبير على متن الخليل" «ئەششەرھۇل كەبىر ئەلا مەتنىل خەلىل» ناملىق چوڭ شەرھىسى بار.

الخُرْطومُ: (خۇرتۇم). سۇدان دۆلىتىنىڭ پايتەختى. بۇ جاي ئاق دېڭىز ۋە زەڭگەر دېڭىز ئوتتۇرىسىدىكى لىسانغا جايلاشقان. بۇ شەھەرنى مۇھەممەد ئەلى پاشانىڭ دەۋرىدە مىسىرلىقلار بىنا قىلغان. مەھدى (ھ 1237 ـ 1303 / م 1821 ـ 1885) ھۆكۈمرانلىقىنى مۇشۇ يەرلەرگىچە كېڭەيتكەن. ئۇ مۇنبەت زېمىن بولۇپ، سودا ـ سانائەت ۋە دېھقانچىلىق مەركىزى.

الخُرَّمِيَّة: (خۇررەمىيە). بابەكىل خۇررەمى باشچىلىقىدىكى بىر مەزھەپ. ئۇلار: «ئەبۇ مۇسلىم خۇراسانى ئۆلمىگەن، ئۇ قايتىپ كېلىپ يەرشارىدا ئادالەتنى ئومۇملاشتۇرىدۇ» دەپ قارايدۇ.

خزرج: (خەزرەج). مەدىنىكى ئىككى چوڭ قەبىلىنىڭ بىرى. يەنە بىرسى ئەۋس. بۇ ئىككى قەبىلە مۇھاجىرلارنى ھىمايىسىگە ئېلىپ، مەدەت بەرگەن. بۇ ئىككى قەبىلە ئەنسارىلار دەپ ئاتالغان.

الخَصيب: (خەسىيب). ھارۇن رەشىد دەۋرىدىكى مىسىرنىڭ ئەمىرى. ئەبۇ نۇۋاس ئۇنى ماختاپ قەسىدە يازغان.

الخَصيب، الهِلال الخَصيب: (خەسىيب، ئەلھىلالىل خەسىيب). سۈرىيە، لىۋان، پەلەستىن، ئىئوردانىيە ۋە ئىراق زېمىنلىرىنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى.

الخضر: (خىزىر). مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ سەپەردىشى. قۇرئان كەرىمنىڭ سۈرە كەھفتىكى مۇنۇ ئايەتتە ئۇنىڭ نامى تىلغا ئېلىنغان. «ئۇ ئىككىسى بىلىقنى ئۇنتۇغان چوڭ تاشنىڭ يېنىدا بىزنىڭ بەندىلىرىمىزدىن چوڭ مەرھەمىتىمىزگە ئېرىشكەن ۋە بىزنىڭ ئۆزىمىزگە خاس ئىلمىمىزنى (ئىلمى غەيبىنى) بىلدۇرگەن بىر بەندىنى (خىزىر ئەلەيھىسسالامنى) ئۇچراتتى.» (قۇرئان كەرىم)

خضر بك بن جلال الدين: (خىزىر بېك ئىبنى جالالىدىن) (ھ ?-860 / م ?-1456). ئىلىمنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرىدە زامانىسىنىڭ يېگانىسى بولۇپ يېتىشكەن، نەزمىي ۋە نەسرىي ئەسەر يېزىشتا ئالاھىدە ئىستېداتقا ئىگە ئىدى. ئىلمىي مۇنازىرىلەردە مۇتلەق ئۈستۈنلۈك قازىنىپ، سۇلتان مۇھەممەدخاننىڭ ئالاھىدە ئىلتىپاتىغا ئېرىشكەن. قۇستەنتىيە فەتھى قىلىنغان چاغدا مۇھەممەدخان بۇ زاتنى شۇ جاينىڭ قازىلىقىغا تەيىنلىگەن. ئۇ "عقائد" «ئەقائىد» (ئاقائىد) ناملىق كىتابنى نەزملەشتۈرۈپ چىققان ۋە ئۇنىڭغا ئىلمىي كالامغا دائىر ئومۇمىي مەزمۇنلارنى كىرگۈزگەن. ئۇ "تفسير كشاف" «تەفسىر كەششاف»نىڭ شەرھىسىگە ھاشىيە يازغان. يەنە ئارۇز ۋەزنى ھەققىدە نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

الخَطّابِيُّ: عبد الكريم: (خەتتابىي، ئابدۇلكەرىم) (ھ 1300-1388 / م 1882-1963). ماراكەشتىكى قەبىلىلەرنىڭ ئاقساقىلى. ئۇ ئىسپانلارغا قارشى شىددەتلىك جەڭ قىلىپ، 1924-يىلى ئۇلارنى قوغلاپ چىقارغان.

الخَطّابِيَّةُ: (خەتتابىيە). ئەبۇ خەتتاب ئەسەدىيگە نىسبەت بېرىلىدىغان شىئە رافىزى تائىپىسى. ئۇلار: بىر ئەقىدىدىكى كىشىلەرنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەپ قارشى تەرەپتىكىلەرگە يالغان گۇۋاھلىق بەرسە دۇرۇس، دەپ قارايدۇ.

الخطيب البغدادي، أحمد بن علي، أبو بكر: (خەتىب، ئەلخەتىب باغدادى، ئەھمەد ئىبنى ئەلى، ئەبۇ بەكرى) (ھ ?-463 / م ?-1072). مۇھەددىس، تارىخشۇناس، ئۇسۇلشۇناس. شافىئىي مەزھىپىنىڭ ئەشئەرىيە ئېقىمىغا تەۋە. باغدادتا ياشاپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ھەدىس توپلاش مەقسىتىدە يۇرت كەزگەن. ئۇ نۇرغۇن ئەسەر يازغان بولۇپ، "تاريخ بغداد" «تارىخۇ بەغداد» (باغداد تارىخى)، "الكفاية في معرفة علم الرواية" «ئەلكىفايە فىي مەئرىفەتى ئىلمىررىۋايە» (ھەدىس رىۋايەت قىلىش ئىلمى توغرىسىدا) لار ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر قىسمىدۇر.

خفاجة، بنو خفاجة: (خەفاجە، بەنۇ خەفاجە). ئەرەب قەبىلىسى بولۇپ، ھەۋازىن ئۇرۇقىدىن ئىدى. ئۇلار مەدىنىدىن ئىراق چېگرىلىرىغىچە تارقاق ئولتۇراقلاشقان. ئۇلارنىڭ ئادەملىرى ھاجىلارنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشقا ئادەتلەنگەچكە، ئۇمەۋىيلار ئۇلارنى قىرىپ تاشلىغان.

الخَفَجِيُّ: (خەفەجى). كۇۋەيتنىڭ شىمالىدىكى ئىراق چېگرىسىغا جايلاشقان شەھەر.

خَلَفٌ الأحمر، أبو محرز بن حيان: (خەلەف خەلەفۇلئەھمەر، ئەبۇ مىھرەز ئىبنى ھەييان) (ھ ?-180 / م ?-796). بەسرەلىك شائىر، ئەدىب، ئوبزورچى. ئەسمەئىينىڭ ئۇستازى. ئۇ ناھايىتى زىرەك بولۇپ ئەرەبلەرنىڭ

ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئەھۋاللىرىنى تولۇق بىلەتتى. نۇرغۇن ئىلىم ئەھلىلىرى "لامية العربية" «لامىيەتۇل ئەرەب» ناملىق قەسىدىنى مۇشۇ زات يازغان دەپ قارايدۇ. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى ۋە "مقدمة في النحو" «مۇقەددىمەتۇ فىننەھۋى» (گىراماتىكىدىن دەسلەپكى ساۋات) ناملىق بىر كىتابى بار.

الخلفاء الراشدون: (خۇلەفائى راشىدىن) (توغرا يولدىكى خەلىپىلەر، يەنى چاھارىيارلار ـ ئەبۇبەكرى، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبتىن ئىبارەت تۆت خەلىپە). ئۇلار جەننەت بىلەن بېشارەت بېرىلگەنلەردىن ئىدى. ئۇلارنىڭ خەلىپىلىك دەۋرى راشىدىينلار (توغرا يولدا ماڭغۇچىلار) زامانى دەپ ئاتىلىدۇ. بەزى تارىخشۇناسلار ئۆمەۋىيلار خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنى توغرا يولدىكى خەلىپىلەرنىڭ بەشىنچىسى دەپ قارايدۇ.

خِلِّكَان، ابن خِلِّكان، أحمد بن محمد البرمكي: (خىللىكان، ئىبنى خىللىكان، ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد بەرمەكى) (ھ 608ـ682 / م 1211ـ1282). تارىخشۇناس ۋە تەرجىمىھال يازغۇچىسى. ئىراقنىڭ ئىربىيل دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ نەسەبى بەرمەكىيلەرگە تۇتىشىدۇ. سۇرىيە ۋە مىسىردا ياشىغان ۋە شۇ جايلارنىڭ قازىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. ئۇنىڭ "وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان" «ۋەفىياتۇل ئەئيان ۋە ئەنبائۇ ئەبنائىززامان» ناملىق بىر ئەسىرى بار. بۇ ئەسەر ئەرەب تىلىدىكى ئەڭ مەشھۇر تارىخىي تەرجىمىھال قامۇسى ھېسابلىنىدۇ.

الخليل: (خەلىل). پەلەستىندىكى ئۇلۇغ ھەزرىتى ئىبراھىم جايلاشقان شەھەر بولۇپ، قۇددۇسنىڭ غەربىي جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا ئەھلىسسەلىپلەر ۋە موغۇللار تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغان. ھازىر ئىسرائىلىيىنىڭ ئىشغالىيىتىدە.

الخليل، بن أحمد الفراهيدي الأزدي: (خەلىل، خەلىل ئىبنى ئەھمەد) (ھ 170?ـ/ م 786?ـ). مەشھۇر تىلشۇناس، ئوممانىدا تۇغۇلۇپ، بەسرەدە ۋاپات بولغان. ئەبۇ ئەلا ئىبنى ئەممەردىن ئىلىم ئۆگەنگەن. سىبۋەيە، ئەسمەئىي ۋە نەزىر ئىبنى شۇمەيلىلەر ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدۇر. داڭلىق گىراماتىكشۇناس بولۇپ، «ئارۇز» ۋەزنىگە ئاساس سالغان. تۇنجى لۇغەت كىتابى "العين" «ئەلئەين» مۇشۇ زاتنىڭ ئەسىرىدۇر.

الخندق: (خەندەق) (ھ 5 / م 627). ئەبۇ سۇفيانىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئون مىڭ مۇشرىك ۋە يەھۇدىي مەدىنە مۇنەۋۋەرەنى مۇھاسىرىگە ئېلىۋالغان. ساھابە سەلمان پارسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مەدىنىنىڭ ئەتراپىغا خەندەك كولاپ، شۇ ئارقىلىق مۇھاسىرىدىن چىقىپ كېتىش تەكلىپىنى بەرگەن. ئۇلار مۇشۇ ئۇسۇل ئارقىلىق مۇھاسىرىدىن ئامان ـ ئېسەن چىقىپ كەتكەن، بۇ قېتىمقى ئۇرۇش تارىختا خەندەك ئۇرۇشى دەپ ئاتالغان.

الخوارج: (خاۋارىج). ھىجرىيە 37 (م 657)ـ يىلدىكى سىففىين ئۇرۇشىدىن كېيىن خەلىپە ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپقا ئىتائەت قىلىشتىن باش تارتقان پىرقە. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سىففىين ئۇرۇشىنى سۈلھى بىلەن ئاياغلاشتۇرۇشقا قوشۇلغانلىقتىن، بىر تۈركۈم كىشىلەر ئەلىگە قارشى چىققان. ئۇلار خەۋارىج دەپ ئاتالغان. ئۇلار كۇفىغا يېقىن ھەرۇرا دېگەن جايغا توپلانغان، باغدادقا يېقىن نەھراۋان دېگەن جايدا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلار بىلەن قاتتىق جەڭ

قىلىپ ئۇلارنى تارمار قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ تويى پىتراپ كەتكەن. ئۇلارنىڭ بىرى بولغان ئابدۇراھمان ئىبنى مۇلجەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى سۇيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئۇلارنىڭ مەشھۇر باشلامچىلىرى زەھھاك ئىبنى قەيس شەيبانى، قەتەرى ئىبنى فۇجائە؛ مەشھۇر شائىرلىرى ئىمران ئىبنى ھىتتان، تەرىماھ ئىبنى ھەكىملەردۇر. ئۇلار نۇرغۇن پىرقىلەرگە پارچىلىنىپ كەتكەن بولۇپ، ئاساسلىقى ئىبازىيە، ئەزارىقە پىرقىلىرىدۇر. ئۇلارنىڭ دەۋىتى ئافرىقىدىكى بەربەرلەر ئارىسىدا كەڭرى تارالغان. ئۇلاردىن رۇستەمى ئىبازىيە سۇلالىسى ئۆز ۋاقتىدا ماراكەشتە ھۆكۈمرانلىق قىلغان.

خوارزم: (خەۋارەزىم). ئۆزبېكىستاندىكى بىر رايون. بۇ جاي ئوتتۇرا ئەسىرلەردە مەشھۇر بولغان. ئاھالىسى مىلادىيە سەككىزىنچى ئەسىردە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان.

الخُوَارَزْمي، محمد بن أحمد الكاتب: (خەۋارەزمىي، مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد كاتىب) (ھ ?_387 / م ?_997). ئۇ تۈرلۈك ئىلىم ۋە ئىلمىي تەتقىقاتلار بىلەن شۇغۇللانغان، تۇنجى ئەرەبچە ئېنسىكلوپېدىيە "مفاتيح العلوم" «مەفاتىھۇل ئۇلۇم» (ئىلىملەرنىڭ ئاچقۇچى) ناملىق قامۇسنى تۈزگەن.

الخُوَارَزْمي، محمد بن موسى: (خەۋارەزمىي، مۇھەممەد ئىبنى مۇسا) (ھ ?_235 / م ?_849). ماتېماتىك، ئاسترونوم. باغدادتا ياشىغان. خەلىپە مەئمۇننىڭ ئاسترونوملىرىدىن ئىدى. ئۇنىڭ "الجبر والمقابلة" «ئەلجەبرۇ ۋەلمۇقابەلە» ناملىق ئەسىرى بار.

الخَوَرْنَقُ: (خەۋەرنەق). نوئمان خوجىسى ساسانىي ئۈچۈن بىنا قىلدۇرغان قەسىر بولۇپ، ئۇنى رۇملۇق بىناكار سىنىممار لايىھىلىگەن. بۇ قەسىر كاتتا ھەم ھەشەمەتلىك بولۇپ، جايلاشقان ئورنىمۇ بەك مەنزىرىلىك ئىدى. شائىرلار ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى كۈيلىشەتتى.

الخُوري، بشارة: (خۇرىي، بىشارە) (ھ 1302_1388 / م 1885_1967). لىۋانلىق مەشھۇر شائىر. ئۇ «كىچىك ئەختەل»، «ئىشق مۇھەببەت شائىرى» دەپ ئاتالغان. ئۇنىڭ نەشر قىلىنغان بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

خُوري، رئيف: (خۇرىي، رەئىف) (ھ 1332_1387 / م 1913_1967). لىۋانلىق ئەدىب، ئوبزورچى، مۇتەپەككۇر.

خُوري، رشيد سليم: (خۇرىي، رەشىد سەلىم) (ھ 1305_1404 / م 1887_1984). لىۋاندا تۇغۇلۇپ برازىلىيىگە كۆچۈپ بارغان. قەرۋى شائىرى دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭ بىرقانچە شېئىر توپلاملىرى بار.

الخُوري، فارس: (خۇرىي، پارس) (ھ 1294_1382 / م 1877_1962). سۈرىيىلىك سىياسىيون، مۇتەپەككۇر. ئۇ بىرقانچە قېتىم سۈرىيە ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى بولغان. دەمەشقتىكى ئەرەب تىل جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. ئۇنىڭ "الموجز في علم المالية" «ئەلمۇجىز فى ئىلمىل مالىيە» (ئىقتىسادشۇناسلىق ھەققىدە قىسقىچە بايان)، "وقائع الحرب الروسية اليابانية" «ۋەقائىئۇل ھەرىبىررۇسىيەتىل يابانىيە» (روسىيە ۋە

ياپونىيە ئۇرۇش ۋەقەلىكلىرى) ناملىق كىتابلىرى بار. ئۇ لىۋاننىڭ كەفىير دېگەن يېرىدە تۇغۇلۇپ، دەمەشقتە ۋاپات بولغان.

خولة، بنت الأزور: (خەۋلە، بىنتىل ئەزۋەر) (ھ ?-35 / م ?-655). كىنىدە قەبىلىلىك پارس شائىرە. ئۇ قېرىندىشى زەررار ئىبنى ئەزۋەر بىلەن شام فەتھىسىگە قاتناشقان. دۈشمەنلەرنىڭ قولىغا ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىپ، كېيىن ئازاد قىلىنغان. ئۇ پەخىرلىنىش مەزمۇنىدىكى شېئىرلىرى بىلەن شۆھرەت قازانغان.

الخولي، أمين: (خەۋلىي، ئەمىن) (ھ 1313-1386 / م 1895-1966). مىسىرلىق ئوبزورچى، ئەدىب، بالاغەتشۇناس ۋە گرامماتىكىشۇناس. "الأمناء" «ئەلئۇمەنا» ئېقىمىنىڭ ئاساس سالغۇچىسى. بۇ ئېقىم سەنئەت ۋە تۇرمۇش (تۇرمۇشنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە سەنئەت تۈسى بېرىش) شوئارىنى كۆتۈرۈپ چىققان.

خَيْبَر: (خەيبەر). مەدىنىنىڭ شەرقىدىكى ھىجازغا جايلاشقان بىر ۋاھە. بۇرۇن بۇ يەرنىڭ كۆپىنچە ئاھالىسى يەھۇدىي بولۇپ، ھىجرىيە 7-يىلى (مىلادىيە 628-يىلى) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ يەرنى فەتھى قىلغاندا، ئۇلارغا جىزيە بەلگىلىگەن. ئۇلار ھىيلە-مىكىر ئىشلەتكەنلىكتىن، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى پالىۋەتكەن.

الخيزران: (خەيزۇران) (ھ ?-173 / م ?-798). يۇقىرى مەلۇماتلىق قىز بولۇپ، ئاباسىي خەلىپىسى مەھدىگە ياتلىق بولغان ۋە ئۇنىڭغا ھادىي، رەشىد ئىسىملىك ئىككى ئوغۇل تۇغۇپ بەرگەن. ئېرى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ ئوغلى ھادىينىڭ دەۋرىدە دۆلەتنىڭ ئاساسلىق ئىشلىرىنى ئۆزى باشقۇرغان. ئوغلى رەشىدنىڭ دەۋرىدە باغدادتا ۋاپات بولغان.

الخيّام أبو الفتح، عمر: (خەييام ئەبۇلفەتھى، ئۆمەر) (ھ ?-527 / م ?-132). ئىرانلىق پەيلاسوپ. شائىر، ماتېماتىك ۋەئاسترونوم. ئۇنىڭ ھاياتلىق ۋە كائىنات ھەققىدە ھېكمەتلىك رۇبائىيلىرى بار. ئۇنىڭ نامى غەرب دۇنياسىغا ناھايىتى تونۇشلۇق. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىرقانچە تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان. بۇنىڭ ئىچىدە "الصافي النجفي" «ئەسسافىننەجەفى» (سافىي نەجەفىي)، "البستاني" «ئەلبوستانى» (بوستانىي)، "أحمد رامي" «ئەھمەد رامىي» نىڭ ئەرەبچە تەرجىمىلىرى مەشھۇر.

د

دائِرَةُ المَعَارِف: (دائىرەتۇلمائارىف). بۇترۇس بوستانىي يازغان، سەلىم بوستانىي بەزى جايلىرىغا تولۇقلىما بەرگەن ۋە ئاتا ـ ئانىسى نەسىب، نەجىبلەر سۇلەيمان بوستانى بىلەن بىرلىكتە نەشر قىلدۇرغان ئېنسىكلوپېدىك ئەسەر.

دائِرَةُ المَعَارِفِ الإسْلاَمِيَّة: (دائىرەتۇلمائارىفىل ئىسلامىيە). بىر قىسىم شەرقشۇناسلار تۈزۈپ چىققان ئىسلام ئېنسىكلوپېدىيىسى. ئۇنى ھىجرىيە 1332 ـ 1357 (م 1913 ـ 1938) ـ يىللاردا لىيدۇندىكى بىرىل نەشرىياتى نەشر قىلغان. ئۇنىڭ ئىنگلىزچە، فرانسۇزچە، گېرمانچە نۇسخالىرى بار. ئۇنىڭ بىر قىسمى ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلىنغان.

دائرة معارف القرن العشرين: (دائىرەتۇ مائارىفىل قەرنىل ئىشرىين) 20 ـ ئەسىر ئېنسىكلوپېدىيىسى. مۇھەممەد فەرىد ۋەجدى تۈزگەن يىگىرمە توملۇق كىتاب. ئۇ ھىجرىيە 1355 (م 1936) ـ يىلى مىسىردا نەشر قىلىنغان.

الدّارُ البَيْضَاءُ: (دارۇلبەيزا). ماراكەشتىكى چوڭ پورت شەھىرى ۋە مۇھىم سودا مەركىزى. بۇ جاي ماراكەشنىڭ ئىقتىسادىي مەركىزى بولۇپ، ئاتلانتىك ئوكيان ساھىلىغا جايلاشقان.

دارُ السّلاَم: (دارۇسسالام). تانزانىيىنىڭ پايتەختى ۋە شۇ جايدىكى ئەڭ چوڭ پورت. ئۇ ھىندى ئوكيان ساھىلىغا جايلاشقان.

دارُ العِلْم: (دارۇلئىلىم). 1. ئىسلام ئەللىرىدە تەسىس قىلىنغان بىرقانچە كۇتۇپخانىنىڭ ئورتاق ئاتىلىشى.

2. باغدادتىكى بۇۋەيھىيلار سۇلالىسى تەسىس قىلغان دارۇلئىلىم كۇتۇپخانىسى.

3. قاھىرەدىكى فاتىمىيە خەلىپىسى ھاكىم بىئەمرىللا تەسىس قىلغان فاتىمىيە دارۇلئىلىم كۇتۇپخانىسى.

دار قطني، علي بن عمر بن أحمد البغدادي الشافعي (أبو الحسن): (دار قۇتنى، ئەلى ئىبنى ئۇمەر ئىبنى ئەھمەدىل بەغدادىششافىئىي، ئەبۇلھەسەن) (ھ 306 ـ 385 / م 919 ـ 995). مەشھۇر ھەدىسشۇناس، باغدادتا تۇغۇلغان ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغان. "السنن" «ئەسسۇنەن»، "العلل الواردة في الأحاديث النبوية" «ئەلئىلەلۇل ۋارىدە فى ئەھادىسى نەبەۋىيە»، "المجتبى" «ئەلمۇجتەبا»، "المختلف والمعتلف" «ئەلمۇختەلەف ۋەلئۇئتەلەف» ۋە "الضعفاء" «ئەززۇئەفا» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

دار الكتب الظاهِرِيَّة: (دارۇلكۇتۇبۇز زاھىرىيە). دەمەشقتىكى زاھىرىيە

كۇتۇپخانىسى. ئۇ ئالجىرىيىلىك شەيخ زاھىرىلجەزائىرىيغا نىسبەت بېرىلىپ، شۇنداق ئاتالغان.

دارُ الكُتُبِ المِصْرِيَّة: (دارۇلكۇتۇبۇل مىسرىيە). مىسىر كۇتۇپخانىسى. مىلادىيە 1870 ـ يىلى قۇرۇلغان.

دارُ النَّدْوَةِ: (دارۇننەدۋە). جاھىلىيەت دەۋرىدە بەيتۇللاھ «دارۇننەدۋە» (مەجلىسخانا) دېيىلەتتى. چۈنكى قۇرەيشلەر ئۆز ئىشلىرىنى مۇزاكىرە قىلىش ئۈچۈن شۇ يەرگە يىغىلاتتى. بۇ يىغىلىشقا قىرىق ياشقا توشمىغانلار قاتنىشالمايتتى.

الدارِمِيّ، ابو محمد عبد الله تميمي: (دارىمى، ئەبۇ مۇھەممەد ئابدۇللاھ تەمىمى) (ھ ؟ـ 255 / م ؟ـ 869). ئىشەنچلىك مۇھەددىس. ئۇ "السنن الدارمي" «ئەسسۇنەنى دارىمى» دەپ تونۇلغان مەشھۇر ھەدىس توپلىمىنى تۈزۈپ چىققان.

داكَّا: (داككا). بېنگال دۆلىتىنىڭ پايتەختى، ئەڭ مۇھىم سودا مەركىزى.

الدّانِي، أبو عمرو عثمان بن سعيد بن عثمان: (دانى، ئەبۇ ئەمرى ئوسمان ئىبنى سەئىد ئىبنى ئوسمان) (ھ 372 ـ 445 / م 982 ـ 1053). مالىكي مەزھىپىدىكى فەقىھ، قۇرتۇبەدە تۇغۇلۇپ، دانىيەدە ۋاپات بولغان. قىرائەت ۋە ھەدىس ساھەسىدە يېتىشكەن كاتتا ئالىم. ئۇنىڭ يازغان ئەسەرلىرى يۈزدىن ئاشىدۇ. "التيسير في القراءات السبع" «ئەتتەيسىر فىل قىرائاتىسسەبئى» (يەتتە قىرائەت توغرىسىدا) ناملىق كىتابى مەشھۇردۇر.

داوُد: (داۋۇد). (مىلادىيىدىن ئىلگىرىكى ؟ـ 970) داۋۇد ئەلەيھىسسالام بەنى ئىسرائىل قوۋمىغا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن. ئاللاھ ئۇنىڭغا تۆت ساماۋى كىتابنىڭ بىرى بولغان زەبۇرنى نازىل قىلغان. زەبۇر قەسىدىلەردىن ئىبارەت بولۇپ، ئاللاھنى ئۇلۇغلاشنى ۋە ئاللاھقا بولغان ھەمدۇ سانالارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. داۋۇد ئەلەيھىسسالام خۇش ئاۋازلىق كىشى بولۇپ، ئۆزىنىڭ يېقىملىق ئاۋازى بىلەن زەبۇرنى تىلاۋەت قىلىپ، كىشىلەرنىڭ دىلىنى ئېرىتىۋېتەتتى. ھەتتا قۇشلارمۇ ۋە تاغلارمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە تەسبىھ ئېيتىپ ئەكس سادا قايتۇراتتى. ئاللاھ داۋۇد ئەلەيھىسسالامغا تۆمۈر تاۋلاشنى بىلدۈرگەن بولۇپ، داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ قولىدا تۆمۈر يۇمشاپ خېمىردەك بولۇپ كېتەتتى. داۋۇد ئەلەيھىسسالام ئۇرۇش ئۈچۈن تۆمۈر كىيىملەرنى ياسايتتى. ئىبنى جەرىرنىڭ رىۋايىتىگە قارىغاندا، داۋۇد ئەلەيھىسسالام 100 يىل ئۆمۈر كۆرگەن.

داود بن الإصفهاني: (داۋۇد ئىبنى ئىسفاھانى): (ھ 201 ـ 270 / م 816 ـ 883). مۇستەقىل پىكىرگە ئىگە مۇجتەھىد. كىچىكىدىلا ئىلىم تەھسىل قىلىشقا كىرىشكەن. فىقھى ھەققىدە ناھايىتى نۇرغۇن كىتاب يازغان بولۇپ، ئون سەككىز مىڭ سەھىپىگە يېتەتتى. بۇ زات دەرس سۆزلىگەن سورۇندا تۆت يۈزچە شاگىرت بولاتتى.

داوود بن عمر الأنطاكي: (داۋۇد ئىبنى ئۆمەر ئەنتاكى) (ھ ؟ـ 1008 / م ؟ـ 1599). ئالىم، ھۆكۈما تېۋىپ، ئەدىب. ئەنتاكىيىدە تۇغۇلۇپ، مەككىدە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر كىتابلىرىدىن تېبابەتكە دائىر يازغان "تذكرة أولي الألباب والجامع للعجب العجاب" «تەزكىرەتۇ ئۇلىل ئەلباب ۋەلجامىئۇ لىلئەجەبىل ئۇجاب» (ئەقىل ئىگىلىرىگە ئەسلەتمە ۋە ئاجايىباتلار) (قىسقارتىلىپ

"تذكرة داود" (داۋۇد تەزكىرىسى) دېيىلىدۇ) ناملىق ئەسىرى بار.

دُبَــيّ: (دۇبەي). 1. ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىسى ئەمىرلىكلىرىدىن بىرى. 2. دۇبەي ئەمىرلىكىنىڭ پايتەختى.

دِجْلَــةُ: (دىجلە). تۈركىيىدىن باشلىنىدىغان بىر دەريا. ئۇ ئىراقتىكى مەۋسىل ۋە باغدادتىن ئۆتۈپ، ئەرەب قىرغىقىدىكى فۇرات دەرياسىغا قوشۇلىدۇ.

دحية الكلبي: (دىھيەتۇل كەلبى) (ھ ؟ـ 45 / م ؟ـ 665). ساھابىلەردىن بولۇپ، رەسۇلۇللاھنىڭ قەيسەرگە ئەۋەتكەن ئەلچىسى.

دُرْمَــان، أم درمــان: (دۇرمان ئۇممۇ دورمان). سۇداندىكى مۇھىم سودا شەھىرى. پايتەخت خارتۇمغا چېگرىلىنىدۇ.

دريد بن الصمة: (دۇرەيد ئىبنى سۇممە) (م ؟ـ 630). جاھىلىيەت شائىرى. ھەۋازىن قەبىلىسىدىن بولغان چەۋەنداز، مۇسۇلمانلارغا قارشى جەڭ قىلىپ ھۆنەين غازىتىدا ئۆلتۈرۈلگەن.

دسوقي، إبراهيم الدسوقي: (دۇسۇقىي، ئىبراھىم دۇسۇقىي) (ھ 633ـ 637 / م 1235ـ 1277). ئەھلى تەرىقەت بولۇپ، كارامەتلەر ۋە ئادەتتىن تاشقىرى ئىشلار ئۇنىڭغا نىسبەت بېرىلىدۇ. ئۇ مىسىردىكى دۇسۇقىي شەھىرىدىن.

دعبل، بن علي: (دىئبەل، ئىبنى ئەلى) (ھ 148ـ 246 / م 765ـ 860). كۇفىلىق ساتىرىك شائىر. مۇسلىم ئىبنى ۋەلىدكە قارشى چىقىپ، رەشىد بىلەن مۇناسىۋەت باغلىغان. ئابباسىيلارنى ھەجۋىي قىلىپ شېئىر يازغان. ئۇنىڭ شائىرلار ھەققىدە يېزىلغان "كتاب الشعراء" «كىتابۇششۇئەرا» ناملىق كىتابى بار.

دَلْهــي، دَهْلــي: (دەلھىي (دېھلى)). ھىندىستاننىڭ شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان قەدىمىي شەھەر. ئۇ كونا دېھلى ۋە يېڭى دېھلى دەپ ئىككىگە بۆلۈنگەن. 1947ـ يىلى ھىندىستان مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن يېڭى دېھلى ھىندىستان دۆلىتىنىڭ پايتەختى بولغان.

دِمَــشْقُ: (دىمەشق). سۈرىيىنىڭ پايتەختى. شام سەھراسى ئەتراپىدىكى بەردا دەرياسى بويىغا جايلاشقان. ئۇمەۋىيلەر سۇلالىسىنىڭ پايتەختى بولغان، ئۇمەۋىي جامەسى ۋە سالاھىددىن ئەييۇبىي مازىرى ئۇ يەردىكى ئەڭ مۇھىم يادىكارلىقلاردۇر.

الــدَّمَّام: (دەممام). سەئۇدىي ئەرەبىستاندىكى پورت شەھىرى. ئەرەب قولتۇقى بويىدا. ئۇ ئەھسا رايونىنىڭ مەركىزى بولۇپ، نېفىت ئېچىلغاندىن كېيىن زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان.

دِمْيَاط: (دىميات). مىسىردىكى ساھىل شەھىرى، ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى دەۋرىدە ئۇنىڭ نامى چىققان.

الدّميري (محمد بن موسى): (ددىمىيەرى، مۇھەممەد ئىبنى مۇسا) (ھ 742ـ 808 / م 1341ـ 1405). مىسىرلىق ئالىم. ئۇنىڭ "حياة الحيوان" «ھەياتۇل ھەيۋان» (جانلىقلار ھاياتى) ناملىق ئەسىرى مەشھۇر. بۇ كىتاب ئەرەب ئەدەبىياتى تارىخىدا مۇشۇ مەزمۇندا يېزىلغان ئەسەرلەرنىڭ تۇنجىسى ھېسابلىنىدۇ.

دِنْشُواي: (دىنشۋاي). مىسىر مەنۇفىيە ئۆلكىسىدىكى بىر شەھەر. ئەنگلىيە مۇستەملىكىسى دەۋرىدە مەشھۇر دىنشۋاي ۋەقەسى يۈز بېرىپ، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ بېشىغا چىققان.

دُنْقُلَة: (دۇنقۇلە). نىل دەرياسى بويىغا جايلاشقان، شىمالىي سۇدان تەۋەلىكىدىكى بىر شەھەر. خورما مەھسۇلاتى ۋە مۇنبەت زېمىنى بىلەن مەشھۇر.

الـدَّهْنَاء: (دەھنا). سەئۇدىي ئەرەبىستاننىڭ شەرقىي قىسمىدىكى بىر سەھرا. ئۇ يەر شىمالىي چوڭ قۇرۇقلۇقتىن جەنۇبىي قۇرۇقلۇققا سوزۇلۇپ، ھىلال ئاي شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ.

دُوزِي، رينھارت: (دوزى، رىنھارت) (ھ 1236ـ1302 / م 1820ـ1884). گوللاندىيىلىك شەرقشۇناس. ئەسلى فرانسۇز مىللىتىدىن. ئەرەب تىلىغا پىششىقلىقى بىلەن مەشھۇر بولغان. مۇھىم ئەسەرلىرىدىن "تكملة المعاجم العربية" «تەكمىلەتۇل مەئاجىمىل ئەرەبىيە» (ئەرەبچە لۇغەتلەرگە تولۇقلىما) ۋە "معجم الملابس العربية" مۇئجەمۇل مەلابىسىل ئەرەبىيە» (ئەرەبچە كىيىم-كېچەكلەر لۇغىتى) قاتارلىقلار بار.

دومة الجندل: (دەۋمەتۇل جەندەل). سەئۇدىيىدىكى بىر بوستانلىق. سەففىين ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى ۋە ئەمرى ئىبنى ئاس ھەزرىتى ئەلى بىلەن مۇئاۋىيىنىڭ تالاش-تارتىشى ئۈستۈرىسىدا كېسىم چىقارغۇچى سۆپىتىدە ئۈتتۇرىغا چىقىپ ئۇچراشقان يەر.

الـدَّوَّانِيّ (جـلال الـدين): (دەۋانى، جالالۇددىن) (ھ 830ـ908 / م 1427ـ1502). ئىرانلىق ئالىم. شىرازدا ئولتۇراقلاشقان. پارس رايونىنىڭ قازىلىقىنى ئۆتىگەن. ئەرەب ۋە پارس تىللىرىدا ئەسەر يازغان. ئۇنىڭ پەلسەپە، ئەدەبىيات ۋە تەسەۋۋۇپ توغرىسىدا يېزىلغان شەرھ كىتابلىرى بار. "حاشية على شرح القوشجي" «ھاشىيەتۇ ئەلا شەرھىل قۇشجى»، "أفعال العباد" «ئەفئالۇل ئىباد»، "حاشية على تحرير القواعد المنطقية" «ھاشىيەتۇ ئەلا تەھرىيرىل قەۋائىد»، "شرح العقائد العضدية" «شەرھۇل ئەقائىدىل ئۇزدىيە»، "شرح تهذيب المنطق" «شەرھى تەھزىبىل مەنتىق» ۋە "شرح هياكل النور " «شەرھى ھەياكىلىننۇر» قاتارلىقلار شۇ ئەسەرلەرنىڭ بىر قىسمىدۇر.

دي بور: (دي بور) (ھ ؟ـ1361 / م ؟ـ1942). گوللاندىيىلىك شەرقشۇناس، ئەرەب ئەدەبىياتىنى ئۆگەنگەن. ئىسلام پەلسەپىسىدە مۇتەخەسسىس بولغان.

دي ساسي، انطوان: (دى ساسي، ئەنتۇان) (ھ 1172ـ1254 / م 1758ـ1838). فرانسۇز شەرقشۇناسلىرىنىڭ پېشۋاسى.

الدَّيْر البحري: (دەير بەھرى). مىلادىيە 7-ئەسىردە خرىستىئانلار غەربىي تەيبەدە قۇرغان موناستىر.

دير الـزُّور: (دەيرۇززور). سۇرىيىنىڭ فۇرات دەرياسى بويىغا جايلاشقان بىر شەھىرى، دەيرۇززور رايونىنىڭ مەركىزى.

دير سانت كاترين: (دەير سانت كاترىن). مىسىرنىڭ سىنا رايونىدىكى بىر جاينىڭ ئىسمى. بۇ جاي ئاللاھتائالا مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن سۆزلەشكەن ئورۇنغا توغرا كېلىدۇ.

دىر ياسىن: (دەير ياسىن). پەلەستىن شەھەرلىرىدىن بىرى. يەھۇدىيلار ئۇ يەردە ھىجرىيە 1368 ـ يىلى (مىلادىيە 1948 ـ يىلى) زور قىرغىنچىلىق ئېلىپ بارغان.

ديك الجن، عبد السلام بن رغبان: (دىكۇلجىن، ئابدۇسالام ئىبنى رەغبان) (ھ 161 ـ 235 / م 777 ـ 849). شائىر. ئىشق ـ مۇھەببەت ھەققىدىكى شېئىرلارنى يازاتتى. ئىمام ھۈسەينگە يازغان مەرسىيىسى بىلەن مەشھۇر بولغان، (سۈرىيە) ھىمىستە تۇغۇلغان ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

دَيلَم، الدّيلَم: (دەيلەم). 1. ئەجەملەرنىڭ بىر قەبىلىسى بولۇپ، ئەزەربەيجان ئەتراپىدا ياشايتتى، ئۇلار باتۇرلۇقى ۋە ئاداۋەتخورلۇقى بىلەن مەشھۇر بولغان. 2. قەزۋىنىنىڭ شىمالىدىكى جىلان شەھىرىگە جايلاشقان تاغلىق جاي. بۇ جاينىڭ بەزى ئاھالىلىرى مۇسۇلمان.

دينار، ابن أبي دينار محمد الرعيني القيرواني: (دىنار، ئىبنى ئەبۇ دىنار مۇھەممەد رەئىنى قەيرىۋانى) (ھ ؟ ـ 1110 / م ؟ ـ 1698). تۇنىسلىق تارىخشۇناس. ئۇنىڭ ئافرىقا ۋە تۇنىس تارىخىغا دائىر "المؤنس في أخبار افريقيا وتونس" «ئەلمۇئنىس فى ئەخبارى ئافرىقا ۋە تۇنىس» ناملىق كىتابى بار.

الدّيَنَورِيُّ، أبو حنيفة أحمد بن داود: (دەيەنەۋەرى، ئەبۇ ھەنىفە ئەھمەد ئىبنى داۋۇد) (ھ ؟ ـ 282 / م ؟ ـ 895). تىلشۇناس، فەقىھ، تارىخشۇناس. ئۇنىڭ دەيەنەۋەرىيدە رەسەتخانىسى بار ئىدى. ئۇ تارىخ ھەققىدە "الأخبار الطوال" «ئەلئەخبارۇتتىۋال» (ئۇزۇن خەۋەرلەر) ۋە "كتاب النبات" «كىتابۇننەبات» (ئۆسۈملۈكلەر ھەققىدە) ناملىق كىتابلارنى يازغان.

ذ

ذُبْيَانٌ: (زۇبيان). ئەرەب ئايمىقى. ئەدنانىلارنىڭ غەتفان قەبىلىسىدىن.

الذَّهبي (شمس الدين محمد) : (زەھەبى، شەمسىددىن مۇھەممەد) (ھ 673 ـ 749 / م 1274 ـ 1348). دىمەشقلىق تارىخچى ۋە مۇھەددىس. ئۇنىڭ "دولة الإسلام" «دەۋلەتۇل ئىسلام» (ئىسلام دۆلىتى)، "المشتبه في الأسماء والأنساب والكنى والألقاب" «ئەلمۇشتەبىھ فىل ئەسمائى ۋەلئەنساب ۋەلكۇنيى ۋەلئەلقاب» (كىشى ئىسىملىرى، نەسەبلىرى، تەخەللۇسلىرى ۋە لەقەبلىرىدىكى ئوخشاشلىقلار)، "تاريخ الإسلام الكبير" «تارىخۇل ئىسلامىل كەبىر» (ئىسلام تارىخى)، "تذكرة الحفاظ" «تەزكىرەتۇل ھۇففاز» (ھەدىسشۇناسلار تەرجىمىھالى) ۋە "ميزان الاعتدال في نقد الرجال" «مىزانۇل ئىئتىدال فى نەقدىررىجال»غا ئوخشاش نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار.

ذو الرُّمَّةِ، غيلان بن عقبة العدوي: (زۇررۇممە، غىلان ئىبنى ئەقەبە ئەلئەدەۋىي) (ھ 77 ـ 117 / م 696 ـ 755). ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدىكى تالانتلىق شائىر. يەمامەدە تۇغۇلۇپ، ئىسفاھاندا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا لىرىكىلىق تەسۋىر ۋە سەھرا كۆرۈنۈشلىرى كۆپ ئۇچرايتتى.

ذو الكِفْلِ: (زۇلكىفىل). قۇرئان كەرىمدە زىكرى قىلىنغان پەيغەمبەر. ﴿وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ «ئىسمائىل، ئىدرىس ۋە زۇلكىفىللەرنىڭ قىسسىسىنى بايان قىلغىن، (ئۇلارنىڭ) ھەممىسى سەۋرلىك ئىدى.» (قۇرئان كەرىم)

ذو نُواس: (زۇ نۇۋاس) (م ? ـ 524). ھىمىيەر تەبابىئە پادىشاھلىرىدىن، يەھۇدىي دىنىنى قوبۇل قىلغان. مىلادىيە 523 ـ يىلى نەجراننى ئىشغال قىلغاندا خرىستىئانلارغا زىيانكەشلىك قىلىپ، ئۇزۇن ئازگال كولاپ، ئازگالنى ئوت بىلەن توشقۇزۇپ، ئۇلارنى ئوتقا تاشلاپ كۆيدۈرۈۋەتكەن.

ذو النُّون: (زۇننۇن). يۇنۇس ئەلەيھىسسالام. قۇرئان كەرىمدە زىكرى قىلىنغان پەيغەمبەر. نۇن كىت دېگەن بولىدۇ. ئۇنى كىت يۇتقانلىقتىن شۇنداق ئاتالغان.

ذو النُّون المصري، أبو الفيض ثوبان: (زۇننۇن مىسرى، ئەبۇلفەيز سەۋبان) (ھ ? ـ 245 / م ? ـ 859). مىسىرلىق چوڭ تەرىقەتچى. نەۋبەدە تۇغۇلۇپ، جىزەدە ۋاپات بولغان. خىمىيىگە قىزىقاتتى. ئۇنىڭ "كتاب الركن الأكبر" «كىتابۇررۇكنىل ئەكبەر»، "كتاب الثقة في الصنعة" «كىتابۇسسىقە فى سەنئە» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

ر

رؤبة بن العجاج التميمي: (رۇئبە ئىبنى ئۇجاج تەمىمى) (ھ 66 ـ 145 / م 685 ـ 762). رەجەز ۋەزنىدە شېئىر يازىدىغانلارنىڭ ئەڭ مەشھۇرى. ئۇ دادىسى ئۇجاج بىلەن بەسرەگە كۆچۈپ، بەسرە، شام ۋە خۇراسانلارنى ئايلانغان. ئۇنىڭ شېئىرىي دىۋانى بار.

رَأسُ الخَيْمَة: (رەئسۇل خەيمە). ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى دۆلىتىدىكى بىر ئەمىرلىك. ئۇنىڭ پايتەختى رەئسۇلخەيمە شەھىرى. ئۇ ئەمىرلىكلەر ئىچىدە ھورمۇز بوغۇزىغا ئەڭ يېقىن، ئەرەب قولتۇقى ساھىلىغا قىرىق مىل كېلىدۇ.

الرابطةُ القَلَمِيَّةُ: (رابىتەتۇل قەلەمىيە). يازغۇچىلار جەمئىيىتى. بۇ ئامېرىكىغا كۆچۈپ بارغان ئەرەب كۆچمەن ئەدىبلەر جەمئىيىتى بولۇپ، 1920 ـ يىلى نيۇ ـ يوركتا قۇرۇلغان. 1931 ـ يىلى تارقاپ كەتكەن. ئىلىيا ئەبۇ مازى، جىبران خەلىل، مىخائىل نەئىمەلەر ئۇنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئەزالىرى ئىدى.

رَابِعَةُ العَدَوِيَّةُ: (رابىئە ئەدەۋىيىيە) (ھ ؟ ـ 135 / م ؟ ـ 752). مەشھۇر شائىرە، زاھىدە، مۇتەسەۋۋىپە، تەسەۋۋۇپقا ئىلاھىي ئىشق ئىدىيىسىنى ئېلىپ كىرگەن، ئىلاھىي ئىشق قۇربانى دەپ ئاتالغان. بەسرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. بەزى رىۋايەتلەرگە قارىغاندا قۇددۇسنىڭ سىرتىدا ۋاپات بولغان.

رابِغُ: (رابىغ). مەككە ۋە مەدىنە ئوتتۇرىسىدىكى قىزىل دېڭىز ساھىلىغا يېقىن بىر ۋادا، مىقاتلار (ھەججىگە ئېھرام باغلىنىدىغان ئورۇن)نىڭ بىرى.

الرَّازِيُّ، أبو بكر محمد بن زكريا: (رازى، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد ئىبنى زەكەرىييا) (ھ 250 ـ 320 / م 864 ـ 932). تېۋىپ، خىمىك، ئىسلام پەيلاسوپى، ئەرەب جالىنوسى دەپ ئاتالغان. ئۇنىڭ مېدىتسىنا ساھەسىدە "الحاوي" «ئەلھاۋىي»، پەلسەپە ساھەسىدە "رسائل الرازي الفلسفية" «رەسائىلۇررازىل فەلسەفىيە» (رازى پەلسەپە ماقالىلىرى) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

الراعي النُّميري، أبو جندل: (رائىي نۇمەيرى، ئەبۇ جەندەل) (ھ ؟ ـ 90 / م ؟ ـ 709). ئۇمەۋىي شائىرى، جەرىر ۋە فەرەزدەق بىلەن زاماندىش بولۇپ، تۆگىنى تەسۋىرلەش، يايلاق ھاياتىنى تەسۋىرلەش، مالچىلار ۋە كۆيچىلەرنىڭ ھاياتىنى تەسۋىرلەش جەھەتتە يۇقىرى پەللىگە يەتكەن.

الراغب الإصفهاني (الحسين بن محمد): (راغىبىل ئەسفەھانى، ھۇسەيىن ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 502 / م ؟ ـ 1108). دانىشمەن، ئالىم، مەشھۇر تەپسىرشۇناس، تىلشۇناس. باغدادتا ئولتۇراقلاشقان. ئۇنىڭ "المفردات في غريب القرآن" «ئەلمۇفرەدات فى غەرىبىل قۇرئان» (قۇرئاندىكى قىيىن سۆزلەر

لۇغىتى)، "الذريعة إلى مكارم الشريعة" «ئەززەرىيە ئىلا مەكارىمششەرىيئە»، "جامع التفاسير" «جامىئۇتتەفاسىر» ۋە "محاضرات الأدباء" «مۇھازەراتۇل ئۇدەبا» (ئەدىبلەرنىڭ نۇتۇقلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الرافضة: (رافىزە). شىئەلەرنىڭ بىر گۇرۇھى. ئۇلار ساھابىلەرگە تىل تەگكۈزۈشنى جايىز دەپ قارايدۇ. زەيد ئىبنى ئەلى ئۇلارنى ساھابىلەرگە تىل تەگكۈزۈشتىن چەكلىگەندە، ئۇلار زەيد ئىبنى ئەلىدىن ۋاز كەچكەنلىكى ئۈچۈن رافىزىلار (تەرك ئەتكۈچىلەر) دەپ ئاتالغان.

الرافعي (مصطفى صادق): (رافىئى، مۇستافا سادىق) (ھ 1297-1355 / م 1880-1937). مىسىرلىق ئەدىب. ئۇنىڭ تاھا ھۈسەيىننىڭ «جاھىلىيەت شېئىرلىرى توغرىسىدا» ناملىق كىتابىغا رەددىيە بېرىپ يازغان "تحت راية القرآن" «تەھتە رايەتىل قۇرئان» (قۇرئان بايرىقى ئاستىدا) ناملىق ئەسىرى ۋە "إعجاز القرآن" «ئىئجازۇل قۇرئان» (قۇرئان مۆجىزىسى)، "تاريخ آداب العرب" «تارىخۇ ئادابىل ئەرەب» (ئەرەب ئەدەبىيات تارىخى) ناملىق كىتابلىرى بار.

رامَ الله: (رامئاللاھ). پەلەستىندىكى ساياھەت شەھىرى، قۇددۇس رايونىغا تەۋە.

رَاوَنْدِيَّةٌ، الراوندية: (راۋەندىيە). ئابباسىيلار دەۋرىدىكى شىئەلەرنىڭ بىر پىرقىسى. ئۇلار سەككىزىنچى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا خۇراساندا مەيدانغا كېلىپ، ئۇزاق پۇت تىرەپ تۇرالمىغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىماملىقنى ئەلىدىن مۇھەممەد ئىبنى ھەنەفىيگە، ئاندىن ئۇنىڭ ئوغلىغا، ئاندىن ۋەسىيەت بىلەن ئابباسىيلارغا ئۇلايدىغانلارمۇ بار. يەنە ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، قانداقتۇر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن پەيغەمبىرىمىزنىڭ تاغىسى ئابباسقا ئۇلايدىغانلار بار. ئۇلار: «ئادەم ئۆلگەندە روھىي كۆچىدۇ»، دەپ قارايدۇ.

الرِّباط: (رىبات). ماراكەشنىڭ پايتەختى، ماراكەشنىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئاتلانتىك ئوكيان ساھىلىغا جايلاشقان شەھەر. 12-ئەسىردە مۇۋەھھىدلەر سۇلتانى ئابدۇلمۇئمىن بۇ شەھەرنى ھەربىي قەلئە قىلغان.

ربيعة خاتون (الصاحبة): (رەبىيئە خاتۇن، ساھىبە) (ھ ?-643 / م ?-1245). سالاھۇددىن ئەييۇبىينىڭ ھەمشىرىسى. خاتۇنىيە مەدرىسىسىنى قۇرغان. بۇ مەدرىسە ھازىرمۇ ئاۋاتلىشىپ تۇرماقتا.

الرُّسْتمِيُّون أو الدولة الرُّستمِيَّةُ: (رۇستەمىيۇن، دەۋلەتۇررۇستەمىييە) (ھ 160-94 / م 776-906). تاھىرتتا بەرپا قىلىنغان رۇستەمىيلەر دۆلىتى. بۇ دۆلەتنىڭ قۇرغۇچىسى قازى ئابدۇرراھمان ئىبنى رۇستەم. بۇ دۆلەت ئىبازىيە دۆلىتى دەپمۇ ئاتىلىدىغان بولۇپ، ئۆز ۋاقتىدا ئالجىرىيىنىڭ كۆپ قىسمىنى، تۇنىسنىڭ جەنۇبىي يېرىمىنى، لىۋىيىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى.

رسالة الغفران: (رىسالەتۇلغۇفران). ئەبۇلئەلائىل مەررىينىڭ نەسرىي ئەسىرى. ئاپتورنىڭ بۇ ئەسىرى دوستى ئىبنى قارىھنىڭ ئەۋەتكەن خېتىگە جاۋابەن يېزىلغان بولۇپ، ئەرەب نەسىرچىلىكىنىڭ ئەڭ يۈكسەك نامايەندىسى ھېسابلىنىدۇ. ئاپتور بۇ رىسالىدە دوستى ئىبنى قارىھ بىلەن ساياھەت

قىلغانلىقى، جەننەت ۋە دوزاخنى زىيارەت قىلىپ، ئۇ يەردە شائىرلار، ئوبزورچىلار، راۋىيلار ۋە گىراماتىكلار بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇلار بىلەن ئەدەبىي سۆھبەتتە بولغانلىقىنى خىيالىي ئۇسلۇبدا بايان قىلغان.

رَشِيد: (رەشىد). مىسىرنىڭ ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان بىر شەھىرى، نىل دەرياسىنىڭ غەرب تەرىپىدە. تەسۋىرىي يېزىقلارنى يېشىشتە ئاچقۇچلۇق رول ئوينىغان "حجر رشيد" «ھەجەرۇ رەشىد» (رەشىد تېشى) مۇشۇ شەھەرگە نىسبەت بېرىلىدۇ.

رشيد أيوب: (رەشىد ئەييۇب) (ھ 1287 ـ 1359 / م 1871 ـ 1941). شائىر. لىۋاندا تۇغۇلۇپ، ئامېرىكىدا ۋاپات بولغان. ياش ۋاقتىلىرىدا فرانسىيە، ئامېرىكىلاردا كۆچمەن بولۇپ ياشىغان. ئۇ "الرابطة القلمية" «رابىتەتۇل قەلەمىييە» (قەلەمكەشلەر ئۇيۇشمىسى)نىڭ قۇرغۇچىلىرىدىن بىرى. ئۇنىڭ ئۈچ شېئىرىي دىۋانى بار.

الرشيد، مولاي الرشيد بن الشريف بن علي: (رەشىد، رەشىد ئىبنى شەرىف ئىبنى ئەلىي) (ھ 1040 ـ 1083 / م 1630 ـ 1672). ماراكەش سۇلتانى. ھازىرقى ئەلەۋىييە سۇلالىسىنىڭ قۇرغۇچىسى.

الرشيد، عبد العزيز بن أحمد: (رەشىد، ئابدۇلئەزىز ئىبنى ئەھمەد) (ھ ?ـ 1357 /?ـ 1938م). كۇۋەيتلىك ئەدىب، ژۇرنالىست ۋە تارىخشۇناس. ئۇنىڭ "تاريخ الكويت" «تارىخۇل كۇۋەيت» (كۇۋەيت تارىخى) ناملىق ئەسىرى بار. ئۇ "الكويت" «ئەلكۇۋەيت» نامىدا ئايلىق ژۇرنال چىقارغان.

رَشيق، ابن رشيق، أحمد أبو العباس: (رەشىق، ئىبنى رەشىق، ئەھمەد ئەبۇل ئەبباس) (ھ ?ـ 442 / م ?ـ 1050). ئەدىب. ئەندەلۇسىقا ۋەزىر بولغان، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن. ئۇنىڭ مەشھۇر رىسالىلىرى بار.

رشيق، ابن رشيق القيرواني، أبو علي الحسن: (رەشىق، ئىبنى رەشىق ئەلقەيرىۋانى، ئەبۇ ئەلىي ھەسەن) (ھ 383 ـ 457 / م 995 ـ 1064). ئەدىب، شائىر، تارىخشۇناس ۋە ئوبزورچى. ئالجىرىيىنىڭ مۇھەممەدىيە دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. قەيرىۋاندا ياشىغان. ئۇنىڭ "العمدة في صناعة الشعر ونقده" «ئەلئۇمدە فى سەنائەتىششېئرى ۋە نەقدىھى» (شېئىرىيەت ۋە ئوبزورچىلىق ئاساسى)، "قراضة المذهب" «قۇرازەتۇلمەزھەب»، "تاريخ القيروان" «تارىخۇل قەيرىۋان» (قەيرىۋان تارىخى) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

الرُّصَافَة: (رۇسافە). 1. شام سەھراسىدىكى قەدىمىي شەھەر. 2. باغدادنىڭ شەرق تەرىپى، يەنى كەرخ ۋە رۇسافە.

الرُّصَافِيُّ، معروف: (رۇسافىي، مەئرۇف) (ھ 1294 ـ 1356 / م 1877 ـ 1945). ئىراقلىق شائىر، ئەدىب، يېڭى زامان ئەدەبىي گۈللىنىشىنىڭ بايراقدارى. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "ديوان الرصافي" «ئەددىۋانى رۇسافىي»، "محاضرات في الأدب العربي" «مۇھازەرات فىل ئەدەبىل ئەرەبى» (ئەرەب ئەدەبىياتىدىن لېكسىيلەر) قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئالاھىدە ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي خاراكتېرغا ئىگە.

الرضا، علي بن موسى الكاظم: (رىزا، ئەلى ئىبنى مۇساكازىم) (ھ 153 ـ 203 / م 770 ـ

818). شىئە مەزھىپىدىكى ئىمامىيە پىرقىسىدىكىلەرنىڭ سەككىزىنچى ئىمامى. ئۇنىڭغا ئابباسىي خەلىپىسى مەئمۇن قىزىنى بېرىپ، ئۆزىدىن كېيىن خەلىپە بولۇشىنى ۋەسىيەت قىلغان. ئۇنىڭ قەبرىسى ئىراننىڭ مەشھەد شەھىرىدە.

رضا، محمد رشيد: (رىزا، مۇھەممەد رەشىد) (ھ 1282ـ1354 / م 1865ـ1935). لىۋانلىق ئەللامە، فەقىھ ۋە ئىسلاھاتچى. مىسىردا شەيخ مۇھەممەد ئابدۇغا شاگىرت بولۇپ، ئۇنىڭ دىنىي ۋە ئىجتىمائىي ئىسلاھات توغرىسىدىكى كۆزقاراشلىرىنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن مەشھۇر "المنار" «ئەلمەنار» ژۇرنىلىنى چىقارغان. ئۇنىڭ مۇھەممەد ئابدۇ سۆزلىگەن قۇرئان تەپسىرى دەرسلىرىگە ئاساسەن يېزىپ چىققان "تفسيرالمنار" «تەفسىرۇل مەنار»ناملىق قۇرئان تەپسىرى بار.

الرِّفَاعِيُّ، أبو العباس أحمد الحسيني: (رەفائىي، ئەبۇلئەبباس ئەھمەد ھۈسەينى) (ھ ?ـ578 / م ?ـ182). ئىراقنىڭ ۋاسىت دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. مەشھۇر تەرىقەتچى. رەفائىيە تەرىقىتىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇنىڭ تەرىقىتى ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەممە جايلىرىغا تارقالغان. "البيان في تفسير القرآن" «ئەلبايان فى تەفسىرىل قۇرئان» ناملىق قۇرئان تەپسىرىنى يازغان. باغدادتا ۋاپات بولغان.

رُقَيَّة: (رۇقىيە) (ھ ?ـ2 / م ?ـ624). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خەدىچىدىن تۇغۇلغان قىزى. ئۇتبە ئىبنى ئەبۇ لەھەبكە ياتلىق بولغان. ئۇتبە ئۇنى قويۇۋەتكەندىن كېيىن ئوسمان ئىبنى ئەففانغا ياتلىق بولغان.

الرُّمَّانِيُّ، علي بن عيسى: (رۇممانىي، ئەلى ئىبنى ئىسا) (ھ 296ـ384 / م 908ـ994). تىلشۇناس، مۇپەسسىر. مۇئتەزىلە ئېقىمىدىكى كالامشۇناس. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. "شرح كتاب سيبويه" «شەرھى كىتابى سىبۇۋەيە»، "كتاب معاني الحروف" «كىتابۇ مەئانىل ھۇرۇف» (ھەرپلەرنىڭ مەنىلىرى توغرىسىدا)، "كتاب الألفاظ المتقاربة والمترادفة المعنى" «كىتابۇل ئەلفازىل مۇتەقارىبەتى ۋەلمۇتەرادىفە» (مەنىسى يېقىن ۋە مەنىداش سۆزلەر لۇغىتى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الرَّواقِيَّةُ: (رەۋاقىييە). ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد نەزەرىيىسىگە دائىر بىر خىل پەلسەپىۋى قاراش.

الرَّواقِيُّون (رەۋاقىييۇن). يۇنانلىق پەيلاسوپ زېنوننىڭ ئەگەشكۈچىلىرى. زېنون ئۇلارغا راۋاقتا ئولتۇرۇپ دەرس ئۆگەتكەنلىكى ئۈچۈن، راۋاقىييۇن دەپ ئاتالغان.

الرُّومي، ابن الرومي، علي بن عباس: (رۇمىي، ئىبنى رۇمىي، ئەلى ئىبنى ئەبباس) (ھ 222ـ283 / م 836ـ896). ئاbباسىيلار سۇلالىسى دەۋرىدىكى مەشھۇر شائىر. باغدادتا تۇغۇلغان. دادىسى رۇملۇق، ئانىسى ئىرانلىق. تەبىئەت تەسۋىرلىرىنى يېزىشتىكى ئۆزگىچىلىكى بىلەن داڭ چىقارغان. مىجەزى غەلىتە بولۇپ، كىشىلەرنى ياقتۇرمايتتى.

رُومَا: (رىم، رۇما). ئىتالىيىنىڭ پايتەختى. رىم پاپىسى مۇشۇ شەھەرگە ئورۇنلاشقان. ۋاتىكان مۇشۇ شەھەردە بولغانلىقى ۋە بۇ شەھەرنىڭ مەنزىرىسى ئىنتايىن گۈزەل بولغانلىقتىن، بۇ شەھەر دۇنيا بويىچە زىيارەتچىلەر ئەڭ كۆپ

كېلىدىغان شەھەر ھېسابلىنىدۇ، شۇنىڭدەك ئۇ مۇھىم سودا-سانائەت مەركىزى.

الرياض: (رىياد). سەئۇدى ئەرەبىستانى مەملىكىتىنىڭ پايتەختى. بۇ جاي پادىشاھ ئابدۇلئەزىز ئال سەئۇد تەختكە چىققاندىن باشلاپ پايتەخت بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. ھەنىفە ۋادىسىدىكى نەجد رايونىغا جايلاشقان. ئۇ ئىنتايىن گۈزەل، زامانىۋى شەھەر بولغانلىقى ئۈچۈن، دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل شەھەرلەر ۋە پايتەختلەر قاتارىدا تۇرىدۇ.

الرَّيْحَانيُّ، أمين: (رەيھانى، ئەمىن) (ھ 1293-1358 / م 1876-1940). لىۋانلىق ئەدىب. نيۇ-يوركتا كۆچمەنلىك ھاياتىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، لىۋاندا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "ملوك العرب" «مۇلۇكۇل ئەرەب» (ئەرەب پادىشاھلىرى)، "تاريخ نجد الحديث" «تارىخۇ نەجدىل ھەدىس»، "الريحانيات" «رەيھانىيات» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

الرَّيْحَانيُّ، نجيب: (رەيھانى، نەجىب) (ھ 1309-1359 / م 1891-1949). مىسىردىكى ئەڭ مەشھۇر كومېدىيە تىياتىر ئارتىسى. ئەرەب تىياتىرىنىڭ ئاۋانگارتلىرىدىن. ئۇ ئۆزى تەشكىللىگەن تىياتىر ئۆمىكىنى ئۆز نامى بىلەن ئاتىغان. «كومېدىيە پىرى» دەپ نامى بار.

رِيْكَارْدُوس: (رىكاردوس) (ھ 585-596 / م 1189-1199). ئەنگلىيە پادىشاھى. ئوكسفوردتا تۇغۇلغان. ئەسكىرى كۈچى ئىنتايىن زور بولغان ئۈچىنچى قېتىملىق ئەھلىسەلىپ يۈرۈشىگە قوماندانلىق قىلغان. ھىجرىيە 588-يىلى (مىلادىيە 1192-يىلى) مەغلۇپ بولۇپ، سالاھىددىن ئەييۇبى بىلەن سۈلھى تۈزۈشكە مەجبۇر بولغان.

رِيْنَان، أرنست: (رىنان، ئارنىست) (ھ 1239-1310 / م 1823-1892). فرانسىيىلىك شەرقشۇناس.

الرَّي: (رەي). ئىراننىڭ تېھران رايونىغا جايلاشقان بىر شەھىرى. بۇ شەھەرنى مۇسۇلمانلار ئۆمەر ئىبنى خەتتاب دەۋرىدە فەتھى قىلغان. مەشھۇر خەلىپە ھارۇن رەشىد مۇشۇ شەھەردە تۇغۇلغان.

ز

زُبَيْدَةُ بنت جعفر: (زۇبەيدە بىنتى جەئفەر) (ھ ?ـ216 / م ?ـ831). ئابباسىيلار خەلىپىسى ھارۇن رەشىدنىڭ تاغىسىنىڭ قىزى بولۇپ، ھارۇن رەشىد ئۇنى ئەمرىگە ئالغان. ھارۇن رەشىدنىڭ ئوغلى ئەمىن زۇبەيدەدىن تۇغۇلغان.

الزَّبِيْدِيُّ، مرتضى: (زەبەيدىي، مۇرتەزا) (ھ 1145ـ1205 / م 1732ـ1790). مەشھۇر تىلشۇناس، مۇھەددىس. ھىندىستاندا تۇغۇلغان، يەمەندىكى زەبىد شەھىرىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن، ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى قاھىرەدە ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسىرى "تاج العروس" «تاجۇل ئۇرۇس» ناملىق لۇغەتتۇر.

الزُّبَيْدِيُّ، أبو بكر محمد بن الحسن: (زۇبەيدىي، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن) (ھ 314ـ379 / م 926ـ989). ئەندەلۇسلۇق تىلشۇناس. ئىشبىلدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "مختصر العين" «مۇختەسەرۇل ئەين»، "طبقات النحويين واللغويين" «تەبقاتۇننەھۋىيىن ۋەللۇغەۋىيىن»، "لحن العامة" «لەھنۇل ئاممە» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

الزُّبَيْر: (زۇبەير). ئىراقنىڭ جەنۇبىدىكى بەسرەگە تەۋە بىر شەھەر.

الزُّبَيْرُ بنُ العَوّام: (زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام). ئۇلۇغ ساھابە، جەننەت بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلگەن ئون كىشىنىڭ بىرى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاممىسىنىڭ ئوغلى. ئۇ ئون ئالتە يېشىدا مۇسۇلمان بولغان. رەسۇلۇللاھ بىلەن ھەممە ئۇرۇشلارغا قاتناشقان، جەمەل ئۇرۇشىدا ھەزرىتى ئائىشە تەرەپتە تۇرغان.

الزِّبْرِقَانُ: (زەبرىقان). ئىبنى بەدرى تەمىمى. شائىر. ئۇ بەنى تەمىمنىڭ چوڭلىرى بىلەن رەسۇلۇللاھنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ مۇسۇلمان بولغان.

الزجاج، أبو إسحاق، إبراهيم بن السريّ بن سهل: (زەججاج، ئەبۇ ئىسھاق، ئىبراھىم ئىبنى سىررىي ئىبنى سەھل) (ھ 241ـ311 / م 855ـ923). لۇغەتشۇناس، ئىمام مۇبەررىدنىڭ شاگىرتى. خەلىپىنىڭ بالىسىغا ئۇستازلىق قىلغان. "معاني القرآن" «مەئانىل قۇرئان» (قۇرئان مەنالىرى)، "الاشتقاق" «ئەلئىشتىقاق»، "إعراب القرآن" «ئىئرابۇل قۇرئان»، "الأمالي" «ئەلئەمالى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

الزَّرْقَاءُ: (زەرقا). ئىئوردانىيىگە تەۋە بىر شەھەر بولۇپ، ئەتراپىنى بىپايان مۇنبەت زېمىن قورشاپ تۇرىدۇ.

الزرقاني (أبو عبد الله محمد): (زەرقانى ـ ئەبۇ ئابدۇللاھ مۇھەممەد) (ھ ?ـ1122 / م ?ـ1710). مىسىرلىق بولۇپ، مالىكىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. ھەدىس ساھەسىدىكى يېتۈك ئالىم. ئۇنىڭ ھەدىس ساھەسىدە "شرح

البيقونية" «شەرھىل بەيقۇنىيە»، "شرح المواهب اللدنية" «شەرھىل مەۋاھىبىل لەدۇنىيە»، "شرح موطأ الإمام مالك" «شەرھى مۇۋەتتا ئىمام مالىك» ناملىق كىتابلىرى بار.

الزَّرْكَشِيُّ، بدر الدين محمد بن بهادر: (زەركەشى، بەدرۇددىن مۇھەممەد ئىبنى باھادىر) (ھ ؟ـ794 / م ؟ـ1392). شافىئى مەزھىپىدىكى فەقىھ، قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ ئۇسۇلى فىقھى ھەققىدە يازغان "البحر المحيط" «ئەلبەھرۇل مۇھىت»، "لقطة العجلان" «لۇقتەتۇلئەجلان»، "الديباج في توضيح المنهاج" «ئەددىيباجۇ فى تەۋزىيھىل مىنھاج» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

الزِّرِكْلِيُّ، خير الدين: (زەركىلى، خەيرۇددىن) (ھ 1311ـ1396 / م 1893ـ1976). سۈرىيىلىك يازغۇچى، تارىخشۇناس، شائىر ۋە سىياسىيون، ئۇنىڭ مەشھۇر زاتلارنىڭ تەرجىمھالى ھەققىدە يازغان ئون توملۇق ئەسىرى ئەڭ مەشھۇر ئەسەردۇر.

زِرْيَابُ، أبو الحسن علي بن نافع: (زىرياب، ئەبۇلھەسەن ئەلى ئىبنى نافىئ) (تەخمىنەن ھ ؟ـ230 / م ؟ـ845). ئەندەلۇسلۇق داڭلىق مۇزىكانت. باغدادتا تۇغۇلغان. ئىبراھىم مەۋسىل ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئىسھاقتىن مۇزىكا ئۆگەنگەن.

زُعَيْتِر، عادل بن الشيخ عمر: (زۇئەيتىر، ئادىل ئىبنى شەيخ ئۆمەر) (ھ 1315ـ1377 / م 1897ـ1957). پەلەستىنلىك ئەدىب، ھوقۇقشۇناس ۋە سىياسىيون. داڭلىق فرانسۇز تىلى تەرجىمانى.

زَغْلُول، سعد: (زەغلۇل، سەئىد) (ھ 1274ـ1346 / م 1857ـ1927). مىسىرلىق سىياسىيون. مىسىرنى ئەنگلىيە مۇستەملىكىسىدىن ئازاد قىلىش ۋە مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ قوماندانى. ئۇ رابىيە قوزغىلىڭىغا قاتناشقان، مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىش ئۈچۈن تەشكىللەنگەن مىسىر ئۆمىكىگە باشچىلىق قىلغان. ھىجرىيە 1343 (1924م)-يىلى مىنىستىرلار كابىنېتى تەشكىللەشكە مەسئۇل بولغان، ئەلۋەفىد پارتىيىسىنى قۇرغان.

زفر بن الهزيل بن قيس البصري: (ئىمام زۇفەر، زۇفەر ئىبنى ھۇزەيل ئىبنى قەيس بەسەرى) (ھ 110ـ158 / م 729ـ775). ئىمام ئەزەم — ئەبۇ ھەنىفىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن شاگىرتلىرىدىن بولۇپ، ئىمام ئەزەم ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن قارايتتى ۋە «زۇپەر مېنىڭ شاگىرتلىرىمنىڭ ئىچىدە ئىلمى قىياستا ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ» دەيتتى. ئىمام زۇپەر توي قىلىدىغان چاغدا ئىمام ئەزەمنىڭ نىكاھ ئوقۇپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلغان. ئىمام ئەزەم ئوقۇغان نىكاھ خۇتبىسىدە: «زۇپەر بولسا مۇسۇلمانلارنىڭ پېشۋالىرىدىن بىرىدۇر. شەرەپ، پەزىلەت ۋە نەسەبتە كۆزگە كۆرۈنگەن زاتتۇر» دېگەن. بۇ زات ئىمام ئەبۇ يۇسۇف بىلەن مۇنازىرىلەشەتتى، سۆزمەن ئىدى. ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك: مەن زۇپەرنىڭ «مادامىكى ھەدىس ياكى ساھابىلەرنىڭ سۆزى بولىدىكەن، بىز قىياس بويىچە ئىش قىلمايمىز» دېگىنىنى ئاڭلىغانىدىم، دەيدۇ.

الزَّقَازِيقُ: (زەقازىق). مىسىردىكى بىر شەھەر، شەرقىي رايونىنىڭ مەركىزى، بېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى تىجارىتىدە ئالاھىدە ئورۇنغا ئىگە.

زَكَرِيَّا: (زەكەرىيا). بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلىرىدىن بىرى. مىلادىيىدىن

ئىلگىركى 6-ئەسىرلەردە ياشىغان. زەكەرىيا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمى «قۇرئان كەرىم»دە سەككىز ئورۇندا تىلغا ئېلىنىدۇ. زەكەرىيا ئەلەيھىسسالام يەھيا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاتىسىدۇر. ئۇنىڭ نەسەبى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا تۇتىشىدۇ. زەكەرىيا ئەلەيھىسسالام ھەزرىتى مەريەمنى ئۆز تەربىيىسىگە ئالغان. زەكەرىيا ئەلەيھىسسالام ئورنىنى باسىدىغان بىرەر پەرزەنتى بولۇشىنى ئاللاھدىن تىلەپ دۇئا قىلغان. بۇ چاغدا زەكەرىيا ئەلەيھىسسالام توقسان ياشتىن ئاشقان بولسىمۇ، ئاللاھ ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىپ، يەھيا ئىسىملىك بىر ئوغۇل پەرزەنت بىلەن خۇش خەۋەر بەرگەن. ئاللاھ ئۇنىڭ كىشىلەر بىلەن ئۈچ كۈن سۆزلىشىشكە قادىر بولالمايدىغانلىقىنى بۇنىڭ ئالامىتى قىلغان. بۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە زەكەرىيا ئەلەيھىسسالام پەقەت ئىشارەت ئارقىلىقلا سۆزلەشكەن. يەھيا ئەلەيھىسسالام تۇغۇلۇپ، ئۆسۈپ، چوڭ بولۇپ، ئاتىسىنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ قالغان.

الزمخشري، محمود بن عمر أبو القاسم جار الله: (زەمەخشەرى، مەھمۇد ئىبنى ئۆمەر ئەبۇلقاسىم جارۇللاھ) (ھ 467-538 / م 1074-1143). خارەزىمنىڭ زەمەخشەر دېگەن يېزىدىن. مەشھۇر ئالىم. ھەنەفىي مەزھىپىدىكى پېشۋا بولۇپ، مۇئتەزىلە قارىشىدا ئىدى. نۇرغۇن ساھەلەردە كۆپ ئەسەرلەرنى يازغان. "تفسير كشاف" «تەفسىر كەششاف» ناملىق مەشھۇر تەپسىر مۇشۇ زاتنىڭ ئەسىرىدۇر. ئۇ "الفائق" «ئەلفائىق»، "أساس البلاغة" «ئاساسۇل بالاغەت» ناملىق لۇغەت كىتابلىرىنى يازغان. يەنە "ربيع الأبرار" «رەبىئۇل ئەبرار»، "النصائح الكبار" «ئەننەسائىھۇل كەبار»، "النصائح الصغار" «ئەننەسائىھۇسسىغار»، مىراس ئىلمىغا ئائىت "الرائض في علم الفرائض" «ئەررائىز فى ئىلمىل فەرائىز»، گراماتىكىغا ئائىت "المفصل" «ئەلمۇفەسسەل»، "الأنموذج" «ئەلئەنمۇزەج»، "شقائق النعمان" «شەقائىقۇننوئمان» قاتارلىق كىتابلارنى يازغان. مەككىدە يەرلىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن «جارۇللاھ» دەپ ئاتالغان. بەزىلەر ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ سانى ئوتتۇزغا يېتىدۇ، دەپ قارىشىدۇ.

الزنجاني (عز الدين): (زەنجانى، ئىززۇددىن) (ھ ?-655 / م ?-1257). باغدادتا ياشىغان تىلشۇناس. دىيارىمىزدىكى مەدرىسىلەردە ئوقۇلىدىغان "تصريف الزنجاني" «تەسرىفۇززەنجانى» (زەنجانى) ناملىق مورفولوگىيىگە دائىر كىتابىنىڭ مۇئەللىپى.

زَنوبيا: (أو الزباء، أو زينب) (زەنۇبىيا، زەببا، زەينەپ) (م ?-277). جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن ئەرەب ئايال پادىشاھى. مىلادىيە 266-يىلىدىن 272-يىلىغىچە تەختتە ئولتۇرغان. رىملىقلار بىلەن ئۇرۇش قىلىپ، ئۇلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان، لېكىن ئاخىرىدا مەغلۇپ بولۇپ، ئەسىرگە چۈشۈپ، رىمغا ئېلىپ بېرىلغان.

الزَّهْرَاءُ، فاطِمة: (زەھرا، فاتىمە) (ھ ?-11 / م ?-632). زەھرا رەسۇلۇللاھنىڭ قىزى فاتىمەنىڭ لەقىبى. ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنىڭ ئايالى، ئىمام ھەسەن، ئىمام ھۆسەيىنلەرنىڭ ئانىسى. فاتىمىلەر سۇلالىسى ئۇنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان.

الزُّهْـرَاءُ: (زەھرا). ئەندەلۇس سارايلىرىنىڭ بىرى.

الزَّهراوِيُّ، أبو القاسم خلف بن عباس: (زەھراۋىي، ئەبۇلقاسىم خەلەف ئىبنى ئەبباس)

(ھ 422 ـ 500 / م 1030 ـ 1106). قۇرتۇبەلىك تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى. ئۇنىڭ تاشقى كېسەللىكلەر توغرىسىدا "التصريف لمن عجز عن التأليف" «ئەتتەسرىيف لىمەن ئەجەزە ئەنىتتەئلىيف» ناملىق كىتابى بار، بۇ كىتاب لاتىنچىغا تەرجىمە قىلىنغان.

زهير بن أبي سلمي: (زۇھەير ئىبنى ئەبۇ سەلما) (تەخمىنەن م 530 ـ 627). جاھىلىيەت شائىرى. جاھىلىيەت دەۋرىدە كەئبىگە ئىبىلغان شېئىرلارنىڭ ئاپتورلىرىدىن بىرى. ئۇ نازۇك تەسۋىر، مۇكەممەل ئىبارىلەر بىلەن تويۇنغان ھېكمەتلىك شېئىرلارنى يازاتتى. ئۆز دەۋرىدىكى شائىرلارنىڭ سەردارى ھېسابلىناتتى. ئۇنىڭ «مۇئەللەقات» قەسىدىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ئۇرۇش، مەدھىيە ۋە ئىپتىخارلىرىنىش قاتارلىق مەزمۇنلاردىكى بىر شېئىري دىۋانى بار.

الزَّيْتُونَةُ: (زەيتۇنە). تۇنىستىكى بىر ئۇنىۋېرسىتېت. ئۇنى ئۇبەيدۇللاھ ھەبھاب ھىجرىيە 114 ـ يىلى (مىلادىيە 732 ـ يىلى) قۇرغان. كېيىن مەخسۇس ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش ۋە تەتقىقات مەركىزى بولغان. ھىجرىيە 1352 ـ يىلى (مىلادىيە 1933 ـ يىلى) رەسمىي ئۇنىۋېرسىتېت بولۇپ قۇرۇلغان.

زِيَادُ، ابن أبيه: (زىياد، ئىبنى ئەبىھ) (ھ ? ـ 53 / م ? ـ 673). مەشھۇر قوماندان. نۇرغۇن جەڭلەر ئۇنىڭ قوماندانلىقىدا غەلىبە بىلەن ئاياغلاشقان. ئۇ ئىنتايىن ناتىق ۋە ھەر تەرەپلىمە يېتىشكەن زات ئىدى. مۇئاۋىيە ئۇنى ئىراقتا ۋالىيلىققا تەيىنلىگەن.

زَيْد، أبو زيد الأنصاري، سعيد بن أوس: (زەيد، ئەبۇ زەيد ئەنسارىي، سەئىد ئىبنى ئەۋس) (ھ 121 ـ 217 / م738 ـ 831). بەسرەلىك تىلشۇناس ئەدىب. "النوادر في اللغة" «ئەننەۋادىر فىللۇغە» (كەم ئۇچرايدىغان سۆزلەر)، "الهمز" «ئەلھەمزە» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

زَيْدُ، بن ثابت: (زەيد، ئىبنى سابىت) (ھ ? ـ 45 / م ? ـ 665). ۋەھىي خاتىرىلىگۈچى ساھابە. ئۇ ئەھكام، پەتىۋا، قىرائەت ۋە مىراس ئىلمىدە چوڭقۇر مەلۇماتلىق زات ئىدى.

زَيْدُ، بن حارثة: (زەيد، ئىبنى ھارىسە). ئۇلۇغ ساھابە، رەسۇلۇللاھنىڭ ئازادكەردىسى، ئەرلەر ئىچىدىكى مۇسۇلمان بولغانلارنىڭ ئىككىنچىسى. قەھرىمانلىقى ۋە پىكرىنىڭ توغرىلىقى بىلەن تونۇلغان بولۇپ، مۇئتە ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

زيد، بن عَلِيّ بن الحسين بن علي بن أبي طالب: (زەيد ئىبنى ئەلى ئىبنى ھۆسەيىن ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ 80 ـ 122 / م 699 ـ 740). تەقۋادار ئالىم. شىئە زەيدىيە مەزھىپى مۇشۇ زاتقا نىسبەت بېرىلىدۇ. كۇفىدە شېھىت بولغان.

زَيْد، أبو زيد الهلالي: (زەيد، ئەبۇ زەيدىل ھىلالى). بەنى ھىلال قىسسىلىرىدىكى خەلق قەھرىمانى.

زيدان، جورجي: (زەيدان، جورجى زەيدان) (ھ 1278 ـ 1333 / م 1861 ـ 1914). لىۋانلىق ئەدىب ۋە تارىخشۇناس. ئىلمىي گۈللىنىشنىڭ مەشھۇر ۋەكىللىرىدىن. قاھىرەگە كۆچۈپ بېرىپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "تاريخ التمدن الإسلامي" «تارىخۇتتەمەددۇنىل ئىسلامىي» (ئىسلام مەدەنىيەت تارىخى)، "تاريخ آداب اللغة العربية" «تارىخۇ ئادابىللۇغەتىل ئەرەبىيە» (ئەرەب تىلى ئەدەبىياتى تارىخى) ناملىق ئەسەرلىرى

مەشھۇر. ئۇنىڭ يەنە بىر قاتار تارىخي رومانلىرىمۇ بار.

الزَّيْدِيَّة: (زەيدىيە). شىئەلەرنىڭ بىر تائىپىسى. زەيد ئىبنى ئەلى ئىبنى ھۈسەيىننى ئىمام دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. بۇ مەزھەپ يەمەنگە تارقالغان بولۇپ، ھېلىمۇ شۇ يەردە مەۋجۇت.

زين العابدين بن إبراهيم بن نجم الحنفي: (زەينۇل ئابىدىن ئىبنى ئىبراھىم ئىبنى نەجمۇلھەنەفىي) (ھ ?_969 / م ?_1562). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى كاتتا ئالىم. نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان. "شرح الكنوز"«شەرھۇل كۇنۇز» نامى بىلەن مەشھۇر بولغان "بحر الرائق" «بەھرۇر رائىق» ناملىق كىتاب ئۇنىڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىندۇر. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەنە "شرح المنار" «شەرھۇل مەنار»، "الأشباه والنظائر" «ئەلئەشباھ ۋەننەزائىر»، "لب الأصول" «لۇببۇل ئۇسۇل»، "الفتاوى" «ئەلفەتاۋا» قاتارلىق مۆتىۋەر ئەسەرلەرنى يازغان.

زَيْنَبُ بنت علي بن أبي طالب: (زەينەب بىنتى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ ?_62 / م ?_682). كەربالا ئۇرۇشىغا قاتنىشىپ، ئەسىرلەر بىلەن كۇفىگە، ئاندىن شامغا ئېلىپ بېرىلغان. "بطلة كربلاء" «بەتەلەتۇ كەربالا» (كەربالا قەھرىمانى) دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان.

زينب بنت محمد: (زەينەب بىنتى مۇھەممەد) (ھ ?_8 / م ?_630). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خەدىچىدىن تۇغۇلغان چوڭ قىزى. ئەبۇلئاس ئىبنى رەبىئكە ياتلىق بولغان.

زيني دحلان (أحمد): (زەينى دەھلان، ئەھمەد) (ھ 1232_1304 / م 1817_1887). مەككىلىك فەقىھ، تارىخشۇناس. مەككىدە مۇفتى ۋە مۇدەررىس بولۇپ، مەدىنىدە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "الفتوحات الإسلامية" «ئەلفۇتۇھاتۇل ئىسلامىيە» (ئىسلام فەتھلىرى)، "تاريخ الدولة الإسلامية" «تارىخۇددەۋلەتىل ئىسلامىيە» (ئىسلام تارىخى) ۋە "السيرة النبوية" (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

س

السّاسانيُّون: (ساسانىيۇن). ساسانىيلار. پارسلارنىڭ ئاخىرقى خاندانلىقى بولۇپ، مۇسۇلمانلار مىلادىيە 640-يىلى پېرسىيىنى فەتھى قىلغانغا قەدەر ھۆكۈم سۈرگەن. ئۇنىڭ مەشھۇر ھۆكۈمدارلىرى: شابۇرII (م 309-379)، كىسرا نۇشىرىۋانI (م 531-579)، كىسرا نۇشىرىۋانII (م 590-628)، ئەڭ ئاخىرقى پادىشاھى يەزدەجىرIII. ئۇنىڭ زامانىدا مۇسۇلمانلار پېرسىيىنى فەتھى قىلغان.

ساطِعُ الحُصَري: (ساتىئ ھۇسەرى) (ھ 1299-1390 / م 1881-1970). مەشھۇر ئەرەبىزم نەزەرىيىچىسى. ئىدېئولوگىيە ۋە تەلىم-تەربىيە ساھەسىدىكى بايراقدار شەخس. يەمەندە تۇغۇلۇپ، قاھىرەدە ۋاپات بولغان. ئەرەب مىللەتچىلىكى پەيلاسوپى دەپ نام ئالغان. «ئەرەب مىللەتچىلىكى»، «ئەرەبىزم»، «تەربىيە ۋە مەدەنىيەت توغرىسىدا» ناملىق ئەسەرلەر ئۇنىڭ مەشھۇر ئەسەرلىرىدۇر.

سالم بن عبدالله بن عمر بن الخطاب القرشي العدوي: (سالىم ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ئىبنىل خەتتابىل قۇرەشىل ئەدەۋىي) (ھ ?-106 / م ?-725). مەدىنىدىكى يەتتە فەقىھنىڭ بىرى، شۇنداقلا تابىئىنلارنىڭ كاتتا ئالىملىرىدىن سانىلاتتى، مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

سالم بن معقل: (سالىم ئىبنى مەئقەل) (ھ ?-12 / م ?-633). ساھابىلەرنىڭ چوڭلىرىدىن. ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قۇرئاننى ئابدۇللاھ، سالىم، مۇئاز ۋە ئۇبەي ئىبنى كەئەبتىن ئۆگىنىڭلار».

سامان: (سامان). شەرقىي خۇراساندىكى يۇرت بولۇپ، بەلخكە تەۋە. سامانىيلار دۆلىتى مۇشۇ شەھەرنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان.

السامانيون: (سامانىيۇن). ھىجرىيە 261-390 (م 874-999)-يىللىرى خۇراسان ۋە ماۋەرائۇننەھرگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان سۇلالە. بۇ سۇلالە سامان خەداھ دېگەن كىشىگە نىسبەت بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ تۆت نەۋرىسى نۇھ، ئەھمەد، يەھيا، ئىلياسلار مەئمۇن خەلىپە تەرىپىدىن سەمەرقەند، پەرغانە، شاش، تاشكەنت ۋە ھىراتتا ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن ۋالىيلار ئىدى.

سامَرّاء: (سامەررائ). ئىراقنىڭ دەجلە دەرياسى بويىدىكى بىر شەھىرى. بۇ جاي "سر من رأى" «سەررە مەن رائا» (خۇشاللىق شەھىرى) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. خەلىپە مۇئتەسىم ھىجرىيە 221 (م 836)-يىلى ئۇنى پايتەخت قىلغان.

السامِري: (سامىرىي). بەنى ئىسرائىل قەۋمى ئىچىدىكى بىر ئادەم. مۇسا ئەلەيھىسسالام يوق چاغدا مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قوۋمىنى ئازدۇرۇپ، ئۇلارنى

زىننەت بۇيۇملىرىنى ئوتقا تاشلاشقا بۇيرۇپ، ئۇلار ئۇچۇن ئالتۇندىن موزاي ياسىغان. بەنى ئىسرائىل ھارۇننىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىغا قارىماي شۇ موزايغا چوقۇنغان. ﴿فكذلك ألقى السامري فأخرج لهم عجلا جسدا له خوار﴾ «سامىرىمۇ (ئۆزى ئېلىپ چىققان زىبۇزىننەتلىرىنى) تاشلىدى، سامىرى (ئېرىتىلگەن زىبۇزىننەتلەردىن) ئۇلار ئۇچۇن بىر موزاي ھەيكەل ياسىدى، ئۇنىڭدىن موزاينىڭ ئاۋازىغا ئوخشاش ئاۋاز چىقاتتى». (قۇرئان كەرىم)

السامِيَّة: (سامىيىيە). ئۇزاق زامانلاردىن بېرى ئاسىيا، ئافرىقا ئەللىرىدە تارقالغان بەزى تىللارنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى. بۇ تىللارنىڭ بەزىلىرى ئىستېمالدىن قالغان، بەزىلىرى ھازىرمۇ قوللىنىلىۋاتىدۇ.

السامِيُّون: (سامىيلار). يىلتىزى نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى سامغا تۇتىشىدىغان بەزى مىللەتلەرگە قارىتا ئېيتىلىدۇ. بۇ ئەرەبلەر، ئاكادىيلار، بابىلىيلار، ئاشۇرىيلار، كەنئانلار، فىنىقىيلار، ئىبرانىيلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

السُّبْكِي، عبد الوهاب بن علي تاج الدين: (سۇبكىي، ئابدۇلۋەھھاب ئىبنى ئەلى تاجىددىن) (ھ ؟ ـ 771 / م ؟ ـ 1370). شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، دەمەشقتە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرى "طبقات الشافعية الكبرى" «تەبەقاتۇششافىئىيەتىل كۇبرا» (شافىئىي ئۆلىمالىرىنىڭ تەرجىمىھالى) ۋە فىقھىگە ئائىت "جمع الجوامع" «جەمئۇل جەۋامىئ» قاتارلىقلاردۇر.

السجستاني (محمد): (سىجىستانى، مۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 330 / م ؟ ـ 941). باغدادتا ئۆتكەن تەپسىرشۇناس ۋە تىلشۇناس. ئۇنىڭ "غريب القرآن" «غەرىبۇل قۇرئان» (قۇرئاندىكى قىيىن سۆزلەر) ناملىق كىتابى بار.

السخاوي (علم الدين علي): (سەخاۋى، ئىلمۇددىن ئەلى) (ھ 558 ـ 642 / م 1163 ـ 1245). قىرائەتشۇناس، تىلشۇناس، گىرامماتىكىشۇناس. قاھىرەدە شاتىبىدىن تەلىم ئالغان. دەمەشقتە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. دەمەشقتە «ئەلفىيە»نىڭ ئاپتورى ئىبنى مالىك ئۇنىڭدىن دەرس ئالغان. ئۇنىڭ "شرح المفصل" «شەرھۇل مۇفەسسەل» ۋە "شرح الشاطبية" «شەرھۇششاتىبىيە» ناملىق كىتابى بار. ئۇ شاتىبىيىگە تۇنجى شەرھ يازغان كىشى بولۇپ، مۇشۇ كىتاب بىلەن داڭق چىقارغان.

السخاوي (شمس الدين محمد): (سەخاۋى، شەمسىددىن مۇھەممەد) (ھ 830 ـ 902 / م 1427 ـ 1497). مىسىرلىق تارىخشۇناس، مۇھەددىس، ئەدىب. قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، مەدىنىدە ۋاپات بولغان. ئىككى يۈزگە يېقىن كىتاب يازغان. ئون ئىككى توملۇق "الضوء اللامع في أعيان القرن التاسع" «ئەززەۋئۇللامىئ فى ئەئيانىل قەرنىتتاسىئ» (توققۇزىنچى ئەسىردە چاقنىغان نۇرلار)، ھەدىس ئاتالغۇلىرى توغرىسىدا "شرح ألفية العراقي" «شەرھۇ ئەلفىيەتىل ئىراقى»، "المقاصد الحسنة" «ئەلمەقاسىدۇل ھەسەنىيە» (گۈزەل مەقسەتلەر) ۋە "ذيل لتاريخ المقريزي" «زەيلۇل مەقرىزى» ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئەسەرلىرىدۇر.

سَرَابِيُّون، ابن سرابيون: (سەرابىييۇن، ئىبنى سەرابىييۇن) (ھ ؟ ـ 334 / م ؟ ـ 945). جۇغراپىيە ئالىمى بولۇپ، باغدادتا ياشىغان. "صورة الأرض" «سۇرەتۇل ئەرز» (يەر

شارىنىڭ سۈرىتى)، "عجائب الأقاليم السبعة" «ئەجائىبۇل ئەقالىمىسسەبئە» (يەتتە ئىقلىمنىڭ ئاجايىباتلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

السَّرَخْسِي: (سەرەخسى، مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئىبنى سەھل شەمسۇلئەئىممە) (تەخمىنەن ھ ؟ـ490 / م ؟ـ1091). ھەنەفى فىقھشۇناسى. ئوتتۇز قىسىملىق "المبسوط" «ئەلمەبسۇت» ئۇنىڭ مۇھىم ئەسەرلىرىنىڭ بىرىدۇر. بۇ كىتاب چوڭ فىقھى ئېنسىكلوپېدىيىسى ھېسابلىنىدۇ.

السَّرَّاج، أبو بكر محمد بن السري: (سەرراج، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد) (ھ ؟ـ317 / م ؟ـ929). باغدادلىق تىلشۇناس، گىراماتىكىشۇناس. "كتاب الأصول الكبيرة" «كىتابۇل ئۇسۇلۇل كەبىيرە»، "الشعر والشعراء" «ئەششىئر ۋەششۇئەرا» (شېئىر ۋە شائىرلار)، "شرح كتاب سيبويه" «سىبۋەيھ كىتابىنىڭ شەرھى» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

السَّرَّاج، أبو محمد جعفر بن أحمد: (سەرراج، ئەبۇ مۇھەممەد جەئفەر ئىبنى ئەھمەد) (ھ ؟ـ500 / م ؟ـ1106). يازغۇچى، فەقىھ. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. "مصارع العشاق" «مەسارىئۇل ئۇششاق» (ئاشىقلار جەڭگاھى)، "مناقب السودان" «مەناقىبۇسسۇدان» (سۇدانىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

سُرَيْج، ابن سُرَيْج، أحمد بن عمر: (ئىبنى سۇرەيج، ئەھمەد ئىبنى ئۇمەر) (ھ ؟ـ306 / م ؟ـ918). شافىئىي مەزھىپىدىكى فىقھشۇناس بولۇپ، قازىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. ئۇ ھاياتىدا نۇرغۇن ئەسەر يازغان. ئۇلارنىڭ ئاساسلىقى "الودائع لنصوص الشرائع" «ئەلۋەدائىئ لىنۇسۇسىششەرائىئ» ناملىق كىتابدۇر.

السَّرِيُّ الرَّفَّاءُ، السَّرِيُّ بن أحمد: (سەرىيۇررەففا، سەرىي ئىبنى ئەھمەد) (ھ ؟ـ366 / م ؟ـ976). ئىراقنىڭ مەۋسىل شەھرىدە تۇغۇلغان بولۇپ، شائىر ۋە ئەدىب. سەيفۇددەۋلە بىلەن قويۇق ئالاقىدە ئۆتكەن. باغدادتا ھايات كەچۈرگەن. "المحب والمحبوب والمشموم والمشروب" «ئەلمۇھىببۇ ۋەلمەھبۇب ۋەلمەشمۇمۇ ۋەلمەشرۇب» (ئاشىق-مەشۇق) ناملىق شېئىري دىۋانى بار.

السُرْيانية: (سۇريانىيە). سۇريان تىلى. سامى تىللىرىنىڭ تارمىقى بولغان ئارامىيە تىلى. بۇ تىل سۇرىيە ۋە ئىراقنىڭ بەزى رايونلىرىدا ھازىرمۇ قوللىنىلىدۇ.

سَعْدُ بنُ أبي وَقّاص: (سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس) (ھ ؟ـ55 / م ؟ـ675). ئۇلۇغ ساھابە، مەشھۇر قوماندان. تۇنجى تۈركۈمدە ئىسلامغا كىرگەنلەرنىڭ بەشىنچىسى. جەننەت بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلگەن ئون ساھابىنىڭ بىرى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ھەممە ئۇرۇشلارغا قاتناشقان، پارسنى فەتھى قىلىشتا مۇسۇلمانلار قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلغان.

سعد بن ربيع بن عمرو الأنصاري: (سەئد ئىبنى رەبىيئ ئىبنى ئەمرىل ئەنسارى) (ھ ؟ـ3 / م ؟ـ625). كاتتا ساھابە، ئەقەبە بەيئىتىگە قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ بىرى. بەدر ئۇرۇشىغا قاتناشقان، ئوھۇد ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

سَعْدُ بنُ عبادة: (سەئد ئىبنى ئۇبادە) (ھ ؟ـ14 / م ؟ـ635). ئۇلۇغ ساھابە. خەزرەج قەبىلىسىدىن. ئوھۇد ۋە خەندەك ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ھەۋراندا ۋاپات بولغان.

سَعْدُ بنُ معاذ: (سەئد ئىبنى مۇئاز) (ھ ?-6 / م ?-627). ئۇلۇغ ساھابە. ئەۋس قەبىلىسىنىڭ باشلىقى. بەدرى ئۇرۇشىدا ئەۋس قەبىلىسىنىڭ بايراقدارى بولغان. ئوھۇد ئۇرۇشىغا قاتناشقان. خەندەك ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

سَعد، ابن سعد: محمد الزهري: (سەئد، ئىبنى سەئد، مۇھەممەد زۇھرى) (ھ ?-230 / م ?-845). تارىخشۇناس، مۇھەددىس، ھاپىز. "كتاب الطبقات الكبرى" «كىتابۇ تەبەقاتىل كۇبرا» (ساھابىلەرنىڭ تەرجىمىھالى) ناملىق كىتاب ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئەسىرىدۇر.

سعدي، الشيرازي: (سەئدى، شەيخ شىرازى) (ھ 590-689 / م 1193-1291). ئىرانلىق شائىر، ئەدىب. شىرازدا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇنىڭ پارس تىلىدا يېزىلغان "بوستان" «بوستان»، "جلستان" «گۈلىستان» ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ۋە شېئىرلىرى بىرقانچە تىلغا، جۈملىدىن ئۇيغۇر تىلىغىمۇ تەرجىمە قىلىنغان.

سعود، ابن سعود عبد العزيز: (سوئۇد، ئىبنى سوئۇد ئابدۇلئەزىز) (ھ 1298-1373 / م 1880-1953). سەئۇدىي ئەرەبىستانى مەملىكىتىنىڭ قۇرغۇچىسى. 1932-يىلى سەئۇدىي ئەرەبىستانىنىڭ پادىشاھلىق تەختىدە ئولتۇرغان.

سعود، ابن سعود، محمد: (سوئۇد، ئىبنى سوئۇد مۇھەممەد) (ھ ?-1179 / م ?-1765). سوئۇدىيە ئائىلىسىنىڭ نەجدەدىكى ئۇرۇق ئەجدادلىرى.

السُّعُوْدِيَّة، المملكة العربية: (سوئۇدىيە، ئەرەب مەملىكىتى). پادىشاھ ئابدۇلئەزىز ئىبنى سوئۇد 1351 (م 1932)-يىلى قۇرغان ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئەرەب ئىسلام دۆلىتى بولۇپ، پايتەختى رىياد.

سَعيدُ بن البطريق: (سەئىد ئىبنى بىترىق) (ھ 263-328 / م 877-940). تېۋىپ، تارىخشۇناس. ئۇنىڭ تارىخقا ئائىت "نظم الجوهر" «نەزمۇل جەۋھەر» ناملىق كىتابى بار.

سعيد بن جبير: (سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئەبۇ مۇھەممەد). ئەينى دەۋردىكى فىقھى پېشۋاسى. بۇ زات ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇمەر قاتارلىق ساھابىلەردىن ئىلىم ئۆگەنگەن. پەتىۋا ئىشلىرىدا ناھايىتى پۇختا بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن خىلمۇخىل مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىگە جاۋاب بېرىپ، مۇسۇلمانلار جامائىتىنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئېھتىياجىنى قاندۇرغان. قىرىق توققۇز يېشىدا ۋاپات بولۇپ، ۋاسىت دېگەن جايغا دەپنە قىلىنغان.

سعيد بن زيد بن عمر بن طفيل القرشي (أبو الأعور): (سەئىد ئىبنى زەيد ئىبنى ئۇمەر ئىبنى تۇفەيلىل قۇرەشىي، ئەبۇلئەئۇەر) (ھ ?-51 / م ?-671). جەننەت بىلەن بېشارەت بېرىلگەن ئون ساھابىنىڭ بىرى. رەسۇلۇللاھ بىلەن بارلىق جەڭلەرگە قاتناشقان ۋە يەرمۇك ۋە دەمەشىق مۇھاسىرىسىگە قاتناشقان. دەمەشققە ۋالىي بولغان. 48 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

سعيدُ بن العاص: (سەئىد ئىبنى ئاس) (ھ ?-51 / م ?-671). ساھابە، مەشھۇر ھەربىي قوماندان. كۇفە ۋە مەدىنىگە ۋالىي بولغان.

سعيد بن مسيب: (سەئىد ئىبنى

مۇسەييەب) (ھ 2ـ 91 / م 623ـ 710). مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى مەشھۇر يەتتە فەقىھنىڭ بىرى. تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن. مۇجتەھىدلىك دەرىجىسىگە يەتكەن زات. مۇئمىنلەرنىڭ ئانىلىرى (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرى)دىن ھەدىس ئۆگەنگەن. شۇنداقلا ئەبۇ ھۇرەيرە، سەئىد ئىبنى ۋەققاس قاتارلىقلاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇمەر شەرىئەت مەسىلىلىرىدە پەتىۋا سورىغانلارغا سەئىد ئىبنى مۇسەييەبنىڭ ئالدىغا بېرىشنى جېكىلەيتتى.

سعيد بن منصور بن شعبة الخراساني (أبو عثمان): (سەئىد ئىبنى مەنسۇر ئىبنى شۇئبەتۇلخۇراسانى، ئەبۇ ئۇسمان) (ھ ?ـ 227 / م ?ـ 842). ھەدىسشۇناس، ئالىم. "السنن" «ئەسسۇنەن»، "التفسير" «ئەتتەپسىر» قاتارلىق كىتاپلارنى يازغان. ئىمام ئەھمەد، ئىمام دارىمى، ئىمام مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد قاتارلىق مۇھەددىس ئالىملار ئۇنىڭدىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ راستچىل، ئىشەنچىلىك، ئىلىم تارقىتىشتا ناھايىتى ھېرىس ئالىملاردىن ئىدى. مەككىدە ۋاپات بولغان.

السَّفّاحُ، عبد الله بن محمد، أبو العباس: (سەففاھ، ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئەبۇلئەبباس) (ھ ?ـ 136 / م ?ـ 754). ئابباسىيە دۆلىتىنى قۇرغان ھەم دۆلەتنىڭ تۇنجى خەلىپىسى بولغان.

السَّفّاريني، محمد بن أحمد أبو العون: (سەفارىنى، مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئەبۇلئەۋن) (ھ ?ـ 1188 / م ?ـ 1774). تەتقىقاتچى، ھەنبەلىيە مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئۇنىڭ "لوائح الأنوار البهية" «لەۋائىھول ئەنۋارىل بەھىيە» ناملىق ئەسىرى بار.

سُفْيانُ الثَّوْرِيُّ، بن سعيد أبو عبد الله: (سۇفيان سەۋرى ئىبنى سەئىد ئەبۇ ئابدۇللاھ) (ھ ?ـ 161 / م ?ـ 778). مەشھۇر مۇھەددىس، ئۆلىما. كۇفىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. "الجامع الكبير" «ئەلجامىئۇل كەبىر»، "الجامع الصغير" «ئەلجامىئۇسسەغىر»، "الفرائض" «ئەلفەرائىز» ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

سفيان بن عيينة بن ميمون: (سۇفيان ئىبنى ئۇيەينە ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 107ـ 198 / م 725ـ 815). تابىئىنلاردىن بولۇپ، ھەدىسشۇناس ۋە مۇجتەھىد. ناھايىتى تەقۋادار، تولىمۇ چىچەن بولۇپ، تۆت يېشىدا قۇرئاننى، ئالتە-يەتتە ياش ۋاقتىلىرىدا نۇرغۇن ھەدىسلەرنى يادقا ئېلىپ بولغان. «مەككە مۇكەررەمە ھەدىسشۇناسى» دەپ نام ئالغان.

السُّكَّرِيُّ، أبو سعيد الحسن بن الحسين: (سۇككەرىي، ئەبۇ سەئىد ھەسەن ئىبنى ھۇسەين) (ھ 212ـ 275 / م 827ـ 888). ئالىم، ئەدىب. "النبات" «ئەننەبات» (ئۆسۈملۈك)، "الوحوش" «ئەلۋۇھۇش» (ياۋايىلار) قاتارلىق نۇرغۇن كىتابلارنى يازغان.

يوسف بن محمد أبو يعقوب سراج الدين الخوارزمي السكاكي): (يۇسۇف ئىبنى مۇھەممەد سىراجىددىن، خارەزمى، سەككاكى) (ھ ?ـ 626 / م ?ـ 1229). خارەزىملىق ئالىم. تىلشۇناسلىق. كۆپ ئەسەر يازغان. ئۇنىڭ ئىچىدە "مفتاح العلوم" «مىفتاھۇلئۇلۇم» (ئىلىملار ئاچقۇچى) ناملىق ئەسىرى ئەڭ مەشھۇر بولۇپ، ئون ئىككى پەننى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەسلى يوق كىتابدۇر. بۇ زات چىڭگىزخاننىڭ ئوغلى چاغاتايخاننىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى بولۇپ، ئۇنىڭ دەۋرىدە كاتتا

مۇسەييەب) (ھ 2ـ91 / م 623ـ710). مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى مەشھۇر يەتتە فەقىھنىڭ بىرى. تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن. مۇجتەھىدلىك دەرىجىسىگە يەتكەن زات. مۇئمىنلەرنىڭ ئانىلىرى (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرى)دىن ھەدىس ئۆگەنگەن. شۇنداقلا ئەبۇ ھۇرەيرە، سەئىد ئىبنى ۋەققاس قاتارلىقلاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر شەرىئەت مەسىلىلىرىدە پەتىۋا سورىغانلارغا سەئىد ئىبنى مۇسەييەبنىڭ ئالدىغا بېرىشنى جېكىلەيتتى.

سعيد بن منصور بن شعبة الخراساني (أبو عثمان): (سەئىد ئىبنى مەنسۇر ئىبنى شۇئبەتۇلخۇراسانى، ئەبۇ ئوسمان) (ھ ?ـ227 / م ?ـ842). ھەدىسشۇناس، ئالىم. "السنن" «ئەسسۇنەن»، "التفسير" «ئەتتەپسىر» قاتارلىق كىتاپلارنى يازغان. ئىمام ئەھمەد، ئىمام دارىمى، ئىمام مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد قاتارلىق مۇھەددىس ئالىملار ئۇنىڭدىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ راستچىل، ئىشەنچلىك، ئىلىم تارقىتىشتا ناھايىتى ھېرىس ئالىملاردىن ئىدى. مەككىدە ۋاپات بولغان.

السَّفَّاحُ، عبد الله بن محمد، أبو العباس: (سەففاھ، ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئەبۇلئەبباس) (ھ ?ـ136 / م ?ـ754). ئابباسىيە دۆلىتىنى قۇرغان ھەم دۆلەتنىڭ تۇنجى خەلىپىسى بولغان.

السَّفَّارِيني، محمد بن أحمد أبو العون: (سەفارىنى، مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئەبۇلئەۋەن) (ھ ?ـ1188 / م ?ـ1774). تەتقىقاتچى، ھەنبەلىيە مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئۇنىڭ "لوائح الأنوار البهية" «لەۋائىھۇل ئەنۋارىل بەھىيە» ناملىق ئەسىرى بار.

سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، بن سعيد أبو عبد الله: (سۇفيان سەۋرى ئىبنى سەئىد ئەبۇ ئابدۇللاھ) (ھ ?ـ161 / م ?ـ778). مەشھۇر مۇھەددىس، ئۆلىما. كۇفىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. "الجامع الكبير" «ئەلجامىئۇل كەبىر»، "الجامع الصغير" «ئەلجامىئۇسسەغىر»، "الفرائض" «ئەلفەرائىز» ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

سفيان بن عيينة بن ميمون: (سۇفيان ئىبنى ئۇيەينە ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 107ـ198 / م 725ـ815). تابىئىنلاردىن بولۇپ، ھەدىسشۇناس ۋە مۇجتەھىد. ناھايىتى تەقۋادار، تولىمۇ چېچەن بولۇپ، تۆت يېشىدا قۇرئاننى، ئالتە-يەتتە ياش ۋاقتىلىرىدا نۇرغۇن ھەدىسلەرنى يادقا ئېلىپ بولغان. «مەككە مۇكەررەمە ھەدىسشۇناسى» دەپ نام ئالغان.

السُّكَّرِيُّ، أبو سعيد الحسن بن الحسين: (سۇككەرىي، ئەبۇ سەئىد ھەسەن ئىبنى ھۇسەين) (ھ 212ـ275 / م 827ـ888). ئالىم، ئەدىب. "النبات" «ئەننەبات» (ئۆسۈملۈك)، "الوحوش" «ئەلۋۇھۇش» (ياۋايىلار) قاتارلىق نۇرغۇن كىتابلارنى يازغان.

يوسف بن محمد أبو يعقوب سراج الدين (الخوارزمي السكاكي): (يۇسۇف ئىبنى مۇھەممەد سىراجىددىن، خارەزمى، سەككاكى) (ھ ?ـ626 / م ?ـ1229). خارەزىملىق ئالىم. تىلشۇناسلىق. كۆپ ئەسەر يازغان. ئۇنىڭ ئىچىدە "مفتاح العلوم" «مىفتاھۇلئۇلۇم» (ئىلىملار ئاچقۇچى) ناملىق ئەسىرى ئەڭ مەشھۇر بولۇپ، ئۇن ئىككى پەننى ئۆز ئىچىگە ئالغان مىسلى يوق كىتابدۇر. بۇ زات چىڭگىزخاننىڭ ئوغلى چاغاتايخاننىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى بولۇپ، ئۇنىڭ دەۋرىدە كاتتا

قىلغان. ئۇنىڭغا قوشلارنىڭ تىلىنى بىلدۈرگەن. شامال ۋە جىنلارنى بويسۇندۇرۇپ بەرگەن. سۇلەيمان ئەلەيھىسسالام قۇددۇس شەھىرى ئەتراپىغا سېپىل سوقتۇرغان. قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا، جەڭ ئاتلىرىنى مەشىق قىلدۇرۇشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن. ئىبنى ئىسھاقنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، سۇلەيمان ئەلەيھىسسالام قىرىق يىل پادىشاھ بولغان، ئەللىك ئىككى يىل ئۆمۈر كۆرگەن.

سُلَيْمَانُ القَانوني (سليمان الأول): (سۇلەيمان قانۇنى ‹بىرىنچى سۇلەيمان›) (ھ 900 ـ 974 / م 1494 ـ 1566). ئوسمانىيلار سۇلتانلىرىنىڭ ئونىنچىسى. مەشھۇر قانۇنشۇناس. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئوسمان ئىمپېرىيىسى سەلتەنەتىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە يەتكەن.

السُّلَيْمانية: (سۇلەيمانىيە). ئىراقتىكى بىر شەھەر. كۆپىنچە ئاھالىسى كورد. سۇلەيمانىيە رايونىنىڭ مەركىزى. ھىجرىيە 1191 ـ يىلى (مىلادىيە 1778 ـ يىلى) بەرپا قىلىنغان.

السمرقندي (علاء الدين): (سەمەرقەندى، ئەلائۇددىن) (تەخمىنەن ھ ?ـ 575 / م ?ـ 1180). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى داڭلىق فەقىھ. بۇخارادا ۋاپات بولغان. قىزى فاتىمەنى ئۆزى ئوقۇتۇپ يېتىشتۈرگەن ۋە ئۇنى فەقىھ كاسانىغا ياتلىق قىلغان. سەمەرقەندىنىڭ "تحفة الفقهاء" «توھفەتۇل فۇقەھا» (فەقىھلەرنىڭ تۆھپىسى) ناملىق كىتابى بار.

السمرقندي (نجيب الدين): (سەمەرقەندى، نەجىبۇددىن) (ھ ?ـ 619 / م ?ـ 1222). فەخرىددىن رازى بىلەن زامانداش تېۋىپ. تاتارلار ھىراتقا بېسىپ كىرگەندە ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇ كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش توغرىسىدا يازغان "الأسباب والعلامات" «ئەلئەسباب ۋەلئەلامات» (كېسەل بولۇش سەۋەبلىرى ۋە كېسەللىك ئالامەتلىرى) ناملىق كىتابى بىلەن داڭق چىقارغان.

السمرقندي (شمس الدين): (سەمەرقەندى، شەمسىددىن) (تەخمىنەن ھ ?ـ 690 / م ?ـ 1291). لوگىكا ئالىمى، ئاسترونوم ۋە ئەدىب. ئۇنىڭ "آداب السمرقندي" «ئادابۇسسەمەرقەندى» دەپ تونۇلغان "رسالة في آداب البحث" «ئادابۇل بەھس» (تەتقىقات قائىدىلىرى) ناملىق ئەسىرى بار. بۇ كىتاب مۇشۇ پەندىكى ئەڭ مەشھۇر ئەسەرلەرنىڭ بىرى. ئۇنىڭ يەنە لوگىكا (مەنتىق) توغرىسىدا "قسطاس الميزان" «قىستاسۇل مىزان» (ئادىل تارازا) ناملىق كىتابى بار.

السمرقندي (أبو القاسم الليثي): (سەمەرقەندى، ئەبۇلقاسىم لەيسى) (ھ ?ـ 877 / م ?ـ 1473). فەقىھ، تىلشۇناس، ئەدىب. ئۇنىڭ "الرسالة السمرقندية" «ئەررىسالەتۇسسەمەرقەندىيە» (سەمەرقەندى ماقالىلىرى)، "بلوغ الأرب من تحقيق استعارات العرب" «بۇلۇغۇل ئەرەب مىن تەھقىقى ئىستىئاراتىل ئەرەب» (ئەرەب تىلى ئىستىئارەسى توغرىسىدا) ۋە ھەنەفىي فىقھى توغرىسىدىكى "مستخلص الحقائق في شرح كنز الدقائق" «مۇستەخلەسۇل ھەقائىق فى شەرھى كەنزىددەقائىق» (كەنزە دەقائىقنىڭ شەرھى) ناملىق كىتابلىرى بار.

السموأل (ابن عاديا): (سەمەۋئەل، ئىبنى ئادىيا) (تەخمىنەن م ?ـ 560). جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن يەھۇدىي شائىر. ئەبلەق سېپىلىنىڭ قورغۇچىسى. ئۇ ئىمرىئۇلقەيسنىڭ ئامانىتىنى قوغداش يولىدا ئوغلىنى پىدا قىلغانلىقى ئۈچۈن، ۋاپادارلىقتا تەمسىل

قىلىنىلىدۇ. ئۇنىڭ مەشھۇر بىر قەسىدىسى بار.

سُمَيَّةُ، أم عمار: (سۇمەييە، ئۇممۇ ئەممار) (م ?-615). سۇمەييە، ئەممار ئىبنى ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئانىسى بولۇپ، بۇ بىر ئائىلە كىشىلىرى تۇنجى مۇسۇلمان بولغانلاردىن. قۇرەيش مۇشرىكلىرى ئۇلارنى قاتتىق قىينىغان. ئەبۇ جەھىل سۇمەييەنى قىيناپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئۇ مۇسۇلمانلار ئىچىدىن شېھىت بولغانلارنىڭ تۇنجىسى.

سنان بن ثابت (أبو سعيد): (سىنان ئىبنى سابىت، ئەبۇ سەئىد) (ھ ?-331 / م ?-943). ھىرەلىك، سابىئى دىنىدىكى تېۋىپ. باغدادتا ياشىغان. مۇقتەدىر زامانىدىكى تېۋىپلارنىڭ پېشۋاسى بولۇپ، قاھىر ۋە رازى قاتارلىق خەلىپىلەرنىڭ خىزمىتىدە بولغان.

السِّنْدبادُ البحري: (سىندباد بەھرى). «دېڭىز ساياھەتچىسى سىندباد». ئەپسانىۋى قەھرىمان. ئۇنىڭ دېڭىز سەپىرى ۋە ئاجايىپ سەرگۈزەشتىلىرى "ألف ليلة وليلة" «ئەلفۇ لەيلەتىن ۋە لەيلە» (مىڭبىر كېچە) ھېكايىلىرىدە بايان قىلىنغان.

سِنِمّار: (سىنىممار). رۇملۇق بىناكار، نوئمانغا بىر ساراي سالغان بولۇپ، ئۇنى مىسلىسىز ياخشى سالغان. نوئمان باشقا يەنە مۇشۇنداق سارايىنىڭ سېلىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنى بىنانىڭ ئۈستىدىن تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئەرەبلەردە ياخشىلىققا يامانلىق قىلغۇچىلارغا "جوزي جزاء سنمار" «جۇزىيە جەزائە سىنىممار» (سىنىممارنىڭ جازالانغىنىدەك جازالاندى) دېيىلىدىغان تەمسىل مانا شۇنىڭدىن كېلىپ چىققان.

السَّنُوسيّ (أبو عبد الله محمد): (سەنۇسى، ئەبۇ ئابدۇللاھ مۇھەممەد) (ھ ?-895 / م ?-1489). مالىكىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. يېتۈك ئالىم. ئۇنىڭ ئەقىدە توغرىسىدا يازغان "عقيدة أهل التوحيد" «ئەقىدەتۇ ئەھلى تەۋھىد» (ئەھلى تەۋھىد ئەقىدىسى) ۋە "العقيدة الكبرى" «ئەلئەقىدەتۇل كۇبرا» (چوڭ ئەقىدە)، "أم البراهين" «ئۇممۇل بەراھىن» (تۈپ دەلىللەر) ۋە "العقيدة الصغرى" «ئەلئەقىدەتۇسسۇغرا» (كىچىك ئەقىدە) ناملىق كىتابلىرى ۋە ئالگېبرا ھەققىدە يازغان "شرح مقدمات الجبر والمقابلة" «شەرھى مۇقەددىماتىل جەبەرى ۋەلمۇقابەلە» (ئالگېبرا مۇقەددىمىگە شەرھ) ناملىق كىتابى، يەنە "شرح جمل الخونجي" «شەرھى جۇمەلىل خۇنىجى» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

السنوسي أبو عبدالله محمد بن علي: (سەنۇسى، ئەبۇ ئابدۇللاھ مۇھەممەد ئىبنى ئەلى) (ھ 1201-1275 / م 1787-1859). ئالجىرىيىلىك تەرىقەت پېشۋاسى. مۇستەغانىمدا تۇغۇلغان، فاستا ئوقۇغان. سەنۇسىيە تەرىقىتىگە ئاساس سالغان. لىۋىيىدىكى يېشىل تاغدا "الزاوية البيضاء" «ئەززاۋىيەتۇل بەيزا» (ئاق خانىقا)نى بىنا قىلغان. ئۇ جوغبۇبتىكى خانىقاغا كۆچۈپ كەتكەن. ئۇنىڭ مەقبەرىسى شۇ يەردە. ئۇنىڭ "الدر السنية في أخبار السلالة الإدرسية" «ئەددۇررۇسسەنىيە فى ئەخبارىسسۇلالەتىل ئىدرىسسىيە» (ئىدرىسسىيە سۇلالىسىنىڭ تارىخى)، "بغية القاصد" «بۇغيەتۇل قاسىد» (كۆزلىگۈچىنىڭ مەقسىتى)، "شفاء الصدر" «شىفائۇسسەدر» (يۈرەك داۋاسى) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

السُّهْرَوَرْدِي، أبو الفتوح شهاب الدين يحيى بن حبس: (سوھرەۋەردى، ئەبۇلفەتۇھ شىھابىددىن يەھيا ئىبنى ھەبەس) (ھ 549-

587 / م 1154_1191). ئىشراقىيە مەزھىپىدىكى پەيلاسوپ. ئىراننىڭ سوھرەۋەرد دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ "المقاومات" «ئەلمۇقاۋەمات»، "هياكل النور" «ھەياكىلىننۇر»، "حكمة الإشراق" «ھېكمەتۇل ئىشراق» ناملىق نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار. ئۇ زىندىق دەپ قارىلىپ ھەلەبتە ئۆلتۈرۈلگەن.

السُّهْرَوَرْدِي، أبو حفص عمر بن محمد شهاب الدين: (سوھرەۋەردى، ئەبۇ ھەفسى ئۆمەر ئىبنى مۇھەممەد شەھابىددىن) (ھ 540_632 / م 1145_1234). تەرىقەت پېشۋاسى، شافىئى مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئۇنىڭ "عوارف المعارف" «ئەۋارىفۇل مەئارىف» ناملىق كىتابى بار، بۇ كىشى تەسەۋۋۇپ ئېقىمىدىكى سوھرەۋەردىيە سۇلۇكىغا ئاساس سالغان.

سَهْلُ بن هارون: (سەھل ئىبنى ھارۇن) (ھ ?_215 / م ?_830). ئابباسىيلار دەۋرىدە ئۆتكەن يازغۇچى. خەلىپە مەئمۇن ئۇنى بەيتۇلھېكمەت كۇتۇپخانىسىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلغان. "تدبير الملك والسياسة" «تەدبىرۇلمۇلۇك ۋەسسىياسە» (پادىشاھلىق ۋە سىياسەت تەدبىرلىرى)، "ثعلة وعفراء" «سۇئلەتۇن ۋە ئەفرا» ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

سهل التستري: (سەھلى تەسەتتۇرى) (ھ ?_283 / م ?_896). داڭلىق تەرىقەت ئەرباپى ۋە كالامشۇناس. تەسەددۇردا تۇغۇلغان. بەسرەگە پالىنىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "تفسير القرآن" «تەفسىرۇل قۇرئان» (قۇرئان تەپسىرى) ۋە "مجموعة أجوبة" «مەجمۇئەتۇ ئەجۋىبە» (جاۋابلار) ناملىق ئەسەرلىرى بار. سالىمىيە مەزھىپىنىڭ ئاساسچىسى بولغان مۇھەممەد ئىبنى سالىم ۋە مەنسۇر ھەللاج ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدۇر.

السُّودانُ (جمهورية السودان): (سۇدان «سۇدان جۇمھۇرىيىتى»). شەرقىي ئافرىقىدىكى ئەرەب جۇمھۇرىيىتى، پايتەختى خارتۇم. ئۇمۇ دەرمان، سۇدان بەھرى، ئەتبەرە، بورسۇدان ئۇنىڭ مەشھۇر شەھەرلىرىدۇر.

سودة بنت زمعة: (سەۋدە بىنتى زەمئە) (ھ ?_54 /?_674م). رەسۇلۇللاھنىڭ خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ۋاپات بولغاندىن كېيىن نىكاھىغا ئالغان ئايالى.

السُّوَيْس: (سۇۋەيش). 1. مىسىردىكى سۇۋەيش قولتۇقىدىكى بىر پورت شەھىرى، سۇۋەيش رايونىنىڭ مەركىزى. 2. سۇۋەيش قانىلى. بۇ قانال بور سەئىد بىلەن سۇۋەيش شەھىرى ئارىلىقىدا بولۇپ، قىزىل دېڭىزنى ئوتتۇرا دېڭىزغا تۇتاشتۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 168 كىلومېتىر. ھىجرىيە 1276_1286 (م 1859_1869)_يىللىرى قېزىلغان. رەئىس جامال ئابدۇناسىر ئۇنى ھىجرىيە 1376 (م 1956)_يىلى دۆلەت ئىلكىگە ئۆتكۈزىۋالغان.

سِيْبَوَيْهِ: أبو بشر عمرو بن عثمان: (سىبۇەيە، ئەبۇ بىشر ئەمرى ئىبنى ئۇسمان). (تەخمىنەن ھ ?_180 / م ?_796). تىلشۇناس ۋە گرامماتىكشۇناس ئالىم. بەسرەلىك. ئۇنىڭ گرامماتىكىغا دائىر "الكتاب" «ئەلكىتاب» ناملىق كىتابى بار. ئۇ بەسرە گرامماتىكا ئېقىمىنىڭ پېشۋاسى دەپ قارىلىدۇ.

سِيدَه، ابن سيده: علي بن إسماعيل: (سەيدە، ئىبنى سەيدە، ئەلى ئىبنى ئىسمائىل) (ھ 398_459 / م 1007_1066). ئەندەلۇسلۇق تىلشۇناس، ئەدىب بولۇپ، ئەما ئىدى.

"المحكم" «ئەلمۇھكەم»، "المخصص" «ئەلمۇخەسسەس» قاتارلىق لۇغەت كىتابلىرى ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

السيرافي، أبو سعيد الحسن بن عبد الله: (سىيرافىي، ئەبۇ سەئىد ھەسەن ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ 283ـ369 / م 897ـ979). گراماتىكا ئالىمى. ئۇ ئەسلى ئىران سىرافتىن، باغدادتا ۋاپات بولغان. "شرح كتاب سيبويه" «شەرھى كىتابى سىبۋەيھ»، "الإقناع" «ئەلئىقنا»، "صنعة الشعر" «سەنئەتۇششىئىر» (شېئىرىيەت ماھارىتى) ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىندۇر.

سيرةُ ابن هشام: (سىيرەتى ئىبنى ھىشام). ئىبنى ھىشام يازغان رەسۇلۇللاھنىڭ تەرجىمھالى توغرىسىدىكى ئەڭ ئىشەنچلىك ئەسەر ھېسابلىنىدۇ. ئىبنى ھىشام بۇ كىتابتا ئىبنى ئىسھاقنىڭ "المغازي والسير" «ئەلمەغازى ۋەسسىيەر» كىتابىغا ئاساسلانغان.

سيرة بني هلال: (سىيرەتى ئىبنى ھىلال). چوڭ ھەجىملىك ئەرەب خەلق قىسسىسى. بۇ ئەسەردە قەھرىمانلىق ۋەقەلىرى، قەيس قەبىلىلىرىنىڭ يەمەندىن نەجدكە، ئاندىن مىسىردىن ئۆتۈپ مەغرىبكە كۆچۈشى ۋە بەنى ھىلال قەبىلىسىنىڭ تۇنىستىكى خەلىپە رەناتى بىلەن بولغان كۈرەشلىرى تەسۋىرلىنىدۇ.

سيرة سيف بن ذي يزن: (سىيرەتى سەيف ئىبنى زىي يەزىن). چوڭ ھەجىملىك ئەرەب خەلق قىسسىسى. ئەسەر قەھرىمانى ھىميەرلىك پادىشاھ سەيف ئىبنى زىي يەزىن ھىميەرى (م ?ـ574). ئۇ ھەبەشلەرنى يەمەن شەھەرلىرىدىن سۈرۈپ چىققان. بۇ قىسسە ھىجرىيە 8ـ9 (م 14ـۋە 15)ـئەسىرلەر ئارىلىقىدا بارلىققا كەلگەن، ئۇنىڭدا فانتازىيە ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ.

سيرة الظاهر بيبرس: (سىرەتى زاھىر بىبىرس). چوڭ ھەجىملىك ئەرەب خەلق قىسسىسى. ئۇنىڭ باش قەھرىمانى زاھىر بىبىرس (مىسىر). بۇ قىسسىدە زاھىر بىبىرس ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى ۋە موڭغۇللارنىڭ ھۇجۇملىرىنى توسۇشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغان قەھرىمان سۈپىتىدە تىلغا ئېلىنىدۇ.

سيرة عنترة (أو عنتر): (سىيرەتى ئەنتەرە). چوڭ ھەجىملىك ئەرەب خەلق قىسسىسى. ئۇ شېئىرىي ھەم نەسرىي ئۇسلۇبتا يېزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ باش قەھرىمانى جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن ئەبۇس قەبىلىسىدىن بولغان شائىر ئەنتەرە ئىبنى شەدداد ئەبەسىدۇر. ئۇ ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقى ۋە چەۋەندازلىقى بىلەن مەشھۇر بولغان.

سِيلانُ (جمهورية سيري لانكا): (سەيلان ‹سىرلانكا جۇمھۇرىيىتى›). ھىندى ئوكياندىكى بىر ئارال دۆلەت، پايتەختى كولومبو. ئەرەبلەر قەدىمدە ئۇنى "سيرنديب" «سىير نەدىب» دەپ ئاتايتتى.

سينا، سيناء: (سىينا). مىسىردىكى ئۈچ بۇرجەك يېرىم ئارال. ئۇ ئافرىقىنى ئاسىيا بىلەن باغلاپ تۇرىدۇ، كان بايلىقى ۋە نېفتى مول. تارىخىي، سىياسىي ۋە دىنىي جەھەتتە ئىستراتېگىيىلىك جاي ھېسابلىنىدۇ.

السيوطي، جلال الدين عبد الرحمن: (سۇيۇتى، جالالۇددىن ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەبۇ بەكرى) (ھ 849ـ912 / م 1445ـ1055). كۆپ تەرەپلىمىلىك بىلىمگە ئىگە ئالىم. تەپسىر، ھەدىس، تىل ۋە گراماتىكا ھەققىدە نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان. قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئۈچ يۈز پارچىدىن ئاشىدۇ. ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىن تەپسىر ھەققىدە "تفسير الجلالين" «تەفسىرۇل جەلالەين»، "الدر المنثور في التفسير المأثور" «ئەددۇررۇل مەنسۇر فىتتەفسىرىل مەئسۇر»، گراماتىكا ھەققىدە "همع الهوامع" «ھەمئۇل ھەۋامىئ»، "المزهر" «ئەلمۇزھىر»، مىسىر تارىخى توغرىسىدا "بغية الوعاة في طبقات اللغويين والنحاة" «بەغيەتۇل ۋۇئات فى تەبقاتىل لۇغۋيىن ۋەنىۇهات» قاتارلىق 500 پارچىدىن ئارتۇق ئەسىرى بار.

السيِّد، أحمد لطفي: (سەييد، ئەھمەد لۇتفى) (ھ 1289 ـ 1383 / م 1872 ـ 1963). مىسىرلىق مۇتەپەككۇر، سىياسىيون. يېڭى ئىدىيۋى گۈللىنىش ھەرىكىتىگە زور تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇ مىسىرنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى، مۇئاۋىن باش مىنىستىر، قاھىرە ئەرەب تىلى جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولغان.

سَيِّد درويش: (سەييد دەرۋىش) (ھ 1258 ـ 1342 / م 1842 ـ 1923). مىسىرلىق مۇزىكانت، كومپوزىتۇر. ئەرەب مۇزىكىسى ۋە ئوپېرادا يېڭىلىق ياراتقان. "بلادي بلادي" «بىلادىي بىلادىي» «ۋەتىنىم» ناملىق ناخشىسى ئۇنىڭ ئۆلمەس ئىجادىيەت سەمەرىسىدۇر. ئۇ جەمئىي ئون ئىككى ئوپېرا يازغان. ئەڭ مەشھۇرلىرى "شهرزاد" «شەھرىزاد»، "العشرة الطيبة" «ئەلئەشەرەتتەييىبە» (ئون ياخشىلىق) قاتارلىقلاردۇر.

ش

الشابّي، أبو القاسم بن محمد: (شابىي، ئەبۇلقاسىم ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 1324 ـ 1353 / م 1906 ـ 1934). تۇنىسلىق شائىر، تۇنىسنىڭ شابىيە دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئۇ يېگىلىق تەرەپدارىدىكى شائىرلارنىڭ بايراقدارى بولۇپ، ياش ۋاقتىدىلا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ چىنلىق، بەدىئىيلىك، شېئىرىي ئاھاڭدارلىققا تويۇنغان "أغاني الحياة" «ئەغانىل ھەيات» (ھايات كۈيلىرى) ناملىق بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

شادي، أبو شادي، أحمد زكي: (شادىي، ئەبۇشادىي، ئەھمەد زەكىي) (ھ 1310 ـ 1375 / م 1892 ـ 1955). مىسىرلىق شائىر. ئۇ 1932 ـ يىلى «ئەبۇلۇ» ژۇرنىلىنى تەسىس قىلغان. بۇ ژۇرنال ئەرەب شېئىرىيىتىنىڭ گۈللىنىشىگە خېلى زور تۆھپە قوشقان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى ۋە ئوپېراسى بار.

الشاذِليّ، أبو الحسن علي بن محمد: (شازىلى، ئەبۇلھەسەن ئەلى ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 656 / م ؟ ـ 1258). ماراكەشلىك. «شازىلىيە» تەرىقىتىنى بەرپا قىلغان. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ئادالەتسىزلىككە ئۇچرىغاچقا، مىسىرنىڭ سەئىد دېگەن يېرىگە قېچىپ بېرىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

الشاطِبيُّ، إبراهيم بن موسى، أبو إسحاق: (شاتىبىي، ئىبراھىم ئىبنى مۇسا ئەبۇ ئىسھاق) (ھ ؟ ـ 790 / م ؟ ـ 1388). مالىكىي مەزھىپىدىكى فىقھشۇناس، ئۇسۇلشۇناس، تىلشۇناس ۋە ھەدىسشۇناس. ئۇنىڭ ئۇسۇلى فىقھى توغرىسىدا يازغان كىتابلىرى بار.

الشافِعي، محمد بن إدريس: (شافىئىي، مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىس) (ھ 150 ـ 204 / م 767 ـ 820). تۆت مەزھەپنىڭ بىرى بولغان شافىئىي مەزھىپىنىڭ ئاساسچىسى. غەززىدە تۇغۇلۇپ، مەككە ۋە مەدىنىدە ياشىغان، كېيىن مىسىردا يەرلىشىپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ شاخچە مەسىلىلەر ھەققىدە يازغان "الأم" «ئەلئۇم» ناملىق كىتابى، ئۇسۇلى فىقھى توغرىسىدا يازغان "الرسالة" «ئەررىسالە» ناملىق كىتابى بار.

الشاهْنامَة: (شاھنامە). ئەبۇلقاسىم فىردەۋسىنىڭ شېئىرىي داستانى. ئۇنىڭدا ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى پارس پادىشاھلىرىنىڭ ھېكايەت ۋە ئەپسانىلىرى بايان قىلىنغان. ئۇ 60 مىڭ بېيىتتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، نۇرغۇن تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان.

شَبَكَة، أبو شبكة: إلياس: (شەبكە، ئەبۇ شەبكە، ئىلياس) (ھ 1322 ـ 1367 / م 1904 ـ 1947). لىۋانلىق شائىر ۋە ژۇرنالىست. "غلواء" «غۇلۋا» ۋە "أفاعي الفردوس" «ئەفائىل فىردەۋس» (فىردەۋس چايانلىرى) ناملىق شېئىرلار توپلىمى بار. ئۇ يەنە مولىېر تىياتىرلىرىنى تەرجىمە قىلغان.

الشبلي (أبو بكر): (شىبلى، ئەبۇبەكرى)

(ھ ?ـ 334 / م ?ـ 946). مەشھۇر ئەھلى تەسەۋۋۇپ. ئۇ دەنباۋەند دېگەن جايغا ۋالىي بولغان. ئاندىن زاھىدلىق يولىغا مېڭىپ، ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولغان. تەقۋادارلىقى بىلەن شۆھرەت قازانغان. سامىرا دېگەن جايدا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇ شىبلى دېگەن تەخەللۇس بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭ ئىسمى ھەققىدە نۇرغۇن ئوخشىمىغان قاراشلار بار.

الشَّبِيبي: محمد رضا: (شەبىبىي، مۇھەممەد رىزا) (ھ 1306ـ 1385 / م 1888ـ 1965). ئىراقلىق شائىر ۋە سىياسىيون. مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

شَجَرَة الدُّر: (شەجەرەتۇددۇر) (ھ ?ـ 655 / م ?ـ 1257). ئەييۇبىيلار سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى پادىشاھى سالىھ نەجمىددىن ئەييۇبىنىڭ كېنىزىكى بولۇپ، سالىھ نەجمىددىن ئۇنى ئازاد قىلىپ نىكاھىغا ئالغان. شەجەرەتۇددۇر ئەقىل-پاراستى ۋە ھۆسن-جامالى بىلەن نەجمىددىننىڭ مۇھەببىتى ۋە ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن. پادىشاھ جەڭلەرگە چىقىپ كەتكەندە ئورنىغا شەجەرەتۇددۇرنى دۆلەت ئىشلىرىنى ۋاقىتلىق باشقۇرۇشقا قويۇپ قويغان. پادىشاھ سالىھ نەجمىددىن تۇيۇقسىز ۋاپات بولغاندىن كېيىن، شەجەرەتۇددۇر تەخت ۋارىسى تۇران شاھنى ئۆلتۈرۈپ تەختكە ئولتۇرغان. بۇنىڭ بىلەن ئەييۇبىيلار سۇلالىسى ئاخىرلىشىپ، ئىككى يېرىم ئەسىر (م 1250ـ 1517) داۋاملاشقان مەملۇكىيلەر سۇلالىسى ھۆكۈمرانلىقى باشلانغان. شەجەرەتۇددۇر 1257ـ يىلى ئۆگەي ئوغلى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

الشَّجَري، ابن الشجري: الشريف أبو السعادات هبة الله بن علي: (شەجەرىي، ئىبنۇششەجەرىي، شەرىف ئەبۇ سائادات ھىبەتۇللاھ ئىبنى ئەلى) (ھ 450ـ 543 / م 1058ـ 1148). باغدادلىق تىلشۇناس. ئۇ "الأمالي" «ئەلئامالىي»، "الحماسة" «ئەلھەماسە» ناملىق ئەسەرلەرنى يازغان.

الشِّدْياق، أحمد فارس: (شىدياق، ئەھمەد پارس) (ھ 1219ـ 1306 / م 1804ـ 1888). لىۋانلىق ئەدىب، مۇخبىر، تىلشۇناس. "الرائد التونسي" «تۇنىس يېتەكچىسى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى. ئۇنىڭ "الجاسوس على القاموس" «ئەلجاسۇس ئەلەلقامۇس» ۋە "الساق على الساق" «ئەسساق ئەلەسساق» قاتارلىق مۇھىم ئەسەرلىرى بار.

الشَّرْتُوني، سعيد: (شەرتۇنى، سەئىد) (ھ 1266ـ 1331 / م 1849ـ 1912). لىۋانلىق ئەدىب. داڭلىق تىلشۇناس. ئۇ "أقرب الموارد" «ئەقرەبۇلمەۋارىد» ناملىق لۇغەتنى تۈزگەن.

الشرقاوي (عبد الله): (شەرقاۋى، ئابدۇللاھ) (ھ 1149ـ 1227 / م 1737ـ 1812). مىلادىيە 1794ـ يىلى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەيخى بولغان. ئۇنىڭ "تحفة الناظرين في من ولي مصر من الولاة والسلاطين" «توھفەتۇننازىرىين فى مەن ۋەلىيە مىسرە مىنەلۋۇلاتى ۋەسسەلاتىين» (مىسىرغا ھۆكۈمران بولغان سۇلتانلار) ناملىق ئەسىرى بار.

الشَّرِيف الرَّضي، محمد بن الحسين: (شەرىيفۇررىزا، مۇھەممەد ئىبنى ھۇسەيىن) (ھ 359ـ 406 / م 970ـ 1016). داڭلىق شائىر، ئەدەبىياتشۇناس ۋە تىلشۇناس. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇيەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ بىر

شېئىرلار تـوپلىمى ۋە "تلخيص البيان عن مجازات القـــرآن" «تەلخىسۇل بايـان ئەن مەجازاتـىل قۇرئـان» (قۇرئانــدىكى ماجــاز توغرىســدا قىسقىچە بايان) ناملىق كىتابى بار.

الشَّريف المُرْتَــضى، علــي بــن الحــسين: (شەرىيفۇلمۇرتەزا، ئەلـى ئىبنـى ھۈسەيىن) (ھ 355 ـ 436 / م 966 ـ 1044). شــــىئەلەرنىڭ فىقھـــشۇناسى. ئەدەبىيــات، شــېئىرىيەت ۋە ئىلمـى كالامـدا كامالەتكە يەتـكەن. باغـدادتا تۇغۇلـۇپ، شـۇ يەردە ۋاپـات بولغـان. ئۇنـىڭ "الأمالي" «ئەلئامالىي» ناملىق كـىتابى بار.

الــشرق الأدنى: (شـەرقۇلئەدنا ‹يـېقىن شـەرق›). ئوتتـۇرا دېڭـىز بويىـغا جايلاشـقان غەربــي ئاســيىا رايونلىرىنـــىڭ ئومـــۇمىي ئاتىلىشى. يەنى تۈركىيىنىڭ شىمال تەرىپى، قوبرۇس، سۇرىيە، لىۋان، پەلەستىن ۋە ھەتتا مىسىرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

الشرق الأقصى: (شەرقۇلئەقسا ‹يىراق شــەرق›). شــەرقىي ئاسـىيا دۆلەتلىرىنــىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى. يەنى، ياپونىيە، كـورىيە، جۇڭگـو، ھىندىـستان، فىلىپپىن، ۋېيتنـام، تايلانــد، بىرمـا، مالايــسىيا، ھىنــدونېزىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

الـــشرق الأوســـط: (شەرقۇلئەۋسەت ‹ئوتتــۇرا شــەرق›). بىــر قــسىم غەربــي جەنــۇبىي ئاســيىا رايونـلىرىنـــىڭ ئومـــۇمىي ئاتىلــشى. يەنــى، ئەرەب يېـرىم ئــارىلى، ئىئــوردانىيە، ســۇرىيە، لــىۋان، ئــىراق، تــۈركىيە، ســۇدان دۆلەتلىرىنــى ۋە مــىسىر، ئافغانــستان، پاكـىستان دۆلەتلىرىنـىڭ بىـر قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شعبي، عامر بن شراحيل: (شەئبىي، ئامىر ئىبنى شەراھىل) (ھ 6 ـ 104 / م 627 ـ 722). تابىئىنلارنىـڭ چوڭلىرىـدىن. فىقھــشۇناس، مۇجتەھىــد. ئــۇمەۋىيلەر خەلىپىلىرىــدىن ئابدۇلمەلىكنىڭ دەۋرىـدە ياشـىغان. بـۇ زات تولىمۇ كەمتەر ئىدى. بىر ئـادەم ئۇنىڭـدىن دىنىي مەسـىلە سورىغاندا، ئـۇ: بىلمەيـمەن، دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇ كىشى: سەن شۇنچە چوڭ ئالىم تۇرۇپ بىلمەمسەن! دېگەنـدە، ئـۇ: «قۇرئان كەرىم»دە پەرىشتىلەرنىڭ "لاَ عِلْمَ لَنَا إلاَّ مَــا عَلَّمْتَنَــا" «بىـز سـەن بىلدۈرگەنـدىن باشقىنى بىلمەيمىز» دېگەنلىكى تۇرسا، مەن بىلمەيمەن دېيىشىم نېمە بوپتۇ! دەپ جـاۋاب بەرگەن. بىر كىشى ئۇنى «ئـى فەقىـھ» دەپ چاقىرغاندا، ئـۇ: مەن فەقىـھ ئەمەس، ئـالىمۇ ئەمەس. پەقەت ئەھلى ھەدىستىن ئاڭلىغاننى باشقىلارغا يەتكۈزگۈچىلا خالاس، دېگەن.

الشعراني (عبــد الوهــاب): (شەئرانى، ئابـــــدۇلۋەھھاب) (ھ ? ـ 973 / م ? ـ 1565). شـافىئىي مەزھىپىـدىكى فەقىـھ، مىـسىردىكى ئەھلى تەسەۋۋۇپنىڭ چوڭلىرىدىن. قاھىرەدە ياشـىغان. ئۇنـىڭ نۇرغـۇن ئەسـەرلىرى بــار. ئىـسلام دۇنياسـىدا ئالاھىـدە ئىمتىيازغا ئىـگە شەخس. ئۇنىڭ "البحـــر المــورود في المواثيــق والعهـــود" «ئەلبەھـرۇل مەۋرۇد فىلمەۋاسـىقى ۋەلئۇھۇد» (كېلىشىم ئەھـدىلەر توغرىـسىدا)، "البدر المنير" «ئەلبەدرۇل مۇنىر» (تولۇن ئاي)، "الجـــواهر والــدرر الكــبرى" «ئەلـجەۋھەر ۋەددۇرەرىل كۇبرا»، "لواقح الانوار في طبقــات الــسيادة الأخيـــار" «لەۋاقىھـۇل ئەنـۋار فـى تەبەقاتىـسسىيادەتىل ئەخيار» (ئېسىلزادىلەر تەبىقىسىدە پورەكلىگەن چېچەك) ۋە "لطــائف المنن" (ياخشى زاتـلار تەرجىمىھالى) قاتـارلىق كىتابلىرى بار.

شَعْرَاوِيّ، هـــدى: (شـەئراۋى، ھـۇدا) (ھ 1297 ـ 1367 / م 1879 ـ 1947). مــسىردىكى ئايـــاللار ئـــويغىنىش ھەرىكىتىنىـــــڭ

باشــلامچىلىرىدىن بــىرى. ئەلــى پاشــا شــەئىراۋىنىڭ ئايــالى. «نــىل قىزلىــرى ئۇيۇشمىسى»نى تەسىس قىلغان.

شُـــعَيب: (شــۇئەيب، شــۇئەيب ئەلەيھىسسالام). شۇئەيب ئەلەيھىسسالام قۇرئان كەرىمــدە تىلغا ئېلىنغان پەيغەمبەر. ئۇنىــڭ نەسىبى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا تۇتىشىدۇ. شــۇئەيب ئەلەيھىســسالام مەديەن ئاھالىــسىگە پەيغەمــبەر قىلىــپ ئەۋەتىلــگەن. مەديەن ئاھالىسى ھىجاز زېمىنىدا ياشىغان. شۇئەيب ئەلەيھىسسالام قــوۋمىنى تەۋھىدكە ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا، تارازا-ئۆلچەملەردە ئادىل بولۇشقا دەۋەت قىلغان. ئەمما ئۇلار دەۋەتكە قــۇلاق ســالماي، گۇمراھلىقتــا تېخىمــۇ ئەزۋەيلىگەچكە ئاللاھ ئۇلارنى ھــالاك قىلغان. شــۇئەيب ئەلەيھىســسالام قــوۋمى ھــالاك بولغاندىن كېيىن، يەنە بىر مەزگىل ياشىغان.

الـــشفاء: (شــىفائ). ئىبنــى ســىنانىڭ پەلــسەپە ساھەســىدە تــۈزگەن ئەڭ مەشــھۇر قامۇســى. بــۇ كىتــاب بابقــا ئايرىلــشىنىڭ ئــۆزگىچە بولۇشــىدەك ئالاھىــدىلىككە ئــىگە. كىتاب لوگىكا، ماتېماتىكا، تەبىئەتشۇناسلىق، ئىلاھىيەتــتىن ئىبــارەت تــۆت قىــسىمدىن تۈزۈلگەن.

شقيق البلخي: (شەقىقۇل بەلەخى) (ھ ?- 194 / م ?-810). زاھىـــد، تەرىقەتچــــى. خۇراســـانلىق مەشـــھۇر ئۆلىمـــا. ماۋەرائۇننەھردىكى گولان ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

شلتوت، محمود، الإمام الأكبر: (شەلتۇت، مەھمۇد، ئىمامۇل ئەكبەر) (ھ 1310-1383 / م 1893-1963). مىــسىرلىق فىقھىــشۇناس، تەپــسىرشۇناس. مۇتەئەســسىپلىك ۋە مەزھەپ ئەسەبىيچىلىكىگە قارشى كۈرەش قىلغان. بىر قاتــار دىنىــي ۋەزىپىلەرنــى ئۆتــتىگە ئېلىــپ، قەدەممۇقەدەم يۇقىرى ئۆرلەپ، ھىجرىيە 1378 (م 1958)-يىلــى جــامىئۇل ئەزھەرگە شــەيخ بولــۇپ تەيىــنلەنگەن. ئــۇ يەنە قــاھىرە ئەرەب تىلــى ئىلمــي جەمئىيىتىنىــڭ ئەزاسى. ئۇنىــڭ "فقـــه القـــرآن والــــسنة" «فىقھـۇل قۇرئــان ۋەســـــسۇننە» (قۇرئـــان ۋە ھەدىـــس چۈشەنچىسى)، "مقارنة المذاهب" «مۇقارەنەتىل مەزھەف» (مەزھەپلـــەر ئوتتۇرىـــسىدىكى سېلىــشتۇرما)، "الفتـــاوى" «ئەلفەتـــاۋا» (پەتــۋالار)، "تفـــسير القـــرآن" «تەفــسىرۇل قۇرئان» (قۇرئان تەپسىرى)، "منهج القرآن في بناء المجتمع" «مەنھەجۇل قۇرئان فــى بىنائىل مــۇجتەمەئى» (قۇرئــان كەرىمنىــڭ جەمئىيەت بەرپا قىلىشتىكى مەسلىكى) قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەر ۋە تەتقىقات ماقالىلىرى بار.

الـــشنفرى، ثابـــت بـــن أوس الأزدي: (شــەنفەرى، سابىت ئىبنــى ئەۋســىل ئەزدى). مىلادىــيە 6-ئەســىردە ياشــىغان. يەمەنلىــك، جــاھىلىيەت دەۋرىــدە ئــۆتكەن ســەرگەردان شائىر. ئۇنىــڭ پەخىــرلىنىش ۋە قەھرىمانلىق توغرىــسىدا بىرقانچە پارچە شېئىرى ۋە "لامية العرب" «لامىيەتــۇل ئەرەب» نــاملىق مەشھۇر قەسىدىسى بار.

الشّهابي الأمير مصطفى: (شــىھابىي، ئەمىــر مۇســتافا) (ھ 1311-1388 / م 1893-1968). سۇرىيىلىك تىلشۇناس، سىياسىيون، ئەدىب. دەمەشــق، باغــداد ۋە قــاھىرەدىكى ئىلمىــي جەمئىيەتلەرنىڭ ئەزاسى بولغان. ئۇنىــڭ ئەڭ مۇھىم ئەســەرلىرىدىن "معجم الألفاظ الزراعية" «موئجەمــۇل ئەلفــازىززىرائىيە» (دېھقــانچىلىق لۇغىتى)، "المصطلحات العلمية في اللغة العربية" «ئەلمۇســـتەلىھاتۇل ئىلمىـــيە فىللۇغەتىـــل ئەرەبىيە» (ئەرەبچە پەن-تېخنىكا لۇغىتى)

قاتارلىقلار بار.

الشَّهْرَسْتَاني، محمد بن عبد الكريم: (شەھرەستانى، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلكەرىم) (ھ ؟ـ 548 / م ؟ـ 1153). كالامشۇناس پەيلاسوپ، فىقھشۇناس. شەھرىستاندا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. "الملل والنحل" «ئەلمىلەل ۋەننىھەل» (دىن ۋە مەزھەپلەر) ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئەسىرىدۇر.

شَوْقِيْ، أحمد: (شەۋقى ئەھمەد) (ھ 1285 ـ 1351 / م 1868 ـ 1932). مىسىرلىق داڭلىق شائىر. شائىرلارنىڭ پېشۋاسى دەپ ئاتالغان. ئۇنىڭ "الشوقيات" «ئەششەۋقىيات» ناملىق دىۋانى ۋە "مصرع كليوباترا" «مەسرەئۇ كىلىيوباترا» (كىلىيوباترانىڭ ئۆلۈمى)، "مجنون ليلي" «مەجنۇن لەيلى» (لەيلى-مەجنۇن) قاتارلىق ئوپېرالىرى بار.

الشوكاني (محمد بن علي): (شەۋكانى، مۇھەممەد ئىبنى ئەلى) (ھ 1173 ـ 1249 / م 1760 ـ 1834). يەمەنلىك فەقىھ، ئالىم. سەنئا دېگەن جاينىڭ قازىسى بولغان. ئۇنىڭ يۈزدىن كۆپرەك ئەسىرى بار.

الشيبانيّ، أبو عمرو إسحاق بن مرار: (شەيبانى، ئەبۇ ئەمرى ئىسھاق ئىبنى مىرار) (تەخمىنەن ھ ؟ـ 206 / م ؟ـ 821). كۇفەلىك تىلشۇناس. باغدادتا ياشىغان. ئۇنىڭ "الجيم" «ئەلجىيم» ناملىق بىر لۇغىتى ۋە "النوادر" «ئەننەۋادىر» ناملىق بىر كىتابى بار.

شيخو، الأب لويس: (شەيخۇ، ئاب لۇيىس) (ھ 1275 ـ 1346 / م 1859 ـ 1927). ماردىنىدا تۇغۇلۇپ، بېيروتتا ۋاپات بولغان. يۇسۇف قەددىس ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى شەرق ژۇرنىلى ۋە شەرق كۇتۇپخانىسىنى تەسىس قىلغان. ئەرەب ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ۋە ئۇنى گۈللەندۈرۈش، شۇنداقلا ئەرەب ئەدەبىياتى خەزىنىلىرىنى قېزىشقا ئالاھىدە كۈچ چىقارغان. "مجاني الأدب في حدائق العرب" «مەجانىل ئەدەب فى ھەدائىقىل ئەرەب» (ئەرەب باغچىلىرىدىكى ئەدەبىيات سەمەرىلىرى)، "شعراء النصرانية" «شۇئەرائۇننەسرانىيە»، "علم الأدب" «ئىلمۇلئەدەب» (ئەدەبىياتشۇناسلىق) قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئەڭ داڭلىق ئەسەرلىرىدۇر.

شِيراز: (شىراز). ئىراندىكى بىر شەھەر. مۇسۇلمانلار بۇ جاينى خەلىپە ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدە فەتھى قىلغان.

الشيرازي أبو إسحاق إبراهيم بن علي الفيروز آبادي: (شىرازى، ئەبۇ ئىسھاق ئىبراھىم ئىبنى ئەلى فىيروز ئابادىي) (ھ ؟ـ 476 / م ؟ـ 1083). شافىئىي مەزھىپىدىكى فىقھشۇناس. نىزامىيە مەدرىسىنىڭ مۇدىرى. ئۇنىڭ "طبقات الفقهاء" «تەبەقاتۇل فۇقەھا» (فىقھشۇناسلار تەبىقىسى)، ئۇسۇل ھەققىدە "اللمع في الأصول" «ئەللەمئۇ فىل ئۇسۇل» ناملىق كىتابلىرى بار.

الشيرازي، قطب الدين محمد بن مسعود: (شىرازى، قۇتبۇددىن مۇھەممەد ئىبنى مەسئۇد) (ھ 634 ـ 711 / م 1236 ـ 1311). ئاسترونوم، تېۋىپ، پەيلاسوپ. ئاسترونومىيە، ئوپتىكا ۋە جۇغراپىيە توغرىسىدا بىرقانچە پارچە كىتاب يازغان.

الشيرازي، محمد تقي: (شىرازى، مۇھەممەد تەقى) (ھ ؟ـ 1339 / م ؟ـ 1920). شىئە مەزھىپىدىكى فىقھشۇناس. نەجەپتە ياشىغان مۇجتەھىد. شىئە مەزھىپىدىكىلەرنىڭ نوپۇزلۇق ئالىمى.

ص

الصاحِب، بن عباد، إسماعيل: (ساھىب، ئىبنى ئەبباد ئىسمائىل) (ھ 327ـ385 / م 938ـ995). ۋەزىر، شائىر، ئەدىب. "المحيط في اللغة" «ئەلمۇھىيت فىللۇغە» ۋە "الكشف عن مساوئ المتنبي" «ئەلكەشفۇ ئەن مۇساۋىئىل مۇتەنەببىي» (مۇتەنەببىينىڭ نۇقسانلىرى) قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. ئۇنىڭ يەنە بىر شېئىرىي دىۋانى بار.

صاعد بن أحمد الأندلسي، أبو القاسم القرطبي: (سائىد ئىبنى ئەھمەد ئەندەلۇسىي، ئەبۇلقاسىم قۇرتۇبىي) (ھ 420ـ463 / م 1029ـ1070). تارىخشۇناس، مالىكىي مەزھىپىدىكى قازى. ئۇنىڭ "تاريخ الأندلس" «تارىخۇل ئەندەلۇس» (ئەندەلۇس تارىخى)، "تاريخ الإسلام" «تارىخۇل ئىسلام» (ئىسلام تارىخى) ۋە "طبقات الأمم" «تەبەقاتۇل ئۇمەم» (مىللەتلەر تەبىقىلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

صالح: (سالىھ، سالىھ ئەلەيھىسسالام). سالىھ ئەلەيھىسسالام قۇرئان كەرىمدە تىلغا ئېلىنغان پەيغەمبەر. ئۇنىڭ نەسەبى نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى سامغا تۇتىشىدۇ. ئاللاھ سالىھ ئەلەيھىسسالامنى سەمۇد قوۋمىغا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. سەمۇد قوۋمى ھىجاز بىلەن شام ئارىسىغا جايلاشقان ھىجىر دېگەن جايدا ياشىغان. سەمۇد قوۋمى مىلادىيىدىن بۇرۇن ياشىغان قوۋم ئىدى. ئۇلار بۇتلارغا چوقۇناتتى. سالىھ ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى بۇتقا چوقۇنماسلىققا، بىر ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا دەۋەت قىلغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئازغىنە كىشىدىن باشقىسى سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئىنكار قىلىپ، ھەددىدىن ئاشقان. ئۇلار سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىغا پىسەنت قىلماي، مۆجىزە سۈپىتىدە تاشنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىلغان تۆگىنى ئۆلتۈرگەن. ئاللاھ سەمۇد قوۋمىنى ھالاك قىلغان. ئىشەنچلىك رىۋايەتكە قارىغاندا، سالىھ ئەلەيھىسسالام ئۇلار ھالاك قىلىنغاندىن كېيىن، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە پەلەستىنىنىڭ رەملە دېگەن يېرىدە ياشىغان.

الصالِحِيَّة: (سالىھىيە). فۇرات دەرياسى بويىغا جايلاشقان بىر شەھەر بولۇپ، سۈرىيە تەۋەلىكىدە. ئىراق چېگرىسىغا يېقىن. بۇ جايدىن نۇرغۇن ئارخېئولوگىيىلىك مەدەنىي يادىكارلىقلار تېپىلغان. ئۇ بۇرۇن «دوراروبوس» دەپ ئاتىلاتتى.

الصبان (محمد بن علي): (سەببان، مۇھەممەد ئىبنى ئەلى) (ھ ؟ـ1206 / م ؟ـ1792). مىسىرلىق ئەدىب، تىلشۇناس. ئۇنىڭ ئارۇز ۋەزنىسى توغرىسىدا يازغان "الكافية الشافية في علمي العروض والقافية" «ئەلكافىيەتۇششافىيە فى ئىلمىل ئورۇزى ۋەلقافىيە» (ئارۇز ۋەزنى ۋە قاپىيە ھەققىدە ئومۇمىي بايان) ناملىق كىتابى ۋە ئۇنىڭ شەرھى بار. ئۇنىڭ يەنە ئىستىلىستىكا ۋە لوگىكا توغرىسىدا يازغان نۇرغۇن كىتابلىرى

بار.

صبح الأعشى في صناعة الإنشاء: (سۇبھۇل ئەئشا فى سانائەتىل ئىنشا). قەلقەشەندى تۈزگەن كىتاب. ئۇنىڭدا ئەدەبىيات، تارىخ ۋە جۇغراپىيە ھەققىدىكى ئومۇمىي مەلۇماتلار بايان قىلىنغان.

صَبْري، إسماعيل: (سەبرى، ئىسمائىل) (ھ 1272ـ1342 / م 1855ـ1923). مىسىرلىق مەشھۇر شائىر. سودىيىلىك ۋە باشقا مەمۇرىي ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇنىڭ شېئىرلىرى لىرىكلىقى ۋە ئاھاڭدارلىقى بىلەن ئۆزگىچىلىككە ئىگە. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىنغان.

الصِّحَاح: (سىهاھ). ئەبۇ مۇزەر ئىسمائىل ئىبنى ھەممادىل جەۋھەرىي تۈزگەن مەشھۇر ئەرەب تىلى ئىزاھلىق لۇغىتى. بۇ لۇغەتنىڭ رەتلىنىشىدە سۆزلەرنىڭ ئاخىرقى ھەرپلىرى، ئاندىن باش ھەرپلىرى، ئاندىن ئوتتۇرىسىدىكى ھەرپلەر ئاساس قىلىنغان.

صِدِّيق حسن خان: (سىددىق ھەسەن خان). ھىندىستانلىق دىنىي ئىسلاھاتچى. ئۇنىڭ "أبجد العلوم" «ئەبجەدۇل ئۇلۇم»، "فتح البيان في مقاصد القرآن" «فەتھۇل بايان فى مەقاسىدىل قۇرئان» (قۇرئان چۈشەنچىلىرى ھەققىدە بايان)، "الطريقة المثلى" «ئەتتەرىقەتۇل مۇسلا» (ئۈلگىلىك يول) قاتارلىق كىتابلىرى بار.

صَرُّوف، يعقوب: (سەررۇف، يەئقۇب) (ھ 1269ـ1346 / م 1852ـ1927). لىۋانلىق ئەدىب ۋە ئالىم. مول ھوسۇللۇق يازغۇچى. ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى مىسىردا ئۆتكۈزگەن. ئۇ "المقتطف" «ئەلمۇقتەتەف» (تەرمىلەر) ژۇرنىلى ۋە "المقطم" «ئەلمۇقتەم» (مىسىردىكى قاھىرەگە يېقىن تاغنىڭ نامى) گېزىتىنى تەسىس قىلغان. ئىلىم-پەن ۋە پەلسەپىگە ئائىت نۇرغۇن كىتابلارنى تەرجىمە قىلغان.

الصَّغَانِي، أبو الفضائل الحسن بن محمد: (ساغانىي، ئەبۇلفەزائىل ھەسەن ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 577ـ650 / م 1181ـ1252). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ، لۇغەتشۇناس، ھەدىسشۇناس. داڭلىق تىل ئالىمى. لاھۇردا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "العباب" «ئەلئۇباب»، "التكملة والذيل والصلة" «ئەتتەكمىلە ۋەززەيل ۋەسسىلە»، "الشوارد في اللغات" «ئەششەۋارىد فىللۇغات»، "الأضداد" «ئەلئەزداد» قاتارلىق لۇغەت كىتابلارنى يازغان.

الصفارية (الدولة): (سەففارىيە، ئەددەۋلە) (ھ 254ـ289 / م 868ـ902). خۇ-راساندا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن سەففارىيە سۇلالىسى. بۇنى ياقۇب ئىبنى لەيس سەففار تاھىرىيە دۆلىتىنىڭ ئورنىغا تىكلىگەن. ياقۇپ ئىبنى لەيس باغدادقا ھۇجۇم قىلغاندا، مۇئتەمىد ئاكىسى مۇۋاققىفنىڭ قوماندانلىقىدا ھىجرىيە 262 (م 876)-يىلى دەيرىل ئاقىل دېگەن جايدا ئۇنى مەغلۇپ قىلغان. ئەمىر ئىبنى لەيس قېرىندىشىغا ئورۇنباسار بولغان ۋە مۇئتەمىد، مۇئتەزىدلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن. ئىسمائىل ئىبنى ئەھمەد سامانىي ئۇنى ئەسىر ئېلىپ مۇئتەزىدكە تاپشۇرۇپ بەرگەندە مۇئتەزىد ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

الصَّفَدِي، صلاح الدين خليل بن أيبك: (سەفدىي، سالاھۇددىين خەلىل ئىبنى ئايبېك) (ھ 696ـ734 / م 1296ـ1362). تارىخچى، ئەدىب، مول ھوسۇللۇق يازغۇچى. قاھىرە، دەمەشق ۋە ھەلەبتىكى ئىجادىيەت ئورۇنلىرىغا باشچىلىق قىلغان. ئەڭ مەشھۇر

ئەسىرى "الـــوافي بالوفيـــات" «ئەلـۋافىي بىلۋەفىييـــات» (مەشـــھۇر شەخـــسلەرنىڭ تەرجىمھـــالى) نـــاملىق ئېنـــسىكلوپېدىيىلىك كىتابدۇر.

أهـــل الـــصُّفّة: (ئەھلۇسسۇففە). سۇپا ئەھلـــى. پەيغەمــــبەر ئەلەيھىســـسالامنىڭ مەسجىدىدە تۇرىدىغان بىر تۈركۈم كەمبەغەل مۇھاجىرلار. رەسۇلۇللاھ ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇراتتى.

صِفّين: (سىففىين). فۇرات دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا جايلاشقان، سۈرىيە تەۋەسىدىكى بىر تۈزلەڭلىك. بۇ يەردە ھىجرىيە 37 (م 657)-يىلى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب بىلەن مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇ سۇفياننىڭ قوشۇنلىرى ئوتتۇرىسىدا قاتتىق جەڭ بولغان. ئاخىر ئىككى تەرەپ ۋەكىللىرىنىڭ كېسىم چىقىرىشى بىلەن ئۇرۇش ئاياغلاشقان.

صفي الـدين الأردبيلـي: (سەفىيۇددىن ئەردەبىلى) (ھ ?-734 / م ?-1334). پارسلاردىن بولغان تەرىقەتچى. سەفەۋىيە تەرىقىتى شۇ كىشىگە نىسبەت بېرىلىدۇ. سەفەۋىيلار دۆلىتى شۇلار تەرىپىدىن قۇرۇلغان.

صـفي الـدين الحلـي: (سەفىيۇددىن ھۇللىي) (ھ 675-750 / م 1277-1349). ئىراقلىق شائىر. ئۇ ھۇللە دېگەن جايدا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. قاھىرە ۋە ماردىن دېگەن جايدا ياشىغان. ئىستىلىستىكا قائىدىسىنى تۈزگەنلەرنىڭ تۇنجىسى. ئۇنىڭ پادىشاھ مەنسۇر ئارتۇقىينى ماختاپ يازغان "درر النحـور" «دۇرەرۇننۇھۇر» (مەرۋايىت زۇننار) ناملىق بىر توپلىمى بولۇپ، بۇ توپلام 29 قەسىدىدىن تەشكىل تاپقان. ھەربىر قەسىدىسى 29 بېيىتلىق، ھەربىر قەسىدىنىڭ بېيىتلىرى قايسى ھەرپتىن باشلانغان بولسا، يەنە شۇ ھەرپتە ئاخىرلىشىدۇ.

صفية بنت حيي: (سەفىيە بىنتى ھۇيەي) (ھ ?-50 / م ?-670). ھۇيەي ئىبنى ئەختەبنىڭ قىزى. خەيبەر غازىتىدا ئەسىر ئېلىنغان. مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئازاد قىلىپ، ئەمرىگە ئالغان.

الـصَّقَالِبَة: (سەقالىبە). ئەرەب تارىخچىلىرى تەرىپىدىن سىلاۋيانلارغا قويۇلغان نام.

صلاح الدين الأيوبي، يوسف بن أيوب: (سەلاھىددىن ئەييۇبىي، يۈسۈف ئىبنى ئەييۇب) (ھ 532-589 / م 1138-1193). ئەييۇبىيلار سۇلالىسىنىڭ قۇرغۇچىسى. ئىراقتىكى تىكرىتتا تۇغۇلۇپ، دەمەشقتە ۋاپات بولغان. مىسىردىكى فاتىمىيلار سۇلالىسىنى يوقىتىپ، ھاكىمىيىتىنى قەيرىۋان، ھىجازلارغىچە كېڭەيتكەن. ھىتتىن ئۇرۇشىدا ئەھلىسەلىپنى ئېچىنىشلىق مەغلۇپ قىلىپ، بەيتۇلمۇقەددەستىن قوغلاپ چىقارغان.

الصليبية، الحملات الـصليبية: (سەلىبىيە، ئەلھەملاتىسسەلىيبىيە). ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى. ھىجرىيە 490-يىلدىن 691 (م 1096-1291)-يىلغىچە غەربتىكى ياۋروپا خرىستىئانلىرىنىڭ پەلەستىندىكى مۇقەددەس زېمىن بەيتۇل مۇقەددەسنى ئىگىلىۋېلىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان بىر قاتار ھەربىي ھۆجۇملىرى. ئۇلارنىڭ بەلگىسى سەلىب (كرېست) ئىدى. سالاھۇددىن ئەييۇبىي ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى يەر بىلەن يەكسان قىلغان.

الـصليبيون: (سـەلىبيىيۇن). 11، 12، 13 ـ ئەسـىرلەردە ئوتتـۇرا شـەرققە قىلىنغـان بىرقـانچە قېتىملىـق ئەھلىـسەلىپ ئۇرۇشـىغا قاتناشـقان ياۋروپـا خرىـستىئانلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

الصَّنَوْبَري، أحمد بـن محمـد، أبـو بكـر (سەنەۋبەرىي، ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد، ئەبۇ بەكـرى) (ھ ؟ ـ 334 / م ؟ ـ 946). ئاباسـىيلار دەۋرىـدە ياشـىغان شـائىر. ھەلەبتىكـى سەيفۇددەۋلەنىڭ ئوردىـسىدا تۇرغـان. ئۇنىـڭ "الروضيات" «ئەررەۋزىيـات» نـاملىق دىـۋانى بار.

صهيب بن سنان بـن مالـك: (سۇھەيب ئىبنى سىنان ئىبنى مالىـك) (ھ 38 / م 592 ـ 659). ساھابە، ئەرەبلەردىن چىققان مەرگەن. تۇنجى تۈركۈمدە مۇسۇلمان بولغانلاردىن. ئۇ ئەنۇشـىرۋان تەرىپىـدىن بەسـرەگە ۋالىـي قىلىنىپ تەيىنلەنگەن. مۇسۇلمانلار مەدىنىگە ھىجـرەت قىلمـاقچى بولغانـدا سـۇھەيبمۇ ھىجـرەت قىلىـشقا تەييارلانغـان. مەكـكە مۇشرىكلىرى ئۇنى توسۇۋېلىپ: سەن بىزنىـڭ قېشىمىزغا نـامرات ھـالەتتە كەلـگەن ئىـدىڭ، ئەمـدىلىكتە كـۆپ پـۇل تېپىـپ كەتمەكچـى بولۇۋاتامسەن؟! دەپ تۇرۇۋالغاندا، سـۇھەيب: مال ـ مۈلكنى تاشلاپ كەتـسەم مېنى كەتكىلـى قويامسىلەر؟ دېگەن. ئۇلار مـاقۇل بولغانـدىن كېيىن، ئۇلارغا بارلىق مـال ـ مۈلكىنى تاشـلاپ بېرىـپ ھىجـرەت قىلغـان. پەيغەمـبەر ئەلەيھىسـسالام بـۇ ۋەقەلىكنـى ئاڭلىغانـدا: «سۇھەيب پايدا ئاپتۇ، سۇھەيب پايدا ئاپتۇ» دېـگەن. سـۇھەيب 307 ھەدىـس رىـۋايەت قىلغـان. مەدىنىـدە ۋاپـات بولغـان. كىـشىلەر ئارىـسىدا «سـۇھەيبۇررۇمىي» دېـگەن نـام بىلەن تونۇلغان.

الصُّوري، محمد بـن علـي بـن حـسن: (سـۇۋرىي، مـۇھەممەد ئىبنـى ئەلـى ئىبنـى ھەسـەن) (ھ 5 / م 11 ئەسـىر). فـاتىمىيە خانىدانلىقىـدىكى ئىـسمائىلىيلەرنىڭ دەۋەتچىـسى. سـۇر دېـگەن جايـدا تۇغۇلـۇپ، قاھىرەدە پائالىيەت ئېلىپ بارغـان. ئـۇ "التحفة الزاهـرة" «ئەتتۇھفەتـۇززاھىرە» ۋە "نفحـات الأئمـة" «نەفھـاتۇل ئەئىمـمە» نـاملىق ئەسەرلەرنى يازغان.

الصُّوْلِيُّ، إبراهيم بن العبـاس: (سۇۋلىي، ئىبـراھىم ئىبنـى ئاببـاس) (ھ 176 ـ 243 / م 792 ـ 857). ئاباسـىيلار دەۋرىـدە ياشـىغان شائىر ۋە مىرزا. ئۇنىڭ بىـر شـېئىرىي دىـۋانى ۋە "الدولة" «ئەددەۋلە» ناملىق كىتابى بار.

الصُّوْلِيُّ، أبو بكر محمد بن يحيى: (سۇۋلىي، ئەبۇ بەكـرى مـۇھەممەد ئىبنـى يەھيـا) (ھ ؟ ـ 335 / ؟ ـ 946م). ئىراقلىـق ئەدىـب ۋە شـائىر. ئۇنىـڭ داڭلىـق كىتابلىرىـدىن "الأوراق" «ئەلـئەۋراق»، "أدب الكتـاب" «ئەدەبـۇل كۇتتـاب»، "أخبـار البحتـري" «ئەخبـارۇلبۇھتەرى»، "أخبـار أبي تمـام" «ئەخبارۇ ئەبى تەممام» قاتارلىقلار بار.

ط

الطائف: (تائىف). سەئۇدىي ئەرەبىستانىنىڭ بىر شەھىرى. مەككە مۇكەررەمەگە 120 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئېگىزلىككە جايلاشقان، گۈزەل باغۇ-بوستانلىرى ۋە تەبىئىي مەنزىرىلىرى بىلەن مەشھۇر.

طاشكبرى زاده (أحمد): (تاشكىبىر زادە، ئەھمەد) (هـ 901ـ969 / م 1495ـ1561). ئوسمانىي دۆلىتىنىڭ تارىخچىسى. ئۇنىڭ ھۆكۈمدارلارنىڭ ۋە ئۆلىمالارنىڭ تەرجىمىھالى ھەققىدە ئەرەب تىلىدا يازغان "الشقائق النعمانية" «ئەششەقائىقۇننۇئمانىيە» ۋە ئۆلىمالارنىڭ تەرجىمىھالى ھەققىدە يازغان "مفتاح السعادة ومصباح السيادة" «مىفتاھۇسسائادە ۋە مىسباھۇسسىيادە» (بەخت ئاچقۇچى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

طالوت: (تالۇت). داۋۇد ئەلەيھىسسالام دەۋرىدىكى بەنى ئىسرائىل پادىشاھى. ئۇ جالۇت قوشۇنى ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان.

طاهر بن أحمد بن عبد الرشيد بن الحسين افتخار الدين البخاري: (تاھىر ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئابدۇرەشىد ئىبنى ھۈسەيىن ئىپتىخارۇددىن بۇخارى). ماۋەرائۇننەھردىكى مەشھۇر ئۆلىما، ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئۇ "خلاصة الفتوى" «خۇلاسەتۇل فەتەۋا» (پەتىۋالار خۇلاسىسى)، "خزانة الواقعات" «خەزانەتۇل ۋاقىئات» (ھادىساتلار ئامبىرى)، "نصاب" «نىساب» ناملىق ئەسەرلەرنى يازغان. ئۇنىڭ "خلاصة الفتوى" «خۇلاسەتۇل فەتەۋا» (پەتىۋالار خۇلاسىسى) ناملىق ئەسىرى ئۆلىمالار نەزىرىدە مۆتىۋەر كىتابدۇر.

طاهر بن الحسين: (تاھىر ئىبنى ھۈسەيىن) (هـ ?ـ207 / م ?ـ822). مەئمۇننىڭ ياراملىق سەركەردىسى. خۇراساندا بىر ئەسىرگە يېقىن ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن تاھىرىيە سۇلالىسىنى قۇرغان، كېيىن سۇيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن.

طاهر، محمد طاهر الهندي: (تاھىر، مۇھەممەد تاھىرۇل ھىندى) (هـ 914ـ986 / م 1508ـ1578). ھىندىستانلىق مۇھەددىس ۋە فەقىھ. ھەدىس ساھەسىدە ئالاھىدە مەلۇماتقا ئىگە بولغاچقا، مۇھەددىسلەرنىڭ پېشۋاسى دەپ ئاتالغان. ئۇنىڭ "مجمع بحار الأنوار" «مەجمەئۇ بىھارىل ئەنۋار»، "المغني" «ئەلمۇغەننا» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

طاوس بن كيسان: (تاۋۇس ئىبنى كەيسان) (هـ ?ـ106 / م ?ـ724). كۆزگە كۆرۈنگەن شەرىئەت ئالىمى. ئەللىك ساھابە بىلەن مۇلاقات بولغان. تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن. بۇ زات ئىبنى ئابباس، ئەبۇ ھۇرەيرە، جابىر، ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير قاتارلىق ساھابىلەردىن ھەدىس ئۆگەنگەن. ئۇمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز خەلىپىلىك تەختىگە چىققان چاغدا، بۇ زات خەلىپىگە: سەن

سالاھىيەتلىك خەلىپە بولاي دېسەڭ ئەمەلدارلارنى ياخشى تاللىشىڭ كېرەك، دېگەن مەزمۇندا مەكتۇپ يوللىغان. ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز بۇ خەتنى ئوقۇپ: بۇ خەت ماڭا يېتەرلىك نەسىھەتتۇر، دېگەن.

الطَّبْرِسِيُّ، أبو علي الفضل بن الحسن: (تەبەرسىي، ئەبۇ ئەلى فەزلى ئىبنى ھەسەن) (ھ ?-548 / م ?-1153). شىئە مەزھىپىدىكى ئالىم، تەپسىرشۇناس. ئۇنىڭ "مجمع البيان في تفسير القرآن" «مەجمەئۇل بايان فى تەفسىرىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى بار.

الطَّبَرِيُّ، أبو جعفر محمد بن جرير: (تەبەرىي، ئەبۇ جەئفەر مۇھەممەد ئىبنى جەرىر) (ھ 225-311 / م 839-923). تارىخشۇناس، تەپسىرشۇناس، ھەدىسشۇناس. شافىئىي مەزھىپىدىكى فىقھىشۇناس ئالىم. ئۇنىڭ "جامع البيان في تفسير القرآن" «جامىئۇل بايان فى تەپسىرىل قۇرئان» ۋە "تاريخ الأمم والملوك" «تارىخۇل ئۇمەم ۋەلمۇلۇك» (ئۇممەتلەر ۋە پادىشاھلار تارىخى) ناملىق كىتابى بار.

طَرَابُلُس: (تەرابۇلۇس، يەنى تىرىپولى). 1. لىۋىيىنىڭ غەربىدىكى رايون. 2. لىۋىيىنىڭ پايتەختى ۋە ئەڭ چوڭ شەھىرى. ئۇ "طرابلس الغرب" (غەربىي تەرابۇلۇس) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. 3. لىۋاننىڭ شىمالىدىكى مۇھىم شەھەر، ئىراق نېفىت تۇرۇبىلىرى تۇتىشىدىغان سودا پورتى. بۇ جاي "طرابلس الشام" «تەرابۇلۇس شام» دەپ ئاتىلىدۇ.

طرفة بن العبد: (تەرەفە ئىبنى ئەبدۇ) (تەخمىنەن م 538-564). بەھرەيىنلىك. جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر بولۇپ، كەئبىنىڭ تېمىغا ئېسىلغان شېئىرلار ئىچىدە شۇ كىشىنىڭمۇ شېئىرى بار ئىدى. مۇئەللەمىسىنىڭ ھەمشىرىسىنىڭ ئوغلى. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

الطُّغْراء: (تۇغرا). كىتاب ۋە خەت-چەكلەرنىڭ ئاستى قىسمىغا يېزىلىدىغان ئىمزا.

الطُّغْرَائِيُّ، الحسين بن علي: (تۇغرائىي، ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى) (ھ 453-515 / م 1061-1121). شائىر، ھەكىم، خىمىك. سالجۇقىيلار ئوردىسىدا ۋەزىر بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرىي دىۋانى بار. "لامية العجم" «لامىيەتۇل ئەجەم» ناملىق ھېكمەتكە تويۇنغان مەشھۇر بىر قەسىدىسى بار.

طلحة بن عبيد الله: (تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ) (ھ ?-36 / م ?-656). قۇرەيش قەبىلىسىدىن بولغان ساھابە. جەننەت بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلگەن ئون كىشىنىڭ بىرى ئىدى. جەمەل ۋەقەسىدە ئۆلتۈرۈلگەن. بۇ ۋەقەدە ئائىشە تەرەپدارى بولغان.

الطِّقْطَقِيُّ، محمد بن علي بن الطقطقي: (تەقتەقىي، مۇھەممەد ئىبنى ئەلى تەقتەقىي) (ھ 661-709 / م 1261-1309). ئىراقلىق تارىخچى ۋە ئەدىب. ئۇنىڭ "الفخري في الآداب السلطانية" «ئەلفەخرىي فىل ئادابى سۇلتانىيە» ناملىق كىتابى بار.

طَلْعَتْ حَرْب: (تەلئەت ھەرب). مىسىرلىق ئىقتىسادشۇناس. مىسىردىكى سانائەت ئىسلاھاتىنىڭ باشلامچىسى. بىرقانچە مىللىي شىركەتلەرنى قۇرغان. ھىجرىيە 1338 (م 1920)-يىلى پۇتۇنلەي دۆلەت مۇلكىگە تايىنىپ مىسىر بانكىسىنى قۇرۇپ، كاتتا شۆھرەتكە ئېرىشكەن.

طَلَيْطِلَة: (تۇلەيتىلە، يەنى تولېدو). ئىسپانىيىنىڭ بىر شەھىرى، تارىق ئىبنى زىياد فەتھى قىلغان. بۇ شەھەردە ئەرەبلەرگە ئائىت نەپىس ۋە ھەيۋەتلىك ئاسارئەتىقىلەر بار.

طنطاوي، جوهري: (تەنتاۋى، جەۋھەرى). (ھ1297ـ1359 / م1880ـ 1940). مىسىرلىق ئالىم. تەپسىرشۇناس. ئىلىم-پەن ساھەسىدىمۇ كۆزگە كۆرۈنگەن زات. ئۇنىڭ تەپسىر تەنتاۋى دەپ ئاتىلىدىغان "الجوهر في تفسير القرآن الكريم" «ئەلجەۋھەر فى تەفسىرىل قۇرئانىل كەرىم» (قۇرئان تەپسىرىنىڭ جەۋھەرلىرى)، "جواهر العلوم" «جەۋاھىرۇل ئۇلۇم» (ئىلىم جەۋھەرلىرى)، "الحكمة والحكماء" «ئەلھىكمەتۇ ۋەلھۇكەما» (ھېكمەت ۋە ھېكىملەر) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

طه حسين: (تاھا ھۇسەيىن) (ھ 1306ـ 1393 / م 1889ـ1973). ئەدىب، مىسىرلىق نامدار ئوبزورچى. سەئىدتىكى مەغاغە دېگەن جايدا تۇغۇلغان. ئۇ كىچىك ۋاقتىدىلا ئەما بولۇپ قالغان. ئەزھەر ئۇنىۋېرستېتى، يەرلىك ئۇنىۋېرستېت ۋە فرانسىيىدىكى ئۇنىۋېرستېتلاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئىسكەندەرىيە ئۇنىۋېرستېتىنى قۇرغان. 1942ـيىلى بۇ ئۇنىۋېرستېتنىڭ مۇدىرى بولغان. 1950ـيىلى مائارىپنى ھەقسىزلەشتۈرۈشكە كۈچ چىقارغان. يەنە ئەيىن شەمس ئۇنىۋېرستېتىنى قۇرغان. مول ھوسۇللۇق ئەدىب. نۇرغۇن ئىجادىي ئەسەرلىرى گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئوبزور، ئەدەبىي ئەسەر، تەرجىمىھال ۋە ھېكايىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭ "ذكرى أبي العلاء" «زىكرا ئەبىل ئەلا» (ئەبۇلئەلا مەئەررى ھەققىدە ئەسلىمە)، "ابن خلدون" «ئىبنى خەلدۇن»، "في الأدب الجاهلي" «فىل ئەدەبىل جاھىلىي» (جاھىلىيەت ئەدەبىياتى توغرىسىدا)، "حديث الأربعاء" «ھەدىسۇل ئەربەئا» (چارشەنبىلىك سۆز)، "مع المتنبي" «مەئەل مۇتەنەببى» (مۇتەنەببىي بىلەن بىللە)، "على هامش السيرة" «ئەلا ھامىشىسسىيرە» (سىيرەتكە ئىزاھ)، "الأيام" «ئەلئەييام» (كۈنلەر)، "شجرة البؤس" «شەجەرەتۇل بۇئس» (بەختسىزلىك دەرىخى)، "المعذبون في الأرض" «ئەلمۇئەززەبۇنە فىلئەرز» (ئىزىلگۈچىلەر) قاتارلىق ئەسەرلىرى ۋە نۇرغۇن تەرجىمە ئەسەرلىرى بار. «ئەرەب ئەدەبىياتىنىڭ تۈۋرۈكى» دەپ نام ئالغان.

الطهطاوي (أحمد بن محمد): (تەھتاۋى، ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ?ـ1231 / م ?ـ 1816). مىسىرلىق، ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. ئۇنىڭ "حاشية على مراقي الفلاح" «ھاشىيە ئەلا مەراقىل فەلاھ» ۋە "حاشية على الدر المختار" «ھاشىيە ئەلەددۇررۇل مۇختار» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

الطّهطاوي، رفاعة بن رافع: (تەھتاۋىي، رىفائەتە ئىبنى رافىئ) (ھ 1216ـ1290 / م 1801ـ1873). مىسىردىكى ئىدىيىۋلوگىيە ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ باشلامچىسى. تەھتا دېگەن جايدا تۇغۇلغان. ئەزھەر ئۇنىۋېرستېتىدا ئوقۇغان، كېيىن فرانسىيىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان، ۋەتىنىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تىل تەربىيىلەش مەكتىپى قۇرغان ۋە "الوقائع" «ئەلۋەقائىئ» (رىئاللىق گېزىتى) نى تەسىس قىلغان. ئۇنىڭ بىرقانچە ئەسەرلىرى ۋە تەرجىمە كىتابلىرى بار. قاھىرەدە ۋاپات بولغان.

الطَّوَائِفُ، ملوك الطوائف: (تەۋائىف. تەۋائىف پادىشاھلىرى) (ھ 414 ـ 485 / م 1092 ـ 1203). ئۇمەۋىيلەر خەلىپىلىكى مۇنقەرىز بولغاندىن كېيىن، ئەندەلۇس (ئىسپانىيە)نىڭ بىر قىسىم رايونلىرىغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان پادىشاھلار. بەنۇ ئەبباد، بەنۇ جەھۇر ۋە بەنۇ ھەمۇدلارنى كۆرسىتىدۇ.

الطُّورْ: (تۇر). ئاللاھتائالا مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن سۆزلەشكەن تاغ.

الطُّوسي: نصير الدين محمد بن محمد بن الحسن: (تۇسىي، نەسىرۇددىن مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن) (ھ 597 ـ 672 / م 1200 ـ 1273). پەيلاسوپ، ئاسترونوم، ماتېماتىك. تۇستا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ھىلاكۇنىڭ مەسلىھەتچىسى بولغان. موڭغۇل ئەمەلدارىنىڭ ياردىمى بىلەن ئاسترونومىيە ۋە ترىگونومېترىيە ئىلمىنى تەرەققىي قىلدۇرغان. ئۇنىڭ "الجبر والمقابلة" «ئەلجەبرۇ ۋەلمۇقابەلە»، "تحرير أصول إقليدس" «تەھرىيرۇ ئۇسۇلى ئىقلىيدىس»، "أساس الاقتباس" «ئاساسۇل ئىقتىباس»، "تجريد الكلام" «تەجرىدۇل كالام» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

طُوقَانُ، إبراهيم: (تۇۋقان، ئىبراھىم) (ھ 1323 ـ 1360 / م 1905 ـ 1941). پەلەستىنلىك شائىر. بېيرۇتتىكى ئامېرىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان. ئۇنىڭ ھەر خىل ژانىردىكى شېئىرلاردىن تەركىب تاپقان بىر توپلىمى بار. ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەققىدىكى غەزەللەردۇر. ئۇنىڭ شائىرە ھەمشىرىسى فەدۋا تۇۋقاننىڭ ئاكىسى توغرىسىدا "أخي إبراهيم" «ئەخى ئىبراھىم» (ئاكام ئىبراھىم) ناملىق كىتابى بار.

الطُّولُونِيُّون: (تۇلۇنىيۇن). ھىجرىيە 254 ـ 292 (م 868 ـ 904) ـ يىللىرى مىسىر ۋە سۇرىيىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان خانىدانلىق. تۇلۇنىيە خانىدانلىقىنى ئەھمەد ئىبنى تۇلۇن قۇرغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئوغلى خەمارىۋەي تەختكە ئولتۇرغان.

طيبة: (تەيبە). مەدىنىنىڭ يەنە بىر ئاتىلىشى.

ظ

الظَّاهِر بيبرس: (زاهىر بېيبىرس). مىسىر بەھرى مەملۇكىيلار خانىدانلىقىنىڭ ئەڭ داڭلىق سۇلتانى. نۇرغۇن قېتىم ئەھلىسەلىپكە قارشى ئۇرۇش قىلغان. ھىجرىيە 656 ـ يىلى (مىلادىيە 1258 ـ يىلى) يۈز بەرگەن مەشھۇر «مەنسۇرە ئۇرۇشى»دا پەلەستىن ۋە سۇرىيىدە ئەھلىسەلىپلەرنىڭ ئەسكىرىي كۈچىنى تارمار قىلغان. ھىجرىيە 659 ـ يىلى (مىلادىيە 1260 ـ يىلى) «ئەينى جالۇت جېڭى»دە موڭغۇللار بىلەن ئۇرۇش قىلىپ، ئۇلارنى مەغلۇپ قىلغان.

ظاهر شاه: (زاهىر شاھ). ئافغانىستان شاھى. 1914 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1932 ـ يىلى ئاتىسى نادىر شاھنىڭ ئورنىغا شاھ بولغان. ئۇ 1973 ـ يىلىدىكى ھەربىي ئۆزگىرىشتە تەختتىن چۈشكەن. 2007 ـ يىلى كابولدا ۋاپات بولغان.

الظَّاهِرِيُّ، داود بن علي الأصبهاني: (زاھىري، داۋۇد ئىبنى ئەلى ئەلئىسفاھانىي) (ھ ؟ ـ 270 / م ؟ ـ 883). مەشھۇر ئىسلام ئالىمى. زاھىرىيە مەزھىپىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇنىڭ «ئىمام شافىئىينىڭ پەزىلەتلىرى» ناملىق كىتابى بار. كۇفىدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان.

الظَّرْف وَالظُّرَفاء: (ئەززەرفۇ ۋەززۇرەفا). مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ۋەششا يازغان كىتاب. كىتابتا ئۆز دەۋرىدىكى ئىجتىمائىي ئالاھىدىلىكلەرنى، دانىشمەنلەرنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەكتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرىنى بايان قىلغان.

ظَفَار: (زەفار). 1. يەمەننىڭ جەنۇبىدىكى قەدىمىي شەھەر. 2. ئوماننىڭ غەربى، ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىدىكى بىر رايون.

ظاهِرِيّة، الظاهرية: (زاھىرىييە). 1. قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ زاھىرىغا ئاساسلىنىپ، تەئۋىل ۋە قىياسلارنى ئىنكار قىلىدىغان بىر مەزھەپ. 2. بۇ مەزھەپنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى.

الظَّهْرَان: (زەھران). ئەرەب يېرىم ئارىلىغا جايلاشقان يېڭى شەھەر. "أرامكو" «ئارامكو» نېفىت شىركىتى شۇ يەرگە جايلاشقان.

الظَّوَاهِرِيُّ، محمد الأحمدي: (زاۋاھىرىي، مۇھەممەد ئەھمەدى) (ھ 1295 ـ 1364 / م 1878 ـ 1944). مىسىرلىق، شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. ھىجرىيە 1348 (م 1929) ـ يىلى ئەزھەر شەيخى بولۇپ تەيىنلەنگەن. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئەزھەر زامانىۋى ئۇنىۋېرسىتېتقا ئايلانغان. ئۇنىڭ "العلم والعلماء" «ئەلئىلىم ۋەلئۇلەما» (ئىلىم ۋە ئالىملار)، "رسالة في الأخلاق" «رىسالە فىل ئەخلاق» (ئەخلاقنامە) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

ع

عائِشَةُ بنت أبي بكر: (ئائىشە بىنتى ئەبۇ بەكرى) (ھ ?ـ58 / م ?ـ678). ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى. مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى. رەسۇلۇللاھنىڭ ئايالى. رەسۇلۇللاھ ئۇنى كىچىكلا نىكاھىغا ئالغان. ئۇ رەسۇلۇللاھدىن 1200 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

عائِشَةُ بنت طلحة: (ئائىشە بىنتى تەلھە) (ھ ?ـ101 / م ?ـ719). ئۇمەۋىيىلەر زامانىدىكى ئەڭ مەشھۇر ئايال. ئەدىبە، ئەرەب تارىخشۇناسى. جەننەت بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلگەن ساھابە تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھنىڭ قىزى. ئانىسى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى ئۇممۇكۇلسۇمدۇر.

عاتكة بنت زيد بن عمرو: (ئاتىكە بىنتى زەيد ئىبنى ئەمرى) (ھ ?ـ40 / م ?ـ660). شائىرە، ساھابە. ئۇنى بۇرۇن ئەبۇبەكرىنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇمەر، ئۇنىڭدىن كېيىن زۇبەير نىكاھىغا ئالغان. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن (شېھىت بولغان).

عَاتِكَةُ بنت عبد المطلب: (ئاتىكە بىنتى ئابدۇلمۇتتەلىب). شائىرە. رەسۇلۇللاھنىڭ ئاتا تەرەپ ھاممىسى. ئەبۇ تەممام ئۇنىڭ بەزى شېئىرلىرىنى "حماسة" «ھەماسە»گە كىرگۈزگەن.

عاصِم، ابن عاصم محمد الأندلسي، أبو يحيى: (ئاسىم، ئىبنى ئاسىم، مۇھەممەد ئەندەلۇسىي، ئەبۇ يەھيا) (ھ ?ـ857 / م ?ـ1453). مالىكىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. قازىلىق ۋە ۋەزىرلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. ئۇنىڭ "الروض العريض" «ئەررەۋزۇل ئەرىيز» ناملىق كىتابى بار.

عاكِف مُحَمَّد: (ئاكىف مۇھەممەد) (ھ ?ـ1355 / م ?ـ1936). تۈركىيىلىك ئىسلام شائىرى. تۈركىيە مۇستەقىللىقىنىڭ كۈيچىسى. ئۇنىڭ "صفحات" «سەفەھات» ناملىق دىۋانى بار.

عامِرُ بن الطفيل: (ئامىر ئىبنى تۇفەيل). (ھ 11 / م ?ـ632) جاھىلىيەت دەۋرىدىكى شائىر ۋە چەۋەنداز. ئۇنىڭ پەخىرلىنىش ۋە قەھرىمانلىق مەزمۇنىدىكى شېئىرلار توپلىمى بار.

العاملي، بهاء الدين محمد بن الحسين: (ئاملىي، بەھائۇددىين مۇھەممەد ئىبنى ھۇسەين) (ھ 953ـ1031 / م 1547ـ1622). لىۋانلىق فەقىھ، ئالىم، شائىر. بەئلەبەككىدە تۇغۇلۇپ، ئىسفاھاندا ۋاپات بولغان. ئاسترونومىيە ۋە ماتېماتىكا توغرىسىدا كىتاب يازغان. "الكشكول" «ئەلكەشكۇل» ناملىق كىتابى بىلەن داڭق چىقارغان.

العباس بن الأحنف (أبو الفضل): (ئاببىاس

ئىبنى ئەھنەف، ئەبۇلفەزل) (ھ ؟ـ192 / م ؟ـ808). باغدادلىق لىرىك شائىر. ئۇنىڭ ھارۇن رەشىد ھەققىدە ئاجايىپ ھېكايىلىرى ۋە يەنە بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

العباس بن عبد المطلب: (ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب) (ھ ؟ـ32 / م ؟ـ653). رەسۇلۇللاھنىڭ ئاتا تەرەپ تاغىسى. قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ چوڭى. مەككە فەتھى بولۇشنىڭ ئالدىدىلا مۇسۇلمان بولۇپ، مەدىنىدە ۋاپات بولغان. ئابباسىيلار سۇلالىسى مۇشۇ زاتقا نىسبەت بېرىلىدۇ.

عَبّاسُ بن فرناس: (ئابباس ئىبنى فىرناس) (ھ ؟ـ275 / م ؟ـ888). ئەندەلۇسلۇق شائىر، پەيلاسوپ، ئاسترونوم، كەشپىياتچى. ۋاقىت ھېسابلاش ئۈسكۈنىسىنى ئىجاد قىلغان. ئىككى تەرىپىگە پەيدىن ياسالغان قانات بېكىتىلگەن تون كىيىپ ئۇچماقچى بولغاندا يىقىلىپ كېتىپ، دۈمبىسى يارىلانغان.

العَبّاسُ بن مرداس: (ئابباس ئىبنى مىرداس) (تەخمىنەن ھ ؟ـ18 / م ؟ـ639). جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرىدە ياشىغان شائىر. مەككە فەتھى قىلىنىشتىن بۇرۇنلا قوۋمى بىلەن بىرگە مۇسۇلمان بولغان. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە ۋاپات بولغان. ئۇ ئىنتايىن قەھرىمان ئىدى.

العَبّاسَةُ، علية بنت المهدي: (ئەبباسە، ئەلىييەت بىنتۇل مەھدى) (ھ ؟ـ210 / م ؟ـ825). ھارۇن رەشىدنىڭ ھەمشىرىسى. شائىرە، ئەدىبە. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرىي دىۋانى بار.

العَبّاسِيُّون: (ئەبباسىيۇن) (ھ 133ـ657 / م 750ـ1258). ئابباسىيلار سۇلالىسى. ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبكە نىسبەت بېرىلىدۇ. بۇ سۇلالە ئۇمەۋىيە دۆلىتى مۇنقەرىز بولغاندىن كېيىن قۇرۇلغان بولۇپ، ئابباسىي سۇلالىسىدىن37 خەلىپە مەيدانغا كەلگەن. بۇلارنىڭ تۇنجىسى ئەبۇل ئابباس سەففاھ، ئاخىرقىسى خەلىپە مۇستەئسىمدۇر. ئۇلار قارا بايراقنى دۆلەت بايرىقى قىلغان. ئۇلارنىڭ دەۋرىدە ئىسلام مەدەنىيىتى ئەڭ گۈللەنگەن.

عبد الرزاق (مصطفى): (ئابدۇرراززاق، مۇستافا) (ھ 1302ـ1366 / م 1885ـ1947). مىسىرلىق ئەدىب، مۇتەپەككۇر. شەرىئەت، پەلسەپە ۋە ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسى. ئۇ ئەزھەردە شەيخ مۇھەممەد ئابدۇنىڭ قولىدا ۋە فرانسىيىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان. 1938ـ يىلى ئەۋقاف مىنىستىرى، 1945ـ يىلىدىن ۋاپات بولغانغا قەدەر ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەيخى بولغان. ئۇنىڭ "الإمام الشافعي" «ئىمامۇششافىئىي» (ئىمام شافىئىي)، "تمهيد لتاريخ الفلسفة الإسلامية" «تەمھىدۇ لىتارىخىل فەلاسەفەتىل ئىسلامىيە» (ئىسلام پەلسەپە تارىخىدىن ساۋات)، كىندى ۋە فارابىنىڭ تەرجىمھالى ھەققىدە يېزىلغان "فيلسوف العرب والمعلم الثاني" «فەيلەسوفۇل ئەرەبى ۋەلمۇئەللىمىسسانى» (ئەرەب پەيلاسوپى ۋە ئىككىنچى ئۇستاز)، "الدين والوحي والإسلام" «ئەددىينۇ ۋەلۋەھيۇ ۋەلئىسلام» (دىن، ۋەھيى ۋە ئىسلام)، "البهاء زهير" «ئەلبەھائۇ زۇھەير» ۋە مۇھەممەد ئابدۇنىڭ تەرجىمھالى ھەققىدە "محمد عبده" (مۇھەممەد ئابدۇ) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

عبد الرزاق (كمال الدين السمرقندي): (ئابدۇرراززاق، كامالۇددىن سەمەرقەندى) (ھ 816ـ877 / م 1413ـ1472). ئىرانلىق تارىخشۇناس. ئۇنىڭ 1317ـ يىلىدىن 471ـ

يىلنىڭچە بولغان ۋەقەلەر توغرىسىدىكى "مطلع السعدين ومجمع البحرين" «مەتلەئۇسسەئىدەين ۋە مەجمەئۇل بەھرەين» (ئىككى بەختنىڭ چىقىدىغان جايى ۋە ئىككى دېڭىزنىڭ قوشۇلىدىغان جايى) ناملىق تارىخ كىتابى بار.

عبد الصبور (صلاح): (ئابدۇسەبۇر، سەلاھ) (ھ 1350 ـ 1401 / م 1931 ـ 1981). مىسىرلىق، ھازىرقى زامان شائىرى. ئۇنىڭ "الناس في بلادي" «ئەنناسۇ فى بىلادى» (يۇرتداشلار)، "أحلام الفارس القديم" «ئەھلامۇل فارىسىل قەدىم» (قەدىمىي چەۋەندازنىڭ چۈشلىرى) ناملىق شېئىرلار توپلىمى ۋە "مأساة الحلاج" «مەئساتۇل ھەللاج» (مەنسۇر ھەللاج پاجىئەسى)، "ليلي مجنون" «لەيلى مەجنۇن» ناملىق سەھنە ئەسەرلىرى بار.

عبد الله بن الأرقم: (ئابدۇللاھ ئىبنى ئەرقەم) (ھ ?ـ 44 / م ?ـ 664). قۇرەيشلىك ساھابە، رەسۇلۇللاھنىڭ ئاتا تەرەپ تاغىسى. مەككە فەتھى بولغان كۈنى مۇسۇلمان بولغان. ئۇمەر ۋە ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلارنىڭ دەۋرىدە بەيتۇلمالغا مەسئۇل بولغان.

عبد الله بن بريدة بن الحصيب الأسلمي: (ئابدۇللاھ ئىبنى بۇرەيدە ئىبنى ھەسىبىل ئەسلەمىي) (ھ 14 ـ 115 / م 635 ـ 733). ھەدىس رىۋايەت قىلغۇچىلارنىڭ بىرى. كۇفەلىك، مەرۋىگە قازى بولغان.

عَبْدُ الله بن جَحْش: (ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش) (ھ ?ـ 3 / م ?ـ 625). ئىسلامغا ئەڭ دەسلەپتە كىرگەن ساھابىلەردىن. رەسۇلۇللاھنىڭ ئاتا تەرەپ ھاممىسىنىڭ ئوغلى ۋە مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى زەينەپنىڭ قېرىندىشى. ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغان. ئوھۇد غازىتىدا ئاجايىپ قەھرىمانلىق

كۆرسەتكەن.

عَبْدُ الله بن الحُسَين: (ئابدۇللاھ ئىبنى ھۆسەين) (ھ 1300 ـ 1371 / م 1882 ـ 1951). ئىئوردانىيە ھاشىمىيە خانىدانلىقىنىڭ قۇرغۇچىسى. ھىجرىيە 1366 (م 1946) ـ يىلى ئوسمان تۈركلىرىگە قارشى قوزغىلاڭغا قاتناشقان. ئەقسا مەسجىدىدە سۇيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ "مذكراتي" «مۇزەككىراتى» (ئەسلىمىلىرىم) ناملىق كىتابى بار.

عبد الله بن رواحة بن ثعلبة الأنصاري، أبو محمد: (ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە ئىبنى سەئلەبەتۇلئەنسارى، ئەبۇ مۇھەممەد) (ھ ?ـ 8 / ?ـ 629). داڭلىق شائىر، ساھابە. كۆپلىگەن جەڭلەرگە قوماندانلىق قىلغان. جاھىلىيەت دەۋرىدە ساۋاتلىق ئىدى. ئەقەبە بەيئىتىدە 12 ۋەكىلنىڭ بىرى بولغان. بەدر ۋە ئوھۇد قاتارلىق كۆپلىگەن جەڭلەرگە قاتناشقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر غازاتقا چىققاندا ئۇنى مەدىنىدە ئورنىدا قويغان. ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى زەيد ۋە جەئفەردىن كېيىن شېھىت بولغان.

عَبْدُ الله بن الزبير بن العوام: (ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام). (ھ 1 ـ 73 / م 622 ـ 692). ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى ئەسمانىڭ ئوغلى. پارس، مىسىر ۋە شىمالىي ئافرىقىنى فەتھى قىلىشلارغا قاتناشقان. ئۇمەۋىيلەرگە قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ھىجاز، يەمەن، مىسىر، ئىراق، خۇراسان ۋە شاملارغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان. مەككە مۇھاسىرىسىدە قولغا چۈشۈپ، ھەججاجنىڭ قولىدا دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلگەن.

عَبْدُ الله بن عباس: (ئابدۇللاھ ئىبنى ئاببـاس) (ھ ؟ ـ 68 / م ؟ ـ 687). مەشھۇر تەپسىرشۇناس، ھەدىسشۇناس ساھابە. رەسۇلۇللاھنىڭ ئاتا تەرەپ تاغىسىنىڭ ئوغلى. ئىلمىنىڭ موللۇقى، پىكرىنىڭ توغرىلىقىدىن "حبر الأمة" «ھىبرۇل ئۇممە» ئىسلام ئۇممىتىنىڭ ئالىمى دەپ ئاتالغان. رەسۇلۇللاھ ئۇنى بەسرەگە ۋالىيلىققا تەيىنلىگەن. ئۇنىڭ "تفسير ابن عباس" «تەفسىر ئىبنى ئابباس» ناملىق بىر تەپسىرى بار.

عبد الله بن مغفل الضبي: (ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغەففەلىززەبيى) (ھ ؟ ـ 57 / م ؟ ـ 677). ساھابە. ھەزرىتى ئۇمەر تەرىپىدىن بەسرە شەھىرىگە دىن ئۆگىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئون ئالىمنىڭ بىرى. 43 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

عَبْدُ الله بنُ عبد المطلب: (ئابدۇللاھ ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب) (م ؟ ـ 571). رەسۇلۇللاھنىڭ ئاتىسى. مەككىدە تۇغۇلغان. ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ كەنجى ئوغلى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئامراق ئىدى. ئاتىسى ئۇنىڭ ھەققىدە قۇربانلىق قىلىش ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىش يۈزىسىدىن يۈز تۆگە بەرگەن. شۇڭا ئۇ "عبد الذبيح" «ئەبدۇززەبىھ» (قۇربانلىق بەندىسى) دەپمۇ ئاتالغان. ئۇ ۋاپات بولغاندا ئايالى ئامىنە بىنتى ۋەھبى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ھامىلدار ئىدى.

عبد الله بن مسعود الهُذَلي (أبو عبد الرحمن): (ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدىلھۇزەلىي، ئەبۇ ئابدۇراھمان))ھ ؟ ـ 32 / م ؟ ـ 653). ئىسلامنىڭ دەسلەپىدە مۇسۇلمان بولغان كاتتا ساھابە، مەككىدە بىرىنچى بولۇپ قۇرئاننى ئۈنلۈك تۈۋلاپ ئوقۇغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىدە بولسۇن ياكى سەپەر ۋە غازاتلىرىدا بولسۇن خىزمىتىدە بولغان. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشەنچلىك ساھابىسى ئىدى. ھەر قانداق ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بىمالال كىرەلەيتتى ۋە داۋاملىق بىللە يۈرەتتى. ھەزرىتى ئۇمەر بىر كۈنى ئۇنىڭغا قاراپ: «سەن ئىلىم بىلەن توشقان كۈپ» دېگەن. ئۇ ئاتاقلىق قارىي ۋە كاتتا مۇپەسسىر، فەقىھ ئىدى. فىقھىدا ئىمام ئەزەم ئەبۇ ھەنىفە ۋەكىللىك قىلغان كۇفە مەدرىسىسىنىڭ ئاساسچىسى. شۇنداقلا ئۇ تەپسىردىمۇ كۇفە مەدرىسىسىنىڭ ئاساسچىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ 848 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

عَبْدُ الحق المَرِيني، أبو محمد: (ئابدۇلھەق مەرىينى، ئەبۇ مۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 614 / م ؟ ـ 1217). ماراكەش مەرىينىيە دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى. مۇۋەھھىدىنلار دۆلىتىنى ئاغدۇرۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆز دۆلىتىنى قۇرغان. كېيىن فەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەن.

عبد الحميد الثاني: (ئابدۇلھەمىد سانى) (ھ 1258 ـ 1337 / م 1842 ـ 1918). ئوسمانىيلار خەلىپىلىكىنىڭ سۇلتانى بولۇپ، ئۆزىگە قارشى چىققانلارنى كۆپلەپ باستۇرغانلىقى ئۈچۈن «قىزىل سۇلتان» دەپ ئاتالغان. ھىجرىيە 1293 ـ يىلى (مىلادىيە 1876 ـ يىلى) ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىپ، ھىجرىيە 1327 ـ يىلى (مىلادىيە 1909 ـ يىلى) تەختتىن چۈشكەن. ئۇ دۆلەت خەزىنىسى پۇلىغا جىددىي ئېھتىياجلىق ئەھۋالدىمۇ پەلەستىن زېمىنىنى يەھۇدىيلارغا سېتىپ بېرىشنى قەتئىي رەت قىلغان.

عبد الحميد بن يحيى الكاتب: (ئابدۇلھەمىد ئىبنى يەھيا كاتىب) (ھ ؟ ـ 133 / م ؟ ـ 750). ئۇمەۋىيلەر خانىدانلىقىنىڭ مىرزىسى. ئەرەب

ئەدەبىياتىدىكى خەت-چەكلەر ژانىرىدا ئالاھىدە ئۇسلۇب ياراتقان. خەلىپە مەرۋان ئىبنى مۇھەممەدنىڭ كاتىپى بولغان. ئۇنىڭ "رسالة إلى الكتاب" «رىسالە ئىلەلكۇتتاب» (يازغۇچىلارغا خەت) ناملىق كىتابى بار.

عبد رَبِّه، أحمد بن محمد بن عبد ربه: (ئەبدۇرەببىھ، ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئەبدۇرەببىھ). ئەندەلۇسىيىلىك ئەدىب. "العقد الفريد" «ئەلئىقدۇل فەرىد» ناملىق ئەدەبىي قامۇس بىلەن داڭ چىقارغان.

عبد الرحمن أحمد بن محمد، نور الدين جامي: (ئابدۇراھمان جامى) (ھ 817-878 / م 1414-1474). ئىلىمنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرىدە كامالەتكە يەتكەن زات. نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان بولۇپ، ئەسەرلىرى كىشىلەرنىڭ زور ئالقىشىغا ئېرىشكەن. دىيارىمىزدا «شەرھى موللا» دەپ مەشھۇر بولغان "الفوائد الضيائية شرح الكافية" «ئەلفەۋائىدىززىيائىيە شەرھىل كافىيە» (يارقىن پايدىلار) ناملىق "كافية" «كافىيە» نىڭ شەرھىسىنى مۇشۇ زات يېزىپ چىققان. ئۇ يەنە "نقد النصوص" «نەقدۇننۇسۇس»، "شرح حديث أبي رزين العقيلي" «شەرھى ھەدىس ئەبۇ رەزىينىل ئۇقەيلى»، "نفحات الأنس" «نەفھاتۇل ئۇنس» (تەرىقەت ماشايىخلىرىنىڭ تەرجىمىھالى يېزىلغان كىتاب)، "شرح فصوص الحكمة" (شەرھ فۇسۇسىل ھېكمەت)، "أشعة اللمعات" «ئەشىئەتۇل لەمەئات» (يارقىن نۇرلار)، "اللوامع" «ئەللەۋامىئ» («جالالىددىن رۇمى مەسنەۋىلىرى»نىڭ شەرھىسى)، «خىسراۋ دېھلەۋىي شېئىرلىرى»نىڭ شەرھى، «ئىبنى فارىز شېئىرلىرى» نىڭ شەرھى... قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان. ئەھلى تەسەۋۋۇپ ماشايىخلىرىنىڭ سۆھبىتىدە بولۇپ، سەئىددىن كاشغەرىدىن تەسەۋۋۇپنى تەلىم ئالغان. ئۇ ھىراتتىكى «نىزامىيە مەدرىسى»دە بىر مەزگىل تۇرغان. سەمەرقەنددىن خۇراسانغا بېرىپ، خوجا ئۇبەيدۇللاھ نەقشىبەندىنىڭ سۆھبىتىدە بولغان ۋە تەسەۋۋۇپ ئەربابلىرىدىن بولۇپ يېتىشكەن.

عبد الرحمن الدّاخل، عبد الرحمن الداخل بن معاوية: (ئابدۇراھمان ئەدداخىل، ئابدۇراھمان ئەدداخىل ئىبنى مۇئاۋىيە). قۇرەيش بۈركۈتى دەپ نام ئالغان، ئەندەلۇستىكى ئۇمەۋىيلەر سۇلالىسىنىڭ قۇرغۇچىسى.

عبد الرحمن بن عوف: (ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف) (ھ ?-32 / م ?-652). ئۇلۇغ ساھابە، دەسلەپتە مۇسۇلمان بولغانلارنىڭ ئالتىنچىسى. جەننەت بىلەن خۇش بېشارەت بېرىلگەن ئون ساھابىنىڭ بىرى. ھەبەشىستان، ئاندىن كېيىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان. ئۇ ناھايىتى باي سودىگەر بولۇپ، تولىمۇ سېخىي ۋە كەمتەر ئىدى. ئىنتايىن كۆپ قۇل ئازاد قىلغان.

عبد شمس: (ئابدۇ شەمس). قۇرەيش قەبىلىسىدىكى بىر جەمەتنىڭ نامى.

عبد العزيز بن أحمد نصر بن صالح شمس الأئمة الحلواني: (ئابدۇلئەزىز ئىبنى ئەھمەد ئىبنى نەسر ئىبنى سالىھ شەمسۇل ئەئىممە ھەلۋانى) (ھ ?-456 / م ?-1064). بۇخارالىق. ھەنەفىي مەزھىپىدىكىلەرنىڭ پېشۋاسى. ئەتراپلىق مەلۇماتقا ئىگە زات. "مبسوط" «مەبسۇت» ۋە "نوادر" «نەۋادىر» ناملىق ئەسەرلەرنى يازغان. شەمسۇل ئەئىممە سەرەخسى، فەخرۇل ئىسلام ئەلى ئىبنى مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ قېرىندىشى سەدرۇل ئىسلام ئەبۇليۇسرى مۇھەممەد ۋە شەمسۇل ئەئىممە ئەبۇل فەزل بەكرى قاتارلىق مەشھۇر

ئالىملار بۇ زاتنىڭ شاگىرتلىرىدۇر.

عبد القادر بن عمر البغدادي: (ئابدۇلقادىر ئىبنى ئۇمەرىل باغدادى) (ھ 1031 ـ 1093 / م 1621 ـ 1682). داڭلىق تىلشۇناس ۋە ئەدىب. ئۇنىڭ "خزانة الأدب" «خەزانەتۇل ئەدەب» (ئەدەبىيات خەزىنىسى) ۋە "لب لباب لسان العرب" «لۇببۇ لۇباب لىسانىل ئەرەب» (ئەرەب تىلى جەۋھەرلىرى) ناملىق كىتابلىرى بار.

عبد القادر بن موسى الجيلاني: (ئابدۇلقادىر ئىبنى مۇسا جىيلانى) (ھ ؟ ـ 561 / م ؟ ـ 1166). تەسەۋۋۇپ ئېقىمىدىكى قادىرىيە سۇلۇكىنىڭ ئاساسچىسى. جىيلان (تەبەرىستان)دا تۇغۇلغان. باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ تەسەۋۋۇپ توغرىسىدا يازغان "الفتح الرباني والفيض الرحماني" «ئەلفەتھۇررەببانى ۋەلفەيزۇررەھمانىي» ناملىق كىتابى بار.

عبد الله بن أحمد بن محمود أبو البركات حافظ الدين النسفي: (ئابدۇللاھ ئىبنى ئەھمەد ئىبنى مەھمۇد ئەبۇلبەرەكات ھافىزۇددىن نەسەفىي) (ھ ؟ ـ 701 / م ؟ ـ 1302). ماۋەرائۇننەھرلىك ئالىم. ئۇسۇلى فىقھى، ھەدىس ئىلىملىرىدە ئەينى دەۋرنىڭ يېگانىسى ئىدى. فىقھى ھەققىدىكى "كنز الدقائق" «كەنزۇددەقائىق»، ئۇسۇلى فىقھى ھەققىدىكى "منار" «مەنار» ۋە ئۇنىڭ شەرھىسى "كشف الأسرار" «كەشفۇل ئەسرار» ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ مەشھۇر ئەسەرلىرىدىندۇر.

عبد الله بن عمر الفاروق: (ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇمەر) (م 611 ـ 692). ھەزرىتى ئۇمەرنىڭ ئوغلى. ساھابىلەرنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ بىلىملىكى ۋە ھاپىز (ھەدىس يادقا ئالغان) ئىدى. بەزىلەر ئۇنى مۇجتەھىدلىك دەرىجىسىگە يەتكەن دېيىشىدۇ. ئۇنىڭ ئىسمى ئابدۇللاھ، لەقىبى ئابدۇراھمان ئىدى. بۇ زات رەسۇلۇللاھدىن 2637 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

عبد الله بن المبارك أبو عبد الرحمن المروزي: (ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك ئەبۇ ئابدۇراھمان مەرۋىزى). ھەدىسشۇناس، كامالەتكە يەتكەن ئالىم. ئون مىڭدىن ئارتۇق ئۇستازدىن ھەدىس ئۆگەنگەن. ئۇ ئۆز دەۋردىكى ئىلىم-مەرىپەت مەركەزلىرىنىڭ ھەممىسىگە بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان. بۇ ئالىم قۇرئان تەپسىرى، ھەدىس ۋە ھەدىسشۇناسلىق ھەققىدە كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان. ئىمام مالىك ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۇرۇپ، ئۇنىڭ گۈزەل ئەخلاقلىرىنى مەدھىيىلەيتتى. ئىمام ئەزەم ئۇنىڭ كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغانلىقىغا ۋە ئەقىل-پاراسىتىگە قايىل ئىدى.

عَبْدُ المؤمن بن علي: (ئابدۇل مۇئمىن ئىبنى ئەلى) (ھ 525 ـ 559 / م 1130 ـ 1163). مۇۋەھھىدىنلار دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى. ئۇ مورابىتىن دۆلىتىنى مۇنقەرىز قىلغاندىن كېيىن ماراكەشتە ئۆز دۆلىتىنى بەرپا قىلغان.

عبد المطلب بن هاشم: (ئابدۇلمۇتتەلىب ئىبنى ھاشىم) (تەخمىنەن م ؟ ـ 579). قۇرەيشلەرنىڭ ئاقساقىلى، رەسۇلۇللاھنىڭ بوۋىسى، زەمزەم قۇدۇقىنى قايتا قازغان. بەيتۇللاھقا زىيارەتكە كەلگەنلەرنى كۈتۈۋېلىش، ئۇلارنى سۇ ۋە تاماق بىلەن تەمىنلەشنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان. رەسۇلۇللاھ دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن سەككىز ياشقا كىرگۈچە ئۇنىڭ تەربىيىسىدە بولغان.

عبد الملك بن مروان: (ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان) (ھ 26ـ86 / م 646ـ705). ئۇمەۋىيىيە سۇلالىسىنىڭ بەشىنچى خەلىپىسى. ئۇنىڭ دەۋرىدە دۆلەت تېررىتورىيىسى كېڭىيىپ بىرلىككە كەلگەن. تۇنجى بولۇپ دۆلەت ئورگانلىرىنى ئىسلاھ قىلىپ، باشقۇرۇش ئۇسلۇبىنى يولغا قويغان ۋە دىنار سوقتۇرغان.

عَبْدُ مَناف بن قصي: (ئابدۇماناف ئىبنى قۇسەيي). رەسۇلۇللاھنىڭ بوۋىسى (رەسۇلۇللاھنىڭ ئۈچىنچى بوۋىسى) قۇرەيشلەرنى باشقۇرۇش ۋە كەئبىنىڭ خىزمىتى ئۇنىڭ قولىدا ئىدى.

عَبْد الوَهّاب، الشيخ محمد بن عبد الوهاب: (ئابدۇلۋەھھاب، شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇۋاھاب) (ھ 1115ـ1206 / م 1703ـ1792). دىنىي ئىسلاھاتچى. ھەنبەلىي مەزھىپىدىكى ئۆلىما. ۋەھھابىي ئېقىمىغا ئاساس سالغان. ئۇنىڭ "كتاب التوحيد" «كىتابۇت تەۋھىد» ۋە "كشف الشبهات" «كەشفۇششۇبھات» ناملىق كىتابلىرى بار.

عَبادِلَةٌ: (ئەبادىله). 1. "عبد الله" ئابدۇللاھنىڭ كۆپلۈك شەكلى. ئابدۇللاھ دەپ ئاتالغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. 2. ئىسلام تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللاردا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر، ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرلەرنى كۆرسىتىدۇ.

عبده، الشيخ محمد: (ئابدۇ، شەيخ مۇھەممەد ئابدۇ) (ھ 1266ـ1323 / م 1849ـ1905). مەشھۇر ئىسلاھاتچى، ئىسلام مۇتەپەككۇرى. مىسىر ھازىرقى زامان ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى. پارىژدا جامالۇددىن ئافغانى بىلەن "العروة الوثقى" «ئەلئۇرۋەتۇل ۋۇسقا» (مۇستەھكەم تۇتقا) گېزىتىنى نەشر قىلغان. قازى ۋە مۇفتى بولغان. ئۇنىڭ "رسالة التوحيد" «رىسالەتۇتتەۋھىد» (تەۋھىد ھەققىدە) ۋە "شرح نهج البلاغة" «شەرھ نەھجىل بەلاغە» (ئىستىلىستىكا پرىنسىپىغا ئىزاھ) ناملىق كىتابلىرى بار.

عبدون، ابن عبدون، عبد المجيد بن عبد الله الفهري: (ئابدۇن، ئىبنى ئابدۇن ئابدۇلمەجىد ئىبنى ئابدۇللاھ فەھرىي) (ھ ?ـ530 / م ?ـ1135). ئەندەلۇسلۇق شائىر ۋە ۋەزىر. ئۇنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى ئىسپان ۋە فرانسۇز تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان.

العِبَر: (ئەلئىبەر). مەشھۇر تارىخشۇناس ئىبنى خەلدۇننىڭ تارىخ توغرىسىدا يازغان كىتابى بولۇپ، «ئىبنى خەلدۇننىڭ مۇقەددىمىسى» دېگەن نام بىلەن مەشھۇر. بۇ كىتاب جەمئىيەتشۇناسلىقنىڭ ئۆلچىشى ھېسابلىنىدۇ.

عِبْرَانِي ج عبرانيون: (ئىبرانىي، ئىبرانىيۇن). ئىبران تىلى. بۇ سام تىللىرى تۈركۈمىگە تەۋە بىر خىل تىل بولۇپ، بۇ تىلنى ھازىر يەھۇدىيلار قوللىنىدۇ.

العِبْرِيُّ، ابن العبري، أبو الفرج غريغوريس: (ئىبەرى، ئىبنى ئىبەرى، ئەبۇل فەرەج غەرىغورىيس). قەدىمىي سۈرىيىلىك تارىخچى، مەشھۇر پوپ. ئۇنىڭ "تاريخ الدول" «تارىخۇددۇۋەل» (دۆلەتلەر تارىخى) ۋە "رسالة في النفس البشرية" «رىسالە فىننەفسىل بەشەرىيە» (پسىخولوگىيە ئىلمى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

عَبُّودٌ، مارون: (ئەببۇد، مارون) (ھ 1303ـ1382 / م 1885ـ1962). لىۋانلىق

ئەدىب. ئۇنىڭ 50كە يېقىن ئەسىرى بار. "جدد وقدماء" «جۇدۇد ۋە قۇدەما»، "على المحك" «ئەلەلمىھەك»، "وجوه وحكايات" «ۋۇجۇھ ۋە ھېكايات» ناملىق ئەسەرلەر ئۇلارنىڭ بىر قىسمىدۇر.

عَبِيْدُ بن الأبرص: (ئەبىيد ئىبنى ئەبرەس). (م ?ـ554). جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن نەجدەلىك شائىر. بەزى ئوبزورچىلار ئۇنى «سەبئى مۇئەللىقات» شائىرلىرىنىڭ قاتارىدا ھېسابلايدۇ. ئۇنىڭ بىر دىۋانى بار.

عُبَيْدُ الله المهدي الفاطمي: (ئۇبەيدۇللاھ مەھدى فاتەمىي) (ھ 259ـ323 / م 872ـ934). ماراكەشتىكى فاتىمىلەر دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى. ئۇ 24 يىل ھوقۇق تۇتقان.

عبيد الله صدر الشريعة الأصغر مسعود بن تاج الشريعة: (ئۇبەيدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ئىبنى تاج شەرىئە) (ھ ?ـ747 / م ?ـ1346). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فىقھشۇناس ئالىم. مەشھۇر "شرح وقاية" «شەرھى ۋىقايە»نىڭ ئاپتورى. سەدرۇششەرىئە نامى بىلەن مەشھۇر. ئۇ مۇشكۇلات ئىلمىلىرىگە ناھايىتى ماھىر ئىدى. بۇ زات چوڭ دادىسى ئىمام تاج شەرىئە مەھمۇدنىڭ «ۋىقايە» ناملىق ئەسىرىنى شەرھىلىگەن. ئاندىن «ۋىقايە»نى ئىخچاملاپ يېزىپ "نقاية"«نىقايە» دەپ ئاتىغان. ئۇسۇلى فىقھى ھەققىدە بىر كىتاب يازغان بولۇپ، ئۇنى "تنقيح"«تەنقىيە» دەپ ئاتىغان. ئاندىن ئۇنىڭغا مۇكەممەل بىر شەرھى يېزىپ، ئۇنى "توضيح" «تەۋزىيە» دەپ ئاتىغان. شۇنداقلا مەئانى ئىلمىدە "وشاح" «ۋىشاھ» ناملىق كىتابىنى يازغان. بۇ زاتنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ فەقىھلەر نەزىرىدىكى ئورنى ناھايىتى يۇقىرى.

عبيدة، أبو عبيدة، معمر بن المثنى: (ئۇبەيدە، ئەبۇ ئۇبەيدە، مەئمەر ئىبنى مۇسەننا) (ھ 110ـ210 / م 728ـ825). بەسرەلىك تىلشۇناس. باغدادقا كېلىپ، ئەبۇ زەمىد ۋە ئەسمەئىي بىلەن مۇنازىرىلەشكەن. ئېگى يەھۇدىي بولۇپ، خاۋارىجلارغا مايىل ئىدى. ئەرەبلەرنى ئۆچ كۆرەتتى. ئۇ "المثالب" «ئەلمەسالىب»، "الخيل" «ئەلخەيل» ۋە "نقائض جرير والفرزدق" «نەقائىزۇ جەرىر ۋەلفەرەزدەق» (جەرىر بىلەن فەرەزدەقنىڭ زىددىيىتى) ناملىق كىتابلارنى يازغان.

العتاهية، أبو العتاهية، إسماعيل بن القاسم: (ئەتاھىيە، ئەبۇ ئەتاھىيە، ئىسمائىل ئىبنى قاسىم) (ھ 131ـ210 / م 748ـ825). ئابباسىي دەۋرىدىكى شائىرلاردىن بولۇپ، شېئىر يېزىشتا ئۆزگىچە ئۇسلۇبى بار ئىدى. ئۇنىڭ بىر شېئىرىي دىۋانى بار.

العُتبي (أبو نصر): (ئۇتبى، ئەبۇ نەسر) (ھ ?ـ428 / م ?ـ1036). خۇراساندا ياشىغان تارىخشۇناس. ئۇنىڭ «تارىخۇل ئۇتبى» ياكى «ئەلىيۇمنا» دەپ ئاتىلىدىغان، غەزنەۋىيلەر توغرىسىدا توختالغان تارىخىي ئەسىرى بار. مەنىينى بۇ كىتابقا شەرھ يازغان.

عثمان، آل عثمان (أو العثمانيون): (ئوسمان، ئال ئوسمان، ئوسمانىيۇن). ئوسمان ئىبنى ئەرتوغرول. ئوسمانىيلار سۇلالىسىنىڭ قۇرغۇچىسى.

عثمان بن عفان: (ئوسمان ئىبنى ئەففان) (ھ ?ـ35 / م ?ـ656). چاھارىيارلارنىڭ ئۈچىنچىسى. تۇنجى تۈركۈمدە مۇسۇلمان بولغانلاردىن. رەسۇلۇللاھنىڭ ئىككى قىزى بىلەن توي قىلغان. شۇڭا ئۇ "ذي النورين" «زىننۇرەين» (ئىككى نۇر ئىگىسى) دەپ ئاتالغان. ئۇ قۇرئان كەرىم ئوقۇۋاتقان ھالدا

قەتلى قىلىنغان.

عثمان بن مظعون: (ئوسمان ئىبنى مەزئۇن) (ھ ؟ـ 2 / م ؟ـ 624). ساھابە. جاھىلىيەت دەۋرىدە ئەرەب دانىشمىنى ئىدى. مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغان.

عَدِيُّ بن حاتم الطائي: (ئەدىيي ئىبنى ھاتەم تائىي) (ھ ؟ـ 68 / م ؟ـ 687). ساھابە. مۇرتەدلىككە قارشى غازاتلاردا قاتتىق قەھرىمانلىق كۆرسەتكەن. پارسلارغا قارشى غازاتقا قاتناشقان، يۈز يىلدىن ئارتۇق ئۆمۈر كۆرگەن.

عَدِيُّ بن زيد العبادي: (ئەدىيي ئىبنى زەيدىل ئىبادى) (تەخمىنەن م ؟ـ 587). ھىيرەلىك. جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر. نۇئمان ئىبنى مۇنزىرنىڭ قىزى بىلەن توي قىلغان. كېيىن نۇئمان ئۇنى زىندانغا تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

عُرَابي باشا، أحمد: (ئۇرابى باشا، ئەھمەد) (ھ 1257ـ1329 / م 1841ـ1911). مىسىرلىق ۋەتەنپەرۋەر ئەرباب. ئۇ ئەسكىرىي قىسىمغا قاتنىشىپ، يۇقىرى ئۇنۋانلارغا ئېرىشكەن. مىسىردا پادىشاھقا قارشى ئۇرابى قوزغىلىڭىغا باشچىلىق قىلغان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن سېيلان ئارىلىغا سۈرگۈن قىلىنغان. كېيىن مىسىرغا قايتىپ كېلىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

العِراق: (ئىراق). ئىراق. ئەرەب دۆلىتى. غەرب تەرىپى سۈرىيە، ئىيوردانىيە بىلەن، شەرق تەرىپى ئىران بىلەن، جەنۇب تەرىپى سەئۇدىي ئەرەبىستان ۋە كۇۋەيت بىلەن، شىمال تەرىپى تۈركىيە بىلەن چېگرىلىنىدۇ. پايتەختى باغداد.

العَرَبِّي، أبو بكر محمد بن عبد الله بن العربي: (ئەرەبىيا، ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەرەبىيا) (ھ ؟ـ 543 / م ؟ـ 1148). ئەندەلۇسلۇق فەقىھ، مۇھەددىس، ھاپىز. ئۇنىڭ "الإنصاف في مسائل الخلاف" «ئەلئىنساف فى مەسائىلىل خىلاف» (ئىختىلاپلىق مەسىلىلەردە ھەققانىي بولۇش)، "قانون التأويل في تفسير القرآن" «قانۇنۇتتەئۋىل فى تەفسىرىل قۇرئان» (قۇرئان تەپسىرىدىكى تەئۋىل قىلىش قائىدىسى)، "شرح جامع الترمذي" «شەرھ جامىئىتتىرمىزى» ناملىق كىتابلىرى بار.

عَرَفَاتٌ (عرفة): (ئەرەفات، ئەرەفە). مەككىگە يېقىن بىر تاغ. ھەج قىلغۇچىلار ئۇ تاغدا تۇرۇپ، دۇئا ـ تەكبىردە بولىدۇ. ئەرەفاتتا توختاش ھەجنىڭ رۇكنىلىرىدىن بىرى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇ تاغدا ۋىدالىشىش نۇتقى سۆزلىگەن.

عروة بن الزبير بن العوام: (ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام) (ھ 22ـ94 / م 643ـ 713). مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى مەشھۇر يەتتە فەقىھنىڭ بىرى. جەننەت بىلەن بېشارەت بېرىلگەن زۇبەير ئىبنى ئەۋۋامنىڭ ئوغلى. ئۇنىڭ ئانىسى ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىقنىڭ قىزى ئەسما ئىدى. بۇ زات ھەزرىتى ئائىشەدىن ھەدىس تەلىم ئالغان. ئىبنى شىھاب زوھەرى ۋە تابىئىنلاردىن نۇرغۇن زاتلار بۇ كىشىنىڭ شاگىرتى ئىدى.

عَرِيْضَةُ، نسيب: (ئەرىيزە، نەسىب) (ھ 1305ـ1366 / م 1887ـ1946). كۆچمەن شائىر، ئەدىب. "الرابطة القلمية" «رابىتەتۇل قەلەمىيە» (قەلەمكەشلەر ئىتتىپاقى) نىڭ قۇرغۇچىلىرىنىڭ بىرى. ئۇنىڭ "الأرواح الحائرة" «ئەلئەرۋاھۇل ھائىرە» (سەرسان روھ)

نامىلىق بىر دىۋانى بار.

عِزْرائِيل: (ئىزرائىل، ئەزرائىل). كىشىلەرنىڭ جانلىرىنى ئېلىشقا مۇئەككەل قىلىنغان پەرىشتە.

عَزَّة كُثَيِّر: (ئەززەت كۇسەييىر) (ھ ؟ـ 85 / م ؟ـ 704). شائىر كۇسەييىرنىڭ مەشۇقى، كۇسەييىر ئۇنىڭغا ئاشىق بولغانلىقتىن، شۇ نام بىلەن ئاتىلىپ قالغان. مىسىردا ۋاپات بولغان.

العُزَّى: (ئۇززا). كەنانە ۋە قۇرەيش قەبىلىلىرىنىڭ چوقۇنىدىغان بۇتى. ئۇ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى لات، ئۇززا، مانات قاتارلىق ئۈچ بۇتنىڭ بىرى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككە فەتھى قىلىنغان كۈنى ئۇنى چېقىۋېتىشكە بۇيرۇغان.

عَسْقَلَان: (ئەسقەلان). پەلەستىنىنىڭ دېڭىز ساھىلىغا جايلاشقان بىر شەھىرى.

العَسْكَرِيُّ، أبو هلال الحسن بن عبد الله: (ئەسكەرىي، ئەبۇ ھىلال ھەسەن ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ ؟ـ 396 / م ؟ـ 1005). ئەدىب ۋە شائىر. ئۇنىڭ "ديوان المعاني" «دىۋانۇل مەئانى» (مەنىلەر توپلىمى)، "كتاب الصناعتين" «كىتابۇسسانائەتەين» ۋە "الفروق اللغوية" «ئەلفۇرۇقۇللۇغەۋىيە» (تىللاردىكى پەرقلەر) نامىلىق ئەسەرلىرى بار.

العَسْكَرِيُّ، الحسن بن علي الهادي: (ئەسكەرىي، ھەسەن ئىبنى ئەلى ھادى) (ھ 231ـ 260 / م 845ـ 873). شىئە ئىمامىيە پىرقىسىدىكىلەرنىڭ ئون بىرىنچى ئىمامى.

عَسِير: (ئەسىير). 1. ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى بىر قەبىلە. 2. قىزىل دېڭىز بويىغا جايلاشقان، ھىجاز ۋە يەمەن ئارىسىدىكى بىر رايون بولۇپ، سەئۇدىي ئەرەبىستانغا تەۋە. 3. سەئۇدىي ئەرەبىستاندىكى تاغلار.

العظمة، يوسف: (ئەزمەت، يۇسۇف) (ھ 1302ـ 1339 / م 1884ـ 1920). سۇرىيىلىك گېنېرال. ئۇ دەمەشقنى فرانسىيە تاجاۋۇزچىلىقىدىن قۇتۇلدۇرۇش يولىدا ئېلىپ بېرىلغان "ميسلون" «مىيسلون» غازىتىدا شېھىت بولغان.

العقبة: (ئەقەبە). 1. ئېئوردانىيە، سىنا ۋە سەئۇدىي ئەرەبىستان ئارىسىدىكى قىزىل دېڭىزنىڭ شىمالىغا جايلاشقان بىر ئارال؛ 2. قىزىل دېڭىز بويىغا جايلاشقان بىر پورت، ئېئوردانىيە تەۋەلىكىدە؛ 3. ھەج قىلغۇچىلار شەيتانغا تاش ئاتىدىغان بىر جاي بولۇپ، مەككىگە يېقىن يەرگە جايلاشقان.

عقبة بن نافع: (ئۇقبە ئىبنى نافىئ) (ھ ؟ـ 63 / م ؟ـ 683). ئىسلامنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى ھەربىي قوماندانلارنىڭ بىرى. مىسىر ۋە شىمالىي ئافرىقىنى فەتھى قىلىشقا قاتناشقان ھەمدە قەيرىۋان شەھىرىنى بىنا قىلغان.

العقاد، عباس محمود: (ئەققاد، ئاببا مەھمۇد) (ھ 1307ـ 1384 / م 1889ـ 1964). مىسىرلىق مۇتەپەككۇر، شائىر ۋە يازغۇچى. مازىنىي بىلەن بىرلىكتە ئەدەبىي ئوبزورچىلىق توغرىسىدا بىر كىتاب يازغان. بۇ كىشى جەمئىي سەكسەن ئۈچ پارچە كىتاب يازغان.

عَقِيلُ بن أبي طالب: (ئەقىيل ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ ؟ـ 20 / م ؟ـ 680). ساھابە. قۇرەيشلەرنىڭ دانىشمىنى. ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىن مۇسۇلمان بولغان.

سىففىين ئۇرۇشىدا مۇئاۋىيە تەرەپتە تۇرغان.

عِكْرِمَةُ، بن أبي جهل: (ئىكرەمە ئىبنى ئەبۇ جەھىل) (ھ ?-13 / م ?-634). ساھابە. مەككە فەتھى بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا مۇسۇلمان بولغان. رەسۇلۇللاھ مەككىگە كىرگەندە ئىكرەمە بىر تۈركۈم كىشىلەر بىلەن بىللە كېمە بىلەن يەمەنگە بېرىۋېلىش ئۈچۈن قېچىپ تىھامىگە كەلگەندە، ئايالى رەسۇلۇللاھتىن ئامانلىق تىلىگەن، رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا ئامانلىق بەرگەن. ئايالى ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ، تىھامىدىن قايتۇرۇپ كەتكەن. ئۇ رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىغا كېرىپ تەۋبە قىلىپ، مۇسۇلمان بولغان. رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولغىنىغا ناھايىتى خۇشال بولغان. ئۇ مۇسۇلمان بولۇشتىن ئىلگىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋە مۇسۇلمانلارغا ناھايىتى ئۆچ ئىدى. بەدر ئۇرۇشىدا دادىسى ئۆلگەندىن كېيىن ئىسلامغا بار كۈچى بىلەن توسقۇنلۇق قىلغان. ئۇ مۇسۇلمان بولغان كۈنى رەسۇلۇللاھتىن كەچۈرۈم سورىغان ۋە ئۆزىنى ئاللاھ يولىغا ئاتىۋەتكەنلىكىنى جاكارلىغان. ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇ ئىسلامغا كىرگەندىن كېيىن ناھايىتى كۆپ ياخشى ئىشلارنى قىلغان. يەرمۇكتىكى رۇم ئۇرۇشىدا زور قەھرىمانلىق كۆرسەتكەن ۋە جەڭ مەيدانىدا شېھىت بولغان.

عَكّا: (ئەككا). ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان بىر شەھەر، پەلەستىنگە تەۋە. بۇ جاينى ئەرەبلەر ھىجرىيە 17 (م 638)-يىلى فەتھى قىلغان. بىر مەزگىلدىن كېيىن خرىستىئانلار ئىشغال قىلىۋالغان. ھىجرىيە 690-يىلى (مىلادىيە 1291-يىلى) ئەرەبلەر قايتۇرۇۋالغان.

عُكاظ: (ئۇكاز). ئەرەبلەرنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بازىرى ۋە ئۇلارنىڭ يىللىق مۇراسىم ئۆتكۈزىدىغان جايى. جاھىلىيەت دەۋرىدە قەبىلىلەر بۇ يەرگە يىغىلاتتى. يىغىلىشتا شائىرلار ئۆزئارا مۇسابىقىلىشىپ، ئۆزلىرى يازغان شېئىرلارنى پەخىرلىنىپ دېكلاماتسىيە قىلىشاتتى. بۇ سورۇن بىر ئاي داۋاملىشاتتى.

العُكبَري (أبو البقاء): (ئۇكبەرى، ئەبۇلبەقائ) (ھ 538-626 / م 1143-1229). باغدادلىق ئەما تىلشۇناس. ئۇنىڭ "شرح ديوان المتنبي" «شەرھ دىۋانى مۇتەنەببى» (مۇتەنەببى دىۋانىنىڭ شەرھى)، "التبيان في إعراب القرآن" «ئەتتىبيان فى ئىئرابىل قۇرئان» (قۇرئاننىڭ ئىئراب (ھەرىكە)لىرى توغرىسىدا بايان) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

علقمة فحل، علقمة بن عبدة: (ئەلقەمە فەھل، ئەلقەمە ئىبنى ئەبدە) (تەخمىنەن م ?-598). تەمىم قەبىلىسىدىن بولۇپ، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن مەشھۇر شائىر. ئۇنىڭ بىر دىۋانى بار.

علقمة بن قيس: (ئەلقەمە ئىبنى قەيس) (ھ ?-62 / م ?-682). تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن بولۇپ، ئىبنى مەسئۇد، ھەزرىتى ئۆمەر، ئەلى، ئەبۇ دەردائلاردىن ئىلىم ئۆگەنگەن. فىقھى ئىلىمدە ئەبۇ دەردا بىلەن تەڭ دەپ قارىلاتتى. ھەتتا ئىبنى مەسئۇد: ئەلقەمە بىلمەيدىغان ھېچقانداق مەسىلە يوق، دەپ ماختىغانىدى. ساھابىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئىشلاردا ئەلقەمىنىڭ ئاغزىغا قارايتتى.

علوم الأدب: (ئۇلۇمۇلئەدەب). ئەدەبىيات ئىلمى، تىل، گراماتىكا، سەرف، بالاغەت، ئوبزورچىلىق، شېئىر ۋە ئىنجادىيەت ئىلمى قاتارلىقلارنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى.

العَلَوِيَّة: (ئەلەۋىيە). ماراكەشتە ھۆكۈم سۈرگەن بىر سۇلالە. ئۇنى رەشىد (ھ ?_1088 / م ?_1666) قۇرغان.

العَلَوِيُّون: (ئەلەۋىيۇن). 1. ئۆزىنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنىڭ ئەۋلادى دەپ قارايدىغانلار. 2. ئەلەۋىيىن تاغلىرىغا جايلاشقان نەسرىيە تائىپىسى. ئۇلار ھەممىسى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپلىرى شۇنداقلا ھەما، ھەلەب رايونلىرىغا تارقىلىپ كەتكەن.

علي بن أبي بكر عبد الجليل الفرغاني: (ئەلى ئىبنى ئەبۇ بەكرى ئىبنى ئابدۇجېلىل پەرغانى) (ھ ?_993 / م ?_1585). فىقھىشۇناس ھەم ھەدىسشۇناس، تەپسىرشۇناس ئەللامە. نۇرغۇن پەنلەردە يۇقىرى سەۋىيە ھاسىل قىلغان. ھەنەفىي فىقھىسىدىكى مەشھۇر كىتاب "هداية" «ھىدايە» مۇشۇ زاتنىڭ ئەسىرىدۇر. ھىدايىدىن باشقا "منتقى" «مۇنتەقا»، "نشر المذهب" «نەشرۇل مەزھەپ»، "تجنس" «تەجنىس»، "مزيد" «مەزىيد»، "كتاب في الفرائض" «كىتابۇ فىل فەرائىز» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. بۇ زات ھەنەفىي مەزھىپىدىكى مەسىلىلەرنى پۇختا بىلەتتى. ئۇنىڭ «ھىدايە» ناملىق كىتابى ئۆلىمالار تەرىپىدىن ئالقىشلىنىپ، ئەسىرلەر بويى پازىللار ۋە فەقىھلەر مۇراجىئەت ۋە دەرسلىك قىلىدىغان مۇھىم ئەسەر بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

علي بن أبي طالب: (ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ ?_40 / م ?_661). چاھارىيارلارنىڭ تۆتىنچىسى بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىزى فاتىمە زەھرانىڭ ئېرى. تەبۇكتىن باشقا ھەممە غازاتلارغا قاتناشقان. تەبۇك غازىتىدا رەسۇلۇللاھ ئۇنى ئائىلىسىگە قاراشقا قويۇپ قويغان. ئۇنىڭ بىلەن مۇئاۋىيە ئوتتۇرىسىدا سىففىين جېڭى يۈز بەرگەن بولۇپ، بۇ جەڭ سۈلھى بىلەن ئاياغلاشقان. ئۇ باشقىلار تەرىپىدىن قەتل قىلىنغان.

علي بن الجهم: (ئەلى ئىبنى جەھمى) (ھ ?_249 / م ?_863). ئابباسىيلار دەۋرىدە ئۆتكەن بىر شائىر. ئۇنىڭ نەشر قىلىنغان بىر شېئىرىي دىۋانى بار.

علي بن سلطان محمد قاري: (ئەلى ئىبنى سۇلتان مۇھەممەد قارى) (ھ ?_1014 / م ?_1605). مەشھۇر ئالىم. ھىراتتا تۇغۇلۇپ، مەككىدە ۋاپات بولغان. مىشكات شەرىفنىڭ شەرھىسى "شرح الشاطبية" «شەرھى شاتىبىيە»، "الأثمار الجنية" «ئەلئەسمارۇل جەنىيە»، "نزهة الخاطر" «نۇزھەتۇل خاتىر»، "شرح مؤطا محمد" «شەرھى مۇۋەتتا مۇھەممەد»، "سند الأنام" «سەنەدۇل ئەنام»، "فرائد القلائد" «فەرائىدۇل قەلائىد»، "باب فتح العناية في شرح النقاية" «بابۇ فەتھىل ئىنايە فى شەرھى نىقايە» قاتارلىق كىتابلار ئۇنىڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدۇر.

علي بن محمد إسماعيل: (ئەلى ئىبنى مۇھەممەد ئىسمائىل) (ھ 459_535 / م 1066_1140). ئىسفاھانلىق ئالىم. شەيخۇلئىسلام نامى بىلەن تونۇلغان. ئۇ نۇرغۇن فەقىھلەرنى يېتىشتۈرگەن. «ھىدايە»نىڭ مۇئەللىپى ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىندۇر. ئۇ "مختصر الطحاوي" «مۇختەسەر تەھھاۋىي»، "مبسوط" «مەبسۇت» ناملىق كىتابلارنى يازغان.

علي محمد بن عبد الكريم بن موسى البزدوي: (ئەلى ئىبنى ئابدۇلكەرىم ئىبنى

مۇسا بەزدەۋي) (تەخمىنەن ھ 400 ـ 482 / م 1009 ـ 1089). مەشھۇر پېشۋا ئالىم. نۇرغۇن قىممەتلىك ئەسەرلەرنى يازغان. 11جىلدلىق "مبسوط" «مەبسۇت» ناملىق كىتاب، شۇنداقلا "جامع الكبير" «جامىئۇل كەبىر» نىڭ شەرھى، "جامع الصغير" «جامىئۇسسەغىر» نىڭ شەرھى مۇشۇ زاتنىڭ ئەسىرىدۇر. ئۇسۇلى فىقھى ھەققىدە يازغان "أصول بزدوي" «ئۇسۇلى بەزدەۋي» ناملىق ئەسىرى مەشھۇردۇر.

علي بن محمد بن علي: (ئەلى ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئەلى) (ھ ?ـ 740 / م ?ـ 1339). مەشھۇر ئالىم. «سەيىد شەرىف» ۋە «سەيىد جۇرجانى» دېگەن ناملار بىلەن مەشھۇر. ئۇ "تفسير كشاف" «تەفسىر كەششاف» نىڭ يېرىمىغا ھاشىيە يازغان. مەنتىق ھەققىدە "مطالع" «مەتالىئ»، "شمسية" «شەمسىيە»، "إشارات" «ئىشارات» ناملىق كىتابلارغا شەرھى يازغان. ئۇنىڭ "حكمة العين" «ھېكمەتۇل ئەين» گە يازغان شەرھىسى "شرح قطبي" «شەرھى قۇتبى» دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان. بۇ زات يەنە "فرائض سراجي" «فەرائىز سىراجى»، "ايسا غوجي" «ئىساغوجى» ناملىق كىتابلارغىمۇ شەرھى يازغان. بۇ زاتنىڭ ئەرەب تىلى گىراماتىكىسى ھەققىدە يازغان پارسچە "صرف مير" «سەرفى مىير»، "نحو مير" «نەھۋى مىير» ناملىق رىسالىلىرى بار.

علي يوسف، الشيخ: (ئەلى يۇسۇف شەيخ) (ھ 1280 ـ 1332 / م 1863 ـ 1913). ئىسلام ئاخباراتچىلىقىنىڭ پېشۋاسى. قاھىرەدە ۋاپات بولغان. "الآداب" «ئەلئاداب» ژۇرنىلىنى ۋە "المؤيد" «ئەلمۇئەييەد» گېزىتىنى تەسىس قىلغان. مىسىر ۋە شەرق ئىسلام ئەللىرىنىڭ سىياسىي ساھەسىگە ناھايىتى زور تۆھپە قوشقان.

عمار بن ياسر: (ئەممار ئىبنى ياسىر) (ھ ?ـ 37 / م ?ـ 657). ساھابە. تۇنجى تۈركۈمدە مۇسۇلمان بولغان. ئاتىسى ياسىر، ئانىسى سۇمەييە ئىسلام يولىدا شېھىت بولغانلارنىڭ تۇنجىسىدۇر. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرلىكتە نۇرغۇن جەڭلەرگە قاتناشقان. سىففىين ئۇرۇشىدا ھەزرىتى ئەلى تەرەپدارى بولۇپ ئۆلتۈرۈلگەن.

عمان: (ئۇممان، ئەممان). ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى ئۇممان سۇلتانلىقى. پايتەختى مەسقەت.

عمر بن أبي ربيعة: (ئۇمەر ئىبنى ئەبۇ رەبىيئە) (ھ 24 ـ 93 / م 644 ـ 711). ئۇمەييىلەر دەۋرىدە ئۆتكەن لىرىك شائىر. ئۇنىڭ بىر دىۋانى بار.

عمر بن إسحاق بن أحمد أبو حفص سراج الدين الهندي الغزنوي: (ئەمرى ئىبنى ئىسهاق ئىبنى ئەھمەد ئەبۇ ھەفسە سىراجىدىن ھىندى غەزنەۋىي) (ھ 704 ـ 763 / م 1304 ـ 1361). ھىندىستانلىق. مىسىرنىڭ قازىسى بولغان. فىقھشۇناس، ئالىم. كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان. «ھىدايە»نىڭ شەرھىسى "توشيح" «تەۋشىھ»، فىقھى ھەققىدە "شامل" «شامىل»، "زبدة الأحكام" «زۇبدەتۇل ئەھكام»، "شرح بديع الأصول" «شەرھ بەدىئۇل ئۇسۇل»، "شرح المغني" «شەرھۇلمۇغنى»، شۇنداقلا ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ باشقا مەزھەپلەردىن ئالاھىدە ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدىغان "المعزة الحنفية" «ئەلمۇئىززەتۇل ھەنەفىي» ناملىق كىتابلارنى يازغان. شۇنداقلا "شرح المنار" «شەرھۇل مەنار»، "شرح عقيدة الطحاوي" «شەرھى ئەقىدە تەھاۋىي»، "شرح المختار" «شەرھۇل مۇختار» ناملىق ئەسەرلەرنىمۇ يازغان.

عمر بن الخطاب: (ئۆمەر ئىبنى خەتتاب) (ھ ؟ـ23 / م ؟ـ644). چاھارىيارلارنىڭ ئىككىنچىسى. مۇئمىنلەرنىڭ خەلىپىسى. ئۇنىڭ ئادالىتى ئۆرنەك قىلىنىپ مىسال تەرىقىسىدە تىلغا ئېلىنىدۇ. دىۋان مەھكىمىسى تەسىس قىلغان. نۇرغۇن شەھەرلەرنى بىنا قىلغان. ھىجرىيە كالېندارىنى تۇنجى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئىسلام فەتھىچىلىكى تازا راۋاجلانغان.

عمر بن عبد العزيز: (ئۆمەر ئىبنى ئابدۇل ئەزىز) (ھ 61ـ101 / م 681ـ720). ئۇمەييىلەر خەلىپىسى. كەڭ قورساقلىقى ۋە تەقۋالىقى بىلەن شۆھرەت قازانغان. ھەتتاكى تۇغرا يولدىكى خەلىپىلەرنىڭ بەشىنچىسى دېگەن نامغا ئېرىشكەن.

عمر المختار: (ئۆمەر مۇختار) (ھ 1274ـ 1350 / م 1858ـ1931). لىۋىيە رەھبىرى، مۇجاھىد. غەربىي تەرابۇلۇستا ئىتالىيە مۇستەملىكىچىلىكىگە قارشى تۇرغان. تۇرمىگە قامىلىپ، كېيىن دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن.

عمران بن حصين، ابن عبيد الخزاعي، أبو عبيد: (ئىمران ئىبنى ھۇسەين، ئىبنى ئۇبەيدىل خۇزائى، ئىبنى ئۇبەيد) (ھ ؟ـ52 / م ؟ـ672). مەشھۇر ساھابە. ھىجرەتنىڭ 7ـ يىلى مۇسۇلمان بولغان. خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن بەسرەگە دىن ئۆگىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن فەقىھ ساھابىلارنىڭ بىرى. كېيىن بەسرەگە قازى بولغان. 130 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

عِمْرَانُ بن حطّان السّدوسي: (ئىمران ئىبنى ھەتتان سۇدۇسىي) (تەخمىنەن ھ ؟ـ84 / م ؟ـ703). بەسرەلىك. ئىبازىيە مەزھىپىدىكى شائىر ۋە ناتىق.

عمرو بن دينار: (ئەمرى ئىبنى دىنار) (ھ 46ـ126 / م 666ـ743). كاتتا تابىئىنلاردىن بولۇپ، مەككىگە مۇپتى بولغان. ئەسلى پارىسلاردىن. سەنئادا تۇغۇلۇپ، مەككىدە ۋاپات بولغان. ئۇ 500 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

عمرو بن العاص: (ئەمرى ئىبنى ئاس) (ھ ؟ـ43 / م ؟ـ664). پاراسەتلىك، مەشھۇر قوماندان. ھۇدەيبىيەدىن كېيىن مۇسۇلمان بولغان. مىسىرنى فەتھى قىلىپ، ئۇنىڭغا ۋالىي بولغان. ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى مىسىر ۋالىيلىقىدىن قالدۇرۇۋەتكەن. مۇئاۋىيە قايتىدىن مىسىرغا ۋالىي قىلىپ تەيىنلىگەن.

عمرو بن عبيد (أبو عثمان): (ئەمرى ئىبنى ئۇبەيد، ئەبۇ ئوسمان) (ھ ؟ـ144 / م ؟ـ761). مەشھۇر زاھىد. مۇئتەزىلىلەر پىرقىسىنىڭ پېشۋاسى. بەلختە تۇغۇلۇپ، بەسرەدە ياشىغان. خەلىپە مەنسۇر ئاببىاسىي ئۇنى يېقىنلىرى قاتارىدا كۆرگەن. مەنسۇر ۋاپات بولغاندا، ئەمىر ئىبنى ئۇبەيد ئۇنىڭغا ئاتاپ مەرسىيە يازغان. ئۇ ئالىملىقى ۋە زاھىدلىقى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭ نۇرغۇن ماقالە، نۇتۇق ۋە كىتابلىرى بار. "التفسير" «تەفسىر»، "الرد على القدرية" (قەدرىيەلەرگە رەددىيە) شۇ كىتابلار جۈملىسىدىندۇر.

عمرو بن كلثوم: (ئەمرى ئىبنى كۇلسۇم) (تەخمىنەن م ؟ـ584). جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر. مۇئەللەقاتنىڭ ئاپتورلىرىدىن بىرى. ئۇنىڭ بىر شېئىرىي دىۋانى بار.

عمرو بن هند: (ئەمرى ئىبنى ھىندى) (م ؟ـ578). ھىيرەنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى

پادىشاھلىرىنىڭ بىرى. ئۇ غەسسانلارغا قارشى پارسلار بىلەن ئىتتىپاق تۈزگەن.

العميد، ابن العميد، علي بن محمد، أبو الفتح: (ئەمىد ئىبنى ئەمىد، ئەلى ئىبنى مۇھەممەد ئەبۇ فەتھى) (ھ ?ـ366 / م ?ـ977). كاتىپلار ئارىسىدىن چىققان شائىر ۋە ۋەزىر. خەلىپە تائىي ئۇنىڭغا "ذي الكفايتين" «ئەلەم ھەم قەلەمدە يېتىشكەن» دەپ نام بەرگەن.

عنترة بن شداد العبسي: (ئەنتەرە ئىبنى شەدداد ئەبەسىي) (تەخمىنەن م 525ـ615). جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر ۋە چەۋەنداز. مۇئەللەقاتنىڭ ئاپتورلىرىدىن بىرى. قىلىچۋازلىقى ۋە باتۇرلۇقىغا تايىنىپ ئۆز ئەركىنلىكىنى ساقلىغان. تاغىسىنىڭ قىزى ئەبلەگە ئاشىق بولۇپ قېلىپ، شېئىرلىرىدا ئەبلەنى كۈيلىگەن. مەخسۇس شېئىرلار توپلىمى بار. قىسسىچىلەر ئەنتەرە ھەققىدە "سيرة عنترة" (ئەنتەرەنىڭ تەرجىمھالى) دېگەن قىسسىنى يازغان.

عيسى: (ئىسا). ئىسا ئەلەيھىسسالام ھەزرىتى مەريەمنىڭ ئوغلى بولۇپ، بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئاخىرقىسى ئىدى. ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ لەقىبى مەسىھتۇر. مەسىھ ئىبرانىچە سۆز بولۇپ، مۇبارەك دېگەن مەنىدە. ئىسا ئەلەيھىسسالام قۇرئان كەرىمدە 25 ئورۇندا ئىسا نامى بىلەن، 11 ئورۇندا مەسىھ نامى بىلەن ۋە 23 ئورۇندا ئىبنى مەريەم سۆزى بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ. ئىسا ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە رەسۇلى بولۇپ، ئاللاھ تەرىپىدىن ھەزرىتى مەريەمگە ئىلقا قىلىنغان روھتۇر. ئىسا ئەلەيھىسسالام مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغۇلۇشىدىن 600 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت بۇرۇن دۇنياغا كەلگەن. ئاللاھ ئىسا ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىپ، ئۇنىڭغا ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈش، ئەمالارنىڭ كۆزىنى ئېچىش، بەرەس كېسىلىنى ساقايتىشتەك مۆجىزىلەرنى ئاتا قىلغان. ئىسا ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنى تەۋھىد ئەقىدىسىگە دەۋەت قىلغان. ئەمما يەھۇدىيلار بۇنى ئىنكار قىلىپ، ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ئۆلتۈرمەكچى بولغان. ئۇلار ئىسانىڭ سۈرىتىدىكى بىر كىشىنى ئىسا دەپ ئېسىپ ئۆلتۈرگەن. ئاللاھ ئىسا ئەلەيھىسسالامنى 33 يېشىدا ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتكەن. قۇرئان كەرىمنىڭ روھى ۋە سەھىھ ھەدىسلەرنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا ئىسا ئەلەيھىسسالام قىيامەت بولۇشىنىڭ ئالدىدا ئاسماندىن چۈشۈپ، ئىسلامىي دەۋەتنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئىسلام شەرىئىتى بويىچە ھۆكۈم چىقىرىدۇ.

العين: (ئەلئەين). ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى ئەبۇ زەبىي ئەمىرلىكىدىكى بىر شەھەر بولۇپ، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى ئۇنىۋېرسىتېتى مۇشۇ شەھەرگە جايلاشقان.

العين، كتاب العين: (ئەلئەين، كىتابۇلئەين). خەلىل ئىبنى ئەھمەد تۈزگەن تىلشۇناسلىققا ئالاقىدار قامۇس. ئۇ كىتابتىكى مەزمۇنلارنى ئىستاتىستىكا ئۇسۇلى بويىچە توپلىغان. ئۇ كىتابنى تاۋۇش چىقىرىش ئورگانلىرىنىڭ ئەڭ تۆۋەنكى قىسمىدىن چىقىدىغان تاۋۇشلاردىن باشلاپ تاۋۇشلارنىڭ چىقىش ئورنى بويىچە رەتلىگەن.

عين شمس: (ئەين شەمس). مىسىر شەھىرىدىكى بىر شەھەر. ھازىرقى قاھىرە ئۆلكىسىنىڭ بىر قىسمى. ئەين شەمس ئۇنىۋېرسىتېتى مۇشۇ شەھەرگە جايلاشقان.

عيون الأنباء في طبقات الأطباء: (ئۇيۇنۇل

ئەنبا فــي تەبقاتــل ئەتىبىا). تىۋىپلار تەرجىمىھالى ھەققىدە يېزىلغان كىتاب. ئىبنى ئەبۇ ئۇسەيبە يازغان.

عيون التواريخ: (ئۇيۇنۇتتەۋارىخ). ئىبنى شاكىر كۇتۇبىي تۈزگەن چوڭ ھەجىملىك تارىخ ئېنسىكلوپېدىيىسى. ھىجرىيە 760 (م 1359)-يىلىغىچە يۈز بەرگەن ۋەقەلىكلەر يىل تەرتىپى بويىچە خاتىرىلەنگەن.

العَيّاشي، عبــد الله بـــن محمـــد: (ئەييياش ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ?-1037 / م ?-1627). ماراكەشلىك سەييياھ. ئۇنىڭ "الرحالــة العياشــية" «ئەررىھالەتۇلئەييياشىيە» (ئەييياشنىڭ ساياھەت خاتىرىسى) ناملىق كىتابى بار.

غ

غَرْناطَة: (غەرناتە). ئەندەلۇس (يەنى ئىسپانىيە)تىكى بىر شەھەر. ئىسلام-ئەرەب مەدەنىيىتىنىڭ مەركەزلىرىدىن بىرى بولغان. ھىجرىيە 633-يىلىدىن 898 (م 1235ـ1492)-يىلىغىچە بەنى ئەھمەر سۇلالىسىنىڭ پايتەختى بولغان. بۇ جايدا ئەرەبلەرگە ئائىت "قصر الحمراء" «قەسرۇل ھەمرا» (قىزىل ساراي) يادىكارلىقى بار.

الغزال، يحيى بن الحكم الجياني: (غەززال، يەھيا ئىبنى ھەكەم جىيانى) (ھ 158ـ250 / م 774ـ864). ئەندەلۇسلۇق شائىر ۋە سىياسىيون، ئۇمەييىلەرنىڭ خەلىپىسى ئابدۇراھمانII نىڭ ياردەمچىلىرىدىن بىرى.

الغَزّالي، الغَزَالي، أبو حامد محمد بن محمد: (غەززالى، غەززالى ئەبۇ ھامىد مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ?ـ505 / م ?ـ1111). پەيلاسوپ، فەقىھ. "حجة الإسلام" «ھوججەتۇل ئىسلام» نامى بىلەن مەشھۇر بولغان. تۇنىس شەھىرىدە تۇغۇلغان. باغداد، دەمەشىق، قۇددۇس، قاھىرە، مەككە-مەدىنىلەرنى ئايلانغان. "تهافت الفلاسفة" «تەھافۇتۇل فەلاسىفە» (پەيلاسوپلارنىڭ ھالاكىتى)، "مقاصد الفلاسفة" «مەقاسىدۇل فەلاسىفە» (پەيلاسوپلارنىڭ مەقسەتلىرى)، "إحياء علوم الدين" «ئىھيائۇ ئۇلۇمىددىن» (دىنىي ئىلىملەرنى گۈللەندۈرۈش)، "المنقذ من الضلال" «ئەلمۇنقىزۇ مىنەززەلال» (ئازغۇنلارنىڭ نىجاتكارى) قاتارلىق مەشھۇر ئەسەرلىرى بار.

غزة: (غەززە). پەلەستىننىڭ جەنۇبىغا، ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان بىر شەھەر.

الغزنويون: (غەزنەۋىيۇن). غەزنەۋىيلەر سۇلالىسى. ھىجرىيە 351-يىلىدىن 583 (م 962ـ1178)-يىلىغىچە ئافغانىستان ۋە پەنجاپ رايونىغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان تۈرك خاندانلىقى. پايتەختى غەزنە، قۇرغۇچىسى ئالىپ تېكىن. ئاخىرقى پادىشاھى خىسراۋ شاھ.

الغزولي، علي بن عبد الله البهائي: (غەزۋەلى، ئەلى ئىبنى ئابدۇللاھ بەھائى) (ھ ?ـ824 / م ?ـ1412). تۈرك خەلقىدىن چىققان ئەدىب، شائىر. ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى دەمەشقتە ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ "مطالع البدور في منازل السرور" «مەتالىئۇل بۇدۇر فىي مەنازىلىسسۇرۇر» ناملىق كىتابى بار.

غَطَفان: (غەتفان). ھىجازنىڭ شىمالىغا ماكانلاشقان ئەڭ چوڭ ئەرەب قەبىلىسى.

غِفَارُ: (غىفار). ھىجازدىكى ئەرەب قەبىلىسى، مەككىنى فەتھى قىلىشقا قاتناشقان. مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇشتا ئاجايىپ قەھرىمانلىق كۆرسەتكەن.

الغَلاييني، الشيخ مصطفى محمد: (غەلايىينى، شەيخ مۇستاپا مۇھەممەد) (ھ 1303ـ1363 / م 1885ـ1944). لىۋانلىق يازغۇچى، شائىر، ناتىق. ئۇنىڭ "رجال

المعلقات العشر" «رىجالۇل مۇئەللەقاتىل ئەشرى»، "جامع الدروس العربية" «جامىئۇددۇرۇسىلئەرەبىيە» ناملىق كىتابلىرى ۋە بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

غياث الدين بن همام الدين الشيرازي، خواندمير: (غىياسۇددىن ئىبنى ھۇمامىددىن شىرازى، خەۋاندىمىر) (ھ ؟ ـ 942 / م ؟ ـ 1535). شىرازلىق تارىخشۇناس. ئۇ مەشھۇر "حبيب السير" «ھەبىبۇسسىيەر» ۋە "خلاصة الأخبار" «خۇلاسەتۇل ئەخبار» ناملىق كىتابلارنى يازغان. پادىشاھ بابۇرنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ، ناھايىتى زور ئىناۋەتكە ئېرىشكەن.

غَيْلاَنُ بن مسلم، أبو مروان الدمشقي: (غەيلان ئىبنى مۇسلىم) (تەخمىنەن ھ ؟ ـ 105 / م ؟ ـ 723). قەدەرىيە مەزھىپىدىكى كالامشۇناس. ئىمام ئەۋزائىي بىلەن مۇنازىرىلەشكەن. ئۇ باتىل ئەقىدىسىدىن ۋاز كەچمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئىمام ئەۋزائىي ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشكە پەتىۋا بەرگەن. ئۇنىڭغا بېرىلگەن دارغا ئېسىش جازاسى دەمەشىق قۇۋۋۇقلىرىنىڭ بىرىدە ئىجرا قىلىنغان.

ف

فَارابُ: (فاراب). قەدىمىي شەھەر. ھازىر قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى تەۋەسىدە.

الفارَابِيُّ، أبو إبراهيم إسحاق بن إبراهيم: (فارابى، ئەبۇ ئىبراھىم ئىسھاق ئىبنى ئىبراھىم) (ھ ?ـ350 / م ?ـ961). فارابلىق تىلشۇناس. "ديوان الأدب" «دىۋانۇل ئەدەب» ناملىق لۇغەت كىتابىنى تۈزگەن. بۇ لۇغەت سۆزلەرنىڭ ئاخىرقى ھەرپىنى ئاساس قىلغان ھالدا رەتكە تۇرغۇزۇلغان.

الفارَابِي، أبو نصر محمد بن محمد: (فارابى، ئەبۇ نەسرى مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 257ـ339 / م 870ـ950). فارابلىق داڭلىق پەيلاسوپ. ئالدى بىلەن يۇرتى فارابدا، ئاندىن باغداد ۋە ھىراتتا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ھەلبەتتە پادىشاھ سەيفۇددەۋلە ئوردىسىدا بىر مەزگىل تۇرغان. دەمەشقتە ۋاپات بولغان. ئۇ ئارىستوتېلدىن كېيىنكى «ئىككىنچى ئۇستاز» دەپ ئاتالغان. ئۇ نۇرغۇن ئەسەر يازغان بولۇپ، "الجمع بين رأي الحكيمين" «ئەلجەمئۇ بەينە رەئيل ھەكىيمەين» (ئىككى ھۆكۈما پىكرىنىڭ يىغىندىسى)، "التوطئة في المنطق" «ئەتتەۋەتتۇئە فىل مەنتىق»، "آراء أهل المدينة الفاضلة" «ئارائۇ ئەھلىل مەدىنەتىل فازىلە» (پەزىلەتلىك شەھەر ئاھالىسى) قاتارلىقلار شۇ ئەسەرلەر جۈملىسىدىندۇر.

الفارِسِيُّ: أبو عليّ الحَسَن بن أحمد: (فارسىي، ئەبۇ ئەلى ھەسەن ئىبنى ئەھمەد) (ھ ?ـ377 / م ?ـ987). تىلشۇناس، گراماتىكىشۇناس. ئىسلام ئەللىرىنى ئايلىنىپ، باغدادتا ماكانلىشىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئىبنى جۇنەي قاتارلىق نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭدىن تەلىم ئالغان. ئۇ "الإيضاح" «ئەلئىيزاھ»، "التكملة" «ئەتتەكمىلە» ۋە "الحجة في القراءات" «ئەلھوججەت فىل قىرائات» ناملىق كىتابلارنى يازغان.

فاسٌ: (فاس). ماراكەشتىكى بىر شەھەر. "جامعة القرويين" «جامىئەتۇل قەرۋىيىن» (ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتى) مۇشۇ شەھەرگە جايلاشقان. بۇ جاي بىرىنچى ئەسىر ماراكەشنىڭ پايتەختى بولغان.

الفاسِيُّ: تقي الدين محمد بن أحمد: (فاسىي، تەقىيۇددىن مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد) (ھ 775ـ832 / م 1373ـ1428). ماراكەشنىڭ فاس شەھىرىدىن. مۇھەددىس. ئۇنىڭ "شفاء الغرام بأخبار البلد الحرام" «شىفائۇل غەرام بىئەخبارىل بەلەدىل ھەرام» (مەككە تارىخى)، "المقنع في أخبار الملوك والخلفاء" «ئەلمۇقنىئ فى ئەخبارىل مۇلۇكى ۋەلخۇلەفا» (شاھلار ۋە خەلىپىلەر تارىخى ھەققىدە ئومۇمىي بايان) ناملىق كىتابلىرى بار.

الفاسي، علاّل بن عبد الواحد: (فاسىي ئەللال ئىبنى ئابدۇل ۋاھىد) (ھ 1326ـ1394 / م 1908ـ1974). ماراكەشلىك مۇتەپەككۇر،

ئەدىب، سىياسىيون. ھىجرىيە 1356 (م 1937)-يىلى ماراكەش مىللىي پارتىيىسىنى، ھىجرىيە 1366 (م 1946)-يىلى مۇستەقىللىق پارتىيىسىنى قۇرغان. دىنىي ئىشلار ۋازارىتىنىڭ مىنىستىرى بولغان. ئۇ فرانسىيە ۋە ئىسپانىيە باسمىچىلىرىغا قارشى تۇرۇشتا ئاجايىپ زور تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتكەن.

الفاطميون، الدولة الفاطمية: (فاتىمىيون، ئەددەۋلەتۇل فاتىمىيە، فاتىمىلەرسۇلالىسى). شىمالىي ئافرىقىدا قۇرۇلغان سۇلالە. بۇ سۇلالە ئىمام ئەلى ۋە ئۇنىڭ ئايالى فاتىمە زەھراغا نىسبەت بېرىلگەن. ھىجرىيە 297-567 (م 909-1171)-يىللاردا كېڭىيىپ مىسىر، پەلەستىننى ۋە سۇرىيىنىڭ نۇرغۇن قىسمىنى ئۆزىگە قوشىۋالغان. داڭلىق ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى مۇشۇ سۇلالە دەۋرىدە قۇرۇلغان. بۇنىڭ بىلەن قاھىرە باغداد بىلەن رىقابەتلىشەلەيدىغان بولغان.

الفَتح: أبو الفتح الاسكندري: (فەتھى، ئەبۇ فەتھى ئىسكەندىرىي). ھەمەدانلىق بەدىئۇز زامانىنىڭ «ماقامات» ناملىق ھېكايەتلەر توپلىمىدىكى ۋەقەلىكلەردىكى باش پېرسوناژ.

فُتوحُ البُلْدانِ: (فۇتۇھۇل بۇلدان). ئەھمەد ئىبنى يەھيا بەلازىرىيىنىڭ تارىخ ۋە ھۆكۈمدارلىق توغرىسىدا يازغان كىتابى.

فتوح مصر والمغرب: (فۇتۇھۇ مىسرى ۋەلمەغرىب). ئابدۇراھمان ئابدۇلھەكىم مىسرىنىڭ تارىخ توغرىسىدا يازغان كىتابى. ئۇ مىسىر، شىمالىي ئافرىقا ۋە ئەندەلۇستىكى ئىسلام فەتھلىرى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشىغا ئائىت ئىشلار خاتىرىلەنگەن ئەڭ قەدىمىي ۋەسىقە ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ «ئافرىقا ۋە ئەندەلۇستىكى غەلىبىلەر» ناملىق كىتابمۇ بار.

الفِجَار، حَرْبُ الفِجَار: (فىجار، ھەربۇل فىجار). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام 20 ياشقا كىرگەندە قۇرەيش ۋە ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن قەيس قەبىلىسى ئوتتۇرىسىدا بولغان ئۇرۇش. (بۇ ئۇرۇشتا ھارام قىلىنغان نەرسىلەر ھالال سانالغانلىقى ئۈچۈن، ياكى ئۇرۇش چەكلەنگەن ئايلاردا يۈز بەرگەنلىكى ئۈچۈن «گۇناھكار ئۇرۇشى» دەپ ئاتالغان.

الفجيرة: (ئەلفۇجەيرە). ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدىكى بىر ئەمىرلىك. ئەمىرلىكنىڭ مەركىزى شەھىرى ئەلفۇجەيرە.

فخر الدين الرازي، أبو عبد الله محمد بن عمر بن حسين الرازي: (ئىمام پەخرۇددىن رازى، ئابدۇللاھ مۇھەممەد ئىبنى ئەمرى ئىبنى ھۇسەيىن رازى) (ھ 544-606 / م 1149-1209). شافىئىي مەزھىپىدىكى كاتتا ئالىم. تۈرلۈك ژانىرلاردا كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان. "تفسير كبير" «تەفسىر كەبىر» ناملىق چوڭ ھەجىملىك تەپسىرى، فىقھىغا دائىر "كتاب البيان والبرهان" «كىتابۇل بايان ۋەلبۇرھان»، "محصول" «مەھسۇل»، ئىلمى كالامغا دائىر "ملخص" «مۇلەخخەس»، "شرح الإشارات" «شەرھۇل ئىشارات»، "عيون الحكمة" «ئۇيۇنۇلھىكمەت»، "الوجيز" «ئەلۋەجىز»، "المطالب العالية" «ئەلمەتالىبۇل ئالىيە»، "نهاية العقول" «نىھايەتۇل ئۇقۇل» قاتارلىق ئەسەرلىرى كەڭ دائىرىدە تارقىلىپ، ئۆلىمالارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. ئىنتايىن ناتىق بولۇپ، ئەرەبچە ۋە پارسچە نۇتۇق سۆزلەپ كىشىلەرنى يىغلىتىۋېتەتتى. بۇ زات ھىراتتا ئىلمى سورۇن تۈزگەندە، سورۇنىغا ھۆكۈمدار ۋە ئاكابىرلار قاتنىشاتتى. سورۇندا

تۇرلـــۇك مەزھەپتىكىلەرنـــىڭ ســـورىغان سوئاللىرىغا قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرەتتى. ھىراتتا شەيخۇلئىسلام دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان.

فَدَك: (فەدەك). ھىجازدىكى يەھۇدىيلار ئولتۇراقلاشقان بىر بوستانلىق. ھىجرىيە 7-يىلى مال-مۈلۈك ۋە زېمىنلىرىنىڭ يېرىمىنى تاپشۇرۇش شەرتى بىلەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن سۈلھى تۈزگەن. خەلىپە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى سۈرگۈن قىلغان.

الفُرَاتُ: (فۇرات). ئەرەب ساھىلىدىكى بىر دەريا. ئەرمىنىيەدىن باشلىنىپ، تۈركىيە، سۈرىيە ۋە ئىراقتىن ئۆتۈپ، دىجلە دەرياسىغا قۇيۇلىدۇ.

فِرَاس: أبو الفراس الحارث بن سعيد الحمداني: (فىراس، ئەبۇ فىراس ھارىس ئىبنى سەئىد ھەمدانى) (ھ 320-358 / م 932-968). ھەمدانىلار شاھزادىلىرىدىن چىققان پارس شائىرى، تاغىسى سەيفۇددەۋلەنىڭ ئوردىسىدا چوڭ بولغان. ئۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن جەڭلەرگە قاتناشقان. ھەلەبنىڭ ۋالىيسى بولغان. شەرقىي رىم ئىمپېرىيىسىنىڭ قولىدا تۆت يىل ئەسىرلىكتە تۇرغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرى دىۋانى بار. ئۇنىڭ ئەڭ داڭلىق شېئىرى ئەسىرلىك كۈنلىرىدە يازغان "روميات" «روميات» ناملىق شېئىرىدۇر.

الفراء، يحيى بن زياد أبو زكرياء: (فەرراء، يەھيا ئىبنى زىياد ئەبۇ زەكەرىيا) (تەخمىنەن ھ 144-208 / م 761-822). كۇفىلىق، گراماتىكىشۇناس. ئۇ ئېنسىكلوپېدىك ئالىم ئىدى. ئۇنىڭ "المقصور والممدود" «ئەلمەقسۇر ۋەلمەمدۇد»، "معاني القرآن" «مەئانىل قۇرئان» (قۇرئان مەنىلىرى) ۋە "الحدود" «ئەلھۇدۇد» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الفرزدق، همام بن غالب: (فەرەزدەق، ھەممام ئىبنى غالىب) (تەخمىنەن ھ 21-114 / م 641-732). تەمىم قەبىلىسىنىڭ دارىم ئايمىقىدىن. ئۇمەييىلەر دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر شائىر. بەسرەدە تۇغۇلغان. جەرىرگە قارشى يازغان شېئىرلىرى بىلەن داڭق چىقارغان. ئۇنىڭ بىر دىۋانى بار. دائىم تەرىنى تۈرۈپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن "الفرزدق" «ئەلفەرەزدەق» (توك قاپاق) دەپ ئاتالغان.

الفَرْغاني، أبو العباس أحمد: (فەرغانى ئەبۇ ئاببااس ئەھمەد). ئاببااسىيلار دەۋرىدە ياشىغان ئاسترونوم. خەلىپە مەئمۇن ۋە مۇتەۋەككىل بىلەن زاماندىش. "الكامل في الاسطرلاب" «ئەلكامىلۇ فىل ئۇستۇرلاب» (ئاسترونومىيە ھەققىدە ئۇمۇمىي بايان) ۋە "جوامع علم النجوم والحركات السماوية" «جەۋامىئۇ ئىلمىننۇجۇم ۋەلھەرەكاتى سەماۋىيە» (ئاسترونومىيە بىلىملىرى توپلىمى) ناملىق كىتابلارنى يازغان. مىسىردىكى نىل دەرياسىنى ئۆلچەش خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلغان.

فسطاط ج فساطيط: (فۇستات، فەساتىيت). 1. شېئىرنىڭ بىر بېيىتى. 2. نىل دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىغا، بابىلون سېپىلىغا يېقىن بىر جايغا جايلاشقان مىسىر تەۋەلىكىدىكى بىر شەھەر. بۇ شەھەر ئەمر ئىبنى ئاسنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئەرەبلەر تەرىپىدىن قۇرۇلغان.

الفصل في الملل والأهواء والنحل: (ئەلفىسەل فىل مىلەل ۋەلئەھۋائى ۋەننىھەل). ئىبنى ھەزمى تۈزگەن كىتاب. بۇ كىتابتا

دىنلار ۋە مەزھەپلەر تەتقىقاتىغا، شۇنداقلا ئۇلارنى ئۆز ئارا سېلىشتۇرۇشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلگەن.

فضالة بن عبيد بن نافذ بن قيس الأنصاري (ابو محمد): (فۇزالە ئىبنى ئۇبەيد ئىبنى نافىز ئىبنى قەيسىل ئەنسارى، ئەبۇ مۇھەممەد) (ھ ?ـ53 / م ?ـ679). ساھابە. ئوھۇد ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇرۇشلارغا، شۇنداقلا مىسىر ۋە شام فەتھىسىگە قاتناشقان. خەلىپە مۇئاۋىيە تەرىپىدىن دەمەشىققە قازى قىلىنىپ تەيىنلەنگەن. 50 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

الفضل بن الربيع: (فەزلۇ ئىبنى رەبىئ) (ھ 138ـ209 / م 755ـ824). ئابباسىيلار دەۋرىدە ئۆتكەن ۋەزىر ۋە ئەدىب. بەرامىكىلەر پاجىئەسىدىن كېيىن خەلىپە ھارۇن رەشىد ئۇنى ۋەزىر قىلغان. خەلىپە ئەمىنمۇ ئۇنى ئۆز مەنسىپىدە قالدۇرغان.

الفضل بن سهل: (فەزلى ئىبنى سەھل) (ھ ?ـ202 / م ?ـ818). مەئمۇننىڭ ۋەزىرى. ئىرانلىق. بەرامىكىلەر بىلەن دوستلىشىپ، فەزلى ئىبنى رەبىئە بىلەن قارشىلاشقان. ئۇ مەئمۇننىڭ پەرمانى بىلەن سۇيىقەستكە ئۇچرىغان.

الفضل بن شاذان بن خليل الأزدي النيسابوري (أبو محمد): (فەزل ئىبنى شازان ئىبنى خەلىلىل ئەزدىننىسابۇرى، ئەبۇ مۇھەممەد) (ھ ?ـ260 / م ?ـ874). مەشھۇر كالامشۇناس. ئىمامىييە مەزھىبى فەقىھلىرىدىن ئىدى. "الرد على ابن كرام" «ئەررەددۇ ئەلا ئىبنى كىرام»، "الإيمان" «ئەلئىمان»، "مهنة الإسلام" «مىھنەتۇل ئىسلام» قاتارلىق 180 پارچە ئەسەر يازغان.

الفضيل بن عياض بن مسعود التميمي (أبو علي): (فۇزەيل ئىبنى ئەيياز ئىبنى مەسئۇدىتتەمىيمى، ئەبۇ ئەلى). ھەرەمنىڭ شەيخى، سالىھ ۋە ئىبادەتگۈي كاتتا ئالىملارنىڭ بىرى بولۇپ، ئىمام شافىئىي ئۇنىڭدىن ھەدىس ئۆگەنگەن. سەمەرقەندتە تۇغۇلۇپ، مەككىدە ياشىغان.

فقهُ اللُّغة: (فىقھۇللۇغەت). سۆزلەرنىڭ ئىستىلاھى مەنىسى بويىچە تۈزۈلگەن لۇغەت. بۇ لۇغەتنى ئەبۇ مەنسۇر سەئالىبىي (ھ ?ـ429 /?ـ1088م) تۈزگەن.

فِلَسْطِيْن: (فىلەستىن). پەلەستىن. غەربىي ئاسىيادىكى ئەرەب دۆلىتى. ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان. پايتەختى قۇددۇس. ھىجرىيە 1368 (1948م)-يىلى يەھۇدىيلار بىر قىسمىنى تارتىۋېلىپ ئاتالمىش ئىسرائىلىيە دۆلىتىنى قۇرغان. ھىجرىيە 1387-يىلى (مىلادىيە 1967-يىلى) ھىيفا، يافا، ئەككا، ناسىرە، ناجىلۇس، بەيتۇلەھمى قاتارلىق مەشھۇر شەھەرلىرىنى تارتىۋالغان.

فنون الأدب: (فۇنۇنۇلئەدەب). 1. ھەر تۈرلۈك شېئىر ۋە نەسرىي ئەسەرلەر، مەسىلەن: ئەلنەغمە، تىياتىر، دراما، كىنو-فىلىم، داستان. 2. ئىلىم-پەن، سەنئەت ساھەسىدە قوللىنىش ۋە ئاساسلىنىش زۆرۈر بولغان ئەدەبىيات پەنلىرى.

الفهرست: (ئەلفىھرىست). ئىبنى نەدىم ۋەرراقىي تۈزگەن ئەسەرلەر كاتالوگى. بۇ ئەسەردە ئۆز دەۋرىدىكى ئەرەب ۋە ئەجەملەر تۈزگەن مەشھۇر كىتابلارنىڭ نامى، ئالىملارنىڭ تەرجىمھالى ۋە ئىلمىي پائالىيەتلەر خاتىرىلەنگەن.

فوات الوفيات: (فەۋاتىل ۋەفىيات). ئىبنى شاكىر كۇتۇبى ئىبنى خۇللىكاننىڭ

"وفيات الأعيان" «ۋەفىياتۇل ئەئيان» ناملىق كىتابىنىڭ داۋامى سۈپىتىدە يازغان كىتاب بولۇپ، 572 تەرجىمىھالىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

الفُوَطِيّ، ابن الفوطي عبد الرزاق بن أحمد، كمال الدين: (فۇتىي، ئىبنى فۇتىي ئابدۇررازاق ئىبنى ئەھمەد كامالىددىن) (ھ 642ـ723 / م 1244ـ1323). باغدادلىق ئەدىب، تارىخچى. ئۇنىڭ "مجمع الآداب في معجم الأسماء والألقاب" «مەجمەئۇل ئاداب فى مۇئجەمىل ئەسما ۋەلئەلقاب» (ئىسىملار ۋە لەقەبلەر لۇغىتى) ناملىق كىتابى بار.

فَيْرُوز أباد: (فىيروز ئاباد). ئىراندىكى شىرازنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان بىر شەھەر.

الفَيْرُوز آبادي: أبو طاهر محمد بن يعقوب (فىيروز ئابادى، ئەبۇ تاھىر مۇھەممەد ئىبنى ياقۇب) (ھ 730ـ817 / م 1329ـ1414). تىلشۇناس، لۇغەتشۇناس. ئەرەب ئەللىرىنى ئايلىنىپ، يەمەندە تۇرۇپ قالغان. زەبىيدە ۋاپات بولغان. "القاموس المحيط" «ئەلقامۇسۇل مۇھىيت» (ئەرەب تىلى قامۇسى)، "البلغة في تاريخ اللغة" «ئەلبۇلغە فى تارىخىل لۇغەت» (لۇغەتچىلىك تارىخى) قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىندۇر.

ق

القارافي، أحمد بن إدريس بن عبد الـرحمن: (قـارافى، ئەھـمەد ئىبنـى ئـىدرىس ئىبنـى ئابــدۇراھمان) (ھ ؟ ـ 684 / م ؟ ـ 1285). مـالكىي مەزھىبىنىـڭ كاتتـا فەقىھلىرىنىـڭ بىرى.

القـاسمي (جمـال الـدين) : (قاسىمى، جامـالۇددىن) (ھ 1282 ـ 1332 / م 1866 ـ 1914). شام مەملىكىتىنىـڭ ئـىمامى. سەلەف ئەقىدىسىدىكى كىشى بولۇپ، ئۇنىڭ تەپسىر ۋە ئەدەبىيات ھەققىدە نۇرغۇن ئەسەرلىرى بـار. "دلائـل التوحيـد" «دەلائىلۇتتەۋھىد» (تەۋھىد دەلىللىرى)، "قواعد التحديث من فنون مصطلح الحـديث" «قەۋائىدۇتتەھدىيس مىن فۇنۇنى مۇستەلەھىل ھەدىس» (ھەدىسكە ئائىت قائىدىلەر) ۋە 12 توملۇق "محاسـن التأويل" «مەھاسىنى تەئۋىل» ناملىق قۇرئان تەپسىرى شۇ ئەسەرلەر جۈملىسىدىندۇر.

قاضي عياض، عياض بن موسى اليهسوبي: (قازىي ئەييار، ئەيياز ئىبنى مۇسەلىيەھسۇبى) (ھ ؟ ـ 544 / م ؟ ـ 1149). ماراكەشتە ئۆتكەن ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس، ئەدىب، ئالىم، تارىخشۇناس. مـالكىي مەزھەب فەقىھلىرىدىن. سىبتە ۋە غەرناتە دېگەن جايلاردا قازى بولغان. قازى ئەيياز دېگەن نام بىلەن مەشھۇر. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تارىخى ھەققىدە "الشفا بتعريف حقوق المصطفى" «ئەششىفا بىتەئرىفى ھوقۇقىل مۇستەفا»، ھەدىس توغرىسىدا "مشارق الأنوار" «مەشارىقۇل ئەنۋار» ناملىق ئەسەرلەرنى يازغان. ماراكەشتە ۋاپات بولغان.

القاموس المحيط: (قامۇسۇل مۇھىيت). فىيرۇز ئابادىي تۈزگەن مەشھۇر لۇغەت، ئۇنىڭغا نۇرغۇن كىشىلەر تەرىپىدىن شەرھ يېزىلغان. ئەڭ ئاساسلىقلىرىدىن زۇبەيدى تۈزگەن "تـاج العـروس" «تاجۇل ئەرۇس»، جەرناموس پەرھات تۈزگەن "بـاب الإعـراب" «بابۇل ئىئراب» ناملىق شەرھلەر بولۇپ، بۇتىروس بوستانى "محيط المحـيط" «مۇھىيتۇل مۇھىيت» ناملىق لۇغەت كىتابىنى تۈزۈشتە شۇ كىتابتىن پايدىلانغان.

القانون في الطـب: (ئەلقانۇن فىتتىب). تېبابەت نەزەرىيىسى ھەققىدىكى كىتاب، ئىبنى سىنا تۈزگەن. بۇ كىتاب 1593 ـ يىلى رىمدا، 1595 ـ يىلى بۇندۇقىيەدە بېسىلغان.

القانون المسعودي في الهيئة والنجوم: (قانۇنۇل مەسئۇدى فىل ھەيئەتى ۋەننۇجۇم). ئاستىرونومىيە، جۇغراپىيە، گېئومېتىرىيە، ماتېماتىكا ۋە تارىخ پەنلىرى ھەققىدىكى ئېنسىكلوپېدىيە. ئەبۇرەيھان بىرۇنى تۈزۈپ، سۇلتان مەسئۇد ئىبنى مەھمۇد ئىبنى سۇبۇكتىكىنغا تەقدىم قىلغان.

قبط: (قىبت). قەدىمكى گېرىكچە سۆز بولۇپ، «مىسىر ئاھالىسى» دېگەن مەنىدە. بۇگۈنكى كۈندە بولسا مىسىردىكى خىرىستىئانلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

قتادة بن دعامة السدوسي، ابن قتادة بن عزيز السدوسي البصري (أبو الخطاب): (قەتادە ئىبنى دىئامەتىسسەدۇسى، ئىبنى قەتادە ئىبنى ئەزىزىسسەدۇسىل بەسەرى، ئەبۇلخەتتاب) (ھ 61ـ118 / م 680ـ737). تابىئىنلاردىن بولۇپ، مۇپەسسىر، مۇھەددىس، فەقىھ. ئەرەب تىلى ئەدەبىياتى، تارىخى ۋە نەسەب ئىلىملىرى بويىچە يېتىشكەن ئالىم. ئىمام ئەھمەد: «قەتادە بەسرە ئەھلىنىڭ ئەڭ بىلىملىكىدۇر» دېگەن.

القَرَامِطَة: (قەرامىتە). ئىسمائىلىيە باتىنىيە پىرقىسى، ئاساسچىسى قىرمەز ياكى (قەرمەت) ھەمەدان (ھ ?ـ294 / م ?ـ906). قەرامىتە پىرقىسىدىكىلەر ئىراق، سۇرىيە، بەھرەين ۋە يەمەنگە تارقالغان.

قرطبة: (قۇرتۇبە). جەنۇبىي ئىسپانىيىدىكى قەدىمىي ئەندەلۇس شەھىرى. بۇ شەھەرنى تارىق ئىبنى زىيادنىڭ قوماندانلىقىدا مۇسۇلمانلار فەتھى قىلغان. ئابدۇراھمان بۇ شەھەرنى ئەندەلۇستىكى ئۇمەۋىيلار دۆلىتىنىڭ پايتەختى قىلغان.

القرطبي، شمس الدين: (ئىمام قۇرتۇبى، شەمسۇددىن) (ھ ?ـ671 / م ?ـ1273). ئاتاقلىق مۇپەسسىر، ھەدىسشۇناس، مالىكىي مەزھىبىنىڭ فەقىھى. ئەسلى قۇرتۇبىدىن بولۇپ، مىسىردا يەرلىشىپ، شۇ يەردە ئالەمدىن ئۆتكەن. "التفسير القرطبي" «تەفسىر قۇرتۇبى» دەپ نام ئالغان. "جامع أحكام القرآن" «جامىئۇ ئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرنى يازغان، يەنە "الأسنى في شرح أسماء الله الحسنى" «ئەلئەسنا فى شەرھى ئەسمائىللاھىل ھۇسنا»، "التذكرة" «ئەتتەزكىرە»، "التذكار في أفضل الأذكار" «ئەتتىزكار فى ئەفزەلىل ئەزكار» قاتارلىق كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان. ئىبادەتگۇي ۋە ئاددى-ساددا ئالىم ئىدى.

القروين: (قەرۋىين). ماراكەشتىكى فاس شەھىرىگە جايلاشقان ئۇزاق تارىخقا ئىگە ئۇنىۋېرسىتېت.

قريش: (قۇرەيش). ئەرەب قەبىلىسى. جاھىلىيەت دەۋرىدە مەككىدە ئولتۇراقلاشقان. تىجارەت ۋە يۇرت سوراش بىلەن داڭق چىقارغان. ئۇلار ھەج ئىشلىرىنى باشقۇراتتى. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاممۇ ئەنە شۇ قۇرەيش قەبىلىسىدىندۇر.

قُرَيْظَةٌ، بنو قريظة: (قۇرەيزە، بەنۇ قۇرەيزە). مەدىنىدىكى يەھۇدىيلار قەبىلىسى. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەرگەن ئەھدىسىنى بۇزۇپ، ئەھزاب ئۇرۇشىدا قۇرەيشلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈۋالغانلىقى ئۈچۈن مۇسۇلمانلار ئۇلارغا ئۇرۇش ئاچقان.

قَزْوِيْنُ: (قەزۋىين). 1. ئىران بىلەن تۈركمەنىستان ئارىسىدىكى دېڭىز، بۇ دېڭىز «بەھرۇل خەزەر» (خەزەر دېڭىزى) نامى بىلەنمۇ تونۇلغان. 2. شىمالىي ئىراندىكى بىر شەھەر.

القَزْوِيْنِيّ زكريا بن محمد عماد الدين أبو يحي: (قەزۋىينى، زەكەرىيا ئىبنى مۇھەممەد، ئىمادۇددىن ئەبۇ يەھيا) (ھ 600ـ682 / م 1203ـ1283). فەقىھ، تارىخشۇناس. ئۇنىڭ "عجائب المخلوقات وغرائب الموجودات" «ئەجائىبۇل مەخلۇقات ۋە غەرائىبۇل مەۋجۇدات» (ئاجايىپ مەخلۇقاتلار ۋە غارايىب مەۋجۇداتلار)، "آثار البلاد وأخبار العباد" «ئاسارۇل بىلاد ۋە ئەخبارۇل ئىباد» (مەملىكەت ۋە خەلقلەرنىڭ ئەھۋالى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

القَزْوِيْنِيُّ محمد بن عبدالرحمن جلال الدين: (قەزۋىنى، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇراھمان جالالىددىن) (ھ 668ـ739 / م 1268ـ1338). ئەدىب، فەقىھ. شافىئىي مەزھىپىدە بولۇپ، باغداد خاتىپى دەپ تەخەللۇس بىرىلگەن. ئۇنىڭ ئىستىلىستىكا ھەققىدە يازغان "تلخيص المفتاح" «تەلخىسۇل مىفتاھ»، "الإيضاح" «ئەلئىيزاھ» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

القزويني (عبد الغفار): (قەزۋىنى، ئابدۇلغاففار) (ھ ?ـ664 / م ?ـ1266). فەقىھ، ماتېماتىكىشۇناس. قازىلىق ۋەزىپىسى ئۆتىگەن. ئاسترونومىيە ئىلمى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ شاخچە مەسىلىلەر ھەققىدە "الحاوي الصغير" «ئەلھاۋىس سەغىر» ناملىق كىتابى ۋە ماتېماتىكا ھەققىدە بىر كىتابى بار.

القَسْطلاَّنِي، أحمد بن محمد شهاب الدين أبو العباس: (قەستەللانى، ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد شىھابىددىن ئەبۇلئابباس) (ھ ?ـ923 / م ?ـ1517). مىسىرلىق مەشھۇر ھەدىسشۇناس، فەقىھ. ئۇنىڭ "إرشاد الساري لشرح صحيح البخاري" «ئىرشادۇسسارى لىشەرھى سەھىھىلبۇخارى»، "لطائف الإشارات في علم القراءات" «لەتائىفۇل ئىشارات فى ئىلمىل قىرائات» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

قُسْطِينَة: (قۇسەنتىنە). ئالجىرىيىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى بىر شەھىرى، قۇستەنتىين ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى.

القُشَيْرِي أبو القاسم عبدالكريم بن هوازن: (قۇشەيرى، ئەبۇلقاسىم ئابدۇلكەرىم ئىبنى ھەۋازىن) (ھ ?ـ465 / م ?ـ1072). شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ، داڭلىق تەرىقەتچى. ئۇنىڭ "الرسالة القشيرية" «ئەررىسالەتۇل قۇشەيرىيە»، "لطائف الاشارات" «لەتائىفۇل ئىشارات»، "التيسير في التفسير" «ئەتتەيسىر فى تەپسىر» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

القُصَيْرُ: (قۇسەير). مىسىردىكى قىزىل دېڭىز بويىغا جايلاشقان پورت شەھىرى.

القَصِيمُ: (قەسىيم). سەئۇدىي ئەرەبىستانىنىڭ نەجدە رايونى.

قُضَاعَة: (قۇزائە). ئەرەب ھىمىيەر قەبىلىسى، بۇ نۇرغۇن قەبىلە ۋە ئايماقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

القُضَاعِيّ، محمد بن سلامة أبو عبدالله: (قۇزائىي، مۇھەممەد ئىبنى سەلامە، ئەبۇ ئابدۇللاھ) (ھ ?ـ454 / م ?ـ1032). تارىخشۇناس، شافىئىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. مىسىردىكى فاتىمىيە خاندانلىقىنىڭ ئوردا مىرزىلىرىدىن بولۇپ، بىرقانچە پارچە ئەسەرلىرى بار.

قُطْرُب، أبو علي محمد بن المستنير: (قۇترۇب، ئەبۇ ئەلى مۇھەممەد ئىبنى مۇستەنىير) (ھ ?ـ206 / م ?ـ821). مۇئتەزىلە پىرقىسىدىكى تىلشۇناس مۇپەسسىر. بەسرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئىمام سىبۋەيھىمۇ شۇ كىشىنىڭ شاگىرتى ئىدى. ئۇ تەخمىنەن يىگىرمىچە كىتاب يازغان. جۇملىدىن "المثلث" «ئەلمۇسەللەس»، "الأضداد" «ئەلئەزداد»، "معاني القرآن" «مەئانىل قۇرئان»، "غريب الحديث" «غەرىبۇل ھەدىس» (ھەدىستىكى قىيىن سۆزلەر) ناملىق ئەسەرلەر مۇشۇ كىشىنىڭ ئەسەرلىرىدۇر.

القَطِيْفُ: (قەتىيف). سەئۇدىي ئەرەبىستاندىكى ئېھسائ رايونىغا جايلاشقان شەھەر.

ألقفطي، أبو الحسن جمال الدين علي بن يوسف: (قىفتىي، ئەبۇلھەسەن جامالۇددىن ئەلى ئىبنى يۇسۇف) (ھ 563 ـ 646 / م 1168 ـ 1248). ئەدىب، تارىخشۇناس كىشى بولۇپ، ۋەزىرلىك خىزمىتىنى ئۆتىگەن. ئۇنىڭ "أخبار المحمدين من الشعراء" (مۇھەممەد ئىسىملىك شائىرلار)، "تاريخ المغرب" (ماراكەش تارىخى)، "تاريخ اليمن" (يەمەن تارىخى)، "الإصلاح لما وقع من الخلل في كتاب الصحاح" (سىھاھ كىتابىغا تۈزىتىش)، "إنباه الرواة على أنباه النحاة" (گراماتىكىشۇناسلار توغرىسىدا) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

قلائد العقيان في محاسن الأعيان: (قەلائىدۇلئىقيان فى مەھاسىنىل ئەئيان). ئىبنى خاقان ئىشبىلى تۈزگەن كىتاب. ئۇنىڭدا ماراكەش شائىرلىرىنىڭ خەۋەرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ شېئىرلىرى خاتىرىلەنگەن. ئاپتور بۇنى ئەمىر ئىبراھىم ئىبنى يۇسۇف ئىبنى تاشفىنىغا تەقدىم قىلغان.

القُلْزم: (قۇلزۇم). 1. قىزىل دېڭىزنىڭ قەدىمىي ئەرەبچە ئاتىلىشى. 2. قىزىل دېڭىزدىكى قەدىمىي پىرىستان.

القَلْقَشَنْدِيُّ، شهاب الدين أحمد بن علي: (قەلقەشەندى، شىھابىددىن ئەھمەد ئىبنى ئەلى) (ھ 756 ـ 821 / م 1355 ـ 1418). مىسىرلىق يازغۇچى، تارىخشۇناس، ئەدىب. ئۇنىڭ ئاساسلىق كىتابلىرىدىن "صبح الأعشى في صناعة الإنشاء" «سۇبھۇل ئەئشا فى سەنائەتىل ئىنشا»، "نهاية الأرب في معرفة أنساب العرب" «نىھايەتۇل ئەرەب فى مەئرىفەتى ئەنسابىل ئەرەب» قاتارلىقلار بار.

قُمْ: (قۇم). شىئە مەزھىپىدىكىلەرنىڭ دىن ۋە ماتارىپ مەركىزىي بولۇپ، ئىراننىڭ غەربىگە جايلاشقان شەھەر. شىئەلەر شۇ يەرگە زىيارەتكە بارىدۇ.

القُنَيْطِرَةُ: (قۇنەيترە). 1. سۇرىيە گولان ئېگىزلىكىگە جايلاشقان بىر شەھەر. 1968 ـ يىلىدىكى ئۇرۇشتا يەھۇدىيلار تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغان. 1973 ـ يىلىدىكى ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدا ئازاد قىلىنغان. 2. ماراكەشتىكى رىباتقا يېقىن بىر شەھەرنىڭ نامى.

القهستاني (شمس الدين محمد): (قۇھۇستانى، شەمسىددىن مۇھەممەد) (تەخمىنەن ھ ؟ ـ 953 / م ؟ ـ 1546). خۇراسانلىق ئالىم. ھەنەفىي مەزھىپىدە. بۇخارانىڭ مۇفتىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. ئۇنىڭ فىقھى توغرىسىدا يازغان "جامع الرموز في شرح النقاية" «جامىئۇررۇمۇز فى شەرھى نىقايە» ناملىق كىتابى بار.

القوشجي (علاء الدين علي): (قۇشچى، ئالائۇددىن ئەلى) (ھ ؟ ـ 879 / م ؟ ـ 1474). ئىرانلىق ماتېماتىكىشۇناس. ئۇلۇغبېكنىڭ خىزمىتىدە بولغان. كېيىن ئاستانىدە سۇلتان مۇھەممەدIIنىڭ خىزمىتىگە يۆتكەلگەن. شاھقا ئاتاپ ماتېماتىكا ھەققىدە "كتاب المحمدية" «كىتابۇل مۇھەممەدىيە»، ئاسترونومىيە ھەققىدە "الفتحية" «ئەلفەتھىيە» ناملىق كىتابىنى تۈزگەن. يەنە تۇسىينىڭ "التجريد" «ئەتتەجرىد» ناملىق كىتابىغا "شرح التجريد" «شەرھى تەجرىد» ناملىق شەرھنى يازغان ۋە "الرسالة العضدية" «رىسالەتۇلئۇزدىيە» ناملىق كىتابقا ھاشىيە يازغان. ئۇنىڭ يەنە ئەرەب، پارس تىللىرىدا يېزىلغان نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار.

القُوْطِيَّة، إبن القوطية محمد بن عمر أبو بكر: (قۇتىيە، ئىبنى قۇتىيە مۇھەممەد ئىبنى ئۆمەر

ئەبـــۇ بەكـــرى) (ھ ?ـ327 / م ?ـ977). ئەندەلۇسـلۇق تارىخـشۇناس، تىلـشۇناس ۋە شائىر. قۇرتۇبىدە تۇغۇلۇپ، شۇ جايدا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "الأفعال الثلاثية والرباعية" «ئەلئەفئالۇسسۇلاسىيە ۋە رۇباھىيە» (ئۈچ ھەرپلىك ۋە تۆت ھەرپلىك پېئىللار)، "شرح أدب الكاتب" «شەرھى ئەدەبۇل كاتىب» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

القونوي (عصام الدين إسماعيل): (قۇنەۋى، ئەسامۇددىن ئىسمائىل) (ھ ?ـ1195 / م ?ـ1780). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ، تەپسىرشۇناس. قۇنىيىدە تۇغۇلۇپ، دەمەشقتە ۋاپات بولغان. ئۇ "تفسير القاضي البيضاوي" «تەپسىرۇل قازى ئەلبەيزاۋى»غا ھاشىيە يازغان.

القَيْرَوَان: (قەيرىۋان). تۇنىس جۇمھۇرىيىتىدىكى بىر شەھەر. قەيرىۋان ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى. بۇ جايدا ئۇقبە ئىبنى نافىئ سالدۇرغان ئىنتايىن چوڭ بىر جامە بار. بۇ جامەنى كېيىن ئەغالىبىلەر يېڭىلاپ سالغان.

قيس الرقيات، عبدالله بن قيس: (قەيسۇررۇقىييات، ئابدۇللاھ ئىبنى قەيس) (تەخمىنەن ھ ?ـ86 / م ?ـ705). قۇرەيش قەبىلىسىدىن چىققان شائىر. ئۇنىڭ بىر شېئىر توپلىمى بار.

القَيْسِيَّةُ: (قەيسىيە). شىمالىي ئەرەبلەر. ئەرەبلەر جۇغراپىيىلىك ئورنى نۇقتىسىدىن ئىككىگە بۆلۈنگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرسى قەيسىيە، يەنە بىرى يەمەنىيە دەپ ئاتىلىدۇ. قەيسىيە دېگىنىمىز شىمالىي ئەرەبلەرنى، يەمەنىيە دېگىنىمىز جەنۇبىي ئەرەبلەرنى كۆرسىتىدۇ.

قَيْصَر ج قَيَاصِرَة: (قەيسەر). رۇم ۋە رۇس پادىشاھلىرىنىڭ ئورتاق نامى.

قَيْنُقَاع، بنو قينقاع: (قەينۇقائ، بەنۇ قەينۇقائ). مەدىنىدىكى يەھۇدىي قەبىلىسى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ۋادىلقۇراغا پالىۋەتكەن.

ك

كَـــابُول: (كـــابول). ئافغانــستاننىڭ پايتەختى. كابول دەرياسى بويىغا جايلاشقان. ئەرەب يازغۇچىلىرى بۇرۇن ئۇنى كابىل دەپ يازاتتى.

كاثُولِيـــــك، كاثُولِيـــــك: (كاتولىــك، كاسولىك). 1. خرىستىئان دىنىنىڭ كاتولىك مەزھىپىدىكىلەرنىڭ ئورتاق نامى. 2. كاتولىك دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئادەم.

الكاشاني (كمال الــدين عبــد الــرزاق): (كاشانى، كامالۇددىن ئابدۇرازاق) (ھ ؟ـ 730 / م ؟ـ 1329). مەشــھۇر تەرىقەتچــى. ئۇنىــڭ ھەرۋىيگە يازغان "شــرح منــازل الــسائرين" «شەرھى مەنازىلىسسائىرىين» ناملىق شەرھى كىتابى ۋە "لطــائف الإعــلام" «لەتائىفۇل ئىئلام»، "اصطلاحات الصوفية" «ئىستىلاھات سوپىيە»، "شرح فصوص الحكــم" «شەرھى فۇسۇسىل ھىكەم» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

كاشفي، حسين علي الواعظ ألكاشــفي: (ھۇسەيىن ئەلى ۋائىز كاشىفى) (ھ ؟ـ 910 / م ؟ـ 1505). ئىرانلىق ئەدىب. شاھ ھۇسەيىن بايقارا دەۋرىدە ھىراتتا ياشىغان. ھەرقايسى جەھەتتىن ئەتراپلىق يېتىشكەن پازىل زات بولۇپ، نەقشىبەندىيە شەيخلىرىنىڭ ياخشى پەزىلەتلىرىنى بايان قىلىپ "رشــحات" «رەشھات» ناملىق كىتابىنى يازغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە "جــواهر التفــسير" «جەۋاھىرۇتتەفسىر» ناملىق قۇرئان تەپسىرى، "روضــة الــشهداء" «رەۋزەتۇششۇھەدا» (شېھىتلەر باغچىسى)، "أنوار السهيلي" «ئەنۋارۇسسۇھەيلى»، "مخزن الإنشاء" «مۇخزىنۇل ئىنشا»، "أخلاق المحسنين" «ئەخلاقۇل مۇھسىنىين (ياخشىلار ئەخلاقى) قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

الكاظم، موسى بن جعفر الصادق: (كازىم، مۇسا ئىبنى جەئفەر سادىق) (ھ 128ـ 173 / م 745ـ 799). مەشھۇر ئۆلىما. شىئە ئىمامىيە مەزھىپىدىكىلەرنىڭ يەتتىنچى ئىمامى. ئۇ ھارۇن رەشىدنىڭ تۈرمىسىدە زەھەرلىنىپ ئۆلگەن. ئۇنىڭ قەبرىسى مەشھەدتە.

الكَاظِمِيّــة: (كازىمىيە). ئىراقتىكى باغدادقا يېقىن بىر شەھەر. ئىمام مۇسا كازىم ۋە ئىمام مۇھەممەد جەۋادنىڭ قەبرىسى شۇ يەردە.

كَـــافُور، الإخـــشيدي، أبـــو المـــسك: (كافۇرۇلئىخشىد ئەبۇلمىسك) (ھ 293ـ 358 / م 905ـ 968). مىسىر سۇلتانى. ئۇ ئىخشىدىيلارنىڭ خىزمىتىگە ياللانما قۇل بولۇپ كىرگەن. كېيىن ئۇلاردىن ھاكىمىيەتنى تارتىۋېلىپ، مىسىر ۋە سۈرىيىگە پادىشاھ بولغان.

الكَافِيَة: (كافىيە). ئىبنى ھاجىب يازغان گراماتىكا ھەققىدىكى كىتاب.

كَامِلُ التَّوَارِيْخ (أو الكامل في التاريخ):

(كامىلۇتتەۋارىخ، كامىلۇتتارىخ). . ئىبنى ئەسىر يازغان چوڭ ھەجىملىك تارىخ كىتاب. ئاپتور بۇ كىتابنى يېزىشتا تەبەرىنىڭ «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە پادىشاھلارنىڭ تارىخى» ناملىق كىتابىدىن پايدىلانغان.

كامل الصّناعة الطّبّيّة: (كامىلۇسساناتەت تىببىيە). ئەلى ئىبنى ئاباس مەجۇسى تۈزگەن 20 ماقالىلىك چوڭ ھەجىملىك تىببى ئېنسىكلوپېدىيە. بۇ كىتاب ئىبنى سىنانىڭ "القانون" «ئەلقانۇن» ناملىق ئەسىرى مەيدانغا كەلگۈچە دەرسلىك قىلىنغان.

الكامل في اللّغة: (كامىل فىللۇغەت). ئىمام مۇبەررەد تۈزگەن تىل-ئەدەبىيات ھەققىدىكى كىتاب. بۇ ئەسەر ئەدەبىيات ساھەسىدىكى ناھايىتى مۇھىم ئەسەر ھېسابلىنىدۇ.

كبرى (نجم الدين): (كۇبرا. نەجمۇددىن) (ھ ؟-624 / م ؟-1226). پارسلىق مەشھۇر تەسەۋۋۇپچى. كۇبرەۋىيە تەرىقىتىنىڭ ئاساسچىسى. خارەزمنى قوغداش ئۈچۈن موڭغۇللارغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇشتا ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ "الأصول العشرة" «ئەلئۇسۇلۇل ئەشەرە» (ئون ئۇسۇل) قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى 13-ئەسىردىكى پەلسەپە تەتقىقاتىنىڭ مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ.

كتاب الإكليل: (كىتابۇل ئىكلىل). ھىمىيەرلىكلەر ۋە ئۇلارنىڭ شاھلىرىنىڭ نەسەبلىرى، ئاسترونومىيە ھۆكۈملىرى ۋە يەمەنگە مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كىتاب. ئاپتورى ئىبنى ھائىك ھەمەدانى.

كتاب الأمثال: (كىتابۇلئەمسال). ئەبۇ مەنسۇر سەئالىبى تۈزگەن كىتاب. ئۇ "الفرائد والقلائد" «ئەلفەرائىد ۋەلقەلائىد» ۋە "العقد النفيس ونزهة الجليس" «ئەلئەقدۇننەفىيس ۋە نۇزھەتۇلجەلىيس» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

كتاب البلدان: (كىتابۇل بۇلدان). خەلىپىلىك پايتەختلىرى تەسۋىرلەنگەن كىتاب. يەئقۇبى تۈزگەن.

كَرامَتْ علي: (كارامەت ئەلى) (ھ ؟-1290 / م ؟-1873). ھىندىستانلىق دىنىي ئىسلاھاتچى، ئالىم. ئۇنىڭ "رد البدع" «رەددۇلبىدەئ» (بىدئەتلەرگە رەددىيە)، "هداية الرافضين" «ھىدايەتۇررافىزىن» (رافىزلارنى توغرا يولغا يېتەكلەش) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

كُرْد علي، محمد: (كورد ئەلى، مۇھەممەد) (ھ 1293-1373 / م1876-1953). سۈرىيىلىك ئەدىب، تارىخشۇناس. ئۇنىڭ "خطط الشام" «خۇتەتۇششام» (شام مۇھىتى)، "فلاسفة الإسلام" «فەلاسىفەتۇل ئىسلام» (ئىسلام پەلسەپىسى) ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ دەمەشقتىكى ئەرەب ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ تۇنجى رەئىسى بولغان.

الكِرْمِل، جبل (كىرمىل، جەبەلى كىرمىل). پەلەستىنىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى تاغ بولۇپ، ھەيفا شەھرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

الكِسائي، أبو الحسن علي بن حمزة: (كىسائىي، ئەبۇلھەسەن ئەلى ئىبنى ھەمزە) (ھ ؟-190 / م ؟-805). كۇفىلىق گىراماتىكا ئالىمى ۋە قىرائەتشۇناس. داڭلىق يەتتە قىرائەتشۇناسنىڭ بىرى. ئۇنىڭ "معاني القرآن" «مەئانىل قۇرئان» (قۇرئان مەنىلىرى)، "ما

يلحن فيه العوام" «ما يۇلھەنۇ فيهىل ئەۋام»
نامىلىق ئەسەرلىرى بار.

الكِسْوَةُ الشريفة: (كىسۋەتۇششەرىفە).
مەككە مۇكەررەمەدىكى كەئبىگە يېپىلىدىغان
يوپۇق. ئۇ ھەر يىلى بىر قېتىم ئالماشتۇرۇلىدۇ.

كشفُ الظُّنون عن أسامي الكتب والفنون:
(كەشفۇززۇنۇن ئەن ئۇسامىل كۇتۇب
ۋەلفۇنۇن). ئەرەبچە، پارسچە ۋە تۈركچە
ئەسەرلەر كاتولوگى، ئۇنىڭدا ئون بەش مىڭ
كىتابنىڭ نامى خاتىرىلەنگەن. ئاپتورى ھاجى
خەلىپە.

الكَشْكول: (كەشكۇل). باھائۇددىن
ئامىلى تۈزگەن كىتاب. ئۇ نۇرغۇنلىغان نادىر
ئەسەر، خەۋەر ۋە پارس تىلى تەتقىقاتىنى ئۆز
ئىچىگە ئالىدۇ.

كَعْبُ الأحْبَار، أبو إسحاق كعب بن ماتع:
(كەئبۇل ئەھبار، ئەبۇ ئىسھاق كەئبى ئىبنى
ماتەئ) (ھ ؟ـ 32 / م ؟ـ 652). تابىئىن. ئۇ
ئەسلىدە يەھۇدىي ھىبرىسى (موللىسى)
بولۇپ، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ
دەۋرىدە مۇسۇلمان بولغان. مۇئاۋىيىنىڭ
خەلىپىلىك دەۋرىدە مۇئاۋىيىگە مەسلىھەتچى
بولغان. بىر قىسىم ئىسلام دىنى كىتابلىرىغا
سىڭىپ كىرگەن ئىسرائىلىيات ئەپسانىلىرى
ئۇنىڭغا نىسبەت بېرىلىدۇ.

كعب بن الأشرف: (كەئب ئىبنى
ئەشرەف) (ھ ؟ـ 4 / م ؟ـ 625). جاھىلىيەت
دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر. تائىي قەبىلىسىدىن.
مۇسۇلمان ئاياللارنى كۆيگە قېتىپ، ناشايان
سۆزلەر بىلەن مۇھەببەت شېئىرلىرىنى
يازغانلىقى ئۈچۈن ئەنسارلار تەرىپىدىن
ئۆلتۈرۈلگەن.

كَعْبُ بن زُهَير المزني: (كەئب ئىبنى
زۇھەيرىل مۇزەنى) (ھ ؟ـ 25 / م ؟ـ 645).
جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرىدە ياشىغان
شائىر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھەجۋىي
قىلغاچقا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى
ئۆلۈمگە بۇيرۇغان. كېيىن ئۇ پەيغەمبەر
ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ ئامانلىق
تەلەپ قىلغان ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى
مەدھىيىلەپ "بانت سعاد" «بانەت سۇئاد»
(جۇدالىق) نامىلىق قەسىدىنى ئوقۇغان.
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى كەچۈرۈم
قىلىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ تونىنى كىيگۈزۈپ
قويغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار دىۋانى بار.

كَعْبُ بن مَالِك، ابن أبي كعب الأنصاري
الخزرجي: (كەئب ئىبنى مالىك، ئىبنى ئەبۇ
كەئبىل ئەنسارى) (ھ ؟ـ 50 / م ؟ـ 670).
ساھابە. شائىر، مۇھەددىس. قۇرئاننى
توپلاشقا قاتناشقان. نۇرغۇن ھەدىس رىۋايەت
قىلغان. تەبۇك ئۇرۇشىدا جەڭدىن ئايرىلىپ
قالغان ئۈچ كىشىنىڭ بىرى.

كلاب بن ربيعة: (كىلاب ئىبنى رەبىئە).
ئەرەبلەرنىڭ چوڭ قەبىلىسى. ئۇلار مەدىنە
مۇنەۋۋەرە ۋە ئەرەب يېرىم ئارىلى ئەتراپىدا
ئولتۇراقلاشقان.

الكليني (محمد): (كەلىينى، مۇھەممەد) (ھ
؟ـ 329 / م ؟ـ 941). باغدادلىق. شىئە
مەزھىپىدىكى مۇھەددىس. ئۇنىڭ "الكافي"
«ئەلكافىي» نامىلىق كىتابى شىئەلەرنىڭ
ھەدىس ساھەسىدىكى مەشھۇر كىتابى
ھېسابلىنىدۇ.

الكَلْبِي محمد بن السائب: (كەلبى،
مۇھەممەد ئىبنى سائىب) (ھ ؟ـ 146 / م ؟ـ
763). كۇفىلىق، ھەدىس رىۋايەتچىسى،

تەپسىرشۇناس، تارىخشۇناس ۋە تىلشۇناس.

الكَلْبِيُّ، هشام بن محمد: (كەلبىي، ھىشام ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 204 / م ؟ ـ 819). نەسەبشۇناس ئالىم، كۇفىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇ ئىنتايىن كۆپ ئەسەر يازغان. "كتاب الأصنام" «كىتابۇل ئەسنام» (بۇتلار)، "جمهرة الأنساب" «جەمھەرەتۇل ئەنساب» (نەسەبنامە) ناملىق كىتابلار شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

كلثوم، أم كلثوم: (كۇلسۇم، ئۇممۇ كۇلسۇم) (ھ 1316 ـ 1395 / م 1898 ـ 1975). ئەرەب ناخشا چولپىنى، ئىسمى فاتىمە ئىبراھىم. ئۇنىڭغا «شەرق يۇلتۇزى» دەپ نام بېرىلگەن.

كَلِيْلَةُ وَدِمْنَةُ: (كەلىلە ۋە دىمنە). ھايۋاناتلار تىلى بىلەن بايان قىلىنغان تەربىيۋى ھېكايەتلەر كىتابى. ئۇنىڭ ئاپتورى قەدىمىي ھىندىستان دانىشمىنى پەيلاسوپ بەيدابا. ئۇنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇقەففە پەھلىۋىي تىلى (قەدىمكى پارس تىلى)دىن ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلغان.

الْكُمَيْتُ بن زيد الأسَدِي: (كۇمەيت ئىبنى زەيدىل ئەسەدىي) (ھ 61 ـ 128 / م 680 ـ 744). شائىر ۋە چەۋەنداز. ئۇمەۋى دۆلىتىنىڭ ناتىقى. بەنى ھاشىم قەبىلىسىنى كۆپ مەدھىيىلەپ "الهاشميات" «ئەلھاشىمىيات» ناملىق بىر ئەسەر يازغان.

الْكِنْدِيُّ، أبو يوسف يعقوب بن إسحاق: (ئەبۇ يۇسۇف يەئقۇب ئىبنى ئىسھاق) (ھ 180 ـ 260 / م 796 ـ 879). تۇنجى ئەرەب پەيلاسوپى. تېبابەتچىلىك، مۇزىكا، گېئومېتىرىيە، ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە پەنلىرىگىمۇ زور تۆھپىلەرنى قوشقان. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى بار.

الْكَنْعَانِيُّوْنَ: (كەنئانىيۇن). كەنئانلار. مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 3000 ـ يىللاردا پەلەستىندە ئولتۇراقلاشقان سام خەلقى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى لىۋاندا. ئۇلار خېلى گۈللەنگەن مەدەنىيەت شەكىللەندۈرگەن. ئۇلار دۇنيادا تۇنجى بولۇپ يېزىق قوللانغانلار دېيىلىدۇ.

الكَوَاكِبي، عبد الرحمن بن أحمد: (كەۋاكىبى، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەھمەد) (ھ 1266 ـ 1320 / م1849 ـ 1902). سۈرىيىلىك ژۇرنالىست، مۇتەپەككۇر، ئەدىب. ئۇ ئىسلاھات ۋە گۈللىنىش تەرغىباتچىسى. مىسىرغا ھىجرەت قىلىپ جامالىددىن ئافغانى ۋە مۇھەممەد ئابدۇ بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتقان. ئۆزىنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتىنى مىسىردىن باشلىغان. ئۇنىڭ "طبائع الاستبداد" «تەبائىئۇل ئىستىبداد» (مۇستەبىتلىكنىڭ خاراكتېرى)، "أم القرى" «ئۇممۇلقۇرا» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الكوفة: (كۇفە). ئىراقنىڭ فۇرات دەرياسى بويىغا جايلاشقان بىر شەھىرى. بۇ شەھەر ھىجرىيە 15 ـ يىلى (مىلادىيە 638 ـ يىلى) بىنا قىلىنغان. ئۇ جايىنى ھەزرىتى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب ئۆزىنىڭ خەلىپىلىك مەركىزى قىلغان.

ل

اللاّذِقِيَّة: (لازىقىيە). سۈرىيىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى شەھەر، ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان.

لاَمِيَّـــةُ العَجَـــم: (لامىيەتۇل ئەجەم). تۇغرائىي يازغان مەشھۇر قەسىدە.

لَبْدَة: (لەبدە). لىۋىيىنىڭ شەرقىدىكى تارىخىي شەھەر.

لُبْنَانُ: (لۇبنان). لىۋان، ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان ئەرەب جۇمھۇرىيىتى، پايتەختى بېيروت.

لبنى بنت الحباب الكعبية: (لۇبنا بىنتى ھۇبابىل كەئبىيە) (ھ ؟ ـ 68 / م ؟ ـ 687). شائىر قەيس ئىبنى زەررىھنىڭ رەپىقىسى. ئەدەبىيات كىتابلىرىدا بۇ ئىككىسىنىڭ نۇرغۇن ھېكايىلىرى بار.

لَبِيْدُ بن ربيعة العامري: (لەبىد، ئىبنى رەبىئەتۇل ئامىرى) (م 560 ـ 662). جاھىلىيەت ۋە ئىسلامىيەت دەۋرىدە ياشىغان شائىر. سەبئى مۇئەللەق ئاپتورلىرىدىن. ئۇ كۇفىگە كۆچۈپ كېتىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

اللُّزُوْمِيَّاتُ، لزوم ما لا يلزم: (لۇزۇمىيات، لۇزۇم مالا يۇلزەم). ئەبۇ ئەلا مەئەررىينىڭ شېئىرلار توپلىمى. بۇ توپلام ئۇنىڭ پەلسەپىۋى شېئىرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئۇ ئۆزىنىڭ نەزملىرىدە ئىچ قاپىيىنى ئاساس قىلغان.

لِسَانُ الْعَـرَبِ: (لىسانۇلئەرەب). ئىبنى مەنزۇر تۈزگەن ئەرەبچە ئەڭ چوڭ لۇغەت. ئۇ بۇ لۇغەتنى سۆزلەرنىڭ ئاخىرقى ھەرپى، ئاندىن بىرىنچى ھەرپى، ئاندىن ئوتتۇرا ھەرپى بويىچە رەتلەپ چىققان.

لُقمَـــان: (لوقمان). لوقمان ھەكىم باتۇرانىڭ ئوغلى بولۇپ، ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەمشىرىسىنىڭ ئوغلى ئازەرنىڭ ئەۋلادىدىن ئىدى. ئاللاھ ئۇنىڭغا ئىلىم ـ ھېكمەت ئاتا قىلغان. ئۇ توغرا پىكىرلىك زات بولۇپ، دىنىي ئەقىدە ۋە دىنىي ئەھكاملاردا توغرا پەتىۋا بېرەتتى. ئۇنىڭدىن نۇرغۇن ھېكمەتلىك ۋە ئىبرەتلىك سۆزلەر رىۋايەت قىلىنغان. قۇرئاندا لوقمان ھەكىمنىڭ ئۆز ئوغلىغا قىلغان نەمۇنىلىك پەند ـ نەسىھەتلىرى بايان قىلىنغان. لوقمان ھەكىم پەيغەمبەر بولغان ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

اللكنوي (محمد عبد الحليم): (لەكنىۋى، مۇھەممەد ئابدۇلھەلىم) (ھ 1240 ـ 1285 / م 1824 ـ 1868). مەشھۇر ھەكىم، تونۇلغان ئالىم. ھىندىستاندىكى لەكناۋ دېگەن يۇرتتا دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ مەنتىق ھەققىدە "الأقوال الأربعة" «ئەلئەقۋالۇل ئەربەئە» (تۆت كالام) ناملىق كىتابى ۋە تېبابەت ھەققىدە بىر ھاشىيە كىتابى بار.

اللكنوي (محمد بن عبد الحي): (لەكنەۋى، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلھەي) (ھ 1264 ـ 1304 / م 1848 ـ 1887). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ، داڭلىق ئالىم. تارىخشۇناس، ھەدىسشۇناس. ھەرقايسى پەنلەردە نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان. ئۇنىڭ "الفوائد البهية في تراجم الحنفية" «ئەلفەۋائىدۇل بەھىيە فى تەراجىمىل ھەنەفىي» (ھەنەفىي مەزھىپىدىكى ئالىملارنىڭ تەرجىمھالى) ۋە ھەدىس ئىلمى ساھەسىدىكى "الرفع التكميل في الجرح والتعديل" «ئەررەفئۇتتەكمىل فىل جۇرھى ۋەتتەئدىل» ناملىق كىتابى شۇ ئەسەرلەرنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

لَهَب، أبو لهب، عبد العزى بن عبد المطلب: (لەھەب، ئەبۇ لەھەب، ئابدۇلئۇززا ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تولىمۇ ئۆچمەنلىك قىلاتتى.

لوت: (لۇت). لۇت ئەلەيھىسسالام ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر تۇغقىنى ھارۇننىڭ ئوغلى ئىدى. ئۇ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىلەن بارلىق سەپەرلەردە بىللە بولاتتى. ئاللاھ لۇت ئەلەيھىسسالامنى ئىئوردانىيىگە تەۋە سەدۇم ئاھالىسىگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. سەدۇم ئاھالىسى تولىمۇ ئەخلاقسىز خەلق بولۇپ، يامان ئىشلارنى ئاشكارا قىلاتتى. ئۇيالماستىن بەچچىۋازلىق قىلاتتى. لۇت ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا پەند-نەسىھەت قىلىپ، ئۇلارنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇرغان. لېكىن، ئۇلار ئاسىيلىق قىلىپ يامان ئىشلاردىن يانمىغان. ئاخىر ئاللاھ سەدۇم قوۋمى ئۈستىگە ساپال-تاشلارنى ياغدۇرۇپ ھالاك قىلغان.

لِيْبِيَا: (لىبىيا). لىۋىيە ئەرەب خەلق سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيىتى. شىمالىي ئافرىقىدىكى ئەرەب دۆلىتى. ئۇنىڭ پايتەختى تىرىپولى. ھىجرىيە 1389 (م 1969)-يىلى پادىشاھلىق تۈزۈمى بىكار قىلىنغان.

الليث، ليث بن مالك: (لەيس، لەيس ئىبنى مالىك) (ھ 94 ـ 175 / م 713 ـ 791). ئۆز دەۋرىدىكى مىسىرنىڭ كاتتا فەقىھى ۋە ھەدىسشۇناس ئەللامىسى. تېگى خۇراساندىن ئىدى. ئىمام شافىئىي: «لەيس ئىبنى مالىكتىنمۇ ئۈستۈن تۇرىدىغان فەقىھ يوق، لېكىن شاگىرتلىرى ئۇنىڭ فىقھى قاراشلىرىنى تارقىتالمىغان» دېگەن. بۇ زات قاھىرەدە ۋاپات بولغان.

لَيْلَى الأَخْيَلِيَّةُ: (لەيلەل ئەخىلىيە) (ھ ؟ ـ 85 / م ؟ ـ 704). ئابدۇللاھ ئىبنى شەددادنىڭ قىزى، بەنى ئامىر ئىبنى سەئسەئە قەبىلىسىدىن. ئۇ ناھايىتى پاساھەتلىك شېئىرلارنى يازاتتى.

لَيْلَى الْعَامِرِيَّةُ: (لەيلەل ئامىرىيە) (ھ ؟ ـ 69 / م ؟ ـ 688). لەيلى. قەيس ئىبنى مۇلەۋۋەھ (مەجنۇن) نىڭ مەشۇقى، قەيس ئىبنى مۇلەۋۋەھ لەيلىگە ئاتاپ ئىنتايىن گۈزەل مۇھەببەت شېئىرلىرىنى يازغان.

م

مَـــأجُوْجَ: (مەئجـوج). ئۇنـــىڭ ئــىسمى يەئجۇجنـــىڭ ئـــىسمى بـــلەن بىللـە تىلغـا ئېلىنىدۇ. ئۇ ئىككىسى يافەس ئىبنى نۇھنىڭ ئەۋلادلىرىـــدىن بولغـــان ئىككـــى قەبـــىلە. زۇلقەرنەيـــن ئـــۇلارنى ســـېپىل بـــىلەن توسۇۋەتكەن. «جەزمەن يەئجۇج ۋە مەئجۇج زېمىندا بۇزۇقچىلىق قىلغۇچىلاردۇر». (قۇرئان كەرىم)

المأمون العباسي، عبد الله بن هارون الرشـــيد: (مەئمۇنىل ئابباسـي ئابـدۇللاھ ئىبنـى هـارۇن رەشـــــــيد) (ھ 170 ـ 218 / م 787 ـ 833). مەئمـۇن ئابباسـي خەلىپىلىكىنـىڭ يەتتىنچـى خەلىپىـــسى. ھىجـــرىيە 198 ـ يىلـــى ئەمـــىن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن خەلىپە بولغان. ئۇنىڭ زامانىـــدا تەرجىمىچىلىـك راسـا گـۈللەنگەن. ئىلمىي ھەرىـكەت قانـات يايـدۇرۇلغان. ئـۇ باغـدادتا "بيت الحكمـــة" «بەيتـۇل ھېكمەت» كۇتۇپخانىسىنى تەسىس قىلغان.

الماتريدي (أبو منصور محمد): (ماترىيـدى، ئەبـۇ مەنـسۇر مـۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 333 / م ؟ ـ 944). ھەنەفىي مەزھىپىـدىكى فەقىـھ، ئـالىم. ئىلمـى كـالام ۋە ئىلمـى ئۇسـۇل پېشۋاسى. سەمەرقەندتە ياشىغان. مۇئتەزىلە پىرقىسى ۋە باشقا قەرامىتە، كەرامىيە پىرقىلىرىگە قارشى تۇرغان. ئۇنىڭ تەپسىر ھەققىـدە "تأويلات أهل السنة" «تەئۋىيلات ئەھلى سۈننەت»، ئىلمـى كـالام ھەققىـدە "كتــــاب التوحيـــــد" «كىتابۇتتەۋھىد»، "أوهام المعتزلة" «ئەۋھـامۇل مۇئتەزىلە» (مۇئتەزىلىلەرنىڭ سەپسەتىلىرى)، "الرد علي القرامطة" «ئەررەددۇ ئەلەلقەرامىتە» (قەرامىتىلەرگە رەددىيە) ۋە ئۇسـۇلى فىقھـى ھەققىـدە "الجـــدل" «ئەلـجەدەل» قاتـارلىق كىتـابلىرى بـار. ئىلمـى كـالام ساھەسـىدىكى ماترىيـدىيە ئېقىمـى شـۇ زاتقـا نـىسبەت بېرىلىدۇ.

مارية القبطية: (مارىيە قىبتىيە) (ھ ؟ ـ 16 / م ؟ ـ 637). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىبراھىم ئىسىملىك بىـر ئوغـۇل تۇغـۇپ بەرگەن، ئىبراھىم كىچىكلا قازا قىلغان.

المازنيُّ، إبراهيم عبـد القـادر: (مازنىي، ئىبراھىم ئىبنى ئابدۇلقادىر) (ھ 1307 ـ 1369 / م 1889 ـ 1949). مىسىرلىق يـازغۇچى، ئـوبزورچى، شـائىر، ژۇرنالىست. ئۇنـىڭ "حـصائد الهـشيم" «ھەسائىدۇل ھەشيەم»، "صندوق الدنيا" «سەندۇقۇددۇنيا»، "إبـراهيم الكاتـب" «ئىبـراھىم كاتـىب»، "الـديوان" «ئەددىيـۋان» (باشـقىلارنىڭ ئەسـەرلىرىمۇ كىرگـۈزۈلگەن تـوپلام) نـاملىق ئەسـەرلىرى، يەنە بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

المازنيُّ: أبو عثمان بكر بن محمـد (مازنى، ئەبۇ ئۇسمان بەكرى ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ؟ ـ 284 / م ؟ ـ 823). بەسـرەلىك. تىلـشۇناس، گرامماتىكا ئالىمى. ئۇنىڭ "ما يلحن فيها العامة" «مايۇلھىنۇ فىيھەل ئاممە» (خەلق تىلىدىكى

خاتالىقلار)، "التصريف" «ئەتتەسرىيف» (مورفولوگىيە) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

مالك بن أنس: (مالىك ئىبنى ئەنەس) (ھ 93ـ179 / م 712ـ795). مەشھۇر تۆت ئىمامنىڭ بىرى. سۈننىي مەزھەپىدىكى تۆت ئىقىمنىڭ بىرى بولغان مالىكىي مەزھەپىنىڭ ئاساسچىسى. مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "الموطأ" «ئەلمۇۋەتتا»، "الرد على القدرية" «ئەررەددۇ ئەلەلقەدەرىيە» (قەدرىيەلەرگە رەددىيە) ناملىق ئەسەرلىرى بار. مالىكىي مەزھەپى ماراكەش دۆلىتىدە ئاساسلىق مەزھەپ ھېسابلىنىدۇ.

مالِكُ بنُ نُوَيْرَة: (مالىك ئىبنى نۇۋەيرە) (ھ ?ـ12 / م ?ـ634). جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرلىرىدە ياشىغان شائىر، چەۋەنداز. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە ئىماندىن يېنىۋالغانلىقى ئۈچۈن خالىد ئىبنى ۋەلىد تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ قېرىندىشى مۇتەممىم ئۇنىڭغا ئاتاپ نۇرغۇن قەسىدىلەرنى يازغان.

مالي: (مالىي). غەربىي ئافرىقىدىكى مالىي جۇمھۇرىيىتى، پايتەختى باماكو. بۇ جاي بۇرۇن "السودان الفرنسي" «ئەسسۇدانۇل فەرەنسىي» (فرانسىيە سۇدانى) دەپ ئاتالغان. ھىجرىيە 1380 (م 1960)ـ يىلى مۇستەقىل بولغان.

مانَوِيَّة: (مانەۋىيە). خرىستىئان دىنى بىلەن قەدىمىي زەردۇشت دىنى پرىنسىپلىرىنى قوشۇپ ئەمەل قىلىدىغان بىر مەزھەپ. ئۇلار نۇر ۋە زۇلمەتتىن ئىبارەت ئىككى پرىنسىپقا ئاساسلىنىدۇ. بۇ مەزھەپ مىلادىيە 3ـ ئەسىردىكى پارسلىق مانىي دېگەن كىشىگە نىسبەت بېرىلىدۇ.

ما وراء النهر، بلاد ما وراء النهر: (ماۋەرائۇننەھر). ماۋارائۇننەھر ئەللىرى. ئەرەبلەر "جيحون" «جەيھۇن» دەرياسى دەپ ئاتايدىغان ئامۇ دەرياسىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان رايون. فەرغانە، كاشان، سەمەرقەند، بۇخارا ۋە فارابلار ئۇ رايوننىڭ ئەڭ مەشھۇر شەھەرلىرىدۇر.

الماوردي، أبو الحسن علي بن محمد: (ماۋەردى، ئەبۇلھەسەن ئەلىي ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 364ـ450 / م 974ـ1058). شافىئىي مەزھەپىدىكى فەقىھ، قازى. بەسرەدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "الأحكام السلطانية" «ئەلئەھكامۇسسۇلتانىيە» (سۇلتانغا دائىر ئەھكاملار)، "أدب الدنيا والدين" «ئەدەبۇددۇنيا ۋەددىن» (دۇنيا ۋە دىن ئەدەپلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الْمُبَرّدُ، أبو العباس محمد بن يزيد: (مۇبەررىد، ئەبۇلئابباس مۇھەممەد ئىبنى يەزىد) (ھ 211ـ285 / م 826ـ898). بەسرەلىك تىلشۇناس، گراماتىكىشۇناس. كۇفە مەدرىسىسىنىڭ پېشۋاسى. سەئلەب بىلەن تىل ھەققىدە مۇنازىرە ئېلىپ بارغان. ئۇنىڭ "الكامل"، «ئەلكامىل»، "المقتضب" «ئەلمۇقتەزەب» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

متى بن يونس المنطقي (أبو بشر): (مەتتا ئىبنى يۇنۇسىل مەنتىقى، ئەبۇ بىشر) (ھ ?ـ328 / م ?ـ940). پەيلاسوپ، نېستورى دىنىدىكى تېۋىپ. باغدادتا ياشىغان. فارابى ۋە يەھيا ئىبنى ئەدىينىڭ ئۇستازى. ئۇ ئۆز دەۋرىدىكى لوگىكىشۇناسلارنىڭ پېشۋاسى ئىدى. يۇنان تىلىدىكى "فونتيكا" «فونتېكا»نى ۋە ئارىستوتېلنىڭ شېئىرلىرىنى تۈنجى بولۇپ تەرجىمە قىلغان. ئىسھاق ئىبنى ھۇنەيننىڭ "البرهان" «ئەلبۇرھان» ناملىق

كىتابىنى سۈرىيانچىدىن تەرجىمە قىلغان ۋە فورفىيروسنىڭ "ئىسا غوجي" «ئىساغوجى» ناملىق كىتابىغا شەرھى يازغان.

المُتَلَمِّس: (مۇتەلەممىس) (تەخمىنەن م ؟ـ 569). بەھرەيىنلىك. جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆتكەن شائىر. ئۇنىڭ ئەسمەئىيدىن ھېكايە قىلغان بىر توپلىمى بار.

المتنبي، أبو الطيب أحمد بن الحسين: (مۇتەنەببىي، ئەبۇ تەييىب ئەھمەد ئىبنى ھۈسەيىن) (ھ 303ـ354 / م 915ـ965). بۈيۈك ئەرەب شائىرى. ئۇ مەدھىيە خاراكتېرلىك ۋە ھېكمەتلىك شېئىرلىرى بىلەن داڭق چىقارغان. سەيفۇددەۋلە ھەققىدە يازغان مەشھۇر مەدھىيە قەسىدىلىرى بار. باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

الْمُثَنَّى بن حارثة الشيباني: (مۇسەننا ئىبنى ھارىسەتىششەيبانى) (ھ ؟ـ14 / م ؟ـ635). مەشھۇر ئىسلام قوماندانى. ئۇ ئەبۇ بەكرىنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە ئىراقتىكى ئەرەب قوشۇنىنىڭ قوماندانى بولغان. ئىران فەتھىسىگە قاتناشقان.

مَثْنَوِيٌّ ج مثنويات: (مەسنەۋىي). 1. بىرىنچى مىسراسى بىلەن ئىككىنچى مىسراسى ئوخشاش قاپىيىلىك كېلىدىغان شېئىر. 2. جالالىددىن رۇمىينىڭ مەسنەۋىيلىرى. (مەسنەۋىيدە تەسەۋۋۇپ ئىدىيىلىرى يورۇتۇپ بېرىلگەن).

مجاهد بن جبر، أبو الحجاج المكي: (مۇجاھىد ئىبنى جەبىر، ئەبۇلھەججاجىل مەككى) (ھ 21ـ104 / م 642ـ722). تابىئىنلاردىن بولۇپ، قارىلارنىڭ ۋە مۇپەسسىرلەرنىڭ پېشۋاسى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ شاگىرتى. ئۇنىڭ قۇرئاننى ئىبنى ئابباسنىڭ ئالدىدا 30 قېتىم ئوقۇپ ئۆتكۈزگەنلىكى، ھەر بىر ئايەتتە توختاپ ئىبنى ئابباستىن: «نېمە ھەققىدە نازىل بولغان؟» دەپ سورىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. كۆپ يۇرتلارنى كېزىپ ئاخىرى كۇفەدە ئولتۇراقلاشقان. ساھابىلەردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ يەھۇدىي ۋە ناسارالاردىن كۆپ سوراپ مەلۇمات ئالغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ يېزىپ قالدۇرغان كىتابىغا مۇپەسسىرلەر دىققەت نەزىرى بىلەن قارىغان.

المَجسْطِي: (مەجىستىي). يۇنان ئالىمى پتلىيمۇس مىلادىيە 140ـيىللاردا تۈزۈپ چىققان ئاسترونومىيە، ئالگېبرا كىتابى. ئەرەب تىلىغا، ئاندىن ئەرەب تىلىدىن لاتىن تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان.

المجمع العلمي العراقي: (مەجمەئۇل ئىلمىل ئىراقىي). ئەدەبىيات ئىلمىي جەمئىيىتى. ھىجرىيە 1367 (م 1947)ـيىلى باغدادتا تەسىس قىلىنغان. ئۇ ئەرەب تىلى ۋە ئەرەب ئىسلام تارىخىغا خىزمەت قىلىشنى ئۆزىگە نىشان قىلغان.

المجمع العلمي المصري: (مەجمەئۇل ئىلمىل مىسرى). 1859ـيىلى ئىسكەندەرىيە شەھىرىدە تەسىس قىلىنغان مىسىر ئەدەبىيات ئىلمىي جەمئىيىتى.

مجمع اللغة العربية الأردني: (مەجمەئۇللۇغەتۇل ئەرەبىييەتۇل ئۇردۇنىيە). ھىجرىيە 1396ـيىلى (مىلادىيە 1976ـيىلى) ئوممانda تەسىس قىلىنغان جەمئىيەت. ئەرەب تىلى ۋە ئەرەب ئەدەبىياتىنى گۈللەندۈرۈشنى مەقسەت قىلغان.

مجمع اللغة العربية بدمشق: (مەجمەئۇل لۇغەتىل'ئەرەبىيە بىدەمەشق). دەمەشقتىكى

سابىق ئەرەب ئىلمىي جەمئىيىتى. ھىجرىيە 1338-يىلى (مىلادىيە 1919-يىلى) ئەرەب تىلى ۋە ئەرەب ئەدەبىياتىنى گۈللەندۈرۈشنى مەقسەت قىلغان. بۇ جەمئىيەت پەسىللىك ژۇرنال تەسىس قىلغان.

مجمع اللغة العربية بالقاهرة: (مەجمەئۇل لۇغەتۇل ئەرەبىيە بىلقاھىرە). ھىجرىيە 1351 (م 1932)-يىلى قاھىرەدە تەسىس قىلىنغان تىل جەمئىيىتى. بۇ جەمئىيەت ئەرەب تىلى ۋە ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، خىلمۇخىل ئىلىم-پەن ئاتالغۇلىرى ۋە مەدەنىيەتكە دائىر سۆزلەرنى قوشۇش ئارقىلىق ئەرەب تىلىنى بېيىتىشنى مەقسەت قىلغان. بۇ جەمئىيەت مەخسۇس ئەرەب تىلى ھەققىدە ژۇرنال چىقارغان. يەنە شۇنىڭدەك "المعجم الوسيط" «مۇئجەمۇل ۋەسىيت»، "المعجم الوجيز" «ئەلمۇئجەمۇل ۋەجىيز»، "معجم ألفاظ القرآن الكريم" «مۇئجەمۇ ئەلپازىل قۇرئانىل كەرىم» قاتارلىق لۇغەتلەرنى نەشر قىلدۇرغان.

مجنون ليلي: قيس بن الملوح العامري: (مەجنۇن لەيلى، قەيس ئىبنى مۇلەۋۋەھىل ئامىرى) (ھ ?-69 / م ?-688). نەجدلىك شائىر. ئۇ لەيلىلئامىرىغا كۆيۈپ قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئاشىقلىقى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭغا ئاتاپ ئەڭ بەدىئىي مۇھەببەت لىرىكىلىرىنى يازغان. لەيلى تەرەپ لەيلىنى ئۇنىڭغا بېرىشكە ئۇنىمىغاندىن كېيىن، ئۇ مەجنۇن بولۇپ تا ئۆلگۈچە بېشى قايغان، پۈتى تايغان جايلاردا ياشىغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

محفوظ (نجيب): (مەھفۇز، نەجىب) (ھ ?-1330 / م ?-1912). مىسىرلىق دراماتورگ. يېڭى زامان مەشھۇر پروزا يازغۇچىسى. ئۇنىڭ "قصر الشوق" (مۇھەببەت قەسرى)، "خان الخليلي" «خانەلخەلىيلى»، "حكايات حارتنا" «ھېكاياتۇ ھارەتىنا»، "القاهرة الجديدة" «ئەلقاھىرەتۇل جەدىيدىيە» (يېڭى قاھىرە) قاتارلىق نۇرغۇن ھېكايە ۋە رومانلىرى بار. ئۇ خەلقئارالىق نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

المُحْكَم: (مۇھكەم). ئىبنى سەييد تۈزگەن لۇغەت. بۇ لۇغەت ئىمام خەلىل "العين" «ئەلئەين» ناملىق لۇغىتىدە ئىجاد قىلغان ئۇسلۇب بويىچە، مەخرەج (تاۋۇش چىقىرىش ئورۇنلىرى) نىڭ تەرتىپىگە ئاساسەن رەتلەپ چىقىلغان.

المَحَلِّي، جلال الدين محمد بن أحمد: (مەھەللىي، جالالىددىن مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد) (ھ ?-864 / م ?-1459). مىسىرلىق بولۇپ، شافىئىي مەزھىپىدىكى فىقھشۇناس، تەپسىرشۇناس. "تفسير الجلالين" «تەفسىر جەلالەيىن» ناملىق «قۇرئان كەرىم تەپسىرى»نى يېزىپ، يېرىمىغا كەلگەندە ۋاپات بولۇپ كېتىپ، تەپسىر چالا قالغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى جالالىددىن سۇيۇتى يېزىپ تاماملىغان. شۇڭلاشقا بۇ تەپسىر ئىككى ئىسمداش ئاپتورنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

محمد بن إبراهيم بن منذر النيسابوري (أبو بكر): (مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم ئىبنى مۇنزىرىننىيسابۇرى، ئەبۇ بەكرى) (ھ 242-319 / م 856-931). فەقىھ، ھەدىسشۇناس، مەككىنىڭ شەيخى ئىدى. ئۇنىڭ "المبسوط" «ئەلمەبسۇت»، "الأوسط في السنن والإجماع والإختلاف" «ئەلئەۋسەتۇ فىسسۇنەنى ۋەلئىجمائى ۋەلئىختىلاف»، "الإشراف على مذاهب أهل العلم" «ئەلئىشراف ئەلا مەزاھىبى ئەھلىل ئىلىم»، "اختلاف العلماء تفسير القرآن"

«ئىختىلافۇل ئۇلىما فى تەفسىرىل قۇرئان» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

محمد بن أحمد بن أبي سهل أبو بكر شمس الأئمة السرخسي: (مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئەبۇ سەھل ئەبۇ بەكرى شەمسۇلئەئىممە سەرەخسى) (ھ ?-438 / م ?-1047). ئۇسۇلشۇناس، كالامشۇناس ۋە فىقھشۇناس ئالىم. كامالەتكە يەتكەن فەقىھ. ئۇنىڭ 15جىلدلىق "مبسوط" «مەبسۇت» ناملىق كىتابى ھەنەفىي فىقھىسى بويىچە مەشھۇردۇر. ئۇ بۇ كىتابىنى زىنداندا يازغان (بۇ زات زىنداندا تۇرۇپ ئىپتىپ بېرەتتى، شاگىرتلىرى سىرتىدا تۇرۇپ خاتىرىلەيتتى). بۇنىڭدىن باشقا ئۇسۇلى فىقھى توغرىسىدىكى كىتابىنى ۋە "طحاوي"«تەھاۋى»نىڭ شەرھىسىنى يازغان. باشقىلار ئۇنىڭغا: «ئىمام شافىئىي ئۈچ يۈز رىسالە يادلاپتىكەن» دېگەندە، ئۇ ئۆزىنىڭ يادلىغانلىرىنىڭ 12 مىڭغا يەتكەنلىكىنى ئېيتقان.

محمد بن أحمد عمر ظهير الدين البخاري: (مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئىبنى زەھىيرۇددىن بۇخارى) (ھ ?-619 / م ?-1222). مەشھۇر دىنى ئالىم. "الفوائد" «ئەلفەۋائىد» ۋە پەتىۋا ھەققىدىكى "الفتاوى الظهرية" «ئەلفەتەۋا زەھرىيە» ناملىق ئەسەرلەرنى يازغان.

محمد بن إسحاق، ابن يسار المطلبي: (مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق، ئىبنى يەسارىل مۇتتەلەبى) (ھ ?-151 / م ?-768). ئەرەبلەرنىڭ ئەڭ پېشقەدەم تارىخچىسى. ئۇنىڭ "السيرة النبوية" «ئەسسىيرەتۇننەبەۋىيە» دېگەن كىتابىنى ئىبنى ھىشام رەتلىگەن. ئۇ يەنە "كتاب الخلفاء" «كىتابۇل خۇلەفا»، "كتاب المبدأ" «كىتابۇل مەبدەئ» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان، ھەدىسشۇناس ئالىم. ئۇ

قەدەرىيىيەلەردىن بولۇپ، ھىجرىيە 119-يىلى ئىسكەندەرىيە شەھىرىنى زىيارەت قىلغان.

محمد بن الحسن بن أبو عبد الله شيباني: (مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن ئىبنى ئەبۇ ئابدۇللاھ شەيبانى) (ھ 131-189 / م 748-804). ئىمام ئەزەمنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن شاگىرتلىرىدىن بولۇپ، فىقھىنى ئىمام ئەزەمدىن تەلىم ئالغان. ئىلمى ھەدىسنى مالىك، ئەۋزائىي، سەۋرىلەردىن ئۆگەنگەن. ئالىملار ئىمام ئەزەمنىڭ ئىلمى پەقەت ئىمام مۇھەممەدنىڭ يازغان ئەسەرلىرى ئارقىلىق تارقالغان دەيدۇ. ئىمام شافىئىي: «مەن ئىمام مۇھەممەدتىن ناھايىتى كۆپ ئىلىم ئۆگەنىدىم» دېگەن. ئەبۇ ئۇبەيدە: «قۇرئان ھەققىدە ئىمام مۇھەممەدتىنمۇ بىلىملىك ئادەمنى كۆرمىدىم» دېگەن. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە ئۇنىڭ 990 پارچە ئەسەر يازغانلىقى مەلۇم. ئىمام ئەھمەدكە: «بۇ ئىنچىكە مەسىلىلەرنى قەيەردىن ئۆگەندىڭ؟» دېيىلگەندە، ئۇ: «ئىمام مۇھەممەدنىڭ كىتابلىرىدىن ئۆگەندىم» دېگەن. "جامع الكبير" «جامىئۇل كەبىر»، "جامع الصغير" «جامىئۇسسەغىر»، "الزيادات" «ئەززىيادات»، "ظاهر الرواية" «زاھىرۇررىۋايەت»، "المبسوط" «ئەلمەبسۇت» قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىندۇر.

محمد بن طغج الإخشيد: (مۇھەممەد ئىبنى زەغجىل ئىخشىد) (ھ 269-335 / م 882-946). تۈرك مىللىتىدىن. مىسىر ۋە شامدا ئىخشىدى دۆلىتىنى قۇرغان.

محمد بن عبد الرحمن بن أبي ليلى اليسار: (مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇ لەيلا). تابىئىنلار ئىچىدىكى چوڭ مۇجتەھىد. ئابدۇلمەلىك، مۇجاھىد، ئىبنى ئۆمەرلەر بۇ زاتنىڭ شاگىرتلىرىدىن ئىدى.

محمد بن عبد الله بن الحسن بن الحسين بن علي بن أبي طالب: (مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ھەسەن ئىبنىل ھۈسەين ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب) (ھ 93 ـ 145 / م 712 ـ 662). زەيدىيە ئىماملىرىدىن. ئۇ مەھدى، پاك نەسەبلىك دەپ تونۇلغان. ئۇمەۋى سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە ئۇنىڭغا ھاشىمىيلار، ئابباسىيلار بەيئەت قىلغان. ئاببا‌سىيلار ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش ئېچىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

محمد بن عبد الوهاب: (مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب) (ھ ؟ ـ 1328 / م ؟ ـ 1910). مىسىرلىق ناخشىچى، مۇزىكانت. ئۇ ئەنئەنىۋى ئۇسۇل بىلەن يېڭىچە ئۇسۇلنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ياراتقان.

محمد بن علي بن الحسن، ابن بشر أبو عبد الله: (مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئىبنىل ھەسەن، ئىبنى بىشر ئەبۇ ئابدۇللاھ) (ھ ؟ ـ 285 / م ؟ ـ 898). ئەھلى تەسەۋۋۇپ ئالىم بولۇپ، "ختم الولاية وعلل الشرعية" «خەتمۇل ۋىلايە ۋە ئىللەلۇششەرئىيە» دېگەن كىتابنى يازغانلىقى ئۈچۈن ئاخىرقى ھاياتىدا تىرمىز ئاھالىسى ئۇنى يۇرتىدىن قوغلاپ چىقارغان. كېيىن ئۇ بەلخ شەھىرىگە كېلىپ ياشىغان. "نوادر الأصول في أحاديث الرسول" «نەۋادىرۇلئۇسۇل فى ئەھادىيسىررەسۇل»، "الفروق" «ئەلفۇرۇق»، "الرياضة وأدب النفس" «ئەررىيازەت ۋە ئەدەبۇننەفس» قاتارلىق 50 تىن ئارتۇق ئەسەرنى يېزىپ قالدۇرغان.

محمد بن كعب القرظي: (مۇھەممەد ئىبنى كەئبىل قۇرەزى) (ھ 40 ـ 120 / م 661 ـ 737). بەنۇ قۇرەيزە جەمەتىدىن. كۇفىدە ئاندىن كېيىن مەدىنىدە ئولتۇراقلاشقان. مۇھەددىس، مۇپەسسىر، پېشىۋا. ئەبۇ ھۇرەيرە، ئىبنى ئاببا‌س قاتارلىق ساھابىلەردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

محمد بن محمد شهاب بن يوسف الكردي الخوارزمي: (مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد شىھاب ئىبنى يۇسۇف ئەلكوردىل خەۋارەزمى) (ھ ؟ ـ 827 / م ؟ ـ 1424). بۇ زات بەززازىي دېگەن لەقەب بىلەن مەشھۇر بولغان. داڭلىق "الفتاوى البزازية" «ئەلفەتەۋا بەززازىيە» ناملىق كىتابنىڭ مۇئەللىپىدۇر. ئىلىم تۈرلىرىنىڭ ھەممە ساھەسىدە يېتىلگەن زات بولۇپ، ئۆز زامانىسىنىڭ يېگانىسى ئىدى. ئۇ ساراي خانلىقى دەۋرىدە ياشىغان بولۇپ، قىرىم شەھىرىدە بىر مەزگىل تۇرۇپ، فەقىھلەرگە دەرس بەرگەن. بۇ زاتنىڭ «بەززازىيە پەتىۋالىرى» ناملىق مەشھۇر ئەسىرى ھەنەفىي مەزھىپىدىكى ئۆلىمالارنىڭ پەتىۋا ئىشلىرىدا مۇراجىئەت قىلىدىغان ئاساسى مەنبەلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالغان.

محمد بن محمد علاء الدين العطار البخاري: (مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئەلائىددىنىل ئەتتارىل بۇخارى، خوجا ئەلائىددىن مۇھەممەد ئەتتار) (ھ ؟ ـ 791 / م ؟ ـ 1389). بۇخارالىق. خوجا باھائۇددىن نەقشىبەندىنىڭ چوڭ مۇرىتى. تەرىقەتنى خوجا مۇھەممەد بابا سەمماسىنىڭ خەلىپىسى ئەمىر كۇلالدىن تەلىم ئالغان.

محمد بن محمد بن محمد أبو الفضل برهان النسفي: (مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئەبۇلفەزلى بۇرھان نەسەفىي) (ھ 600 ـ 676 / م 1204 ـ 1278). تەپسىرشۇناس، ھەدىسشۇناس، ئۇسۇلشۇناس، كالامشۇناس ئالىم. "عقائد النسفية" «ئەقائىدۇننەسەفىيە» ناملىق كىتابى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇ زات

ۋاپات بولغاندا ئىمام ئەزەمنىڭ قەبرىسى يېنىغا دەپنە قىلىنغان.

محمد بن محمد محمود أكمل الدين بابرتي: (مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد مەھمۇد ئەكمەلۇددىن بابىرتى) (ھ ؟ ـ 786 / م ؟ ـ 1384). ھەدىسشۇناس، فىقھىشۇناس، تىلشۇناس، ئىلمى سەرف ۋە ئىلمى بالاغەتتە يېتىشكەن زات. بۇ زات "عناية" «ئىنايە» (ھىدايىنىڭ شەرھىسى)نى، "تفسير كشاف" «تەپسىر كەششاف»، "فرائض" «فەرائىز»، "شرح التلخيص" «شەرھۇتتەلخىس»، "الأنوار" «ئەلئەنۋار»، "تجريد" «تەجرىد» ۋە "ألفية" «ئەلفىيە» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

محمد بن محمد بن محمود حافظ البخاري: (خوجا مۇھەممەد پارس، مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى مەھمۇد ھافىز بۇخارى). بۇخارالىق. ئىلمى فۇرۇئ، ئىلمى ئۇسۇل، ئىلمى مەئقۇل، ئىلمى مەنقۇل قاتارلىق ئىلىملەردە مول بىلىمگە ئىگە بولۇپ، "الفصول الستة" «ئەلفۇسۇلى سىتتە»، "فصل الخطاب" «فەسلۇل خىتاب» قاتارلىق كىتابلارنى يازغان. كىتابىدا نەقشىبەندىيە سۇلۇكىنىڭ ئىنچىكە سىرلىرى يورۇتۇپ بېرىلگەن. ئابدۇراھمان جامى "نفحات الأنس" «نەفھاتۇل ئۇنس» ناملىق كىتابىدا بۇ زاتنىڭ تەپسىلىي تەرجىمىھالىنى بەرگەن. ھىجرىيە 722 ـ يىلى ھەج قىلىش ئۈچۈن مەككە مۇكەررەمەگە بارغان. ئۇ يەردىن مەدىنىگە بېرىپ زىيارەتتىن قايتىشىدا ۋاپات بولغان. بۇ كۈن زۇلھەججىنىڭ 23 ـ كۈنى، يەنى پەيشەنبە كۈنى ئىدى. جۈمە كېچىسى ئاباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەبرىسى يېنىغا دەپنە قىلىنغان.

محمد بن يوسف بن علي بن حيان الأندلسي: (مۇھەممەد ئىبنى يۇسۇف ئىبنى ئەلى ئىبنى ھەييان ئەندەلۇسى) (ھ 654 ـ 745 / م 1256 ـ 1345). مەشھۇر گراماتىكىشۇناس. ئۇ "البحر المحيط" «ئەلبەھرۇل مۇھىت» ناملىق قۇرئان تەپسىرىنى ۋە "شرح التسهيل" «شەرھى تەسھىل» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

محمد علي باشا: (مۇھەممەد ئەلى باشا) (ھ 1183 ـ 1266 / م 1760 ـ 1849). مىسىردىكى پادىشاھلىق دۆلەتنىڭ قۇرغۇچىسى. ئۇ ئەنگلىيە ۋە ئوسمانىيلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، دۆلەت دائىرىسىنى كېڭەيتكەن. لېكىن ياۋروپالىقلارنىڭ ئارىلىشىشى نەتىجىسىدە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى پەقەت مىسىرنىڭ ھاكىمىيىتىنىلا ساقلاپ قالالىغان.

محمود بن أبي بكر أبو العلاء كلاباذي البخاري: (مەھمۇد ئىبنى ئەبۇ بەكرى ئەبۇلئەلا كالا بازى) (ھ 649 ـ 700 / م 1251 ـ 1300). بۇخارالىق. ئەقلىي ۋە نەقلىي ئىلىملەردە كامالەتكە يەتكەن. مىراس ئىلمىغا ئىنتايىن پۇختا ئىدى. "مختصر السراجي" «مۇختەسەر سىراجى» ناملىق كىتابقا شەرھى يازغان. ئۇنىڭدىن باشقا "منهاج" «مىنھاج» قاتارلىق كىتابلارنى يازغان.

محمود بن أحمد بن عبيد الله بن إبراهيم تاج الشريعة: (مەھمۇد ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ ئىبنى ئىبراھىم تاجۇششەرىئە). يېتۈك ئالىم بولۇپ، "هداية" «ھىدايە»نىڭ شەرھىسى"وقاية" «ۋىقايە»نى، "الفتاوى" «ئەلفەتاۋا»، "الواقعات" «ئەلۋاقىئات» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

محمود بن أحمد بن موسى، قاضي القضاة بدر الدين العيني: (مەھمۇد ئىبنى ئەھمەد

ئىبنى مۇسا، بەدرۇددىن ئەينى) (ھ 762ـ 855 / م 1361ـ1451). ھەنەفىي مەزھەپىدىكى ئالىم. قاھىرەدە قازىكالان بولغان. ھەدىسشۇناس، فىقھشۇناس ھەم تارىخشۇناس. كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان. سەھىھۇلبۇخارىنىڭ مەشھۇر شەرھىسى "عمدة القاري" «ئۇمدەتۇل قارى» ناملىق ئەسەر مۇشۇ زات تەرىپىدىن يېزىلغان. ئۇ يەنە "شرح معاني الآثار" «شەرھى مەئانىل ئاسار»، "شرح الكنز" «شەرھۇل كەنزى»، "منحة السلوك شرح تحفة الملوك" «مىنھەتۇسسۇلۇك شەرھى توھفەتۇل مۇلۇك»، "بداية" «بىدايە» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. («بىدايە» نى يازغاندا يېشى توقسانغا يېقىنلاشقانىدى).

محمود بن سبكتكين (يمين الدولة): (مەھمۇد ئىبنى سۇبۇكتىكىن، يەمىنۇددەۋلە) (ھ 360ـ 421 / م 970ـ1030). غەزنەۋىيلەرنىڭ ئۈچىنچى سۇلتانى. پەنجاپ ۋە غۇجىراتلارنىمۇ ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسىگە كىرگۈزگەن. ئۇ ئەدەبىيات ۋە گۈزەل سەنئەتكە ئالاھىدە ئىشتىياق باغلىغان. ئۇنىڭ زامانىدا ئەبۇلقاسىم فىردەۋسىينىڭ «شاھنامە» ناملىق ئەسىرى بارلىققا كەلگەن. غەزنەۋىيلەر تارىخى ئالىم ئۇتبى مەھمۇد قەلىمىدە يېزىلغان.

محمود بن صدر السعيد تاج الدين أحمد بن الصدر الكبير: (مەھمۇد ئىبنى سەدرۇسسەئىيد تاجىددىن ئەھمەد ئىبنى سەدرۇلكەبىر). يېتىشكەن ئالىم. كاتتا فەقىھ. ئۇ ئىنتايىن كەمتەر ۋە تەقۋادار زات ئىدى. بۇ زات كۆپ ئەسەرلەرنى يازغان بولۇپ، 40 جىلدلىق "المحيط البرهان" «ئەلمۇھىيتۇل بۇرھان»، "الذخيرة" «ئەززەخىيرە»، "التجريد" «ئەتتەجرىيد»، "تتمة الفتاوى" «تەتىممەتۇل فەتەۋا»، "شرح الجامع الصغير" «شەرھۇل جامىئىسسەغىير»، "شرح الزيادات" «شەرھۇززىيادات»، "أدب القضاء" «ئەدەبۇل قەزا» ناملىق كىتابلار شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

محيط المحيط: (مۇھىيتۇل مۇھىيت). ئەرەب تىلى لۇغىتى. ئۇنى بۇتروس بوستانى 1970ـ يىلى تۈزۈپ چىققان.

المُختار بن أبي عبيد الثقفي: (مۇختار ئىبنى ئەبۇ ئۇبەيدىسسەقەفىي) (ھ ?ـ67 / م ?ـ 687). ھۇسەيىن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىساسىنى ئېلىش مەقسىتىدە كۇفىدە كۆتۈرۈلگەن بەنى ئۇمەييىگە قارشى قوزغىلاڭنىڭ رەھبىرى. ئۇ كۇفىدە مۇسئەب ئىبنى زۇبەيرنىڭ قولىدا ئۆلتۈرۈلگەن.

المختصر في أخبار البشر: (ئەلمۇختەسەر فى ئەخبارىل بەشەر). تارىخ كىتابى. بۇ كىتابتا مىلادىيە 1321ـيىلىغىچە بولغان ۋەقەلىكلەر خاتىرىلەنگەن.

المخصّص: (مۇخەسسىس). ئىبنى زەيد تۈزگەن، كەسپىي ئاتالغۇلار تەرتىپى بويىچە رەتلەنگەن ئەرەبچە قامۇس بولۇپ، ئۇ ئەرەب تىلىدىكى سۆزلىرى ئەڭ مول قامۇس ھېسابلىنىدۇ.

المَدَائِنُ: (مەدائىن). دەجلە دەرياسى بويىدىكى شەھەرلەرنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى.

المدائني (علي بن محمد): (مەدائىنى، ئەلى ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 134ـ224 / م 752ـ 839). باغدادتا ياشىغان تارىخشۇناس. ئۇنىڭ تارىخ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى ھەققىدە يازغان ئەسەرلىرى بار. تەبەرى ۋە بالازورىلارمۇ ئۆز ئەسەرلىرىنى يېزىشتا ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئاساسىي مەنبە قىلغان.

مَدغَشقَر: (مەدغەشقەر). مەدغەشقەر دۆلىتى، مالاجاسىي دېموُ ئاتىلىدۇ. بۇ دۆلەت ئافرىقىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي ساھىلىغا جايلاشقان. پايتەختى تاناناريۋ.

مدونة مالك: (مۇدەۋۋەنەتول مالىك). ئىمام مالىك تۈزگەن ئەڭ مەشھۇر فىقھى كىتاب.

مرآة الزمان في تاريخ الأعيان: (مىرئاتۇززامان فى تارىخىل ئەئيان). سەبتى ئىبنى جەۋزى تۈزگەن تارىخ توغرىسىدىكى كىتاب.

المرابطون: (مەرابىتۇن). ھازىرقى ماۋرىتانىيىدە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن بەربەرىيە سۇلالىسى. بۇ سۇلالە ھىجرىيە 448 ـ 542 (م 1050 ـ 1148) ـ يىللاردا ماراكەش ۋە ئەندەلۇسقا ھۆكۈمرانلىق قىلغان.

المراغي (محمد مصطفى): (مەراغى، مۇھەممەد مۇستافا) (ھ 1299 ـ 1365 / م 1881 ـ 1945). 1935 ـ يىلدىن 1945 ـ يىلغىچە جامىئۇل ئەزھەرنىڭ شەيخلىق خىزمىتىنى ئۆتىگەن. يېڭىچە ئوقۇتۇش پروگراممىسىنى يولغا قويغان. ئۇنىڭ "بحوث في التشريع الإسلامي" «بۇھۇسۇ فىتتەشرىئىل ئىسلامى» (ئىسلام شەرىئىتى تەتقىقاتى) ناملىق ئەسىرى بار.

المِرْبَدُ: (مىربەد). بەسرەدىكى بازار. قەدىمكى زاماندا ئۇ يەرگە شائىرلار ۋە ناتىقلار يىغىلاتتى.

مَراكِش: (ماراكەش). ماراكەشنىڭ جەنۇبىدىكى شەھەر. بۇ شەھەرنى يۈسۈف ئىبنى تاشفىن ھىجرىيە 404 (م 1062) ـ يىلى بىنا قىلغان ۋە مورابىتىين دۆلىتىنىڭ پايتەختى قىلغان.

المَرّاكُشِي، عبد الواحد بن علي: (مەرراكۇشى، ئابدۇلۋاھىد ئىبنى ئەلى) (ھ 581 ـ 648 / م 1185 ـ 1250). ماراكەش تارىخچىسى. ئۇنىڭ "المعجب في تلخيص أخبار المغرب" «ئەلمۇئجەب فى تەلخىيسى ئەخبارىل مەغرىب» (ماراكەشنىڭ قىسقىچە تارىخى) ناملىق كىتابى بار.

المرجعة: (مۇرجىئە). ئىسلامنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ئوتتۇرىغا چىققان ئەھلى كالام پىرقىسى. بۇ پىرقىدىكىلەر «گۇناھ ئىماندىن چىقىرىۋەتمەيدۇ» دېگەن قاراشتا. بۇلارنىڭ قاراشلىرى مۇئتەزىلىلەرنىڭ قاراشلىرىغا زىت كېلىدۇ.

المَرْسَى الكبير: (مەرسەل كەبىر). ئوتتۇرا دېڭىزغا جايلاشقان شەھەر ۋە پورت. جەزائىر تەۋەلىكىدە.

المرشدي (أبو الوجاهة): (مۇرشىدى، ئەبۇلۋەجاھە) (ھ ؟ ـ 1037 / م ؟ ـ 1628). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فىقھشۇناس. مەككىدە تۇغۇلغان. مەككىدىكى پەتىۋا ئورگىنىنىڭ رەئىسى بولغان. سۈيىقەست بىلەن تۈرمىدە بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ ئىستىلىستىكا ھەققىدە "شرح عقود الجمان" «شەرھە ئۇقۇدۇلجىمان» ۋە "جامع الفتاوى" «جامىئۇل فەتەۋا» (پەتىۋالار توپلىمى)، "حاشية على تفسير البيضاوي" «ھاشىيەتۇ ئەلا تەفسىرىل بەيزاۋى» (تەپسىر بەيزاۋىنىڭ ھاشىيىسى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

المرغيناني (أبو الحسن علي): (مەرغىنانى، ئەبۇلھەسەن ئەلى) (ھ ؟ ـ 593 / م ؟ ـ 1197). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ، پەرغانەدە ياشىغان. ئۇنىڭ "بداية المبتدي"

«بىدايەتۇلمۇبتەدى»، "مختار الفتاوى" «مۇختارۇل فەتەۋا» (تاللانغان پەتىۋالار)، "شرح الجامع الكبير" «شەرھۇل جامىئىل كەبىر» (جامىئۇلكەبىرنىڭ شەرھى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

مروج الذهب ومعادن الجوهر: (مۇرۇجۇز زەھەب ۋە مەئادىنى جەۋھەر). تارىخشۇناس مەسئۇدى (ھ ؟-342 / م ؟-957) يازغان تارىخ كىتابى.

مَرْوَى: (مەرۋە). سۇدانىنىڭ نىل دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىغا جايلاشقان بىر شەھىرى. بۇ شەھەردە مەشھۇر خارابىلىقلار بار.

مَرْيَم: (مەريەم). ھەزرىتى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى. قۇرئان كەرىمدە مەريەم بىنتى ئىمران نامى بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ.

المرينيون: (مەرىينىيۇن). ھىجرىيە 588-875 (م 1192-1470)-يىللىرى ماراكەشتە ھۆكۈمرانلىق قىلغان بەربەر ئىسلام خانىدانلىقى.

مزار شريف: (مازار شەرىف). ئافغانىستاننىڭ غەربىي شىمالىدىكى شەھەر. ئۇنىڭ غەربىگە تارىخىي شەھەر بەلخ جايلاشقان. ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىنىڭ سودا-تىجارەت بازىسى.

المستنصرية: (مۇستەنسىرىيە). ئاباسىي سۇلالىسىنىڭ خەلىپىسى مۇستەنسىر بىللا قۇرغان مەدرىس. ھازىر باغدادتىكى يېگى ئۇنىۋېرستېتمۇ مۇشۇ نام بىلەن ئاتىلىدۇ.

مسجح، ابن مسجح، سعيد: (ئىبنى مىسجەھ، سەئىد ئىبنى مىسجەھ) (ھ ؟-85 / م ؟-704). مەككىلىك. تۇنجى ئەۋلاد ئەرەب ناخشىچىسى.

المسجد الأقصى: (مەسجىدۇل ئەقسا). قۇددۇستىكى مەسجىد. ئۇ ئىككى قىبلىنىڭ تۇنجىسى، ئىككى ھەرەمنىڭ ئىككىنچىسى.

المسجد الحرام: (مەسجىدۇل ھەرام). مەككە مۇكەررەمەدىكى مەسجىد. ئۇ كەئبە شەرىفە، ماقامى ئىبراھىم، مائۇزەمزەملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ بىرقانچە قېتىم كېڭەيتىپ يېڭىلانغان.

المسجد النبوي الشريف: (مەسجىدۇننەبەۋىي شەرىف). مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى مەسجىد. ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىنا قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك قەبرىسى، مۇنبىرى، مىھرابى ۋە ئەبۇ بەكرى، ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلارنىڭ قەبرىسىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە.

مسروق بن عجزع الهمداني: (مەسرۇق ئىبنى ئەجزە ھەمەدانى). بۇ زات ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ شاگىرتى، مۇجتەھىدلىك دەرىجىسىگە يەتكەن. تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن بولۇپ، پەتىۋا ئىشىدا پېشىۋا ئىدى. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى ۋە ئۇمەرلەردىن ھەدىس ئۆگەنگەن.

مسعر بن كدام: (مىسئەر ئىبنى كىدام) (ھ ؟-155 / م ؟-772). مۇھەددىس ۋە فەقىھ. مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق، شەئبى، مالىك ئىبنى مۇبارەك، يەھيا، قەتتان قاتارلىق ئالىملارغا ھەدىس ئۆگەتكەن. گۈزەل ئەخلاقتا ھەممىگە نەمۇنە ئىدى. بۇ كىشىدىن: مەدىنىنىڭ ئەڭ فەقىھى كىم؟ دەپ سورالغاندا:

كم تەقۋادار بولسا شۇ، دەپ جاۋاب بەرگەن. ناھايىتى كۆپ سەجدە قىلغانلىقتىن پېشانىسىدە سەجدە ئىزى بار ئىدى.

المسعودي (أبو الحسن علي): (مەسئۇدى، ئەبۇلھەسەن ئەلى) (ھ ؟ ـ 346 / م ؟ ـ 957). باغدادلىق تارىخشۇناس، سەيياھ. نەسەبى ساھابە ئىبنى مەسئۇدقا تۇتىشىدۇ. ئۇ نۇرغۇن ئەللەردە زىيارەتتە بولغان. مىسىردا ئولتۇراقلىشىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

مسلم بن الحجاج: (مۇسلىم ئىبنى ھەججاج) (ھ ؟ ـ 261 / م ؟ ـ 875). نىشاپۇرلۇق ھەدىس ئالىمى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىنى توپلاپ "الصحيح" «ئەسسەھىھ» ناملىق مەشھۇر ھەدىس كىتابىنى تۈزگەن. بۇ كىتاب ئەھلى سۈننىلەرنىڭ ھەدىس ساھەسىدىكى ئاساسلىق كىتابلىرىنىڭ بىرىدۇر.

مَسْقَطُ: (مەسقەت). ئوممان سۇلتانلىقىنىڭ پايتەختى ۋە ئوممان قولتۇقىغا جايلاشقان مۇھىم پورت.

مَشْهَدٌ: (مەشھەد). ئىراندىكى شەھەر. ئۇ يەردە شىئەلەرنىڭ سەككىزىنچى ئىمامى — ئىمام ئەلى ئىبنى مۇسا رىزانىڭ قەبرىسى بار. بۇ جاي خۇراسان ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى.

مُصْعَبُ بن الزبير: (مۇسئەب ئىبنى زۇبەير) (ھ 26 ـ 71 / م 647 ـ 690). ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرنىڭ قېرىندىشى. ئۇنى ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان دېيرۇلجاسىلىق دېگەن جايدا يۈز بەرگەن ئۇرۇشتا ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

مصعب بن عمير بن هاشم بن عبد مناف القرشي: (مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير، ئىبنى ھاشىم ئىبنى ئابدۇمانافىل قۇرەشى) (ھ ؟ ـ 3 / م ؟ ـ 625). ئابدۇددار جەمەتىدىن، ئىسلامنى دەسلەپ قوبۇل قىلغان ساھابە، مەككىدە مۇسۇلمان بولغان. مۇسۇلمان بولۇش سەۋەبى بىلەن نۇرغۇن جاپالارنى چەككەن، مۇشرىكلار ئۇنى باغلاپ سولاپ قويغان، سولاقتىن قېچىپ، ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغانلار بىلەن بىللە ھىجرەت قىلغان، كېيىن مەككىگە قايتىپ كېلىپ مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان. قولىدا كۆپلىگەن مەدىنىلىكلەر مۇسۇلمان بولغان، بەدر ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئوھۇد ئۇرۇشىدا تۇغ كۆتۈرگەن. ئاللاھنىڭ «مۆمىنلەردىن ئاللاھقا بەرگەن ئەھدىدە راستچىللىق بىلەن تۇرغانلار بار» دېگەن ئايىتى مۇسئەب ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ھەققىدە نازىل بولغان، دېيىلگەن. بۇ زات ئوھۇد ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

مُطْرَانٌ ج مَطَارِنَةٌ: (مۇتران، مەتارىنە) خرىستىئانلارنىڭ باشچىسى. ئۇنىڭ مەنسىپى باش پوپتىن تۆۋەن ئېپىسكوپتىن يۇقىرى تۇرىدۇ.

مُطْرَان، خليل: (مۇتران خەلىل). لۇبنانلىق شائىر، يازغۇچى، ژۇرنالىست. مىسىرغا كۆچۈپ كەلگەن ۋە ئۇ يەردە «ئىككى ئەلنىڭ شائىرى» دەپ لەقەبلەنگەن. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

معاذ بن جبل: (مۇئاز ئىبنى جەبەل) (ھ ؟ ـ 18 / م ؟ ـ 639). ئەنسارىلاردىن بولغان ئۇلۇغ ساھابە. بارلىق جەڭلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە قاتناشقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى يەمەنگە قازى قىلىپ تەيىنلىگەن.

معاوية بن أبي سفيان: (مۇئاۋىيە ئىبنى

ئەبۇ سۇفيان) (ھ ?-60 / م ?-680). مەشھۇر ساھابە، شامدىكى ئۇمەۋىي دۆلىتىنىڭ ئاساسچىسى. ھىجرىيە 37 (م 658)-يىلى يۈز بەرگەن سىففىين ئۇرۇشىدا ھەزرىتى ئەلىگە قارشى ئۇرۇش ئاچقان. ئۇ تەدبىرلىكلىكى ۋە مۇلايىملىقى بىلەن مەشھۇر.

المعتز، ابن المعتز: (مۇئتەز، ئىبنى مۇئتەز، ئەبۇلئابباس ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 247-292 / م 861-907). شائىر. ئاببासىيلار سۇلالىسىنىڭ ئەمىرى. بىر كېچە-كۈندۈز خەلىپە بولغان. باغدادتا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە قەتلى قىلىنغان.

المعتزلة: (مۇئتەزىلە). قازا ۋە قەدەرنى ئىنكار قىلىدىغان، كالامشۇناسلىق مەسىلىلەردىكى مۇنازىرىلىرىدە لوگىكىلىق خۇلاسە ۋە قىياسقا تايىنىپ ھۆكۈم چىقىرىدىغان، ئىسلام پەلسەپىچىلىرىنىڭ بىر پىرقىسى. بۇ پىرقە ھىجرىيە 1-ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا ئوتتۇرىغا چىققان بولۇپ، قۇرغۇچىسى ۋاسىل ئىبنى ئەتا. ئۇ ئۇستازى ھەسەنىل بەسرى بىلەن چوڭ گۇناھ قىلغان ئادەمنىڭ ھۆكمى ھەققىدە باشقىچە قاراشتا بولۇپ، دەرس سورۇنىنى ئايرىپ پىكرىنى تارقىتىشقا باشلىغان. ئۇنىڭ سورۇنىغا قاتناشقانلار ئەلمۇئتەزىلە (يەنى ئايرىلىپ چىققۇچىلار) دەپ ئاتالغان. بۇ ئېقىم پىكىر ئەركىنلىكى، ئەقلىنىڭ شەئنىنى كۆتۈرۈش ئالاھىدىلىكلىرىگە ئىگە. بۇ ئېقىمنىڭ ئىككى تارمىقى بولۇپ، بىرى بەسرە شەھىرىدە يەنە بىرى باغدادتا. مۇئتەزىلەرنىڭ بەش ئاساسىي پىرىنسىپى بار. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1- ئادالەت: يەنى ئاللاھ ئادىل بولۇپ، پۈتۈن ئىشلاردا بەندىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلەيدۇ.

2- تەۋھىد: يەنى ئاللاھنىڭ زاتىدا تەئەددۇد (كۆپ تەرەپلىمىلىك، كۆپ سانلىق) ياكى زاتىدىن باشقا سۈپەتلەر يوق.

3- چوڭ گۇناھ قىلغۇچى يا جەننەتتە يا دوزاختا ئەمەس، بەلكى ئىككى مەنزىل ئارىلىقىدا بولىدۇ.

4- ئاللاھ تائالا ۋەدە قىلغان جازا ۋە ساۋابنى بېرىش كېرەك.

5- ئەمر-مەئرۇپ، نەھى-مۇنكەر: يەنى ھەر بىر مۇسۇلمان يامانلىقتىن توسۇپ، ياخشىلىققا بۇيرۇشى كېرەك.

مۇئتەزىلە ئېقىمى يۇقىرىقى قاراشلىرى بىلەن پائال مۇنازىرە ۋە تەشۋىق قىلىپ، نۇرغۇن يۈكسىلىشلەرگە ئېرىشكەن. مۇئتەزىلە قاراشلىرى ھەققىدە قازى ئابدۇلجەببارنىڭ "الكتاب المغني" «ئەلكىتابۇل مۇغەننىي» دېگەن ئەسىرى تولۇق مەلۇمات بېرىدۇ.

المعتصم بالله: (مۇئتەسىم بىللا) مۇھەممەد ئىبنى ھارۇن رەشىد (ھ 178-228 / م 794-842). ئاباسىي سۇلالىسىنىڭ سەككىزىنچى خەلىپىسى. ئەمۇرىيەنى فەتھى قىلغان ۋە ئىچكى توقۇنۇشلارغا خاتىمە بەرگەن. ئىراقتىكى سامىرا شەھىرىنى بەرپا قىلىپ، ئۇنى ئۆز خەلىپىلىكىنىڭ پايتەختى قىلغان.

الْمُعْتَمِدُ بنُ عَبَّاد، محمد: (مۇئتەمىد ئىبنى ئەبباد مۇھەممەد) (ھ 431-477 / م 1040-1095). ئەندەلۇسنىڭ ئىشبىلىيە رايونىدىكى بەنى ئۇبباد سۇلتانلىقىنىڭ ئاخىرقى سۇلتانى. شائىر ۋە ئەدىب كىشى ئىدى. ئۇ تۈرمىدە ئۆلۈپ كەتكەن.

مُعْجَمُ ما استعجم: (مۇئجەم مەستۇئجەم). ئەبۇ ئۇبەيدىلكۇبرا تۈزگەن جۇغراپىيە لۇغىتى.

المعجم المفهرس لألفاظ الحديث النبوي:

(مۇئجەمۇل مۇفەھرەس لىئەلفازىل ھەدىسىننەبەۋىي). ھەدىس سۆزلىرىنىڭ تولۇپ يىلتىزى ۋە ئۇلارنىڭ ھەدىستىكى ئورۇنلىرى بويىچە رەتلەپ چىقىلغان لۇغەت. بۇ شەرقشۇناسلار تەرىپىدىن تۈزۈلگەن.

المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الكريم: (مۇئجەمۇل مۇفەھرەس لىئەلفازىل قۇرئان كەرىم). قۇرئان كەرىم سۆزلىرىنىڭ تولۇپ يىلتىزى ۋە ئۇلارنىڭ قۇرئاندىكى ئورۇنلىرى بويىچە رەتلەپ چىقىلغان قۇرئان كەرىم سۆزلۈكلىرى لۇغىتى.

معشر البلخي، أبو معشر البلخي: جعفر بن محمد: (مەئشەرىل بەلخىي، ئەبۇ مەئشەرىل بەلخىي جەئفەر ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 172 ـ 273 / م 788 ـ 886). ئاسترونوم. ئۇنىڭ "المدخل في علم أحكام النجوم" «ئەلمەدخەل فى ئىلمى ئەھكامىننۇجۇم» (ئاسترونومىيە ئىلمىگە كىرىش) ناملىق ئەسىرى بار.

مَعَرَّةُ النعمان: (مەئەررەتى نۇئمان). سۈرىيىدىكى بىر شەھەر. نۇئمان ئىبنى بەشىرگە نىسبەت بېرىلگەن. شائىر ئەبۇ ئەلا مەئەررىي مۇشۇ شەھەردە تۇغۇلغان.

المعلقات: (مۇئەللەقات). جاھىلىيەت ئەرەب ئەدەبىياتىدىكى كەئبىنىڭ تېمىغا ئېسىلغان ئەڭ مەشھۇر يەتتە قەسىدە، بۇ قەسىدىلەرنىڭ ئاپتورلىرى: ئىمرۇلقەيس، تەرەفە ئىبنى ئەبدى، زۇھەير ئىبنى ئەبۇ سەلما، لەبىيد ئىبنى رەبىئە، ئەمىر ئىبنى كۇلسۇم، ھارىس ئىبنى ھەلزە، ئەنتەرە ئىبنى شەددادلاردۇر.

معن بن زائدة: (مەئنى ئىبنى زائىدە) (تەخمىنەن ھ ?ـ 1368 / م ?ـ 769). ئەرەبلەر ئىچىدە نامى چىققان مەرد، سېخىي ئادەم.

ئۇمەۋىي، ئابباسىي سۇلالىلىرىدە خىزمەت قىلغان. مەنسۇر ئۇنى يەمەنگە ۋالىي قىلىپ تەيىنلىگەن، ئاندىن كېيىن سىجىستانغا ۋالىي بولغان ۋە شۇ يەردە قەستكە ئۇچرىغان. ئۇ ھەققىدە نۇرغۇن ھېكايىلەر بار. شائىرلار ئۇ ھەققىدە نۇرغۇن مەدھىيە ۋە مەشھۇر مەرسىيىلەرنى يازغان.

المغازي: (مەغازى). ئىسلامىي فۇتۇھاتلار ھەققىدىكى كىتاب. ئۇنى ۋاقىدى تۈزگەن.

المَغْرِبُ (المملكة المغربية): (مەغرىب، ئەلمەملىكەتۇل مەغرىبىيە). ماراكەش. غەربىي ئافرىقىنىڭ شىمالىدىكى ئەرەب دۆلىتى. ئۇنىڭ شىمالىي تەرىپى ئوتتۇرا دېڭىزغا، غەربىي تەرىپى ئاتلانتىك ئوكيانغا تۇتىشىدۇ، پايتەختى رابات. دارۇلبەيزا، فاس، تەنجەت بۇ دۆلەتنىڭ ئەڭ مەشھۇر شەھەرلىرىدۇر.

المقدسي (شمس الدين): (مەقدەسى، شەمسۇددىن) (تەخمىنەن ھ ?ـ 380 / م ?ـ 990). ئەرەب جۇغراپىيىشۇناسى، سەيياھ. جۇغراپىيە توغرىسىدا يېزىلغان "أحسن التقاسيم في معرفة الأقاليم" «ئەھسەنۇتتەقاسىيم فى مەئرىفەتىل ئەقالىم» ناملىق كىتابى بار.

المَغْرِبُ العربي: (مەغرىبۇل ئەرەبى). جۇغراپىيىلىك ئاتالغۇ بولۇپ، غەربتىكى ئەرەب دۆلەتلىرى كۆرسىتىدۇ. لىۋىيە، تۇنىس، ئالجىرىيە، ماراكەش ۋە ماۋرىتانىيىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

المُغِيْرَةُ بنُ شُعْبَة: (مۇغەيرەتۇ ئىبنى شۇئبە) (ھ 50 / م 603 ـ 670). ساھابە. كۆزگە كۆرۈنگەن قوماندان. ھۇدەيبىيە سۈلھىسىگە قاتناشقان. ئىران ۋە شام فەتھىسىگىمۇ قاتناشقان. ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە بەسرە ۋە كۇفىگە ۋالىي بولغان.

ئوسمان ۋە مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلارمۇ ئۇنى كۇفىنىڭ ۋالىيلىقىدا داۋاملىق قالدۇرغان.

مَفَاتِيحُ العُلوم: (مەفاتىيھۇل ئۇلۇم). ئەبۇ ئابدۇللاھ خارەزمىي تۈزگەن ئىلمۇخىل ئاتالغۇلار ھەققىدىكى ئېنسىكلوپېدىيە.

مفتاح العلوم: (مىفتاھۇل ئۇلۇم). ئىمام سەككاكى تۈزگەن كىتاب. بۇ كىتاب ئۈز دەۋرىدە ئىستىلىستىكا ۋە تىل ھەققىدە تۈزۈلگەن ئەڭ مۇكەممەل كىتاب دەپ قارىلاتتى. ئۇنىڭدا مورفولوگىيە، گراماتىكا، ئىستىلىستىكا، شېئىر ۋە قاپىيىلەر ھەققىدە توختىلىدۇ. بۇ كىتاب ھەققىدە نۇرغۇنلىغان شەرھى، ئىزاھات ۋە قىسقارتىلمىلار تۈزۈلگەن.

الْمُفَصَّلُ فِي النحو: (ئەلمۇفەسسەل فىننەھۋى). گراماتىكا توغرىسىدىكى مەشھۇر كىتاب. مەھمۇد ئىبنى ئۇمەر زەمەخشەرى تۈزگەن. بۇ كىتابقا نۇرغۇن شەرھلەر يېزىلغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاساسلىقى ئىبنى يەئىش تۈزگەن "شرح المفصل" «شەرھۇل مۇفەسسەل» ناملىق كىتابدۇر.

المُفَضلُ الضبي: (مۇفەززەلىززەببى، ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ؟_170 / م ؟_786). ئەدىب، تىلشۇناس، ھەدىس رىۋايەتچىسى. كۇفىلىق بولۇپ، نۇرغۇن كىتاب يازغان. ئەڭ ئاساسلىقى "المفضليات" «ئەلمۇفەززەلىيات»، "الأمثال" «ئەلئەمسال»، "معاني الشعر" «مەئانى شېئىر» ناملىق كىتابلاردۇر.

الْمُفَضَّلِيَات: (مۇفەززەلىيات). مۇفەززەل زەببى تۈزگەن شېئىر كىتاب. بۇ كىتاب جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرىدە ياشىغان شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن تاللانغان. بۇ كىتاب تەتقىقاتچىلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.

المقاصد الخيرية الإسلامية: (ئەلمەقاسىدۇل خەيرىيەتۇل ئىسلامىيە). ئىسلام خەيرىيەت جەمئىيىتى. ھىجرىيە 1298 (م 1880)-يىلى بېيرۇتتا تەسىس قىلىنغان. لىۋاننىڭ ھەممە جايلىرىدا بۇ جەمئىيەتنىڭ دوختۇرخانا ۋە مەكتەپلىرى بار.

مقدمة ابن خلدون: (مۇقەددىمەتۇ ئىبنى خەلدۇن). ئىبنى خەلدۇن تۈزگەن مەشھۇر كىتاب. ئۇ بۇ كىتابنى "العبر وديوان المبتدأ والخبر" «ئەلئىبەر ۋە دىۋانۇل مۇبتەدەئى ۋەلخەبەر» ناملىق چوڭ تارىخ كىتابىنىڭ مۇقەددىمىسى سۈپىتىدە تۈزۈپ چىققان. ئۇ بۇ كىتابتا ئۆزىنىڭ تارىخ ۋە ئىجتىمائىي ئىشلار ھەققىدىكى قاراشلىرىنى يورۇتۇپ بەرگەن.

مَقَدِيشو (موقادىشو): (مەقەدىيشۇ، موقادىيشۇ). سومالى جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى. ھىندى ئوكيان بويىغا جايلاشقان پورت شەھىرى.

المقري، أبو العباس أحمد بن محمد التلمساني: (مۇقرىي ئەبۇ ئاbbاس ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد تىلىمسانىي) (ھ ؟_1041 / م ؟_1631). ئەدىب، تارىخشۇناس. ئالجىرىيىدە تۇغۇلۇپ، مىسىردا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "نفح الطيب من غصن أندلس الرطيب" «نەفھۇ تەييىب مىن غۇسنى ئەندەلۇسىررەتىيب» ناملىق ئەسىرى بار.

المقريزي، تقي الدين أحمد بن علي: (مەقرىزىي، تەقىيۇددىين ئەھمەد ئىبنى ئەلى) (ھ 768_845 / م 1365_1441). ئەسلى لىۋانلىق. قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان مەشھۇر تارىخشۇناس. ئۇنىڭ "خطط المقريزي" «خۇتەتۇل مەقرىيزى» نامى بىلەن ئېرىشكەن.

مەشھۇر بولغان "المواعظ والإعتبار في ذكر الخطط والآثار" «ئەلمەۋائىز ۋەلئىئتىبار فى زىكرىل خۇتەتى ۋەلئاسار» ناملىق ئەسىرى ۋە ئەييۇبىيلار ۋە مەملۇكىيلار تارىخى توغرىسىدا يېزىلغان "السلوك لمعرفة الدول والملوك" «ئەسسۇلۇك لىمەئرىفەتىددۇۋەلى ۋەلمۇلۇك» ناملىق ئەسىرى بار.

المُقَفَّع، ابن المقفع، عبد الله: (مۇقەففەئ، ئىبنى مۇقەففەئ، ئابدۇللاھ) (ھ 106 ـ 142 / م 724 ـ 759). ئەدىب. پارس مىللىتىدىن چىققان ئەرەب يازغۇچىسى. ئۇ دىنسىز دەپ قارىلىپ، بەسرە ۋالىيسى تەرىپىدىن قەتلى قىلىنغان. ئۇنىڭ "الأدب الكبير" «ئەلئەدەبۇل كەبىر»، "الأدب الصغير" «ئەلئەدەبۇسسەغىر» ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ «كەلىلە ۋە دېمنە» ناملىق كىتابنى پەھلىۋى تىلى (قەدىمكى پارس تىلى) دىن ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلغان.

المُقَوْقِس: (مۇقەۋقىس). مىسىر ۋە ئىسكەندىرىيە پادىشاھلىرىنىڭ ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئورتاق نامى.

المقولات: (مەقۇلات). ئارىستوتېل تۈزگەن كىتاب. بۇ كىتاب ئەرەب پەلسەپىسىگە ۋە فارابىي، ئىبنى سىنا، ئىبنى رۇشد ئەلىماتلىرىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن. بۇ كىتابنى ئىسھاق ئىبنى ھۇنەيىن سۇرىيان ۋە ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلغان.

مكحول، مكحول بن أبي مسلم الهذلي أبو عبد الله الشامي: (مەكھۇل، مەكھۇل ئىبنى ئەبى مۇسلىمىل ھۇزەلى، ئەبۇ ئابدۇللاھ شامى) (ھ ؟ ـ 112 / م ؟ ـ 730). تابىئىنلاردىن بولۇپ، مەشھۇر فەقىھ، ئۆز زامانىدىكى شام ئەللامىسى، ھەدىسشۇناس ئىدى. ئەسلى پارس بولۇپ، كابۇلدا تۇغۇلغان. ھەدىس ئۆگىنىش ئۈچۈن بۇرۇن ئىراق، مەدىنە قاتارلىق كۆپلىگەن يۇرتلارنى كەزگەن. كېيىن دەمەشىقكە جايلىشىپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئىمام زۆھرى: «زامانىسىدا مەكھۇلدەك پەتىۋا بېرەلەيدىغان ئىككىنچى بىرسى يوق ئىدى» دېگەن.

مِكْناس: (مىكناس). ماراكەشنىڭ غەربىي شىمالىدىكى شەھەر. مۇھىم سودا ـ تىجارەت مەركىزى.

ملك بنت حفني ناصيف: (مەلەك بىنتى ھىفنى ناسىف) (ھ 1303 ـ 1336 / م 1886 ـ 1918). مىسىرلىق ئەدىبە، ئالىم ھىفنى ناسىفنىڭ قىزى. "باحثة البادية" «باھىسەتۇل بادىيە» دېگەن تەخەللۇسى بىلەن مەشھۇر. ئۇنىڭ ئاياللار ھوقۇقىنى قوغداش ھەققىدە يازغان "النسائيات" «ئەننىسائىيات» ناملىق ماقالىلەر توپلىمى بار.

ملكشاه I: (مەلىكشاھ I) (ھ 447 ـ 485 / م 1055 ـ 1092). سالجۇقىيلارنىڭ چوڭ سۇلتانى. 1072 ـ يىلى ئاتىسى ئالىپ ئارسلاننىڭ ئورنىغا ئولتۇرغان. نىزامۇلمۇلۇكنى ۋەزىرلىككە تەيىنلىگەن ۋە نىزامىيە مەدرىسىلىرىنى بەرپا قىلغان. ئۇنىڭ دەۋرىدە دۆلەت راسا گۈللەنگەن. ئوغلى مەھمۇد ۋە بەركىيارۇقلار تەخت ۋارىسى بولغان.

المَمَالِيك: (مەمالىك). تۈركلەر، چېركەسلەر، موڭغۇللاردىن تەركىب تاپقان سۇلالە. ئۇلارنى ئەييۇبىيلار ياللانما ئەسكەر قىلىپ ئىشلەتكەن. ئۇلار شۇنداق تۈرۈپ ھاكىمىيەتنى قولىغا كىرگۈزۈۋالغان ۋە ئەييۇبىيلارنى يوقىتىپ ئورنىغا مىسىردا مەمالىكۇل بەھرىيە، مەمالىكۇل بەرجىيە نامىدىكى ئىككى دۆلەتنى قۇرغان. ئۇلارنى

ئوسمان ئىمپېرىيىسى بېتچېت قىلغان. ئۇلارنىڭ ئەڭ مەشھۇر سۇلتانى بىبروس ئىدى.

مَنْبِج: (مەنبىج). سۇرىيىنىڭ ھەلەب چېگرىسىغا جايلاشقان شەھىرى. مىلادىيە 10 ـ ئەسىردە مۇشۇ جايدا مۇسۇلمانلار بىلەن رىملىقلار ئوتتۇرىسىدا نۇرغۇن ئۇرۇش بولغان.

المُنْجِد: (مۇنجىد). ئەب لۇۋىس مەئلۇف يەسۇئى تۈزگەن ئەرەب تىل لۇغىتى. بۇ لۇغەت ھىجرىيە 1326 ـ يىلى (مىلادىيە 1908 ـ يىلى) تۈزۈلگەن. بۇ لۇغەت بىر نەچچە قېتىم نەشر قىلىنغان ۋە ئۇنىڭغا نۇرغۇن قوشۇمچە مەزمۇنلار، ئىلاۋىلەر قوشۇلغان.

منجم باشي (أحمد): (مۇنەججىم باشى، ئەھمەد) (ھ ? ـ 1114 / م ? ـ 1702). ئوسمانىي خەلىپىلىكىنىڭ تارىخشۇناسى. ئۇنىڭ ئەرەب تىلىدىكى "جامع الدول" «جامىئۇددۇۋەل» (دۆلەتلەر تارىخى) ناملىق ئەسىرى بار. بۇ ئەسەر تۈركىيىدە يېزىلغان.

المُسْتِيْر: (مۇنەستىر). تۇنىستىكى بىر شەھەر ۋە ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان ئىستراتېگىيىلىك پورت. مۇنەستىر ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى.

المنصور، عبد الله بن محمد، أبو جعفر: (مەنسۇر، ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد، ئەبۇ جەئفەر) (ھ 95 ـ 158 / م 714 ـ 775). ئابباسىيلار خەلىپىلىكىنىڭ قۇرغۇچىسى ۋە ئىككىنچى خەلىپىسى. ھىجرىيە 136 ـ 158 ـ يىللاردا ھۆكۈم سۈرگەن. باغداد شەھىرىنى بىنا قىلغان. ئۇ تەرجىمە ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ناھايىتى كۈچ چىقارغان.

المَنْصُوْرَةُ: (مەنسۇرە). مىسىردىكى نىل دەرياسى بويىغا جايلاشقان دېقھلىيە رايونىنىڭ مەركىزى. فرانسىيە پادىشاھى لويىس IX مۇشۇ شەھەردە ئەسىرگە چۈشكەن.

مُنَظَّمَةُ الأمم المتحدة: (مۇنەززەمەتۇل ئۇمەمىل مۇتتەھىدە). بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى. بۇ خەلقئارالىق تەشكىلات بولۇپ، ھىجرىيە 1366 ـ يىلى (مىلادىيە 1946 ـ يىلى) تەسىس قىلىنغان. ئۇنىڭ باش ئورگىنى نيۇ ـ يوركتا.

منظمة التحرير الفلسطينية: (مۇنەززىمەتۇت تەھرىيرىل پەلەستىنىيە). پەلەستىن ئازادلىق تەشكىلاتى. بۇ تەشكىلات سىياسىي تەشكىلات بولۇپ، ھىجرىيە 1384 ـ يىلى (مىلادىيە 1964 ـ يىلى) قۇرۇلغان. ئۇ پەلەستىن خەلقىنى يەھۇدىي قىساسچىلىرىنىڭ ئىشغالىيىتىدىن قۇتۇلدۇرۇش ۋە تارتىۋېلىنغان ھوقۇقىنى قايتۇرۇۋېلىش كۈرىشىگە يېتەكچىلىك قىلىدۇ.

مَنْظُور، ابن منظور، محمد بن مكروم: (مەنزۇر مۇھەممەد ئىبنى مەكرۇم) (ھ 630 ـ 711 / م 1232 ـ 1311). تىلشۇناس، ئەدىب. ئۇ ئەرەب تىلىدا لۇغەت تۈزگەن. مىسىردا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "لسان العرب" «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق لۇغىتى ئەڭ مەشھۇر.

مَنْفَلُوط: (مەنفەلۇت). مىسىر تۆزلەڭلىكىدىكى بىر شەھەر. ئۇ نىل دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا جايلاشقان. ئاسيوت رايونى تەۋەلىكىدە.

المنفلوطي، مصطفى لطفي: (مەنفەلۇتى مۇستافا لۇتفى) (ھ 1293 ـ 1343 / م 1877 ـ 1924). ئەدىب، يازغۇچى، ژۇرنالىست. ئۇنىڭ "النظرات و العبرات" «ئەننەزەرات ۋەلئەبەرات» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار. ئۇ يەنە

"مجدولين" «مەجدۇلىين» ، "في سبيل التاج" «فى سەبىيلىتتاج» قاتارلىق نۇرغۇن فرانسۇز تىلىدىكى ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلغان.

المدينة المُنَوَّرَةُ: (مەدىنەتۇلمۇنەۋۋەرە). مەدىنە، يەسرىب دەپمۇ ئاتىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مىلادىيە 622-يىلى مۇشۇ يەرگە ھىجرەت قىلغان.

المَنامَةُ: (مەنامە). بەھرەين دۆلىتىنىڭ پايتەختى.

المَهْدِيَّةُ: (مەھدىيە). 1. تۇنىسنىڭ ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا جايلاشقان شەھىرى. 2. ماراكەش دۆلىتىدىكى ئاتلانتىك ئوكيان بويىغا جايلاشقان شەھەر.

مَهَرَاجَا: (مىھراجان). ھىندى ئەمەلدارلىرىنىڭ ئورتاق نامى.

المُهَلْهَلُ، عدي بن ربيعة: (مۇھەلھەل، ئەدى ئىبنى رەبىئە) (م ?-530). جاھىلىيەت شائىرى، چەۋەنداز. ئۇ مۇھەلھەل دېگەن نام بىلەن تونۇلغان. ئۇ لىرىك شېئىر يازغۇچىلارنىڭ ئەڭ تۇنجىسى ئىدى. بەسۇس ئۇرۇشىدا قازا قىلغان قېرىندىشى كۇلەيبكە ئاتاپ ئوقۇغان مەرسىيىسى بىلەن نام چىقىرىشقا باشلىغان.

مِهْيارُ الدَّيلمي، مهيار بن مرزوية: (مىھيار دەيلىمى، مىھيار ئىبنى مەرزەۋەيھ) (ھ ?-429 / م ?-1037). باغدادلىق شائىر. ئۇ بۇرۇن ئاتەشپەرەس ئىدى. كېيىن ئۇستازى شەرىف رەزىنىڭ قولىدا مۇسۇلمان بولغان. شىئە مەزھەپ تەرەپدارى. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

مَوجٌ رَاهِط: (مەۋجۇن راھىت). دەمەشقنىڭ شىمالىدىكى تۈزلەڭلىك. ئۇ يەردە ھىجرىيە 65 (م 684)-يىلى قاتتىق جەڭ بولغان. بۇ جەڭدە ئۇمەۋىيىلار سۇلالىسىنىڭ خەلىپىسى مەرۋان ئىبنى ھەكەم ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرنىڭ ئىتتىپاقدىشى زەھھاك ئىبنى قەيس ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان.

المُوَحِّدُون: (مۇۋەھھىدۇن). ماراكەشتىكى بىر سۇلالە. مورابىتىينلار سۇلالىسىنى مۇنقەرىز قىلىپ، شىمالىي ئافرىقا ۋە ئەندەلۇستا مورابىتىينلار سۇلالىسىنىڭ ئورنىغا ئۆز سۇلالىسىنى تىكلىگەن. بۇ سۇلالە ھىجرىيە 525-668 (م 1130-1269)-يىللاردا دەۋر سۈرگەن.

موريتانيا: (جمهورية موريتانيا الإسلامية) (مورىيتانىيە، جۇمھۇرىيەتۇ مورىيتانىيەل ئىسلامىيە). ماۋرىتانىيە ئىسلام جۇمھۇرىيىتى. ئافرىقىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئەرەب جۇمھۇرىيىتى. ئۇنىڭ پايتەختى نەۋاكشوت. مىلادىيە 1960-يىلى فرانسىيە مۇستەملىكىسىدىن قۇتۇلۇپ، مۇستەقىل بولغان.

مُوسَى: (مۇسا). مۇسا ئەلەيھىسسالام. ئۇ يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ نەۋرىسى لاۋىنىڭ نەسلىدىن بولغان ئىمراننىڭ ئوغلى. مۇسا ئەلەيھىسسالام پىرئەۋن (ۋەلىد ئىبنى مۇسئەب) نىڭ دەۋرىدە تۇغۇلغان. مۇسا ئەلەيھىسسالامغا تۇر تېغىدا ۋەھيى نازىل بولۇپ، پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قوۋمىنى بىر ئاللاھغا ئىبادەت قىلىشقا دەۋەت قىلغان. ئاللاھتائالا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ھاسىسىنىڭ ئەجدىھاغا ئايلىنىشى ۋە قولىنىڭ قۇياشتەك ئاپئاق نۇرلۇق بولۇپ كۆرۈنۈشىدەك مۆجىزىلەرنى ئاتا قىلغان. پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ گورۇھى ئىماندىن باش تارتىپ، زۇلۇمدا ئەزۋەيلىگەنلىكى

ئۇچچۇن ئاللاھ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا بەنى ئىسرائىلنى ئېلىپ، مىسىردىن پەلەستىن زېمىنىغا كېتىشنى ۋەھيى قىلغان. پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قوشۇنلىرى مۇسا ئەلەيھىسسالام باشچىلىقىدىكى بەنى ئىسرائىلنى قوغلاپ چىقىپ، سۇدا غەرق بولۇپ ھالاك بولغان. بەنى ئىسرائىل پىرئەۋننىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن، ئاللاھ ئۇلارنى بەيتۇلمۇقەددەسكە كىرىپ، ئۇ يەردىكى جەببارلارنى قوغلاپ چىقىرىشقا بۇيرۇغان. ئەمما ئۇلار قورقۇنچاقلىق قىلىپ باش تارتقان. شۇنىڭ ئۇچۇن ئاللاھ ئۇلارنى سىنا چۆلدە قىرىق يىل ئاداشتۇرۇپ جازالىغان. مۇسا ئەلەيھىسسالام ئەنە شۇ چۆلدە بىر يۈز يىگىرمە يېشىدا ۋاپات بولغان.

موسى بن عقبة بن أبي عياش الأسدي، أبو محمد: (مۇسا ئىبنى ئۇقبە ئىبنى ئەبى ئەيياش، ئەبۇ مۇھەممەد) (ھ ?-114 / م ?-758). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالىنى ياخشى بىلىدىغان ھەدىسشۇناس ئالىم، "كتاب المغازي" «كىتابۇل مەغازىي» ناملىق ئەسەرنى يازغان.

مُوسَى بنُ نُصَيْر: (مۇسا ئىبنى نۇسەير) (ھ 19-97 / م 640-716). مەشھۇر قوماندان. ئۇ ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋاننىڭ زامانىدا ئافرىقىنى فەتھى قىلغان. قەيرۇۋان دېگەن جايدا ئورۇنلىشىپ بەربەر قەبىلىلىرىنى بويسۇندۇرغان.

الموصل: (ئەلمەۋسىل). ئىراقنىڭ شىمالىدىكى بىر شەھەر. نىنەۋى رايونىنىڭ مەركىزى شەھىرى. بۇ شەھەرنى مۇسۇلمانلار ھىجرىيە 636-يىلى ئازاد قىلغان.

المَوْصِلِيْ، إبراهيم بن ماهان: (مەۋسىلى، ئىبراھىم ئىبنى ماھان) (ھ 125-189 / م 742-804). ھارۇن رەشىدنىڭ دەۋرىدە ئۆتكەن مۇزىكانت ۋە ناخشىچى.

المُوَطَّأ: (ئەلمۇۋەتتا). فىقھى ۋە ھەدىس ھەققىدە يېزىلغان كىتاب بولۇپ، ئۇنى ئىمام مالىك تۈزگەن. (ئىمام مالىك مۇۋەتتاسى دېيىلىدۇ)

المـويلحي، محمد بن إبراهيم: (ئەلمۇۋەيلىھى، مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم) (ھ 1258-1349 / م 1868-1930). مىسىرلىق يازغۇچى. ئۇ يېڭى زامان ئەدەبىياتى گۈللىنىشىنىڭ ئاساسچىسى. ئۇنىڭ ماقامات ئۇسلۇبىدا يېزىلغان "حديث عيسى بن هشام" «ھەدىيسۇ ئىسا ئىبنى ھىشام» (ئىسا ئىبنى ھىشام پاراڭلىرى) ناملىق كىتابى بار.

المَيْدَانِيُّ، أحمد بن محمد: (مەيدانى، ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ ?-518 / م ?-1124). ئەدىب، تىلشۇناس. نىشاپۇردا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇ "السامي في الأسامي"، «ئەسسامىي فىل ئۇسامىي»، "مجمع الأمثال" «مەجمەئۇل ئەمسال» (ماقال-تەمسىللەر توپلىمى) قاتارلىق نۇرغۇن كىتابلارنى يازغان.

مَيْسَان: (مەيسان). ئىراقتىكى بىر رايون. ئۇنىڭ مەركىزى شەھىرى ئۇمارە.

مَيْمون، ابن ميمون، أبو عمران موسى: (مەيمۇن، ئەبۇ ئىمران مۇسا) (ھ 530-601 / م 1135-1204). يەھۇدىيلار ئىچىدىن چىققان پەيلاسوپ ۋە تېۋىپ. ئۇ ئەندەلۇستا تۇغۇلۇپ، مىسىردا ياشىغان ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغان، ئۇنىڭ "دلالة الحائرين" «دەلالەتۇل ھائىرىن» (تېڭىرقىغانلارغا يول كۆرسىتىش) ناملىق كىتابى بار.

ميمون بن مهران الرقي الجزري (أبو أيوب): (مەيمۇن ئىبنى مەھرانىررىققىل جەزەرى، ئەبۇ ئەييۇب) (ھ 37 ـ 117 / م 657 ـ 735). فەقىھ، تابىئىنلاردىن بولۇپ، ناھايىتى تەقۋادار ئىدى. ئۇ ئەسلى قۇل بولۇپ، كېيىن ئازاد قىلىنىپ كۇفىدە چوڭ بولغان، رىققا شەھرىدە ئولتۇراقلاشقان ۋە شۇ يەرنىڭ كاتتا ئالىمىغا ئايلانغان. خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز تەرىپىدىن رىققا شەھرىگە قازى قىلىنىپ تەيىنلەنگەن. قىبرىسقا يۈرۈش قىلغان قوشۇننىڭ ئالدىنقى سېپىدە دېڭىزدىن ئۆتكەن. خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ باللىرىغا مۇدەررىس بولغان.

ميمونة بنت الحارث بن حزن الهلالية (أم المؤمنين): (مەيمۇنە بىنتى ھارىس ئىبنى ھەزىنىل ھىلالىيە، ئۇممۇلمۇئمىنىن) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئالغان ئاياللىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى ۋە ئەڭ ئاخىرىدا ۋاپات بولغىنى. ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى «بەررە» بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى مەيمۇنە دەپ ئۆزگەرتكەن. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھىجرەتتىن بۇرۇن مەككىدىكى چاغدىلا بەيئەت قىلغان بولۇپ، ئەسلىدە ئەبۇ رەھىم ئىبنى ئابدۇلئۇززا ئامىرىينىڭ نىكاھىدا ئىدى. ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ھىجرىيەنىڭ 7 ـ يىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئەمرىگە ئالغان. ئۇ 80 يىل ئۆمۈر كۆرگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن 76 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. مەككىگە يېقىن سەرەف دېگەن جايدا ۋاپات بولغان ۋە شۇ جايغا دەپنە قىلىنغان. پەزىلەتلىكلىكى ۋە سالىھەلىكى بىلەن تونۇلغان.

ن

النابغة الجعدي، قيس بن عبد الله: (نابىغەتۇل جەئدى، قەيس ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ ؟_65 / م ؟_684). جاھىلىيەت ھەم ئىسلام دەۋرىدە ياشىغان شائىر. پارسىنى فەتھى قىلىشقا قاتناشقان. سىففىين ئۇرۇشىدا ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب بىلەن بىر سەپتە جەڭ قىلغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

النابغة الذبياني، زياد بن معاوية: (نابىغەتۇززۇبيانى، زىياد ئىبنى مۇئاۋىيە) (م ؟_604). جاھىلىيەت شائىرى. كەئبىنىڭ تېمىغا ئېسىلغان شېئىرلار ئىچىدە ئۇنىڭمۇ شېئىرى بار ئىدى. ئۇ ھىرە ۋە غەسسان پادىشاھلىرىغا ئاتاپ قەسىدە يازغان. پادىشاھ نوئمانغا ئاتاپ يېزىلغان ئۆزرە ئېيتىش مەزمۇنى سىڭدۈرۈلگەن "نعمانيات" «نوئمانىيات» ناملىق شېئىرى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

نابُلُسْ: (نابۇلۇس). پەلەستىنىنىڭ ئىئوردان دەرياسى قىرغىقىدىكى بىر شەھىرى. ھازىر ئىسرائىلىيە ئىشغالىيىتىدە.

ناصر بن عبد السيد أبي المكارم بن علي أبو المظفر و أبو الفتح المطرزي: (ناسىر ئىبنى ئابدۇسەيد ئەبۇ فەتھىل مۇتەررەزى) (ھ 536_610 / م 1141_1213). فەقىھ، تىلشۇناس. "الإيضاح" «ئەلئىيزاھ»، "شرح مقامات الحريري" «شەرھى ماقاماتىل ھەرىرى»، "الإقناع" «ئەلئىقنائ» (لۇغەت)، لوگىكا ھەققىدە "اصلاح المنطق" «ئىسلاھۇل مەنتىق» (لوگىكىنى ئىسلاھ قىلىش) ناملىق كىتابلار ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدۇر.

ناصر الدين بن يوسف أبو القاسم السمرقندي: (ناسىرۇددىن ئىبنى ئەبۇ يۇسۇف ئەبۇلقاسىم سەمەرقەندى) (ھ ؟_656 / م ؟_1258). چوڭقۇر مەلۇماتلىق، شۆھرەتلىك ئالىم. نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان. "نافع" «نافىئ»، "الملتقط" «ئەلمۇلتەقىت»، "خلاصة المفتي" «خۇلاسەتۇل مۇفتى»، "كتاب الإخصاب" «كىتابۇل ئىخساب»، "مصابيح السبل" «مەسابىيھۇسسۇبۇل» ناملىق ئەسەرلەر شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

نافع بن عبد الرحمن: (نافىئ ئىبنى ئابدۇراھمان) (ھ ؟_169 / م ؟_785). مەشھۇر ئون قىرائەت پېشۋالىرىدىن بىرى. مەدىنىدە ياشىغان. ئەسلى ئىسفاھانلىق ئىدى.

نُبَاتَة المصري: (نۇباتەتۇل مىسرى، ئىبنى نۇباتە مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد) (ھ 686_786 / م 1287_1366). مىسىرلىق شائىر، يازغۇچى. ئۇنىڭ "مطلع الفوائد" «مەتلەئۇل فەۋائىد» (پايدىلار مەنبەسى)، "سلوك دول الملوك" «سۇلۇكۇ دۇۋەلىل مۇلۇك» ناملىق ئەسەرلىرى ۋە نەشر قىلدۇرۇلغان بىر توپلىمى بار.

النَّبَطُ الأنباط: (نەبتۇلئەنبات). سامى

خەلقى. ئۇلارنىڭ دۆلىتى ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىدا. دۆلەتنىڭ پايتەختى سەلەئ. بۇ جاي ھازىر "البتراء" «ئەلبەترا» دەپ ئاتىلىدۇ.

نَبوخَذْ نَصَّر الثاني: (نەبۇخەز نەسسەر سانى) (مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 605 ـ 562). كەلدانىيە دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى. بابىلونلارنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئادىمى. ئۇ مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 605 ـ يىلى قەرقەمىيس ئۇرۇشىدا مىسىرلىقلارنى مەغلۇپ قىلغان. مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 586 ـ يىلى پەلەستىننى بېسىۋېلىپ، يەھۇدىيلارنى ئەسىر ئالغان.

نجد: (نەجدە). سەئۇدى ئەرەبىستانىدىكى بىر رايون. بۇ رايون ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئىگەللەيدۇ. سەئۇدىي دۆلىتىنىڭ پايتەختى رىيادمۇ مۇشۇ رايونغا تەۋە. بۇ جاي ۋەھھابىي مەزھىپىنىڭ بۆشۈكى. سەئۇدىي خانىدانلىق ئائىلىسى مۇشۇ رايوندىن.

نِزَارُ بن مَعَدّ بن عدنان: (نىزار ئىبنى مەئەد ئىبنى ئەدنان). ئەرەب مۇزەر ۋە رەبىئە قەبىلىلىرىنىڭ دەسلەپكى ئەجدادى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسەبىمۇ مۇشۇلارغا تۇتىشىدۇ.

النسائي، أحمد بن شعيب بن علي الخراساني، النسائي (أبو عبد الرحمن): (نەسەئىي، ئەھمەد ئىبنى شۇئەيب ئىبنى ئەلى خۇراسانى، نەسەئى، ئەبۇ ئابدۇراھمان) (ھ 215 ـ 303 / م 830 ـ 915). مەشھۇر سۈنەن كىتابىنىڭ مۇئەللىپى، قازى، شەيخۇلئىسلام بولغان. ئۇنىڭ تىگى خۇراساندىكى نەسا دېگەن جايدىن، جاھان كېزىپ ئاخىرى مىسىرغا يەرلەشكەن. ئۇ يەردىكى ئالىملار ئۇنى چەتكە قاققان. شۇنىڭ بىلەن پەلەستىندىكى رەملە شەھىرىگە چىقىپ كەتكەن. ۋاپات بولغاندا بەيتۇلمۇقەددەسكە دەپنە قىلىنغان. ھەدىس توغرىسىدا "السنن الكبرى" «ئەسسۇنەنۇل كۇبرا»، ھەدىس راۋىيلىرى ھەققىدە "المجتبى" «ئەلمۇجتەبا»، "الضعفاء والمتروكون" «ئەززۇئەفا ۋەلمەترۇكۇن» يەنە "خصائص علي" «خەسائىسۇ ئەلى»، "مسند علي" «مۇسنەد ئەلى» ۋە "مسند مالك" «مۇسنەد مالىك» قاتارلىق بىر قانچە ئەسەرلەرنى يازغان.

النسفي (أبو حفص، عمر بن محمد بن أحمد بن إسماعيل بن محمد بن لقمان نجم الدين): (نەسەفى، ئەبۇ ھەفس، ئۆمەر ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئىسمائىل نەجمىددىن) (ھ 461 ـ 537 / م 1068 ـ 1142). ھەنەفىي مەزھىپىدىكى فەقىھ. مەشھۇر كالامشۇناس. كاتتا ئالىم. سەمەرقەندتە ياشىغان. ئۇ نۇرغۇن ئەسەر يازغان. "التيسير في التفسير" «ئەتتەيسىر فىتتەفسىر» ناملىق قۇرئان تەپسىرى، تەۋھىد ھەققىدە يازغان "العقائد النسفية" «ئەلئەقائىد نەسەفىيە» ۋە "كتاب المواقيت" «كىتابۇل مەۋاقىت»، "الأشعار بالمختار" «ئەلئاشئار بىلمۇختار»، "كتاب المشاريع" «كىتابۇل مەشارىئ»، "تاريخ بخارى" «بۇخارا تارىخى» (سەمەرقەند ئالىملىرى تەرجىمىھالى ھەققىدە يېزىلغان 20 جىلدلىق كىتاب) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

النَّاصِرَةُ: (ناسىرە). پەلەستىندىكى جەلىل مەھەللىسى. ئىسا ئەلەيھىسسالام مۇشۇ يەرلىك.

نَاصِرِيٌّ ج نَاصِرِيُّون: (ناسىرىي، ناسىرىيۇن). 1. ناسىرە شەھىرىلىك ئادەم، «يەسۇئىۇنىناسىرى». ناسارا دېگەن سۆز

مۇشۇنىڭدىن چىققان. 2. مىسىر زۇڭتۇڭى جامال ئابدۇناسىرنىڭ قوللىغۇچىلىرى ۋە ئۇنىڭ مەسلىكىنى ياقلايدىغان كىشىلەر.

نصر بن أحمد بن العباس أبو أحمد العياضي: (نەسرى ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئابباس ئەبۇ ئەھمەد ئەييازى). كامالەتكە يەتكەن فەقىھ. ھەنەفىي مەزھىپىدىن. ماۋەرائۇننەھر بويىچە ئالىملارنىڭ پېشۋاسى شەيخ ئەبۇ ھەفسە بۇخارى مۇنداق دەيدۇ: «ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ ئەڭ ئەۋزەللىكىگە شۇ نەرسە پاكىتكى، ھەنەفىي مەزھىپى ھەممىدىن مەقبۇل مەزھەپ بولمىغان بولسا، ئەبۇ ئەھمەد ئەييازى بۇ مەزھەپنى تاللىمىغان بولاتتى». بۇ زاتنىڭ ئىلمي ئىھاتىسىنىڭ كەڭلىكىگە يەنە شۇ دەلىلكى، ھەكىم ئەبۇلقاسىم مۇنداق دەيدۇ: «يۈز يىلدىن بۇيان خۇراساندىن ماۋەرائۇننەھرگىچە بولغان جايلاردىن فىقھشۇناس ئەبۇ ئەھمەد ئەييازدەك ئالىم چىققان ئەمەس».

النَّظّام، ابراهيم بن سيار: (نەززام، ئىبراھىم ئىبنى سەييار) (ھ ؟ ـ 231 / م ؟ ـ 845). مۇئتەزىلە ئېقىمىدىكى كالامشۇناس. بەسرەدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. نەززامىيە پىرقىسىگە باشلامچىلىق قىلغان. ئىمام جاھىزمۇ شۇ كىشىدىن تەلىم ئالغان.

نظام المُلك: (نىزامۇلمۇلك) (ھ 408 ـ 485 / م 1018 ـ 1092). ساالجۇقىيلارنىڭ ئەڭ مەشھۇر ۋەزىرى. ئالىپ ئارسلان ۋە ئۇنىڭ ئوغلى مەلىكشاھنىڭ ۋەزىرى بولغان. 1065 ـ يىلى نىيشاپۇر ۋە باغدادتا «نىزامىيە مەدرىسى»نى قۇرغان. ئىراقتا ۋە پارستا تىنچلىق بەرپا قىلغان. ئىسمائىلىيۇنلار (قەستلەپ ئۆلتۈرگۈچىلەر تەشكىلاتى) تەرىپىدىن قەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ «سىياسەتنامە» ناملىق ئەسىرى بار.

نظامي كنجوي: (نىزام گەنجىۋى) (ھ 534 ـ 599 / م 1140 ـ 1203). مەشھۇر پارس شائىرى. ئۇ تولىمۇ زاھىد كىشى ئىدى. پارس ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا زور تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇنىڭ «سىرلار خەزىنىسى»، «خىسراۋ ۋە شېرىن»، «لەيلى-مەجنۇن»، «ئىسكەندەرنامە»، «ھەفتە پەيكەر» قاتارلىق بەش داستانىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان "فنج غنج" (بەش بايلىق) ناملىق كىتابى بار.

النعمان بن بشير، ابن ثعلبة الخزرجي الأنصاري (أبو عبد الله): (نوئمان ئىبنى بەشىير، ئىبنى سەئلەبەتۇل خەزرەجىل ئەنسارى، ئەبۇ ئابدۇللاھ) (ھ 2 ـ 65 / م 623 ـ 684). ئەمىر، ناتىق، شائىر بولۇپ، ساھابىلارنىڭ كاتتىلىرىدىن ئىدى. ئۇ 124 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. سىففىين جېڭىگە مۇئاۋىيە بىلەن بىللە قاتناشقان، دەمەشىققە قازى بولغان. خەلىپە مۇئاۋىيە تەرىپىدىن باشتا يەمەنگە، كېيىن كۇفەگە، ئاندىن كېيىن ھىمىسقا ۋالىي قىلىپ تەيىنلەنگەن. كېيىنچە نوئمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بەيئەت قىلغاندا، ھىمىس ئاھالىسى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەچكە، ھىمىستىن قېچىپ چىققان ۋە ئۇزاق ئۆتمەي ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ شېئىرلىرى بىر كىتاب قىلىنىپ نەشر قىلىنغان.

النعمان بن المنذر: (نوئمان ئىبنى مۇنزىر) (م 580 ـ 602). ھىرەدىكى لەخمىيىلار پادىشاھلىقىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ۋە ئەڭ مەشھۇر پادىشاھى.

نفطوية (إبراهيم): (نىفتەۋەيھ، ئىبراھىم) (ھ 244 ـ 323 / م 858 ـ 935). مەشھۇر

نيــازي: (نىيــازى) (ھ 1026 ـ 1105 / م 1617 ـ 1694). تۈركىيــدىكى مەشھۇر ئەھلــى تەرىقەت. يېتىلگەن ۋائىــز. ئۇ نەقشىبەندىيە تەرىقىــتىگە ئەگەشــكەن بولــۇپ، نۇرغــۇن خانىقالارنى تەسىس قىلغان.

نيسابور: (نىيسابۇر). نىشاپۇر، ئىراننىــڭ شــەرقىي شــىمالىدىكى خۇراســاننىڭ مەركــىزى شــەھىرى. ئــۇ ئوتتــۇرا ئەســىرلەردە ئىــسلام مەدەنىيىتىنىڭ ئەڭ چوڭ مەركىزى ئىدى.

نِيْنَـــــوَى: (نىنەۋــــي). 1. ئىراقنىـــڭ شىمالىدىكى قەدىمكى ئاشۇرىيە شەھىرى. 2. ئىراقنىــڭ شــىمالىدىكى بىــر رايــون. ئۇنىــڭ مەركىزى مەۋسىل.

گراماتىكا ئالىمى. سۈيۈلەبىنىڭ شاگىرتى. ۋاسىت دېگەن جايدا تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان.

نفيسة (السيدة): (نەفىسە، سەييىدە) (ھ ؟-208 / م ؟-824). نەفىسە ئىلىم-مەرىپەت مۇھىتىدا يېتىلگەن بولۇپ، تەقۋادارلىقى بىلەن تونۇلغان. ھەدىسشۇناس ھەم تەپسىرشۇناس ئىدى. ئۇنىڭ ئىلىم سورۇنلىرىغا ئىمام شافىئىي ھازىر بولۇپ، تەلىملىرىنى ئاڭلىغان. مەككىدە تۇغۇلۇپ، قاھىرەدە ۋاپات بولغان. مىسىردىكى مەشھۇر قەبرىستانلىق نەفىسەنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان.

النقشبندي (بهاء الدين محمد): (نەقشبەندى، باھائۇددىن مۇھەممەد) (ھ ؟-791 / م ؟-1389). بۇخارالىق نامى مەشھۇر تەرىقەتچى. جۇڭگو، ھىندىستان، ئوتتۇرا ئاسىيا، تۈركىيىگە تارقالغان نەقشبەندىيە تەرىقىتىنىڭ بەرپا قىلغۇچىسى. ئۇنىڭ قەبرىسى بۇخارادا. ئۇنىڭ "الأوراد البهائية" «ئەلئەۋرادۇل بەھائىيە» (باھائىييە ۋىردلىرى)، "سلك الأنوار" «سىلكۇل ئەنۋار» (نۇرلار تالاسى) ناملىق كىتابلىرى بار.

نهج البلاغة: (نەھجۇل بالاغەت). خوجىزادە رىزانىڭ ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنىڭ سۆزلىرىدىن توپلىغان مەشھۇر كىتابى. ئۇنىڭغا ئىبنى ئەبۇلھەدىد، مەيسەم بەھرانى قاتارلىق نۇرغۇن كىشىلەر شەرھى يازغان

نوح: (نۇھ). نۇھ ئەلەيھىسسالام لامەكنىڭ ئوغلى بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ بىرىنچى بوۋىسى ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى شىس ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسلىدىندۇر. نۇھ ئەلەيھىسسالام بۇتپەرەس بىر قوۋمغا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن. نۇھ ئەلەيھىسسالام قۇرئان كەرىمدە قىرىق ئۈچ ئورۇندا تىلغا ئېلىنىدۇ. نۇھ ئەلەيھىسسالام قوۋمى ئىچىدە 950 يىل تۇرۇپ ئۇلارنى ھەق دىنغا دەۋەت قىلغان. ئۇلار كۇفرىدا تېخىمۇ ئەزۋەيلىگەن. شۇنچە يىل ئىچىدە پەقەت سەكسەن نەپەر كىشىلا ئىمان ئېيتقان. نۇھ ئەلەيھىسسالام قوۋمىنىڭ ئىمان ئېيتىشىدىن ئۈمىدسىزلەنگەن ۋاقتىدا ئاللاھ ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىپ، ئۇنى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر بىلەن بىر كېمىگە چىقىشقا بۇيرۇغان. توپان بالاسى بىلەن نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قوۋمى پۈتۈنلەي ھالاك قىلىنغان. يەر يۈزىدە نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كېمىسىدىكىلەردىن باشقا بىرمۇ تىرىك جان قالمىغان. شۇڭا، نۇھ ئەلەيھىسسالام ئىنسانلارنىڭ ئىككىنچى بوۋىسى دېيىلىدۇ. نۇھ ئەلەيھىسسالام توپان بالاسىدىن كېيىن بىر مەزگىل ياشاپ ئاندىن ۋاپات بولغان.

النووي، يحيى بن شرف: (نەۋەۋىي، يەھيا ئىبنى شەرەف) (ھ ؟-676 / م ؟-1277). فىقھىشۇناس، ھەدىسشۇناس. سۈرىيىدىكى ناۋا شەھىرىدىن. ئۇنىڭ "رياض الصالحين" «رىيازۇسسالىھىن» (ياخشىلار باغچىسى) ناملىق ھەدىسلەر توپلىمى ۋە "تهذيب الأسماء واللغات" «تەھزىبۇل ئەسما ۋەللۇغات» (ئىسىم ۋە سۆز ياساش) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

النُّوَيْرِيُّ، شهاب الدين أحمد بن عبد الوهاب: (نۇۋەيرى، شىھابىددىن ئەھمەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب) (ھ 677-733 / م 1278-1332). ئەدىب، مىسىر تارىخشۇناسى. ئۇنىڭ "نهاية الأرب في فنون الأدب" «نىھايەتۇل ئەرەب فى فۇنۇنىل ئەدەب» (ئەدەبىياتنىڭ تۈرلىرى توغرىسىدا) ناملىق ئېنسىكلوپېدىيىسى بار.

هـــ

هَــــــاجَرُ: (هــاجەر). ئىبــراھىم ئەلەيھىســـــالامنىڭ ئايـــالى. ئـــسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى. مىسىرلىق. ئىبراھىم ئەلەيھىســـالام ئـۇنى ۋە ئـوغلى ئىـسمائىل ئەلەيھىسسالامنى مەككىـدىكى تـاقىر چۆللۈكتە قويـۇپ كەتـكەن. شۇ يەردىــن زەمـزەم سۈيى ئېتىلىپ چىققان.

هَاروت: (هارۇت). مارۇتنىـڭ ھەمراھـى. بابىـــل زېمىنىغـــا چۈشـــۈرۈلگەن ئىككـــى پەرىشتىنىڭ بىرى.

هارون: (هارۇن). ھـارۇن ئەلەيھىسسالام ئىمرانىنىڭ ئـوغلى بولـۇپ، نەسـىبى ئىبـراھىم ئەلەيھىســـــالامغا تۇتىـــشىدۇ. ئـــۇ مۇســـا ئەلەيھىسسالامدىن ئۈچ يىل بـۇرۇن تۇغۇلغـان. ئاللاھ ھارۇننى قېرىندىشى مۇسا ئەلەيھىسسالام بىـــلەن بىلــــلە بەنـــى ئىــسرائىل قـــوۋمىگە پەيغەمـــبەر قىلىـــپ ئەۋەتـــكەن. هـــارۇن ئەلەيھىســـالام پاســاھەتلىك سـۆزلەيتتى. ئـۇ مۇســـا ئەلەيھىســــالامنىڭ پەيغەمبەرلىـــك دەۋتىدە يېقىن ياردەمچىسى بولغـان. ھـارۇن ئەلەيھىســالام بىـر يـۈز يىگـىرمە ئىككـى يىـل ئۆمـۈر كـۆرۈپ، مۇسـا ئەلەيھىسسالامدىن ئـون بىر ئاي بۇرۇن، يەنى بەنى ئىسرائىل قـوۋمى پەلەستىن زېمىنىغا كىرىشتىن ئىلگىرى سىنا چۆلىدە ۋاپات بولغان.

هَارُونُ الرَّشِيدُ: (هـارۇن رەشـىد، ھـارۇن ئىبنـى مـۇھەممەد مەھـدى) (ھ 149 ـ 194 / م 766 ـ 809). ئابباســـيلار سۇلالـــــسىنىڭ بەشىنچى خەلىپىسى. ئۆز تەۋەلىكلىرىنى دىـن ۋە دۇنيـــالىق ئىـــشلاردا ناهـــايىتى ياخـــشى باشـــقۇرغاچقا، مەملىكىتـــى راســـا گـــۈللەپ ياشنىغان. ئۇ تۇسقا يېقىن بىـر جايـدا ۋاپـات بولغان.

هاشم بــن عبــد منــاف: (ھاشـىم ئىبنـى ئابــدۇمانان) (م 500 ـ 524). قۇرەيــشلەرنىڭ ئاقـــساقىلى. هـــاجىلارنى زەمـــزەم بىـــلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل ئىدى. يازلىق ۋە قىشلىق تىجـارەت كـارۋانلىرىنى تـۇنجى بولـۇپ مۇشـۇ كىـشى يولغـا قويغانـىدى. بۇ كـارۋان تـۇنجى قېتىمدا ھەبەشىستان ۋە يەمەنگە، ئىككىنچى قېتىم شامغا سـەپەر قىلغـان. بەنـى ھاشـىم قەبىلىسى يـاكى ھاشـىمىيۇنلار مۇشـۇ كىـشىگە نىسبەت بېرىلىدۇ.

هَامَانُ: (ھامـان). پىرئەۋننىـڭ ۋەزىـرى. ئۇنىـــڭ نـــامى «قۇرئـــان كەرىـــم»دە تىلغـــا ئېلىنغان.

هانِي، ابن هـــانِي: (ھـانى، ئىبنـى ھـانى، مـــۇھەممەد ئەندەلۇســـى) (ھ 326 ـ 363 / م 937 ـ 973). ئەندەلۇسـلۇق مەشـهۇر شـائىر. مىسىرغا كېتىۋاتقاندا بەرەقەدە ئۆلتۈرۈلگەن.

هُبَلْ: (ھۇبەل). كەئبىـدىكى بىـر بـۇت. مەككە فەتهـى قىلىنغانـدىن كېـيىن پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى چېقىپ تاشلىغان.

هَرَاةُ: (ھىرات). ئافغانىستاننىڭ غەربىي شىمالىدىكى شەھەر. بۇ جاي ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ئىسلام مەدەنىيەت مەركىزى بولغان.

هَرِم بن سِنان: (ھەرمى ئىبنى سىنان) (ھ ?ـ60 / م ?ـ680). جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەب ئاقساقىلى. ئۇنىڭ سېخىيلىقى ئەرەبلەر ئارىسىدا تىللاردا داستان بولغان. شائىر زۇھەير ئۇنى كۆپ مەدھىيىلىگەن.

هشام بن عبد الملك: (ھىشام ئىبنى ئابدۇلمەلىك) (ھ 61ـ125 / م 690ـ743). ئۇمەۋىيىلەر خەلىپىلىكىنىڭ ئونىنچى خەلىپىسى. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئىسلامىي رايونلار كېڭەيگەن. دۆلەت گۈللىنىپ، ئىقتىساد راۋاجلانغان.

هِشَام، ابن هشام، جمال الدين عبد الله بن يوسف: (ھىشام ئىبنى ھىشام جامالۇددىن ئابدۇللاھ ئىبنى يۇسۇف) (ھ 709ـ762 / م 1309ـ1360). گراماتىكىشۇناس. قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "مغني اللبيب" «مۇغنىللەبىب»، "شذور الذهب" «شۇزۇرۇززەھەب» (ئالتۇن دانىچىلىرى)، "قطر الندى وبل الصدى" «قەترۇننەدا ۋەبلۇسسەدا» (شەبنەم تامچىسى)، "الإعراب عن قواعد الإعراب" «ئەلئىئراب ئەن قەۋائىدىل ئىئراب» (ئەرەب تىلى گراماتىكا قائىدىلىرى ھەققىدە بايان) ناملىق كىتابلىرى بار.

الهلال: (ئەلھىلال). ئەرەب تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان ئايلىق ژۇرنال. ئۇنى جۇرجى زەيدان (ھ ?ـ1310 / م ?ـ1892) تەسىس قىلغان بولۇپ، ھازىرغىچە نەشر قىلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

هَمْدَانُ: (ھەمدان). 1. يەمەندىكى قەھتان قەبىلىسى. 2. يەمەن جۇمھۇرىيىتىدىكى بىر شەھەر. 3. ئىراننىڭ غەربىي قىسمىدىكى بىر شەھەر.

الهِنْدِيُّ، المحيط الهندي: (ھىندى، مۇھىيتۇل ھىندى). ھىندى ئوكيان. بۇ ئوكيان ئافرىقا، جەنۇبىي ئاسىيا، ئوكيانىيە ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. ھىندىستاندىن باشلاپ جەنۇبىي قۇتۇپقىچە تۇتىشىدۇ.

هود: (ھۇد). ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسەبى نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى سامغا تۇتىشىدۇ. ھۇد ئەلەيھىسسالام قۇرئاندا يەتتە ئورۇندا تىلغا ئېلىنغان. قۇرئاندا مەخسۇس بىر سۈرە ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان. ئاللاھ ئۇنى ئاد قوۋمىگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. ئاد قوۋمى بۇتپەرەس بولۇپ، تۇرمۇشى باياشات، پاراۋان ئۆتكەن. ھۇد ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى بىر ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا، ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشقا دەۋەت قىلغان. ئەمما، ئۇلار ئىمان ئېيتىشتىن باش تارتقان. ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسى بىلەن ئۇلار قەھەتچىلىككە دۇچار قىلىنغان. ئاندىن يەتتە كېچە-كۈندۈز توختىماي چىققان بورانىدا ھالاك قىلىنغان. ھۇد ئەلەيھىسسالام ئاد قەبىلىسى ھالاك قىلىنغاندىن كېيىن ۋاپات بولغانغا قەدەر ھەزرەمەۋت زېمىنىدا تۇرغان. ۋاپات بولغاندا ھەزرەمەۋتنىڭ شەرقىگە دەپنە قىلىنغان.

الهَيْثم، ابن الهيثم، أبو علي الحسن: (ھەيسەم، ئىبنى ھەيسەم، ئەبۇ ئەلى ھەسەن) (ھ 354ـ431 / م 965ـ1039). ماتېماتىكىشۇناس. فىزىكىشۇناس، ئاسترونوم ۋە ئوپتىكىشۇناس. "علم المناظر" «ئىلمۇل مەنازىر»، "مقالة في الضوء" (نۇر ئىلمى) ناملىق ئەسەرلەر ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەسەرلىرىدىندۇر.

الهيثمي (نور الدين علـي) : (هەيسەمى، نۇرۇددىن ئەلى) (ھ ؟ـ807 / م ؟ـ1405). مۇھەددىس. قاھىرەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "موارد الظمآن" «مەۋارىدۇززەمئان» (تەشنالار بۇلىقى)، "مجمع الزوائد ومنبع الفوائد" «مەجمەئۇززەۋائىد ۋە مەنبەئۇل فەۋائىد» (پايدىلار مەنبەسى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

هَيكَل، محمد حسين: (ھەيكەل، مۇھەممەد ھۈسەين) (ھ 1306ـ1376 / م 1888ـ1956). مىسىرلىق سىياسىيون، ئەدىب. ئۇنىڭ "حياة محمد" «ھەياتۇ مۇھەممەد» (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى)، "ثورة الأدب" «سەۋرەتۇل ئەدەب» (ئەدەبىيات ئىنقىلابى) ناملىق ئەسەرلىرى بار. ئۇنىڭ ھىجرىيە 1332ـيىلى (مىلادىيە 1914ـيىلى) يازغان "زينب" «زەينەب» ناملىق رومانى ئەرەب رومانچىلىقىنىڭ باشلىنىشى بوپقالغان. نۇرغۇن قېتىم مائارىپ مىنىستىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن، شۇنداقلا پارلامېنت باشلىقى ۋە ئەركىن دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ رەئىسى بولغان.

و

الوأواء الدمشقي: أبو الفرج محمد بن أحمد (ۋەئۋەئۇد دەمەشقى، ئەبۇلفەرەج مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد) (ھ ؟ـ 385 / م ؟ـ 995). شائىر، دەمەشقتە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى بار.

الواحدي (أبو الحسن علي): (ۋاھىدى، ئەبۇلھەسەن ئەلى) (ھ ؟ـ 468 / م ؟ـ 1076). نىيشاپۇرلۇق مۇپەسسىر ۋە تىلشۇناس. ئۇنىڭ "الوجيز" «ئەلۋەجىز» (قۇرئان كەرىمنىڭ قىسقىچە تەپسىرى)، "شرح ديوان المتنبي" «شەرھى دىۋانىل مۇتەنەببى» (مۇتەنەببى شېئىرلار توپلىمىغا شەرھ) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

وادي القرى: (ۋادىل قۇرا). ھىجاز زېمىنىدىكى ئەلا بىلەن مەدىنە ئارىسىغا جايلاشقان ئويمانلىق. بۇ يەردە ھىجرى ۋە بەنى سەمۇد قوۋملىرىنىڭ خارابىلىقى بار.

واسِطُ: (ۋاسىت). ئىراقنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى تارىخىي شەھەر. ئۇنى ھەججاج ئىبنى يۇسۇف سەقەفى ھىجرىيە 83-يىلى (م 702) بىنا قىلغان.

واصل بن عطاء: (ۋاسىل ئىبنى ئەتا، ئەبۇ ھۇزەيفە) (ھ ؟ـ 131 / م ؟ـ 748). مۇئتەزىلە پىكىر ئېقىمىدىكى پەيلاسوپ. مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، بەسرەدە ئولتۇراقلاشقان. ئۇنىڭ "معاني القرآن" «مەئانىل قۇرئان» (قۇرئان مەنىلىرى)، "المنزلة بين المنزلتين" «ئەلمەنزىلەتۇ بەينەلمەنزىلەتەين» (ئىككى مەنزىل ئارىسىدىكى مەنزىل)، "الخطب في التوحيد والعدل" «ئەلخۇتەب فىتتەۋھىد ۋەلئەدل» (تەۋھىد ۋە ئادالەت توغرىسىدىكى نۇتۇقلار) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

الوافي بالوفيات: (ۋافىي بىلۋەفيات) (ھ ؟ـ 765 / م ؟ـ 1363). سالاھۇددىن سەفدى تۈزگەن تەرجىمىھال لۇغىتى. ئۇنىڭغا ئون تۆت مىڭ ئەتراپىدا نام-ئىسىم كىرگۈزۈلگەن.

الوَاقِدِيُّ، محمد بن عمر: (ۋاقىدى، مۇھەممەد ئىبنى ئۇمەر) (ھ 130ـ207 / م 747ـ822). تارىخشۇناس. مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، باغدادتا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "المغازي" «ئەلمەغازى» (غازاتلار)، "فتوح الشام" «فۇتۇھۇ شام» (شامنىڭ فەتھى قىلىنىشى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

والبَةُ بن الحُباب: (ۋالىبەتۇ ئىبنى ھۇباب) (ھ ؟ـ 170 / م ؟ـ 786). كۇفەدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. شائىر ئەبۇ نۇۋاسنىڭ ئۇستازى. لىرىك شائىر. چىچەنلىكى ۋە تەلۋىلىكى بىلەن مەشھۇر بولغان.

الوَرْدِيُّ، ابن الوردي: (ۋەردى، ئىبنى ۋەردى، زەينۇددىن ئىبنى مۇزەففەر) (ھ 689ـ749 / م 1290ـ1348). سۇرىيىلىك شائىر، تارىخشۇناس، ئەدىب. ئۇنىڭ ئىبنى ۋەردى تارىخى دەپ تونۇلغان "تتمة المختصر في تاريخ أخبار البشر" «تەتىممەتۇل مۇختەسەر فى

تارىخى ئەخبارىل بەشەر» (ئىنسانلارنىڭ قىسقىچە تارىخى) ناملىق ئەسىرى بار.

وَرَقَةُ بن نَوفَل بن أسد: (ۋەرەقەتۇ ئىبنى نەۋفەل، ئىبنى ئەسەد) (م ?ـ611). جاھىلىيەت دەۋرىدىكى مەشھۇر دانىشمەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر بولىدىغانلىقىدىن ئالدىن بېشارەت بەرگەن.

الوزير، ابن الوزير، محمد بن إبراهيم، أبو عبد الله عز الدين: (ۋەزىر، ئىبنى ۋەزىر، مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم، ئەبۇ ئابدۇللاھ ئىززۇددىن) (ھ ?ـ840 / م ?ـ1436). يەمەنلىك كالامشۇناس ۋە فىقھشۇناس. زەيدىيە مەزھىپىدە. ئۇنىڭ "إيثار الحق على الخلق" «ئىيسارۇل ھەق ئەلەل خەلق» ناملىق ئەسىرى بار.

الوَشّاءُ، محمد بن أحمد، أبو الطيب: (ۋەششائ، مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد، ئەبۇ تەييىب) (ھ ?ـ325 / م ?ـ937). باغدادلىق شائىر ھەم تىلشۇناس ئەدىب. ئۇنىڭ "المُوَشّى في الظرف والظرفاء" «ئەلمۇۋەششا فى زەرفى ۋە زۇرەفا» ۋە "زهر الرياض" «زەھرۇررىياز» ناملىق ئەسىرى بار.

الوطواط (رشيد الدين) : (ۋەتۋات، رەشىيدۇددىن) (ھ ?ـ572 / م ?ـ1177). ئىرانلىق شائىر، ئەدىب. ئۇ پارس ۋە ئەرەب تىلىدا شېئىر يازغان. ئۇنىڭ "مجموعة رسائل" «مەجمۇئەتۇ رەسائىل» (ماقالىلەر توپلىمى) ناملىق ئەسىرى بار.

وَفَيَاتُ الأَعْيَانِ وأنباء أبناء الزمان: (ۋەفىياتۇل ئەئيان ۋە ئەنبائۇ ئەبنائۇززامان). ئىبنى خەللىكان تۈزگەن تەرجىمھال كىتاب. ئۇ بۇ كىتابتا يەتتە يۈز قىرىق ئالتە مەشھۇر كىشىنىڭ تەرجىمھالىدىن ئۇچۇر بەرگەن.

الوَقَائِعُ المصريّة: (ۋەقائىئۇلمىسرىيە). ئەرەبلەردە ئەڭ تۇنجى بولۇپ نەشر قىلىنغان گېزىت. ئۇنى ھىجرىيە 1244 (م 1828)ـ يىلى مۇھەممەد ئىبنى ئەلى تەسىس قىلغان. بۇ گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرلىك ۋەزىپىسىنى رىفائە تەھتاۋىي، ھەسەن ئەتتار، ئەھمەد پارس شىدياق ۋە مۇھەممەد ئابدۇلار ئۆتىگەن. بۇ گېزىت تا ھازىرغىچە رەسمىي يۈسۈندا نەشر قىلىنىپ كەلمەكتە.

وكيع بن الجراح أبو سفيان الكوفي: (ۋەكىيئ ئىبنى جەرراھ). ئىمام ئەزەمنىڭ شاگىرتى، ئۇ مۇھەددىس ئىمام ئەبۇ يۈسۈف، ئىمام زۇفەرلەردىن ھەدىس ئۆگەنگەن. ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك، يەھيا ئىبنى ئەكسەم، ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، يەھيا ئىبنى مەئىنلار بۇ زاتتىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. بۇ زات تەبىئى تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرىدىن ئىدى.

الوليد بن عبد الملك: (ۋەلىد ئىبنى ئابدۇلمەلىك) (ھ 48ـ96 / م 668ـ715). دەمەشقتىكى ئۇمەۋىيلار سۇلالىسىنىڭ ئالتىنچى خەلىپىسى. ئۇنىڭ دەۋرىدە دۆلەت زېمىنى كېڭەيگەن. دەمەشقتىكى ئۇمەۋىي جامەسىنى مۇشۇ كىشى بىنا قىلدۇرغان.

وهب بن منبه: (ۋەھب ئىبنى مۇنەببەھ) (ھ ?ـ114 / م ?ـ732). تابىئىنلاردىن بولغان تارىخشۇناس. ئۇ بۇرۇنقى كىشىلەر ۋە پەيغەمبەرلەر ھەققىدىكى مەلۇماتى ئارقىلىق داڭق چىقارغان. ئۇ يەمەننىڭ سەنئادا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ "التيجان في ملوك حمير" «تىيجان فى مۇلۇكى ھىمیەر» (ھىمیەر پادىشاھلىرى توغرىسىدا) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

ي

اليَازجي، إبراهيم بـن ناصـيف: (يـازجى، ئىبراھىم ئىبنـى ناسـﯩﻑ) (ھ 1264 ـ 1324 / م 1847 ـ 1906). لىۋانلىـق. ئـۇ ھـازىرقى زامان ئەدەبىياتىدىكى كـۆزگە كـۆرۈنگەن ئەدىـب ۋە مۇتەپەككۇر، تىلشۇناس، ژۇرنالىـست. ئۇنىـڭ "نجعة الرائد و شرعة الوارد في المترادف و المتوارد" «نەجئەتۇررائىـد ۋە شـىرئەتۇل ۋارىـد فىـل مۇتەرادىپ ۋەلمۇتەۋارىد» (مەنـىداش سۆزلەر لۇغىتى) قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

أليازجي الـشيخ ناصـف بـن عبـدالله: (يـازجى، شـەيخ ناسـﯩﻑ ئىبنـى ئابـدۇللاھ) (ھ 1215 ـ 1288 / م 1800 ـ 1871). ئۇ لىۋانىنـىڭ كـۇفرى شـىما دېـگەن يېرىـدە تۇغۇلغـان. تىلشۇناس، شائىر. ئۇنىڭ گراماتىكا ھەققىدە يازغان "طوق الحمامـة" «تەۋقـۇل ھەمـامە»، "مجمع البحرين" «مەجمەئۇل بەھرەين» ناملىق لۇغەت كىتـابى، "العرف الطيب في شرح ديـوان أبي الطيـب" «ئەلئۇرفۇتتەيىيـب فـى شـەرھى دىۋانى ئەبى تەيىيب» (مۇتەنەببىي دىۋانىنىڭ شەرھى) ناملىق ئەسەرلىرى بار.

يَاقُوتٌ الحَمَوِيُّ، ياقوت بن عبد الله: (يـاقۇت ھەمەۋىي، ياقۇت ئىبنـى ئابـدۇللاھ) (ھ 583 ـ 627 / م 1178 ـ 1229). رۇملـۇق. جـۇغراپىيە ئالىمى، تارىخشۇناس. ئۇنىـڭ ئەڭ ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن "معجـم البلـدان" «مۇئجەمـۇل بۇلـدان» (جـۇغراپىيە ئېنسىكلوپېدىيـسى)، "معجم الأدباء" «مۇئجەمۇل ئۇدەبا» (ئەدىـبلەر تەرجىمىھالى) نامىدا تونۇلغان "إرشاد الأريـب إلى معرفـة الأديـب" «ئىرشادۇل ئەرىـب ئىـلا مەئرىفەتىل ئەدىب» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

يتيمة الدّهر: (يەتىمەتـۇددەھرى). ئەبـۇ مەنسۇر سەئالىبى تۈزگەن تەرجىمىھال كىتـاب. ئۇنىڭدا ھىجرىيە بەشـىنچى ئەسـىردە ئـۆتكەن شـائىرلارنىڭ تەرجىمىھـالى ۋە ئۇلارنىـڭ شېئىرلىرى بېرىلگەن.

يثرب: (يەسرىب). مەدىنىنىـڭ ھىجرەت (مىلادىيە 622 ـ يىلى) دىن بۇرۇنقى ئاتىلىشى.

يحي بن أكثم: (يەھيا ئىبنى ئەكـسەم) (ھ ؟ ـ 242 / م ؟ ـ 857). چـوڭ فەقىـھ. خۇراساننىڭ مەرۋى دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. مەئمۇنىنـىڭ دەۋرىـدە باغـدادتا قازىكـالانلىق ۋەزىپىـسىنى ئـۆتىگەن. مۇتىۋەككىـل ئـۇنى قازىلىقتىن قالدۇرغان.

يحي بن أكـثم القاضـي: (يەھيا ئىبنـى ئەكـسەمۇل قـازى). مەشـھۇر ئـالىم. ئىمـام بۇخـارى، تىرمىـزىلەر بـۇ زاتـتىن ھەدىـس رىـۋايەت قىلغـان. بـۇ زات يىگىـرمە يېشىدىلا بەسرەنىڭ قازىسى بولغان. بەسرە ئاھالىسى ئۇنىڭـدىن: «قـازى ئاخۇنۇمنىـڭ يېـشى قـانچىلەردە بـاردۇ؟» دەپ سـورىغاندا، ئۇلارنىـڭ ئـۆزىنى كىچىـك چـاغلاۋاتقىنىنى بەمـلەپ: «مەن پەيغەمـبەر ئەلەيھىسـسالام يەمەنگە قازى قىلىپ تەيىنلىگەن مۇئاز ئىبنى جەبەلدىن چوڭمەن» دېگەن.

يحي بن زكريا كوفي: (يەھيا ئىبنى زەكەريىيا كۇفى) (ھ 737 ـ 798 / م 119 ـ 182). كۇفىلىق ئالىم. مەدائىندا ۋاپات بولغان. تەھھاۋىينىڭ ئېيتىشىچە، ئىمام ئەزەم (ئەبۇ ھەنىفە) نىڭ قىرىق نەپەر شاگىرتى كىتاب يازغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىمام ئەبۇ يۇسۇف، ئىمام مۇھەممەد، ئىمام زۇفەر، داۋۇد تائىي، ئەسەد ئىبنى ئەمىر، يۇسۇف ئىبنى خالىد ۋە يەھيا ئىبنى زەكەريىيالار ئالدىنقى قاتاردىكى ئون كىشىنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ.

يحي بن يعمر الوشقي الأوداني (أبو سليمان): (يەھيا ئىبنى يەئمەرىل ۋەشەقىل ئەۋدانى، ئەبۇ سۇلەيمان) (ھ ؟ ـ 129 / م ؟ ـ 746). بۇ زاتنىڭ بىرىنچى بولۇپ چېكىت قويۇپ چىققان قۇرئان كەرىم نۇسخىسى ئالىم ئىبنى سىيرىيننىڭ يېنىدا ساقلانغان. تابىئىنلاردىن بولۇپ، خۇراساندا يەزىد ئىبنىل مۇھەللەبكە كاتىپ بولغان. قۇتەيبە ئىبنى مۇسلىم تەرىپىدىن رەي شەھرىگە قازىلىققا تەيىنلەنگەن.

يزيدُ بن مُعاوِيَة: (يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە) (ھ 25 ـ 64 / م 645 ـ 683). شامدىكى ئۇمەۋىيلار سۇلالىسىنىڭ ئىككىنچى خەلىپىسى. قۇستەنتىنىيە فەتھىسىگە قوماندانلىق قىلغان. ئۇنىڭ دەۋرىدە شىمالىي ئافرىقىنى فەتھى قىلىش ھەرىكىتى جانلانغان. ھىجرىيە 61 ـ يىلى (مىلادىيە 680 ـ يىلى) ئۇنىڭ ئادەملىرى ھۆسەيىن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

يَعْرُبُ بن قَحْطَان: (يەئرەب ئىبنى قەھتان). يەمەندىكى ھىميەر پادىشاھلىرىنىڭ بوۋىسى. ئۇ ئەرەب تىلىدا سۆزلىگەن كىشىنىڭ تۇنجىسى دېيىلىدۇ.

يَعقوب: (يەئقۇب). يەئقۇب ئەلەيھىسسالام ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ئىسھاق ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسلىدىندۇر. تەۋراتتا يەئقۇب ئەلەيھىسسالام ئىسرائىل دەپ ئاتالغان. بۇ ئىبرانىچە سۆز بولۇپ، ئاللاھنىڭ بەندىسى دېگەن مەنىدە. تارىخچىلارنىڭ ئېيتىشىچە، يەئقۇب ئەلەيھىسسالام پەلەستىندە تۇغۇلغان. بىر قېتىم يەئقۇب ئەلەيھىسسالام چۈشىدە پەرىشتىلەرنىڭ ئاسمانغا چىقىپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى، ھەمدە ئاللاھنىڭ ئۇنىڭغا: «مەن ساڭا بەرىكەت ئاتا قىلىمەن، نەسلىڭنى كۆپەيتىمەن، بۇ زېمىننى ساڭا ۋە سەندىن كېيىنكى ئەۋلادلىرىڭغا بېرىمەن» دەۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇ خۇش بېشارەت چۈشتىن كېيىن ئۇ ئاللاھ ئۈچۈن بىر ئىبادەتخانا سېلىشنى ئۈستىگە ئالدى. بۇ جاي بەيتۇللاھ دەپ ئاتالدى. مانا بۇ يەئقۇب ئەلەيھىسسالام بىنا قىلغان بەيتۇلمۇقەددەستۇر. يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئون ئىككى ئوغلى بولۇپ، بەنى ئىسرائىل قوۋمىنىڭ ئون ئىككى قەبىلىسى مۇشۇ ئوغۇللاردىن كېلىپ چىققان. يەئقۇب ئەلەيھىسسالام ئوغلى يۇسۇف ئەلەيھىسسالام بىلەن جەم بولغاندىن كېيىن، مىسىردا بىر يۈز قىرىق يەتتە يېشىدا ۋاپات بولغان. يۇسۇف ئەلەيھىسسالام ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئۇنى پەلەستىنگە ئېلىپ بېرىپ ئىسھاق ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا دەپنە قىلغان.

اليعقوبي، أحمد بن واضح: (يەئقۇبى، ئەھمەد ئىبنى ۋازىھ) (ھ ؟ ـ 284 / م ؟ ـ 897). باغدادلىق تارىخشۇناس، جۇغراپىيە ئالىمى، ئېكسپېدىتسىيىچى. ئۇنىڭ "تاريخ اليعقوبي" «تارىخۇل يەئقۇبىي»، "كتاب البلدان" «كىتابۇل بۇلدان» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

يعيش، ابن يعيش، أبو البقاء يعيش بن علي:

(يەئىش، ئىبنى يەئىش، ئەبۇ بەقا، يەئىش ئىبنى ئەلى) (ھ 557ـ652 / م 1161ـ1254). ھەلەبلىك گرامماتىكشۇناس. ئۇنىڭ زەمەخشەرىينىڭ كىتابىغا يازغان "شرح المفصل" «شەرھى مۇفەسسەل» ۋە ئىبنى جۇنەينىڭ كىتابىغا يازغان "شرح التصريف الملوكي" «شەرھى تەسرىفىل مۇلۇكى» ناملىق ئەسەرلىرى بار.

يَكَنْ، وَلِيُّ الدّين: (يەكەن، ۋەلىيۇددىن) (ھ 1290ـ1340 / م 1873ـ1921). مىسىرلىق ئەدىب. تۈرك مىللىتىدىن. يېڭى دەۋر ئەرەب ئەدەبىياتى تۆھپىكارى. ئۇ «ئىستىقامەت» گېزىتىنى تەسىس قىلغان. بىر توپلىمى ۋە نۇرغۇن كىتابلىرى بار.

يَهُوْدِيَّةٌ، اليهودية: (يەھۇدىيەت، ئەلىيەھۇدىيەت). يەھۇدى دىنى. بۇ دىن مۇسا ئەلەيھىسسالام ئارقىلىق ئىبرانىيلار ئارىسىدا تارقالغان.

يُوسُفْ: (يۇسۇف). يۇسۇف ئەلەيھىسسالام يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى. نەسەبى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا تۇتىشىدۇ. يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمى قۇرئان كەرىمدە يىگىرمە ئالتە ئورۇندا تىلغا ئېلىنغان. يۇسۇف ئەلەيھىسسالام بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلىرىنىڭ مەشھۇرلىرىدىندۇر. ئۇ يۇسۇف سىددىق (راستچىل يۇسۇف) دەپ تەرىپلەنگەن. قۇرئاندا مەخسۇس بىر سۈرە ئۇنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان. ئۇنىڭدا يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ كىچىكىدە كۆرگەن چۈشى، قېرىنداشلىرىنىڭ ھەسەتخورلۇقتىن ئۇنىڭغا سۇيىقەست قىلغانلىقى، مىسىردىكى رىيازەتلىك كەچمىشلىرى، پادىشاھنىڭ كۆرگەن چۈشىگە توغرا تەبىر بېرىپ، زىنداندىن قۇتۇلۇپ، دۆلەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا تەيىنلىنىشى، كىچىكىدە كۆرگەن چۈشىنىڭ راستقا ئايلىنىپ كاتتا ئورۇنغا ئىگە بولغانلىقى قاتارلىق ئەھۋاللار بايان قىلىنغان. يۇسۇف ئەلەيھىسسالام بىر يۈز ئون يىل ئۆمۈر كۆرگەن. ئۇ مىسىردا ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرۇپ ۋاپات بولغان ۋە مىسىرغا دەپنە قىلىنغان. ئىشەنچلىك رىۋايەتكە قارىغاندا، مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ جەسىتى مىسىردىن يۆتكىلىپ، نابۇلۇسقا دەپنە قىلىنغان.

يُوْسُفُ بن تَاشفين: (يۇسۇف ئىبنى تاشىفىن) (ھ 410ـ500 / م 1019ـ1106). مورابىتىين شاھلىرىنىڭ ئەڭ چوڭى. ماراكەش شەھىرىنى بىنا قىلغان. زەلاقەت ئۇرۇشىدا ئىسپان پادىشاھى ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان.

يوسف بن قزار محمد بن عبدالله: (يۇسۇف ئىبنى قەززار مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ) (ھ 581ـ654 / م 1186ـ1256). ھاپىز ئەبۇلفەرەج ئىبنى جەۋزىنىڭ نەۋرىسى. فەقىھ، تارىخشۇناس ئالىم. كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان. "شرح جامع الكبير" «شەرھى جامىئۇل كەبىر»، "إيثار الإنصاف" «ئىيسارۇل ئىنساف» يىگىرمە توققۇز جىلدلىق قۇرئان تەپسىرى، رەسۇلۇللاھنىڭ تەرجىمھالى ھەققىدە "منتهى الصواب" «مۇنتەھەسسەۋاب»، ھەدىسكە ئائىت "اللوامع" «ئەللەۋامىئ»، قىرىق جىلدلىق تارىخ "مرآة الزمان" «مىرئاتۇززامان» (زامان ئەينىكى) ناملىق كىتابلارنى يازغان.

يُونُس: (يۇنۇس). يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسەبى يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى بۇنيامىنغا تۇتىشىدۇ. ئۇنىڭ ئىسمى قۇرئان كەرىمدە تۆت ئورۇندا تىلغا ئېلىنغان. ئاللاھتائالا ئۇنى ئىراقتىكى

نىنەۋەي دېگەن جايغا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. نىنەۋەي ئاھالىسى بۇتپەرەس بولۇپ، يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلمىغان. بۇنىڭدىن ئۈمىدسىزلەنگەن يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ رۇخسىتىسىز يۇرتنى تاشلاپ چىقىپ كەتكەن. ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن يۇنۇس ئەلەيھىسسالام چىققان كېمە قاتتىق دولقۇنغا دۇچ كېلىپ، كېمىدىن ئادەم تاشلاش چېكى يۇنۇس ئەلەيھىسسالامغا چىققان ۋە دېڭىزغا تاشلانغاندا چوڭ بىر بېلىق يۇتۇۋەتكەن. ئۇ بېلىقنىڭ قارنىدا تۇرۇپ، ئۆز خاتالىقلىرىغا پۇشايمان قىلىپ، تەۋبە ئىستىغپار ئېيتقان. ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن بېلىق يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنى قىرغاققا ئاتقان. يۇنۇس ئەلەيھىسسالام قىلغانلىرىغا تەۋبە قىلىپ، نىنەۋەي ئاھالىسىگە قايتىپ كېلىپ، قايتىدىن ئەمرىمەرۇپنى باشلىغان.

يُونُسُ بن حبيب الضبي: (يۇنۇس ئىبنى ھەبىب زەببىي) (ھ 92ـ182 / م 710ـ798). بەسرەلىك تونجى ئەۋلاد گرامماتىكشۇناس ۋە شۇ پەننىڭ بايراقدارى. ئۇنىڭ "القياس في النحو" «ئەلقىياس فىننەھۋى» (گرامماتىكا ھەققىدە پەرەز)، "معاني القرآن" «مەئانىل قۇرئان» (قۇرئاننىڭ مەنىلىرى) ناملىق ئەسەرلىرى بار